

Àmbit social i criminològic

CENTRE D'ESTUDIS JURÍDICS
I FORMACIÓ ESPECIALITZADA

Ausiàs March, 40
08010 Barcelona
TEL. 93 207 31 14
FAX: 93 207 67 47

Generalitat de Catalunya
Departament de Justícia

D O C U M E N T S D E T R E B A L L

INVESTIGACIÓ

(Recerca encarregada, 2005)

L'impacte penal i penitenciari de la violència de gènere a Catalunya.

**Una mirada a l'aplicació
de la LIO 1/2004**

Autor

Associació Institut Genus

Any 2007

D O C U M E N T S D E T R E B A L L

INVESTIGACIÓ

(Recerca encarregada, 2005)

**L'impacte penal i penitenciari
de la violència de gènere
a Catalunya.**

**Una mirada a l'aplicació
de la LIO 1/2004**

Autor

Associació Institut Genus

Any 2007

El Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada ha editat aquesta recerca respectant el text original dels autors, que en són responsables de la correcció lingüística.

Les idees i opinions expressades en la recerca són de responsabilitat exclusiva dels autors, i no s'identifiquen necessàriament amb les del Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada.

Avis legal

Els continguts d'aquesta investigació estan subjectes a una llicència de Reconeixement-NoComercial-SenseObraDerivada 2.5 Espanya de Creative Commons, el text complet de la qual es troba disponible a <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/2.5/es/legalcode.ca>. Així, doncs, se'n permet còpia, distribució i comunicació pública sempre que se citi l'autor del text i la font (Generalitat de Catalunya. Departament de Justícia. Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada), tal com consta en la citació recomanada inclosa a cada article. No se'n poden fer usos comercials ni obres derivades.

Resum en català:

<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/2.5/es/deed.ca>

L'IMPACTE PENAL I PENITENCIARI

DE LA VIOLÈNCIA DE GÈNERE A CATALUNYA

Una mirada a l'aplicació de la LIO 1/2004

SUMARI

PRESENTACIÓ	7
1 INTRODUCCIÓ	13
1.1 LA VIOLÈNCIA FAMILIAR I DE GÈNERE: FENOMEN, CICLE DE LA VIOLÈNCIA	13
1.2 LA LLEI ORGÀNICA 1/2004 DE 28 DE DESEMBRE DE MESURES DE PROTECCIÓ INTEGRAL CONTRA LA VIOLÈNCIA DE GÈNERE.....	24
1.3 AVANTPROJECTE DE LLEI DELS DRETS DE LES DONES PER A L'ERADICACIÓ DE LA VIOLÈNCIA MASCLISTA	35
1.4 LA TUTELA PENAL.....	45
2 UNA MIRADA A L'APLICACIÓ DE LA LLEI A CATALUNYA. L'ESTUDI: OBJECTIUS, PARTICIPANTS, METODOLOGIA I FASES	51
2.1 OBJECTIUS DE LA RECERCA.....	51
2.1.1 Objectius quantitatius	53
2.1.2 Objectius qualitatis	56
2.2 INTRODUCCIÓ A LA METODOLOGIA.....	61
2.3 LA CONSTRUCCIÓ DE MOSTRES	62
2.4 INSTRUMENTS DE RECOLLIDA.....	69
2.4.1 De dades quantitatives: estadístiques.....	69
2.4.2 De dades qualitatives: les fonts d'informació	71
2.5 LES ENTREVISTES I EL TREBALL DE CAMP	78
2.5.1 Introducció	78
2.5.2 Entrevistes a informants clau	79
2.5.3 Entrevistes a agressors	80
2.5.4 Entrevistes a víctimes.....	84
2.6 PERFIL DE LES VÍCTIMES I AGRESSORS ENTREVISTATS	87
2.6.1 Agressor	87
2.6.2 Víctima.....	88
3 DADES ESTADÍSTIQUES: LES DADES OFICIALS	89
3.1 INSTITUT CATALÀ DE LES DONES	92
3.2 ÀMBIT POLICIAL.....	96
3.2.1 MOSSOS D'ESQUADRA	99
3.2.2 MINISTERIO DEL INTERIOR	110

SUMARI

3.3	OBSERVATORIO DEL CONSEJO GENERAL DEL PODER JUDICIAL I TRIBUNAL SUPERIOR DE JUSTÍCIA DE CATALUNYA.....	114
3.4	CONSELL DELS IL·LUSTRES COL·LEGIS D'ADVOCATS DE CATALUNYA ...	134
3.5	DEPARTAMENT DE JUSTÍCIA DE LA GENERALITAT DE CATALUNYA.....	136
3.5.1	Sotsdirecció de tractament de la secretaria de serveis penitenciaris, rehabilitació i justícia juvenil.....	136
3.5.2	Sotsdirecció General de Medi Obert i Mesures Penals Alternatives.....	142
4	L'APLICACIÓ DE LA TUTELA PENAL: VALORACIÓ DELS ACTORS DE LA XARXA	147
4.1	LA DENÚNCIA	147
4.2	MESURES CAUTELARS I ORDRE DE PROTECCIÓ. EL TRENCAMENT DE L'ORDRE D'ALLUNYAMENT	151
4.2.1	L'ordre de protecció i les mesures cautelars.....	151
4.2.2	Trencament de l'ordre d'allunyament amb consentiment de la víctima	155
4.3	ELS JUTJATS DE VIOLÈNCIA SOBRE LA DONA: ELS RECURSOS EXISTENTS	158
4.4	LA DEFENSA D'OFICI.....	161
4.5	ELS TIPUS PENALS: SUBSUMCIÓ. AGREUJANTS. ACTIVITAT PROBATÒRIA I DETERMINACIÓ DELS FETS. SUBJECTES ACTIUS I PASSIUS.	164
4.6	LA MEDIACIÓ CIVIL I PENAL: INTERDICCIÓ DE LA LLEI I/O NECESSITATS .	168
4.7	EL PRINCIPI DE COORDINACIÓ: EL SISTEMA PENAL EN LA XARXA DE SERVEIS D'ATENCIÓ A LES DONES EN SITUACIÓ DE MALTRACTAMENTS.	170
4.8	LA DETECCIÓ PRECOÇ: INDICADORS DE RISC.....	175
5	LA VEU DE LES DONES EN SITUACIÓ DE MALTRACTAMENT: L'ACTUACIÓ PENAL	177
5.1	LA POSICIÓ DE LA VÍCTIMA DE MALTRACTAMENT DE GÈNERE DAVANT EL SISTEMA PENAL	177
5.2	LA VULNERABILITAT	193
5.3	EL VINCLE QUE PERDURA, LA FAMÍLIA	206
5.4	L'ATENCIÓ: XARXES FORMALS I INFORMALS	215
5.5	AMBIVALÈNCIA DAVANT DEL PROCÉS PENAL. LES ORDRES D'ALLUNYAMENT	226
5.6	LA DEFENSA JURÍDICA	238
6	ELS RESPONSABLES DELS DELICTES DE MALTRACTAMENTS CONTRA LES DONES: LA PERCEPCIÓ DELS AGRESSORS.....	243

6.1	LES SENTÈNCIES: CONFORMITATS SENSE JUDICI, DOBLE CONDEMNAT PER TRENCAMENT DE MESURA CAUTELAR.....	243
6.2	LA INFORMACIÓ. PERCEPCIÓ DE LES ACTUACIONS PENALS. ELS ADVOCATS D'OFICI.....	250
6.3	LA DETENCIÓ: L'INICI D'UNA RESPOSTA SIMBÒLICA. LES ACTUACIONS POLICIALS.....	266
6.4	LA PERCEPCIÓ DE LA DONA. LES CAUSES DE LA VIOLÈNCIA. LA DEPENDÈNCIA.....	271
6.5	LA VICTIMITZACIÓ DAVANT DEL SISTEMA PENAL. MINIMITZACIÓ DEL FET DELICTIU.....	292
6.6	ELS IMMIGRANTS: CONSEQÜÈNCIES PUNITIVES ESPECÍFIQUES.....	301
6.7	ELS TRACTAMENTS DELS AGRESSORS EN LES MESURES ALTERNATIVES. LA CONTENCIÓ.....	305
6.8	LA PRESÓ. EL TRENCAMENT DE LA VIDA PRÒPIA. L'ESTIGMA DE SER MALTRACTADOR	323
6.9	LA INDIVIDUALITZACIÓ. LA CONDEMNAT ANTICIPADA.....	333
6.10	LA MIRADA AL FUTUR.....	338
7	PROPOSTES	349
8	BIBLIOGRAFIA.....	367

SUMARI

PRESENTACIÓ

El Centre d'Estudis Jurídics del Departament de Justícia va encarregar a l'Institut Genus una prospecció quantitativa i qualitativa en relació a l'impacte en el sistema penal i penitenciari català de la violència de gènere amb perspectiva evolutiva 2003-2005.

L'objecte ha estat dirigir una mirada a la realitat de l'aplicació de la Llei Orgànica 1/2004 de Mesures de Protecció Integral contra la violència de gènere en la seva vessant de tutela penal i emmarcat a l'àmbit de Catalunya.

S'ha dinamitzat un procés d'escoltar als diversos serveis i operadors que actuen al voltant del sistema penal i penitenciari a Catalunya per tal de fer una primera aproximació a l'impacte dels nous dispositius legislatius i jurisdiccionals.

Aquest és un treball que té més d'investigació-acció que de recerca empírica. Ha estat facilitador d'un procés amb repercussions que van molt més enllà de la redacció escrita que aquí oferim, ja que s'ha propiciat el contacte entre operadors i la permeabilització del sistema penal.

Causal o casualment s'han impulsat iniciatives transversals com el protocol català des de l'Institut Català de les dones o la Comissió impulsada des del Departament d'Interior.

Hem copsat durant els quasi dos anys del seu desenvolupament el gran interès i preocupació que el tema suscita, i un cert desamparament dels diversos recursos en el sentit de demanar ser escoltats i dotats de més instruments per tal de que la resposta sigui més òptima. La insuficiència de recursos i el desequilibri territorial a Catalunya, juntament amb la manca de coordinació, són els reptes més urgents.

PRESENTACIÓ

També hem constatat la necessitat d'impulsar una mirada conjunta cap a les respostes penals que s'ofereixen, i la imprescindible coordinació entre intervencions socio-sanitàries i jurídiques davant les víctimes, així com la formació especialitzada en violència de gènere dels professionals.

El desenvolupament d'aquest estudi ha presentat més dificultats de les que preveiem. El moment embrionari de l'aplicació legislativa i de la nova jurisdicció, la concurrència entre diverses Institucions estatals i autonòmiques i Departaments del Govern de la Generalitat de Catalunya, i les diverses opinions que ha generat la seva promulgació, han estat sens dubte les raons principals de les dificultats. La naturalesa del fenomen i la dimensió en la què es produeix, la repercussió familiar i en nuclis afectius, la problemàtica tipificació de les conductes i la manca de dotació suficient de recursos són els altres eixos sensibles que han determinat la nostra tasca.

El sistema penal tradicionalment ha estat una illa en relació a les problemàtiques socials que aborda. Respecte de la violència de gènere aquesta naturalesa autònoma hauria de quedar diluïda per la visió integral de la llei i per les necessitats derivades de coordinar serveis i accions en la seva aplicació penal. Aquesta finalitat no sembla haver-se aconseguit.

Hi ha una percepció comú però, extreta també de l'estudi de camp amb les víctimes, i és que hi ha un abans i un després de la reforma legislativa en la realitat del fenomen. A més de l'atenció a les víctimes i dels instruments de protecció, s'ha construït un límit simbòlic clar i definit socialment en la persecució d'aquesta forma de violència. S'ha definit una nova modalitat de criminalitat.

Després del disseny del projecte, es va dimensionar la xarxa, es va procedir a identificar els actors, a presentar el treball a tots els serveis implicats i a obtenir la seva implicació.

L'equip d'Institut Genus que ha realitzat la recerca no té un perfil acadèmic, sinó que està format per professionals en actiu en el sistema penal i operadors socio-jurídics familiaritzats amb el fenomen. Creiem que aquest fet comporta el valor i el desvalor de l'estudi. Per una banda, l'exploració no s'hagués pogut desenvolupar sense un coneixement directe i real de la xarxa, dels interlocutors, del sistema penal i penitenciari i del perfil de víctimes i agressors. Per l'altra, la qualitat empírica seria segurament superior si l'equip hagués estat acadèmic. El nostre propòsit ha estat el d'oferir eines per avançar conjuntament en la identificació de necessitats i en la percepció d'una tasca comuna entre operadors.

En definitiva, oferir als serveis del Departament de Justícia una radiografia actualitzada del que està suposant la posta en marxa de la legislació vigent i de l'abast de l'abordatge penal i penitenciari de la violència de gènere.

Tot això des de la concepció de que les actuacions han d'anar dirigides en dues direccions: l'atenció efectiva i integral a la víctima de violència i la prevenció de conductes violentes.

Aquest impuls legislatiu, de clar segell penal, i el seu desplegament ple en les actuacions públiques fan necessari un esforç per tornar a redefinir rols, funcions, circuits i actuacions dels dispositius existents. Per això cal, en primer lloc, una tasca de descripció empírica del fenomen i del seu impacte en el sistema penal i penitenciari. Les recomanacions finals i la descripció qualitativa només són l'inici de un llarg camí per endavant.

La veu de les víctimes i, com a contramirada, la dels condemnats per violència contra les dones, ens oferiran gràcies al treball de camp reflexions al voltant del que s'ha aconseguit i d'on no s'ha arribat.

PRESENTACIÓ

EQUIP DE RECERCA

Institut Genus

- Idea, direcció i coordinació: Gemma Calvet
- Dades quantitatives i entrevistes (realització i anàlisi):
 - Informants clau i buidat quantitatiu: Gemma Calvet, Ana Lamelas, Olga Felis, Guillermo Canales, Daniel Pagés i Marisa Aranaz
 - Àrea víctimes: Ana Lamelas
 - Àrea agressors: Olga Felis, Guillermo Canales, Agnès Felis
 - Transcripcions: Conchita Diaz, Omar Rodriguez i Andreu Contreras
- Col·laboradors: Oriol Romani, Joan Pallares i Aurelio Diaz
- Redacció: Gemma Calvet, Ana Lamelas, Olga Felis, Aurelio Diaz i Agnès Felis
- Tractament informàtic: Josep Ramon Collado

AGRAÏMENTS

Luisa Carmona

i Montse Garcia

Alicia Moriana

Anna Choy

Ana Plaza

Beatriu Macià

Carme Barroso

Cinta Lopez

Carmina Català

Esther Burata

Francisca Verdejo

Teresa Millàn

Associació Tamaia

Coordinadora de les oficines d'Atenció a la víctima de Catalunya. Mossos d'Esquadra.

Mossos d'Esquadra

Psicòloga del Servei d'atenció al maltractament. Genus

Institut Català de les dones

Mossos d'Esquadra de l'Hospitalet

Fiscal especialitzada en violència domèstica. Tarragona

Institut Genus

Comissaria dels Mossos d'Esquadra de Tarragona

Magistrada del Jutjat de Violència contra la dona nº 2 de Barcelona

IRES. Coordinadora de mesures penals alternatives

José M. Hernández	SATAV. Assessorament i atenció a les víctimes
José Núñez	Psicòleg. Programa de tractament de la presó Model de Barcelona
Isabel Miret	Jurista criminòloga del programa de tractament. Serveis penitenciaris
M. Engràcia Querol	Responsable d'actuacions en matèria de Violència Familiar. Secretaria de Famílies i d'Infància. Departament de Benestar i Família
Manuel Miranda	Fiscal. Professor de l'Escola Judicial
Maria Sanahuja	Magistrada. Degana de Barcelona
Miquel Orós	Forense. Clínica mèdica forense
Miquel Puiggali	Coordinador del Torn Ofici. Consell de l'Advocacia Catalana
Rosa Gubianes	Mossos d'Esquadra Ciutat Vella.
Fina Solans	Cap del servei d'Atenció a la víctima. Dep Justícia
Santiago Vidal	Magistrat de la Audiència Provincial, Secció 9 ^a

Agraïments especials a Joan Xirau, Director del Centre d'Estudis Jurídics, per la confiança i disponibilitat vers l'equip de recerca. A l'Associació Tamaia, Pius Fransoi i Paula Montero, del Departament de Justícia; a Mercè Fernandez, de l'Institut Català de les Dones, a Montserrat Tur, del Departament de Benestar i Família; a Alicia Moriana, dels Mossos d'Esquadra; a Lola Vallès, de l'Escola de Policia de Catalunya; i al Magistrat Jose Antonio Rodriguez.

En relació als estudis de camp, un agraïment especial a la entitat IRES i als Departaments d'Interior i de Justícia de la Generalitat de Catalunya per la seva col·laboració indispensable.

PRESENTACIÓ

1 INTRODUCCIÓ

1.1 LA VIOLÈNCIA FAMILIAR I DE GÈNERE: FENOMEN, CICLE DE LA VIOLÈNCIA

Aquest capítol pretén establir unes bases conceptuals de context i marc teòric a partir de les quals l'equip de treball ha plantejat la investigació.

Context social del fenomen

En els darrers anys s'ha produït a nivell internacional un impuls important en la visibilització del fenomen de la violència inserit en els espais privats, de tal manera que de forma progressiva s'ha anat instaurant un escenari comú, pel que fa a Nacions Unides i la regulació europea, en el reconeixement de les conductes que afecten a la integritat física i psíquica i a la dignitat de totes les persones.

Emprem el terme “espais privats” perquè tant per la naturalesa de la violència que es rebutja com per la dinàmica amb què es produeix i les persones a les que afecta, es dona bàsicament en espais vinculats a la intimitat de la persona; a més, es dona la circumstància que es produeix en relacions bilaterals o jeràrquiques de caràcter no igualitari.

Però malgrat la privacitat que d'entrada defineix aquest tipus de violència, la incidència que el fenomen té en totes les societats –fins i tot en les més desenvolupades— ha motivat en les darreres dècades un rebuig col·lectiu en la comunitat internacional que ha anat acompanyat d'una àmplia activitat

CAPÍTOL 1

legislativa a nivell internacional, comunitari, estatal i autonòmic. A banda de la recerca d'un tractament suficient i eficaç contra aquest tipus de conducta, els esforços s'han destinat també a cercar l'efectivitat real del principi d'igualtat entre dones i homes.

Va ser crucial per aquest impuls normatiu que la Organització de Nacions Unides reconegués en la IV Conferència de Beijing, el 1995, que la violència contra les dones és un obstacle de cara a aconseguir els objectius d'igualtat, desenvolupament i pau, i que es tracta d'una qüestió de drets humans. És a partir d'aquesta trobada internacional, i com a fruit de molts anys de treball dels moviments de dones, que es defineix la violència contra les dones com una manifestació de les relacions de poder històricament desiguals entre homes i dones.

A l'Estat espanyol, els recents canvis legislatius que fan front al fenomen de la violència de gènere, juntament amb l'increment progressiu de víctimes (68 l'any 2006), han posat de manifest la necessitat d'impulsar actuacions noves i coordinades des de les Administracions Públiques, que parteixin d'un coneixement profund de la realitat i de les seves diverses facetes. En els darrers temps s'han produït distints avenços pel que fa als instruments legals i jurídics existents en aquesta matèria. Concretament, la Llei Orgànica 11/2003 de 29 de setembre, la Llei Orgànica 15/2003 de 23 de novembre, i la Llei Orgànica 27/2003 de 31 de juliol, reguladora de l'Ordre de Protecció de les víctimes de violència domèstica, han configurat el marc d'intervenció. La darrera norma aprovada ha estat la Llei Orgànica 1/2004 de 28 de desembre de mesures de protecció integral, que amplifica de forma considerable els àmbits d'actuació i proposa la dinamització de nombroses actuacions de prevenció.

A Catalunya, la "Llei dels drets de les dones per l'eradicació de la violència masclista", elaborada en la darrera legislatura del Govern català, es troba en fase d'avantprojecte.

Marc teòric i conceptual

Quan es descriu la síndrome de la dona maltractada s'estableix una definició tècnica basada en l'existència d'agressions patides per la dona com a conseqüència dels condicionants socio-culturals que actuen sobre el gènere masculí i femení, situant-la en una posició de subordinació a l'home i manifestades en tres àmbits bàsics de relacions entre persones: maltractament en l'àmbit de la parella, agressió sexual en la vida social i assetjament en el medi laboral.

El punt de partida ha estat la configuració de la idea de respecte com la cara objectiva del dret a la dignitat, ja que l'acte de respectar el dolor aliè és el que confereix als éssers humans una dignitat secular (Sennet, 2003). El seu valor social sorgeix de la consideració que les diverses relacions humanes, incloses les que tenen contingut afectiu, no poden emascarar conductes abusives o que causin dolor. El fenomen de la violència vers les dones inclou la dimensió de la igualtat de gènere i la necessitat de superar patrons i models masclistes.

La conceptualització del fenomen de la violència contra les dones ha evolucionat fins consolidar-se des d'un punt de vista terminològic l'opció de "violència de gènere". Existeixen, però, altres violències que també es produeixen en l'àmbit privat de forma habitual i en situació d'abús d'una posició de superioritat i que encara no han trobat una resposta legislativa suficient per fer-hi front, com la violència contra els menors i contra la gent gran. La recent investigació impulsada pel Centre d'Estudis Jurídics sobre la violència en l'àmbit juvenil fa palesa una altra modalitat, derivada en bona mesura de la viscuda en l'entorn familiar.

En tot cas, alguns **conceptes bàsics** són clarificadors a l'hora d'abordar la temàtica del present estudi, ja que, com es veurà, la violència familiar i la violència de gènere conflueixen en molts espais, entre ells el que configuren els tipus penals.

CAPÍTOL 1

El concepte de violència neix, segons la definició de l'OMS, de "l'ús intencional de la força física o del poder cap a una altra persona, grup o comunitat, que causi o tingui moltes probabilitats de causar lesions, danys psicològics, trastorns del desenvolupament, privacions i fins i tot la mort".

La violència familiar es defineix com aquella en què els maltractaments o agressions físiques, psicològiques, sexuals o d'una altra mena són infligits per persones del medi familiar i adreçats, generalment, als seus membres més vulnerables: nens, dones i gent gran.

La violència contra la parella es produeix en l'àmbit privat i ve definida per la relació afectiva que mantenen la víctima i l'agressor. Prenent com a marc contextual aquesta situació, hi ha dos elements que determinen la catalogació d'una agressió com a manifestació de violència de gènere: la reiteració o habitualitat dels actes violents, i la situació de domini de l'agressor, que utilitza la violència per a la submissió i el control de la víctima.

La **violència de gènere** fa referència a la violència específica contra les dones, utilitzada com a instrument per a mantenir la discriminació, la desigualtat i les relacions de poder en què són els homes els que l'exerceixen sobre les dones. Comprèn la violència física, sexual i psicològica, així com la que atempta contra la integritat moral, incloent les amenaces, la coacció o la privació arbitrària de llibertat, que succeeix en la vida pública o privada. El principal factor de risc en la violència de gènere el constitueix el fet de ser dona.

Malgrat que en alguns casos, i en funció del perfil de la persona agressora, alguns trets de la violència de gènere són coincidents amb els d'altres tipus de violència, els maltractaments de gènere tenen unes característiques pròpies que els fan diferents, així com unes conseqüències en la vida i la salut de les dones que difereixen qualitativament i quantitativament de les que es produeixen en d'altres víctimes:

- Els maltractaments els exerceix un home amb qui la dona manté o ha mantingut **un vincle afectiu**. Per això, els sentiments vers ell són molt

més complexos i ambivalents que els que es produeixen davant la violència comesa per una persona estranya i desconeguda, i les seqüeles produïdes, molt més greus.

- Els maltractaments **no són fets aïllats**, sinó que es perllonguen en el temps, debilitant físicament i psíquicament la víctima, i generant por, impotència i sentiments d'indefensió.
- Els maltractaments es produeixen en l'àmbit domèstic, privat, i sovint són "**invisibles**" en l'àmbit social i familiar de la dona. Els oculten tant els homes que els exerceixen com les dones que els pateixen.
- Generalment, els homes que maltracten tenen una **bona imatge pública**, ja que són seductors i agradables en les relacions socials. És dins l'àmbit privat i domèstic on se senten legitimats per a exercir la violència.
- El fet de patir violència genera en la dona **vergonya i culpabilitat** pel fet de no ser capaç de modificar la situació. La seva conducta tendeix sovint a minimitzar el dany o negar la violència, i per aquest motiu no manifesta el que li passa ni demana ajut.

El cicle de la violència

La investigadora Leonore Walker va descriure l'any 1979 l'anomenat "cicle de la violència". L'estructura repetitiva que conforma aquest cicle fa possible reconèixer quan ens trobem davant d'una situació de violència en la parella i quan podem considerar una dona com a maltractada.

L'impacte que provoquen les diferents fases d'aquest cicle sobre la dona constitueix un element de gran importància a fi i efecte de detectar una situació de maltractament, ja que a partir de com està afectant la situació a la víctima del maltractament es pot determinar la fase del cicle que s'està travessant. En

CAPÍTOL 1

funció del procés personal cal valorar les actuacions que millor puguin ajudar a la dona de cara a trencar la situació de violència en què es troba.

L'estructura cíclica de la violència de gènere es concreta en **tres fases**: la d'acumulació de tensió, l'episodi de violència, i la fase denominada de "lluna de mel". Quan aquest procés comença, ja no s'interromp. Es dona tant en parelles que conviuen com en aquelles que no ho fan, i es perllonga fins i tot després de la separació.

La fase d'**acumulació de tensió** es caracteritza per la tensió que pateix l'agressor, que no es deriva necessàriament de la relació de parella; pot estar provocada per elements externs o per situacions individuals de frustració o vinculades a experiències viscudes en la família d'origen. La dona intenta controlar la situació fent el possible per que ell no descarregui la tensió de forma violenta contra ella, ja que pensa que pot evitar-la i no cospa el fet que el desencadenament de la violència no depèn d'ella, sinó d'ell.

La fase d'**episodi de violència** es dona quan es produeix l'agressió. El més habitual és que l'agressor descarregui la tensió sobre la dona i/o els seus fills i filles, però també pot canalitzar l'agressió a través d'objectes, trencant mobles o qualsevol element de l'entorn.

Per últim, la fase de "**lluna de mel**" és aquella en la qual l'agressor mostra penediment pel que ha passat, demana perdó i promet que no es tornarà a repetir. L'acostament comporta el fet d'implicar la dona en l'acte violent, fent-la sentir culpable i partícep del que ha succeït.

El cicle de la violència explica per què algunes dones retiren la denúncia que interposen en la fase d'agressió, així com el fet que disculpin i minimitzin el comportament violent, o que el justifiquin fent un altre intent de continuar amb la relació. Amb el temps, però, la fase d'agressió es repeteix més sovint, amb més intensitat, major gravetat i més risc per a la dona.

La reducció progressiva de les fases de “lluna de mel” és un dels factors que impulsen les dones a prendre la decisió de demanar ajuda. Quan aquesta fase “dolça” és gairebé inexistent, la tensió i l’agressió, en canvi, se succeeixen de forma quasi permanent. En la recerca d’ajuda externa hi poden intervenir també altres factors, com ara que la violència s’adreci també als fills i les filles; que el grau de violència augmenti i es percebi que hi ha risc per a la vida; que la dona pugui accedir fàcilment a recursos socio-sanitaris; i que ella o algú del seu entorn conegui els drets i les mesures de protecció i reparació.

Tot i que la violència de gènere és repetitiva i que quan s’ha iniciat no s’atura, el retard per part de les víctimes a l’hora de denunciar segueix sent un tret característic del fenomen, derivat de múltiples factors. En primer lloc, l’afecte incondicional i l’esperança de que la situació canviarà actuen com un potent inhibidor. La por a les represàlies –adreçades a ella mateixa o als fills— és una altra causa recurrent, així com la vergonya per la sensació de fracàs o culpa, la dependència psicològica i econòmica de la dona respecte de la seva parella o la tolerància als comportaments violents personals i del seu entorn.

Als factors emocionals –sentiments d’ambivalència, inseguretat i estat psicològic— se sumen elements externs: la por a l’aparell judicial, el desconeixement de les instàncies a les quals adreçar-se i dels serveis al seu abast, la manca de suport familiar, social o econòmic, i el silenci social respecte a les conductes abusives –basat en la percepció que aquestes són de caràcter privat— contribueixen a reduir la capacitat reactiva de la dona.

En tot cas, més enllà del moment concret en què la dona decideix trencar amb la situació, cal tenir en compte que la violència física va sempre precedida i acompanyada per un altre tipus de violència que també és important incloure en els àmbits jurídics: la violència psicològica. Donat que no és una violència estàtica, ha de ser enfocada com un procés dinàmic dins de les relacions interpersonals.

CAPÍTOL 1

Quan una dona està immersa en una situació de maltractament es troba, generalment, debilitada tant físicament com psíquicament, i aquest fet li dificulta la presa de decisions immediates.

L'actuació professional davant una demanda puntual pot facilitar-li la comprensió del procés que està vivint a través d'identificar signes i símptomes de maltractament i, d'aquesta manera, establir un pla d'actuació integral i coordinat d'ajuda a la dona. Aquest pla ha de fer que sigui capaç de posar paraules al que li passa i que prengui consciència dels significants que està vivint. Cal informar la víctima que el maltractament és un delicte, i que per tant té dret a denunciar i a ésser assessorada jurídicament. És necessari assenyalar el doble aspecte de l'àmbit legal: el de les dones i el seu dret a denunciar, i el del professional cap l'ordenament jurídic i cap a les dones.

La dimensió publica dels delictes, la problemàtica derivada de l'impacte penal en el nucli familiar i la realitat legal fan que, en algunes ocasions, les dones visquin una certa ambivalència respecte del procés penal, entre la protecció i una victimització afegida.

La violència psicològica s'instal·la en les relacions interpersonals i actua com un element obstaculitzador de la pròpia voluntat, inhibint la capacitat de la víctima d'exercir el seu poder sobre l'autoidentificació biològica, psicològica i social. L'aportació de la psicoanalista francesa Marie-France Hirigoyen ha estat transcendent en la conceptualització precisa del fenomen de l'assetjament. Les seves afirmacions introdueixen una perspectiva de complexitat i de visió àmplia, no sempre compartida des de visions feministes però que indubtablement caracteritza el fenomen:

- “La violència no té sexe, però les seves conseqüències afecten més directament les dones”.
- “No estic d'acord amb la formulació de la llei espanyola, la Llei Integral contra la Violència de Gènere; jo m'estimo més fer servir l'expressió

‘violència de parella’, que inclou homes i dones, heterossexuals i homosexuals.”

- “La violència és una forma de relació, individual i social. No s’ha de judicialitzar, sinó detectar-la individualment per a reaccionar abans. S’ha d’educar les dones i els nens per a que aprenguin a olorar-la i s’adonin que aquesta forma de relacionar-se no els convé. S’ha de ser capaç de prendre la decisió d’anar-se’n o de canviar de parella. Per a això cal introduir la idea de respecte, del que és una relació de veritat, perquè sempre hi ha progressió en la violència. Es tracta de tenir en compte la por: si hi ha por a la llar, existeix un perill, per a la dona i per als nens.”
- “Les primeres emocions sexuals fixen els fantasmes que perduren en l’edat adulta. Veure tractar la dona com quelcom degradant perdura; és difícil sortir d’aquest enviliment. Als 12 o 13 anys s’aprèn el que és la sexualitat, i resulta tant decisiu el model com ho són les agressions sexuals efectives.”
- “La violència no té sexe, però segons el model de la nostra societat, els nois la reproduïxen normalment com a dominadors, mentre que les noies se situen en una posició de víctimes”. Quan s’exerceix violència, la finalitat cercada és, precisament, l’eliminació d’obstacles per a l’exercici del poder, independentment dels danys produïts. Segons Foucault, el poder és quelcom que circula de forma contínua: no pot emmagatzemar-se i només existeix quan s’exerceix. No actua sobre els altres sinó sobre les seves accions. Tot poder, per a ésser definit com a tal, comporta una resistència. Per a entendre el fenomen de la violència de gènere, és fonamental posar l’accent en les diverses formes de resistència que es presenten.
- “Qui exerceix la violència és víctima, sobretot, de sí mateix, i això pot prevenir-se”. Com dèiem més amunt, mai existeix violència física sense violència psíquica, i això s’ha de tenir en compte especialment pel que fa

CAPÍTOL 1

a la prevenció, tant en la societat com en la parella. És una clara prioritat actuar abans del primer cop. La violència psicològica es manifesta en un procés de desestabilització d'una persona que, per aquesta causa, perd la noció del que li convé i el que no, la dimensió dels seus propis límits, i pot ser utilitzada sense que reaccioni. S'ha de detectar aquesta violència psicològica que actua sense donar ni un cop.

Des del punt de vista de l'actuació de la justícia, hi ha algunes claus rellevants en la comprensió del fenomen que haurien de ser-ho també en la resposta institucional que s'ofereix. En primer lloc, la condició de **víctima especialment vulnerable** de la dona, que s'emmarca en l'existència d'uns grups socials que reuneixen uns trets propis i comuns que els fan fàcilment victimitzables. En el cas de la dona, la victimització pot ser definida de conformitat amb el criteri de l'habitualitat i des d'una dimensió normativa, ja que tota acció constitutiva de delictes exercida contra la dona dins de la relació d'afectivitat incrementa el seu índex de victimització.

En segon lloc, cal tenir present que la **percepció de l'agressor** per part de la víctima depèn del moment del procés en què es trobi i de la fase del cicle de la violència que estigui travessant la relació. I, en tot cas, un cop la dona és conscient de la situació en la qual viu immersa, el fet de denunciar el seu agressor es plantejarà com una opció, iniciant-se d'aquesta manera una etapa desconeguda, generadora de molt d'estrès i de sentiments contradictoris.

En cas que opti per fer efectiva la denúncia, freqüentment el propòsit de la víctima mitjançant la intervenció judicial és aconseguir un canvi en el comportament de la seva parella. El vincle afectiu, l'ambivalència i els sentiments contradictoris fan que molt rarament desitgi el càstig com a objectiu en sí mateix.

Per últim, no hem d'oblidar el temps que passa des del moment en què la dona opta per donar aquest pas fins el moment en què es dicta la sentència, amb les repercussions i conseqüències que això comporta. Al llarg d'aquest període se solen distingir tres fases que convé analitzar tenint en compte els seus corresponents processos paral·lels: la primera està constituïda pels passos legals previs a la denúncia del maltractament, la segona s'inicia amb el tractament, i la tercera es defineix per la intervenció judicial.

Els agents de l'àmbit jurídic han d'entendre, doncs, la seva actuació com a part d'un procés global que afecta múltiples facetes, i és fonamental que els diferents estaments que hi intervenen coordinin i harmonitzin la seva actuació.

CAPÍTOL 1

1.2 LA LLEI ORGÀNICA 1/2004 DE 28 DE DESEMBRE DE MESURES DE PROTECCIÓ INTEGRAL CONTRA LA VIOLÈNCIA DE GÈNERE

La promulgació de qualsevol llei comporta sempre además d'uns canvis normatius, noves mesures d'impacte social. L'entrada en vigor de la llei de mesures de protecció integral, però, ha anat molt més enllà. Ha representat la configuració de un nou eix regulador de nombroses polítiques públiques que inclouen aspectes preventius, educatius, socials, assistencials i jurídics. En realitat, es regula un nou ordre socio-cultural al voltant de l'eix de la igualtat i en contra de la violència de gènere.

La qüestió de la violència, com a realitat que afecta les dones de forma especialment intensa, es converteix en una prioritat de les accions polítiques i judicials. I s'aborda des de la perspectiva preventiva: activant la lluita per la igualtat i per la superació de patrons socio-culturals relatius a la consideració de les dones, així com promovent la resolució pacífica dels conflictes.

La integralitat de la protecció comporta accions diverses i la configuració, per una banda, del principi de coordinació pel que fa a les respostes assistencials cap a les víctimes; i per una altra, d'un estatus jurídic d'aquestes que les fan titulars d'uns drets específics i d'unes mesures d'especial protecció.

Per això la llei és un text legislatiu ambiciós, que implica un llarg procés d'implementació en les polítiques públiques desenvolupades per les diverses Administracions i pels professionals.

Aquest procés que ara s'ha endegat des de l'àmbit públic guarda una línia de continuïtat amb un altre procés precedent a la promulgació de la llei integral: com hem esmentat en el capítol anterior, els esforços realitzats pels moviments de dones i feministes han estat constants i intensos al llarg de les dues darreres dècades, tant a nivell internacional com estatal.

En l'àmbit legislatiu, trobem una sèrie d'antecedents inspiradors en el marc europeu entre els quals cal destacar:

- La Resolució A-44 del Parlament Europeu. El 1986 es tracta per primera vegada el greu problema que suposa la violència domèstica.
- La Resolució del Parlament Europeu de 16 de setembre de 1997, que obliga els Estats a tenir una política adequada per prevenir i perseguir la violència contra les dones.
- La directiva 2002/73/CE del Parlament Europeu i del Consell, relativa a la igualtat de tracte entre homes i dones en les condicions de treball.
- La recomanació núm. 5 de l'any 2002 sobre la protecció de les dones contra la violència.

Quant a la normativa estatal, el marc actual es fixa a partir de les següents lleis:

- Constitució espanyola del 1978
- Llei 27/2003, de 31 de juliol, reguladora de l'ordre de protecció de les víctimes de violència domèstica
- Llei orgànica 11/2003, de 29 de setembre, de seguretat ciutadana, violència domèstica i integració social dels estrangers
- Llei orgànica 15/2003, de 25 de novembre, de reforma del Codi Penal
- Reial Decret 355/2004, pel qual es crea un registre central per a la protecció de les víctimes de violència domèstica.
- Llei orgànica 1/2004, de 28 de desembre, de mesures de protecció integral contra la violència de gènere.

Posar fi a les situacions de violència contra les dones en la nostra societat requereix, d'una banda, respostes eficaces i eficients per a les dones que estan travessant una situació de maltractament; de l'altra, requereix canvis substancials en el camp de les mentalitats, que només s'aconseguiran a través de l'educació i la sensibilització.

CAPÍTOL 1

En aquest context, des que la LO 3/1989 va introduir per primera vegada en l'article 425 del Codi Penal un tipus penal específic per tal d'incriminar la violència intrafamiliar, amb el declarat propòsit de respondre a la deficient protecció dels membres del grup familiar envers conductes sistemàticament agressives d'altres membres del mateix, moltes han estat les modificacions substantives i processals destinades a augmentar la protecció de les víctimes de maltractaments. Exponents d'aquesta evolució legislativa són la LO 10/1995, de 23 de novembre, del Codi Penal; la LO 11/1999, de 30 d'abril, de modificació del Codi Penal; la LO 14/1999, de 9 de juny, de modificació del Codi Penal en matèria de Protecció a les Víctimes de Maltractaments i de la Llei d'Enjudiciament Criminal; la Llei 38/2002, de 24 d'octubre, de reforma de la Llei d'Enjudiciament Criminal sobre Procediment per a l'Enjudiciament Ràpid i Immediat de determinats Delictes i Faltes; la Llei 27/2003, de 31 de juliol, reguladora de l'Ordre de Protecció de les Víctimes de Violència Domèstica; la LO 11/2003, de 29 de setembre, de Mesures Concretes en matèria de Seguretat Ciutadana, Violència Domèstica i Integració Social dels Estrangers; la LO 13/2003, de 24 d'octubre, de reforma de la Llei d'Enjudiciament Criminal en matèria de Presó Provisional; la LO 15/2003, de 25 de novembre, de reforma del Codi Penal; el RD 355/2004, de 5 de març, sobre el Registre Central per a la Protecció de les Víctimes de la Violència Domèstica; i, per últim, la LIO 1/2004, de 28 de desembre, de Mesures de Protecció Integral contra la Violència de Gènere (en endavant LIO 1/2004).

La Disposició Final Cinquena de la LIO 1/2004 preveu la necessitat d'harmonitzar la resposta de l'ordenament jurídic, establint que l'Estat i les Comunitats Autònomes (en l'àmbit de les seves respectives competències) adaptaran la seva normativa a les previsions contingudes en la present Llei en el termini de sis mesos des de l'aprovació.

Els diversos instruments de coordinació inclouen el Protocol per a la implantació de l'ordre de protecció de les víctimes de violència domèstica de 31 de juliol de 2003; el Protocol de coordinació entre els ordres jurisdiccionals

penal i civil per a la protecció de les víctimes de violència domèstica, de 20 de gener de 2004; el Protocol d'actuació de les Forces i Cossos de Seguretat i de Coordinació amb els Òrgans Judicials per a la protecció de les víctimes de la violència domèstica i de gènere, de 10 de juny de 2004, modificat el 8 de juny de 2005 a fi d'adaptar-lo a les exigències de la LIO 1/2004; i els Convenis de Col·laboració subscrits en els primers mesos de 2005 entre el Ministeri de Treball i Assumptes Socials i diverses institucions, entre elles la Fiscalia General de l'Estat, per a la implantació del programa de teleassistència a les víctimes.

Si ens atenim al procés d'iniciatives i reformes legals experimentat pel nostre ordenament jurídic, tant a nivell estatal com autonòmic, s'imposen tres constatacions: la primera és un constant reforçament dels mecanismes de protecció penal; la segona, la preocupació del legislador per dissenyar una resposta integral del sistema amb mesures socials, sanitàries i legals més d'acord amb la naturalesa interdisciplinària del fenomen; i la tercera, el tractament específic de la violència exercida contra la dona des d'una perspectiva de gènere.

Totes aquestes característiques estan presents en la nova LIO 1/2004, fins al punt de constituir elements definitoris de la mateixa. La LIO 1/2004 constitueix un punt d'inflexió en la regulació de la violència en l'àmbit de les relacions afectives en el nostre país, ja que sense abandonar el sistema de protecció integral de les víctimes introduït per la Llei 27/2003, que es veu reforçat, es decanta pel tractament específic i exclusiu de la violència que s'exerceix sobre la dona dins de les relacions de parella. El fet de centrar-se en aquesta tipologia, al marge d'altres manifestacions de la violència domèstica, trenca la tendència expansiva que, al voltant de la determinació del cercle de subjectes passius, s'observava en les reformes del nostre ordenament jurídic des de les Lleis Orgàniques 10/1995 del Codi Penal i 14/1999 de modificació del Codi Penal, i arrel de la Llei d'Enjudiciament Criminal en matèria de protecció a les víctimes de maltractaments. (Convé recordar que la LO 11/2003 amplia el

CAPÍTOL 1

cercle de subjectes passius fins i tot a d'altres àmbits privats de dependència, a més de l'estrictament familiar).

Una doble motivació sorgeix en aquesta iniciativa legislativa: la primera, de caràcter quantitatiu, vinculada a la magnitud del fenomen de la violència sobre la dona a l'Estat espanyol. Efectivament, les dades de caràcter sociològic que ofereixen les estadístiques de violència domèstica posen de manifest l'aclaparant majoria d'agressors masculins. Segons l'Informe del Servei d'Inspecció del Consell General del Poder Judicial de l'activitat dels Òrgans Judicials sobre violència domèstica corresponents a 2004, les dones representen el 90,2% de les víctimes en el total de 99.111 denúncies presentades aquest any i el 94% de les víctimes emparades per la concessió d'ordres de protecció del total de les 34.635 adoptades des de l'entrada en vigor de la Llei 27/2003. Igualment significatiu resulta el percentatge d'agressors masculins que estan o han estat vinculats en relació de parella amb la víctima. Segons dades del Ministerio del Interior, de les 79 dones que van morir per violència domèstica l'any 2004, 61 van perdre la vida a mans de la seva parella o ex parella; el 2005, 53 sobre un total de 71 víctimes mortals eren o havien estat parella de l'home que les va matar. Les dades concretes no coincideixen exactament amb les del Ministeri de Treball i Assumptes Socials, que també en recull i publica a través de l'Instituto de la Mujer, però en termes generals les conclusions en aquest sentit serien coincidents.

La segona motivació, de caràcter qualitatiu, deriva de la constatació que aquesta violència degrada els valors en què han de recolzar-se les relacions afectives, i viola i menyscava drets constitucionals com la integritat física i moral, la llibertat, la seguretat, la dignitat humana, la igualtat i la no discriminació per raó de sexe.

La LIO 1/2004, sustentada en l'article 9.2 CE, que obliga els poders públics a remoure els obstacles que impedeixin l'efectivitat de la igualtat, reprèn l'enfocament de gènere iniciat per la Proposició de Llei Integral contra la Violència de Gènere de 21 de desembre de 2001. En el nostre país es troba

present, en major o menor mesura, en la normativa de les Comunitats Autònomes anteriorment mencionada.

Tal i com es raona en la seva Exposició de Motius, la LIO 1/2004 pretén atendre les recomanacions dels organismes internacionals en el sentit de proporcionar una resposta global a la violència que s'exerceix sobre les dones, i per fer-ho aborda els diferents enfocaments del problema, dissenyant un tractament integral del fenomen de la violència contra la dona (art. 2) que permeti atallar totes i cada una de les causes que n'afavoreixen l'aparició.

Aquest tractament integral s'articula sobre tot un sistema normatiu exhaustiu de mesures de sensibilització, prevenció, detecció i intervenció, que arriba als àmbits educatiu, cultural, publicitari, sanitari, social, laboral, econòmic, institucional, penal, processal i orgànic-judicial.

Amb aquesta Llei, per acabar, es persegueix una important funció simbòlica i pedagògica. La seva aprovació unànime en el Parlament posa de manifest que el legislador ha pres consciència del problema de la violència que específicament s'utilitza contra la dona. De fet, el canvi cultural que precisa l'eradicació no es confia a la potencial capacitat d'estructuració de la societat que comporta tota norma jurídica, i fonamentalment les de caràcter repressiu, sinó que s'incideix en ell mitjançant referències expressives en l'articulat a la necessitat de promoure un canvi significatiu del substrat socio-cultural que trivialitza la discriminació i la violència contra la dona, al temps que transmet un missatge de tolerància zero front a qualsevol agressió en aquest àmbit.

Els principis fonamentals del model

La violència exercida en l'entorn familiar i, en particular, la violència de gènere constitueix un greu problema de la nostra societat que exigeix una resposta global, coordinada i integral per part de tots els poders públics.

Aquesta atenció integral a les víctimes requereix:

CAPÍTOL 1

- No victimitzar secundàriament a la dona objecte de violència.
- Assegurar el dret a la informació permanent a les dones i el flux d'informació (transmesa en un context d'abordatge psico-social) a la usuària i entre serveis, en el marc del dret a la confidencialitat i la protecció de dades.
- Situar la dona en el centre de la intervenció, evitant que sigui ella la que s'hagi de presentar pels diversos dispositius i recursos, revivint en cadascun d'ells l'episodi de violència. Això implica que els/les professionals desenvolupin habilitats de cooperació, assegurin una atenció integral i facilitin la presa de decisions de la dona i el respecte al seu procés de creixement i autonomia.
- Exercir la tutela de la seva situació i la dels seus fills/es només quan existeix un risc evident per a la seva integritat física i/o psicològica, sense que això impliqui que la dona perdi el poder de gestió del seu propi procés de creixement personal pel fet d'estar immersa en un context on la intervenció de diferents professionals (jutges/ses, advocats/advocades, perits, tècnics/tècniques, familiars i amics/amigues) la pressionen, en contra de la seva voluntat, per que prengui decisions que en certa forma incrementen la tensió.

Respecte a la dona víctima

Les intervencions, les estratègies i les mesures han de cercar l'*empoderament* de les dones i la seva autonomia, independentment de la seva raça, ètnia, cultura, edat, creences i/o religió. Per tant, qualsevol intervenció ha de respectar l'autonomia de la dona i l'oferiment de recursos suficients per garantir que ella sàpiga com conduir el seu propi procés i pugui prendre decisions en qualsevol moment del procés.

La naturalesa pública dels delictes i l'obligació de denúncia no recullen la voluntat de les dones com a criteri i, per tant, malgrat que la filosofia marc és

clara, en la pràctica es poden produir situacions concretes de contradicció i tensió pels professionals que presten atenció a les dones.

Cooperació i coordinació

Per abordar un fenomen social tan complex com el de la violència familiar cal incorporar la cooperació com un valor. Un valor que marca les metodologies de treball, les estructures de direcció, participació i gestió de tal manera que els/les professionals han de viure la cooperació com un pas endavant i no com una pèrdua de poder o de les pròpies competències.

L'experiència evidencia que accions encaminades a donar resposta a una acció violenta preses unilateralment i sense el consens amb altres agents socials, han arribat a dificultar el procés emprès per la pròpia dona i a situar fora d'ella el control de la situació. Per aquest motiu, s'ha de treballar des del reconeixement del paper i les responsabilitats diferenciades dels/de les diferents agents socials, organitzacions i entitats o associacions de dones, generant models de treball basats en l'acord i que situïn a la dona, i la seva capacitat per prendre decisions, en el centre de l'acció professional. La coordinació com a valor representa més que un recurs, ja que es fa imprescindible de cara a donar sentit a l'atenció integral.

Integralitat

La integralitat implica donar eines suficients a les dones i als seus/les seves fills/es i articular tots els recursos necessaris per poder sortir de la situació en què es troben, així com afavorir al màxim el reforçament de la seva xarxa social i la seva inclusió autònoma.

Un dels eixos clau en aquest procés, com hem dit amb anterioritat, és poder oferir eines per augmentar la seva autonomia personal. A banda del suport psicològic, és necessari potenciar programes de rehabilitació psico-social de

CAPÍTOL 1

les dones víctimes de violència i altres polítiques d'inserció laboral que facilitin l'articulació dels recursos previstos a la llei integral, propiciïn la independència econòmica i augmentin la vàlua personal de cadascuna d'elles. Cal desenvolupar programes que combinin formació i ocupació, intensificar l'orientació individualitzada per la recerca de feina i promoure intervencions que vetllin per la plena autonomia de les dones com a treballadores i ciutadanes.

Tanmateix, és necessari oferir accions per poder donar visibilitat i valor a l'experiència i el treball –remunerat i no remunerat— de les dones, la qual cosa afectarà positivament la posició que tenen en l'esfera social i laboral.

Complexitat

La Llei Integral de Violència de Gènere incorpora un concepte que afegeix complexitat a un fenomen social en el què intervenen una multiplicitat de factors. Aquest nou concepte defineix que la vida familiar –tot allò que succeeix en aquest àmbit i que pot posar en perill la integritat física i moral dels seus membres, i en especial els més vulnerables-- no depèn exclusivament de la víctima, trencant-se així el paradigma de la privacitat amb l'objecte de construir una societat més justa i una situació més favorable per als membres més vulnerables. Aquest nou concepte afegeix complexitat a l'actuació dels/de les diferents agents socials, ja que la seva tasca no es limita a atendre les víctimes sinó que inclou també accions destinades a afavorir l'eradicació de la violència.

La Llei 1/2004 a Catalunya: competències del Govern de la Generalitat

En l'àmbit autonòmic català, el fenomen de la violència de gènere es veu regulat per la següent normativa:

- Estatut d'Autonomia de Catalunya (la competència per regular mesures d'assistència social necessàries per a protegir les víctimes s'estableix a l'Estatut com a exclusiva de la Generalitat).

- Pla integral de prevenció de la violència de gènere i atenció a les dones que la pateixen 2002-2004 (Generalitat de Catalunya)
- V Pla d'acció i desenvolupament de polítiques de dones a Catalunya 2005/2007, dins del qual està el programa per a l'abordatge integral de les violències contra les dones.
- Avantprojecte de la "Llei catalana dels drets de les dones en situació de violència masclista" (pendent tramitació)
- Protocol Marc per a la intervenció en les violències contra les dones a Catalunya (actualment s'està finalitzant el document que ha de ser consensuat amb els ens locals de Catalunya)

A Catalunya hi ha tres espais del Govern que han hagut d'assumir primordialment la responsabilitat d'impulsar el desenvolupament de la Llei Integral:

1. **L'Institut Català de les Dones**
2. **Els Mossos d'Esquadra**
3. **El Departament de Justícia** de la Generalitat

El passat mes de novembre de 2006 es va aprovar el manifest *Aturar la violència vers les dones, una responsabilitat social*. Aquest és el missatge del manifest que ha elaborat la Generalitat mitjançant l'Institut Català de les Dones, conjuntament amb les quatre Diputacions Provincials, la Federació de Municipis de Catalunya i l'Associació Catalana de Municipis. En aquest manifest es rebutja rotundament la violència de gènere i es destaca la necessitat de dur a terme "un treball conjunt, de totes i tots, les administracions públiques i la ciutadania, en la lluita contra aquesta xacra".

Concretament, es demana avançar en la coordinació d'actuacions, en el desplegament d'un mapa de recursos i en treballar per un canvi cultural que

CAPÍTOL 1

contribueixi a l'equitat de gènere i a l'eradicació de la violència. Entre les prioritats en les quals cal “posar-se les piles”, segons es diu en el manifest, hi ha la necessitat de reforçar les polítiques preventives i, especialment, les de gènere i igualtat, ja que en les desigualtats entre dones i homes rau una de les causes de la violència vers les dones.

Respecte al futur de les altres mesures legislatives i polítiques esmentades més amunt, destaquem:

1.3 AVANTPROJECTE DE LLEI DELS DRETS DE LES DONES PER A L'ERADICACIÓ DE LA VIOLÈNCIA MASCLISTA

D'acord amb la informació institucional sobre la situació d'aquest avantprojecte, l'Institut Català de les Dones, donant compliment a un dels punts recollits en el Pacte del Tinell, ha estat l'encarregat d'elaborar-ne l'esborrany, assumint el compromís de tenir en compte la xarxa associativa femenina. El **procés** que s'ha seguit en la seva elaboració es resumeix cronològicament en els següents moments:

- 19 de setembre de 2005: presentació del document a la Comissió Interdepartamental per a la Igualtat d'Oportunitats per a les Dones.
- 8 de novembre de 2005: s'obre un procés participatiu per fer aportacions, que finalitza el 9 de gener de 2006.
- 23 de febrer de 2006: la Comissió plenària del Consell Nacional de Dones de Catalunya ratifica un nou esborrany de l'avantprojecte de Llei, a partir de les aportacions recollides durant el procés participatiu. Paral·lelament, des de l'Institut Català de les Dones s'inicia el treball d'elaboració de la memòria econòmica que ha d'acompanyar la proposta d'avantprojecte de Llei, i es demanen els informes corresponents a cadascun dels departaments implicats.
- 25 de maig de 2006: s'incorpora el nou equip directiu de l'Institut Català de les Dones.
- 1 de juny de 2006: l'avantprojecte de Llei encara tenia pendants tota una sèrie d'informes i passos previs, que no feien possible l'inici de la seva tramitació parlamentària. Es requereix als departaments que encara no han fet arribar la informació necessària per completar la memòria econòmica, que facin arribar aquesta informació el més aviat possible per tal de continuar amb la tramitació.
- 6 de juliol de 2006: recollits tots els informes dels diferents

CAPÍTOL 1

departaments, s'elabora la memòria econòmica i la memòria justificativa de la proposta d'avantprojecte de Llei. S'envia tota la documentació requerida a l'Assessoria Jurídica del departament de la Presidència per tal que finalitzi la fase departamental que precedeix els inicis de la tramitació parlamentària i que requereix d'una sèrie d'informes preceptius: el de la Direcció General d'Organització de l'Administració, el del Consell de Treball, Econòmic i Social, i el del Consell Audiovisual de Catalunya.

- 19 de juliol: l'avantprojecte de Llei és aprovat per la Comissió de Govern Local de Catalunya.
- 14 de setembre de 2006: el Consell de Treball, Econòmic i Social de Catalunya emet el dictamen 23/2006 sobre l'avantprojecte.

Un cop s'hagin finalitzat tots els informes preceptius, podrà remetre's l'avantprojecte de Llei al Consell Tècnic, que és l'òrgan encarregat de donar-hi el vist-i-plau previ a l'aprovació del Govern, que és l'òrgan legitimat per iniciar la tramitació parlamentària.

Des de l'equip directiu de l'Institut Català de les Dones, amb el recolzament de tot el Govern, s'està treballant amb la màxima celeritat possible, tot respectant les garanties jurídiques que han regir tot procés legislatiu, amb la voluntat que l'avantprojecte de Llei pugui ser aprovat pel Govern i iniciar la seva tramitació parlamentària.

Respecte al **contingut** de l'avantprojecte de Llei, d'acord amb la informació oficial disponible, es pot avançar que el nou text legislatiu regularà cada servei, les funcions a desenvolupar i quines han de ser les beneficiàries, en funció de l'especificitat de la violència masclista i els àmbits en què es pot manifestar.

Es tracta de la primera llei que es realitza a Catalunya per regular les actuacions contra la violència masclista i destaca perquè estableix per primera vegada un marc legislatiu que aborda de forma integral totes les formes

d'exercir aquesta violència (violència física, violència psicològica, violència sexual, abusos sexuals a dones i menors i violència econòmica), així com tots els àmbits en què es pot produir (parella, família, entorn laboral –assetjament i assetjament sexual-, i àmbit sociocomunitari: agressions sexuals, assetjament sexual, tràfic i explotació sexual de dones i nenes, mutilació genital femenina, violència derivada dels conflictes armats i violència contra els drets sexuals i reproductius de les dones).

El nou text que proposa el Govern, a diferència de la Llei estatal i d'altres lleis de Comunitats Autònomes de l'Estat espanyol, amplia el ventall de possibilitats d'acreditació de la violència masclista. A Catalunya no serà imprescindible, doncs, l'acreditació penal (denúncia, ordre de protecció o sentència judicial) de la violència per accedir a la totalitat de drets que la nova llei contempla.

La llei dóna molta importància als aspectes preventius contra la violència masclista i subratlla les mesures de prevenció (en l'educació i la sensibilització social) com a principi fonamental en l'eradicació de la violència masclista.

També regula la xarxa dels serveis necessaris per donar resposta a les situacions d'urgència i a l'assistència, protecció, recuperació i reparació de les dones que han patit violència.

Respecte al reconeixement del dret a l'assistència jurídica gratuïta, en els supòsits de violència en l'àmbit de la parella i/o en l'àmbit familiar, es tindran en compte únicament els recursos i ingressos econòmics de les dones en situacions de violència, amb els límits establerts a la legislació aplicable, i no els de la unitat familiar.

L'avantprojecte de llei també preveu la creació de la figura de la defensora o defensor dels Drets de les Dones en situacions de violència masclista, com a institució independent, així com la creació del Centre de Recerca, Estudis i Capacitació sobre la violència masclista, com a entitat de caràcter administratiu adscrita a l'Institut Català de les Dones.

També reconeix la importància de les actuacions dels ens locals que, des de la

CAPÍTOL 1

responsabilitat pública, han implementat un seguit d'estratègies per tal d'aconseguir un abordatge integral de la violència en l'àmbit familiar o domèstic. La Llei vol recollir totes aquestes experiències i esdevenir un instrument actiu per continuar desenvolupant els drets de les dones i recolzar la lluita social contra la violència masclista. No és un punt final, sinó un punt de partida, una part del procés que s'haurà de completar amb les pràctiques de tots els àmbits implicats en el tema.

Aquesta Llei utilitza l'expressió violència masclista perquè el masclisme és el concepte que de forma més general defineix el sistema social que empara i justifica les conductes de domini i abús de poder dels homes sobre les dones i que, alhora, ha imposat un model de masculinitat que, malgrat ser reduccionista, encara és valorat socialment com a superior. La violència masclista és l'expressió més greu i devastadora d'aquesta cultura que no només destrueix vides, sinó que impedeix el desenvolupament dels drets, la igualtat d'oportunitats i les llibertats de les dones.

La violència masclista es concreta en una diversitat d'abusos que pateixen les dones. A partir d'aquí es distingeixen diferents formes de violència (física, psicològica, sexual i econòmica) que tenen lloc en àmbits concrets (el de la parella, el familiar, el laboral i el sociocomunitari). La Llei catalana dels drets de les dones per a l'eradicació de la violència masclista tracta de les manifestacions concretes d'aquesta violència assenyalades, en el seu moment, pels moviments de dones i que han estat recollides en la normativa internacional, europea i estatal.

Pel que fa a l'**estructura** de la futura llei, aquesta es divideix en cinc títols:

- El Títol I defineix el concepte de violència masclista com la violència exercida contra les dones com a manifestació de la discriminació i la situació de desigualtat en el marc de les relacions de poder dels homes sobre les dones i que, per mitjans físics o psicològics, incloses les amenaces, intimidacions o coaccions, tingui com a resultat un dany o

patiment físic, sexual o psicològic, tant si es produeix en l'àmbit públic com en el privat. Defineix també les diferents formes d'exercir la violència masclista i els àmbits en què es pot produir.

L'àmbit d'aplicació de la Llei és el reconeixement dels drets de les dones i en són beneficiàries les adultes i menors, així com les seves filles i fills dependents, que visquin en territori català i es trobin en situacions de violència masclista.

Així mateix, aquest Títol explica els principis fonamentals sota els quals s'ha elaborat tot l'articulat, entre els quals podem destacar els d'integralitat, transversalitat, responsabilitat i obligatorietat de tots els poders públics implicats d'aplicar una política adient que previngui i persegueixi la violència masclista.

La integralitat suposa que les actuacions per actuar contra la violència masclista han de tenir en compte la seva naturalesa multicausal i multidimensional, motiu pel qual la resposta ha de ser global i obligar tots els sistemes (serveis socials, salut, forces i cossos de seguretat, justícia, educació, cultura, treball, habitatge, mitjans de comunicació...). Per tant, les diverses manifestacions de la violència masclista han de ser abordades des d'una perspectiva que contempli la reparació de tots aquells àmbits –personals, socials i econòmics- que han estat danyats i que tenen traducció jurídica en aquesta Llei en la consagració dels drets de prevenció, detecció, atenció, assistència, recuperació i reparació.

La transversalitat de les mesures comporta que cada organisme implicat ha de definir accions específiques des del seu àmbit d'intervenció, però d'acord amb els models d'intervenció globals.

A més, les polítiques per abordar les violència masclista han de tenir en compte la diversitat de les dones i les seves necessitats diferents, a més de garantir la proximitat i l'equilibri de les intervencions en el territori.

Finalment, cal ressaltar d'aquest Títol el mecanisme previst per acreditar

CAPÍTOL 1

l'existència de violència masclista. L'exercici dels drets recollits en aquesta Llei s'ha de garantir per a totes les dones en situacions de violència. Diversos estudis han demostrat que moltes dones que pateixen aquesta violència no poden exercir plenament els seus drets sense passar per l'acreditació penal de la violència. Per aquesta raó, el text amplia el ventall de possibilitats d'acreditació de la violència masclista.

- El Títol II posa de relleu la importància de la prevenció en l'eradicació d'aquesta problemàtica, perquè així s'evita la seva aparició i, en cas de que aparegui, es contribueix a que les dones la detectin i identifiquin de forma precoç. Regula la recerca; estableix la coeducació com a principi fonamental en la lluita contra la violència masclista; defineix la formació i capacitació obligatòria de les persones professionals que hi intervenen; i, finalment, situa la necessitat de la sensibilització social i la responsabilitat dels mitjans de comunicació.
- El Títol III defineix la xarxa de serveis públics necessaris per a l'assistència, protecció, recuperació i reparació de les dones que han patit violència masclista, amb la idea que l'Administració Pública ha de ser la responsable de fixar quins serveis s'han de crear per assistir i protegir les dones. El Títol defineix cada servei, les funcions a desenvolupar i quines han de ser les beneficiàries, en funció de l'especificitat i àmbits en què es pot manifestar la violència masclista. Així mateix, assenyala la titularitat de la gestió i el finançament dels recursos en relació a les competències de cada administració pública de Catalunya.

També s'han inclòs els ajuts econòmics, perquè es considera que són imprescindibles per a les dones amb major desavantatge social i econòmic, si bé no s'han de concebre com un element aïllat, sinó com un instrument més per desenvolupar els drets de les dones.

Els serveis establerts en el Títol III es configuren com a públics i gratuïts, amb independència de la capacitat econòmica de la dona. Respecte al reconeixement del dret a l'assistència jurídica, en els supòsits de violència en l'àmbit de la parella i/o en l'àmbit familiar, es tindran en compte únicament els recursos i ingressos econòmics de les dones en situacions de violència masclista, amb els límits establerts a la legislació aplicable.

Estableix mesures específiques partint de les necessitats concretes de les dones i de la múltiple expressió de la violència masclista. Es fa esment de la violència estructural –com és la violència econòmica–, tot incorporant la constitució d'un fons de garantia de pensions, pel que fa a la violència en l'àmbit de la parella, com una de les formes de pal·liar els greus efectes de la violència econòmica, així com de mesures per abordar l'assetjament sexual, amb la doble connotació de poder sexual i econòmic. Finalment, s'assenyalen mesures per als col·lectius de dones que, per les seves circumstàncies personals, socials i econòmiques, pateixen diverses manifestacions de violència.

- El Títol IV relaciona el que la Llei denomina instruments d'abordatge integral de la violència masclista. Tal és el cas de l'Institut Català de les Dones, dels Programes integrals, de la Comissió permanent del circuit nacional per a l'eradicació de la violència masclista i dels acords interinstitucionals, protocols i circuits d'actuació. Així mateix, el text reconeix els ens locals i les associacions i entitats de dones com a eines eficaces i eficients per a l'eradicació de la violència masclista.

Destaca en aquest Títol la creació de l'Adjunta o Adjunt per a la Defensa dels Drets de les Dones en situacions de violència masclista, dins l'estructura de la Sindicatura de Greuges, com a garantia de l'aplicació efectiva de la Llei i la creació, així mateix, del Centre de Recerca, Estudis i Capacitació sobre la violència masclista, com a entitat de

CAPÍTOL 1

caràcter administratiu adscrita a l'Institut Català de les Dones.

- El Títol V, darrer de la llei, es dedica a la coordinació i col·laboració. En aquest títol es pretén delimitar –dins del respecte al principi d'autonomia local- aquelles competències que corresponen a l'Administració autonòmica d'aquelles que corresponen a l'Administració local.

Protocol Marc per a la intervenció en les violències contra les dones a Catalunya

El Programa per a l'abordatge integral de les violències contra les dones configura l'eix 6 del 5è Pla d'acció i desenvolupament de les polítiques a Catalunya (2005-2007), aprovat per Acord del Govern de la Generalitat en data 22 de març de 2005.

El model d'actuació que es defineix en aquest Programa parteix d'uns criteris o principis que responen i volen donar respostes a la realitat específica de les violències envers les dones:

- L'abordatge de la violència envers les dones en el seu conjunt, des d'una perspectiva estructural
- La transversalitat, la coordinació i la cooperació institucional
- La integralitat
- La participació i la corresponsabilització
- L'accessibilitat i la proximitat en les intervencions contra la violència envers les dones, tot contemplant la diversitat dels col·lectius femenins de Catalunya
- La qualitat de la resposta
- El coneixement de la realitat

El programa s'estructura en quatre línies estratègiques: atenció; coordinació i cooperació; prevenció i sensibilització, i recerca i coneixement de la realitat.

Respecte a la coordinació interdepartamental i interinstitucional, per anar avançant es va crear el Grup de Treball de Coordinació, del qual formen part persones designades pels departaments, entitats municipalistes i agents socials que el document informatiu elaborat per l'Institut Català de les Dones ja recollia i als quals es preveia la incorporació d'altres agents i grups de dones:

- Benestar i Família
 - Secretaria de Famílies i d'Infància
 - Secretaria per a la Immigració
- Educació
- Justícia
- Interior
- Salut
- Treball
- Presidència
 - Direcció General d'Atenció Ciutadana
 - Secretaria de Coordinació Interdepartamental
 - Secretaria General de l'Esport
 - Secretaria General de Joventut
 - Institut Català de les Dones
- Associació Catalana de Municipis
- Federació de Municipis de Catalunya
- Consell dels Il·lustres Col·legis d'Advocats de Catalunya
- Il·lustre Col·legi d'Advocats de Barcelona
- Fiscalia del Tribunal Superior de Justícia de Catalunya
- Deganat dels Jutjats de Barcelona

Les funcions del Protocol, ja definides en la primera fase d'implantació d'aquest, són:

- Garantir l'efectivitat de les intervencions que es duen a terme des dels diferents àmbits

CAPÍTOL 1

- Facilitar la transversalitat de les accions
- Promoure models d'intervenció especialitzats i adequats a la problemàtica sobre la qual es vol intervenir
- Establir uns criteris mínims d'obligat compliment que permetin l'adaptabilitat del Protocol marc, tot considerant les necessitats i possibilitats de cada territori
- Garantir la formació dels i de les agents professionals que han de dinamitzar el Protocol
- Facilitar la coordinació entre els agents implicats en el Protocol

El Protocol vol intervenir i actuar sobre quatre eixos bàsics:

1. Prevenció
2. Detecció
3. Atenció
4. Recuperació

La presentació pública de la primera fase del Protocol Marc i Circuit Nacional per una intervenció coordinada contra les violències envers les dones es va fer el març de 2006 en un acte convocat per l'Institut Català de les Dones i, com ja s'ha dit, es continua en la seva elaboració, que conté en total tres fases i implicarà serveis, recursos i equips de diferents Administracions i agents socials arreu de Catalunya.

1.4 LA TUTELA PENAL

La LIO 1/2004, de Mesures de Protecció Integral contra la Violència de Gènere, situa la tutela penal en el Títol IV, amb posterioritat a les Mesures de sensibilització, prevenció i detecció (Títol I), als Drets de les dones víctimes de violència de gènere (Títol II), i a la Tutela Institucional (Títol III).

Això implica que l'actuació del dret penal i judicial, com a resposta, ha d'inserir-se i ha de ser posterior (principi d'*ultima ratio* del dret penal) a les altres polítiques públiques dissenyades pel legislador. Aquesta ubicació en la norma no s'ha reflectit en la realitat. El Dret Penal es comença a posar en marxa i actua de manera fulminant, de manera que el procés més lent d'implementació de la resta d'accions públiques genera un panorama en desequilibri.

Aquesta realitat comporta que les conseqüències de l'impacte de la Llei Integral tracin un balanç menys positiu del que se'n podria extreure si els programes destinats a prevenir i tutelar el fenomen en els altres àmbits, o a treballar en la prioritat de la coordinació entre administracions, haguessin estat previs o més sincronitzats.

D'altra banda, com es veurà en els capítols posteriors, les crítiques a l'actual fragmentació i redactat de la solució normativa penal (tipus i mesures penals) i processal (ordre de protecció i mesures cautelars) també reflecteixen un dèficit de la tutela penal que reverteix en aquesta percepció negativa de la Llei Integral.

Mesures penals

Tipus penals:

Agreujament de les penes en relació a les lesions (art. 36 de la LIO 1/2004), maltractaments (art. 37 de la LIO 1/2004), amenaces (art. 38 de la LIO 1/2004),

CAPÍTOL 1

coaccions (art.39 de la LIO 1/2004), trencament de condemna (art. 40 de la LIO 1/2004) i vexacions lleus (art. 41 de la LIO 1/2004).

Aplicació de les penes:

- Suspensió de les penes (arts. 33 i 34 LIO 1/2004): es condiona en tot cas la suspensió de la pena al compliment de determinades obligacions.
- Substitució de les penes (art. 35 LIO 1/2004): s'estableix que en aquest tipus de delicte la pena de presó només es podrà substituir per treballs en benefici de la comunitat i que s'imposarà, a més de la subjecció a programes específics de reeducació i tractament psicològic, el compliment de determinades obligacions que garanteixen la protecció de la víctima.

Mesures processals

Normes processals destinades al funcionament dels Jutjats de violència sobre la dona (articles 54 a 60 de la LIO 1/2004):

- Competències dels Jutjats de Violència sobre la Dona
- Instrucció dels processos penals
- Celebració de judicis ràpids per delicte i per falta
- Notificació de la sentència

Normes processals civils:

- Competències dels Jutjats de Violència sobre la Dona
- Normes sobre competència objectiva, bàsicament establint la pèrdua de competència objectiva quan es produeixin actes de violència sobre la dona
- Aplicació de l'ordre de protecció (art. 62 i Disposició Addicional 12a. 1 LIO 1/2004)

- Mesures destinades a millorar la protecció de les víctimes durant la tramitació del procés penal (arts. 61 a 69 LIO 1/2004)

Mesures destinades a combatre la “victimització secundària”:

- Dret a la informació (art. 18 LIO 1/2004)
- Dret a l'assistència social integral (art. 19 LIO 1/2004)
- Dret a l'assistència jurídica (art. 20 i Disposició Final 6a. LIO 1/2004)

Mesures de caràcter orgànic

L'objectiu és especialitzar la resposta dels òrgans del sistema penal; en concret:

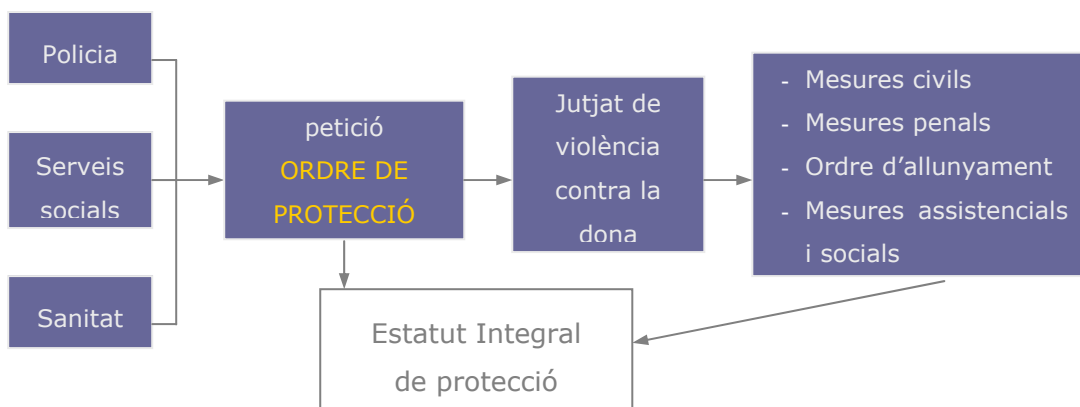
- Òrgans judicials (arts. 43 i següents, Disposició Addicional 10a. LIO 1/2004): la creació dels Jutjats de Violència sobre la Dona, les atribucions a determinats Jutjats del Penal i Audiències Provincials a l'empara de l'art. 98 de la Llei Orgànica del Poder Judicial.
- Fiscalia (arts. 70 a 72 LIO 1/2004): el Fiscal contra la Violència sobre la Dona, les Seccions Especialitzades a l'efecte i els Delegats de la Prefectura de Fiscalia.
- Forces i Cossos de Seguretat de l'Estat (art. 31 LIO 1/2004): unitats especialitzades en la prevenció de la violència de gènere i control de l'execució de les mesures judicials adoptades, així com cooperació de les Polícies Locals.
- Administració penitenciària (art. 42 LIO 1/2004): realització de programes específics per a interns condemnats per delictes relacionats amb la violència de gènere, que hauran de ser valorats per les Juntes de Tractament per a la concessió de permisos i de la llibertat condicional.
- Col·laboració entre entitats i administracions públiques (arts. 32 i Disposició Addicional 2a. LIO 1/2004) a través de Plans de Col·laboració i

CAPÍTOL 1

Protocols d'Actuació, inclòs el Protocol d'Actuació de les Forces i Cossos de Seguretat i de Coordinació amb els Òrgans Judicials per a la protecció de les víctimes de violència domèstica i de gènere (art. 31.3 LIO 1/2004)

Mesures Judicials de Protecció i Seguretat de les Víctimes:

1. Adopció de l'Ordre de protecció, d'acord amb l'art. 544 de la Llei d'Enjudiciament Criminal i amb el Protocol elaborat pel Consell General del Poder Judicial per a la implantació de l'ordre de protecció.

L'ordre pot ser sol·licitada per la víctima o per aquelles persones que tinguin relació amb ella, però també tenen obligació de posar en coneixement del fiscal o el Jutjat de guàrdia i denunciar les entitats o organismes assistencials, públics i privats que tinguin coneixement d'algun dels fets que fonamenten l'ordre de protecció.

2. Adopció de mesures de sortida del domicili, allunyament o suspensió de les comunicacions (art. 64 LIO 1/2004)

3. Mesures de suspensió de la pàtria potestat o de la custòdia de menors (art. 65 LIO 1/2004)

4. Mesura de suspensió del règim de visites (art. 66 LIO 1/2004)

5. Mesura de suspensió del dret de tinença i ús d'armes (art. 67 LIO 1/2004)

Criteris judicials:

Destaquem, pel seu especial interès en la matèria i pel valor que té l'esforç per unificar criteris judicials i assolir una major seguretat jurídica en l'aplicació de la normativa vigent, el document de treball promogut des de l'Observatori de Violència domèstica i de gènere del Consejo General del Poder Judicial i redactat en la jornada celebrada a Madrid entre els dies 30 de novembre i 2 de desembre de 2005. El document recull 73 criteris adoptats per magistrats d'Audiències Provincials amb competències exclusives en violència de gènere i fa referència a les següents qüestions:

- Qüestions de competència (9 criteris)
- Matèria de Dret Processal Penal i Orgànica en Violència de gènere (15 criteris)
- Matèria de Dret Processal Civil (11 criteris)
- Matèria de Codi Penal (38 criteris)

Amb posterioritat s'analitzaran algunes de les qüestions plantejades, ja que el treball del *focus group* va girar molt al voltant d'aquest document.

2 UNA MIRADA A L'APLICACIÓ DE LA LLEI A CATALUNYA. L'ESTUDI: OBJECTIUS, PARTICIPANTS, METODOLOGIA I FASES

Com s'apunta a la presentació, aquest treball té un caràcter segurament molt més d'investigació-acció que estrictament empíric, tant pel perfil de l'equip de treball com per la naturalesa del procés evolutiu de la recerca. Aquesta ha significat un pretext privilegiat per a desenvolupar una mirada nova, reunir els operadors i estimular les xarxes existents al voltant de la resposta penal vers el fenomen de la violència de gènere.

2.1 OBJECTIUS DE LA RECERCA

Els recents canvis legislatius que fan front al fenomen de la violència de gènere, juntament amb l'increment progressiu de víctimes, fan necessari impulsar actuacions noves i coordinades des de les Administracions Públiques, que parteixin d'un coneixement profund de la realitat i de les seves diverses cares. Els darrers temps s'han produït distints avenços pel que fa als instruments legals i jurídics existents en aquesta matèria. Concretament la Llei Orgànica 11/2003 de 29 de setembre, la LIO 15/2003 de 23 de novembre o la LI 27/ 2003 de 31 de juliol reguladora de l'Ordre de Protecció de les víctimes de violència domèstica. La darrera ha estat la LIO 1/2004 de 28 de desembre de mesures de protecció integral que amplifica de forma considerable els àmbits d'actuació i proposa la dinamització de nombroses actuacions de prevenció.

CAPÍTOL 2

Les reformes derivades d'aquestes noves normes responen a un canvi de paradigma d'intervenció vers el fenomen. Com ja apuntavem en la introducció, la naturalesa pública dels delictes, la intensificació de la resposta penal, la generalització de les conductes (sense clara gradació), l'estatus de protecció integral de la víctima, l'adopció de mesures cautelars i d'allunyament en funció del risc i el seguiment de les mateixes, són exemples d'aquesta nova dimensió, que obliga a adaptar intervencions i criteris. Els espais bàsics per a canalitzar-los són la jurisdicció penal i els jutjats de violència contra la dona, però hi ha d'altres àmbits –serveis d'atenció a les víctimes, de mesures penals alternatives i sistema penitenciari— que han de millorar les seves respostes i reforçar els seus dispositius per tractar el fenomen. Estem, en definitiva, davant d'una nova demanda emergent que implica a una pluralitat d'Administracions i Institucions.

La present recerca acota un espai ampli de radiografia: la quantitativa amb l'exploració de les fonts existents, i la qualitativa, identificant i escoltant els operadors, i realitzant un estudi de camp sobre les persones directament implicades en el procés penal: les víctimes i els condemnats.

Cal tenir en compte que la violència de gènere es comença a estudiar a partir del moment en què es va fer visible. Aquesta circumstància fa que la població d'estudi sigui una població molt concreta de dones –les denunciants del fenomen— i d'homes: els condemnats per sentència penal. El mètode emprat té rellevància empírica i teòrica, ja que ens permet conèixer la víctima de violència de gènere i els responsables de delictes com a usuaris del servei públic i de l'actuació de la justícia.

2.1.1 Objectius quantitativus

Reflectir la situació de les dades existents a Catalunya, sistematitzant les fonts a explorar en forma de dades estadístiques de l'impacte del fenomen de la violència de gènere en la jurisdicció penal i en el sistema de mesures penals i penitenciàries a Catalunya en el període 2003-2006.

Extreure dades del nombre de denúncies realitzades, procediments oberts, mesures de protecció, ordres d'allunyament, sentències condemnatòries i absolutòries, mesures alternatives penals, ingressos penitenciaris, etc. en el nostre sistema penal. La font primordial serà el Consejo General del Poder Judicial.

El marc teòric de la investigació ha de ser el criteri bàsic per agrupar les dades, a fi de poder realitzar comparacions significatives en termes d'anàlisi quantitativu. La recopilació de les dades per a tractar-les com a grups comparables presenta un problema de partida en donar-se en molts casos multiplicitat de categories per a les mateixes variables. La causa pot ser la diferent conceptualització de les dades segons l'organisme que les recull –o la utilització d'un llenguatge propi per tractar el fenomen—, que sens dubte incideix en la codificació de les dades, però també cal contemplar la possibilitat que les dades no sempre es codifiquin amb el mateix rigor. Per altra banda, ens hem trobat amb dades insuficients degut en part a que molts organismes no s'havien plantejat la necessitat de fer un recull estadístic de la seva activitat fins el moment en què se'ls va sol·licitar per a aquesta investigació.

L'anàlisi de les dades ha tingut en compte, per tant, aquests factors que dificulten l'explotació de les dades a fi de donar-li un contingut significatiu i representatiu. El mètode de treball inclou l'ordenació i exposició de les diferents dades obtingudes de les fonts estadístiques disponibles, superant els esculls en la mesura del possible. En aquest sentit, les fonts més fiables es

CAPÍTOL 2

complementen amb les dades d'altres fonts per donar una visió de paisatge, malgrat la manca de paràmetres comuns.

En relació a les mancances observades, una de les finalitats del treball és fer palesa la necessitat d'un sistema transversal de recollida de dades en la major part d'institucions que intervenen en el fenomen, basat en la unificació de criteris a l'hora de conceptualitzar els successos i codificar-los en forma de dades. Una proposta final en aquest sentit seria la d'una taula de treball de les institucions. Això permetria tenir una base de dades fiable d'ús comú a l'hora de mesurar l'impacte de la violència de gènere en la nostra societat, i també d'articular polítiques d'intervenció.

Marc de referència de les dades

Per al tractament de les dades disposem d'estadístiques sobre la població reclusa a Catalunya (incloses dades sobre els interns amb tractament especialitzat sobre violència domèstica) durant el període de referència. També pot ser útil fer diferenciacions sobre la població total, masculina i femenina, del territori de referència.

Finalment, com a bibliografia útil sobre els criteris a seguir es poden extreure idees de les variables usades en l'estudi "Tractament de la Violència Familiar de Gènere en l'Administració de Justícia", dut a terme pel departament de Sociologia Jurídica de la Universitat de Saragossa per al període 2000-2002 per encàrrec del Consejo General del Poder Judicial. Els criteris seguits per aquest estudi poden ajudar a visualitzar la direcció en l'ús de variables significatives per a la confecció de la part quantitativa.

Així, els objectius quantitatius concrets són els que exposem a continuació:

1. Conèixer el **número de denúncies** existents en un període de temps a Catalunya (2003-2005) i el **número de procediments**, així com la possible progressió
2. Conèixer el número de **mesures de protecció i ordres d'allunyament** amb caràcter cautelar
3. Conèixer el nombre de **sentències condemnatòries**
4. Conèixer en nombre les característiques de les condemnes: **mesures alternatives, presó, ordres d'allunyament**
5. Conèixer el nombre de procediments en que estan **implicades persones d'altres països**
6. Establir uns primers paràmetres de classificació dels fets per **gradació de conductes**
7. Determinar el nombre de **trencaments de l'ordre d'allunyament** denunciats per les víctimes

En l'establiment del marc quantitatiu dels objectius precedents s'ha treballat de forma conjunta amb el Centre d'Estudis Jurídics i el Departament de Justícia (Subdirecció General de Medi Obert i Mesures Penals Alternatives, i equip d'Atenció a la víctima).

CAPÍTOL 2

2.1.2 Objectius qualitatus

S'han realitzat diverses entrevistes en profunditat als actors del sistema penal i penitenciari del territori català que tenen vinculació amb el tractament de la violència de gènere, que constituïran una xarxa d'informants clau: policies, jutges i magistrats, fiscals, advocats, forenses, treballadors socials. Aquesta prospecció ens ha permès dimensionar l'articulació i significació dels dispositius jurídics de protecció a la víctima existents, el seu coneixement, la disponibilitat de dades per elaborar indicadors de risc, l'efectiva atenció a la víctima de maltractaments, el seguiment dels procediments penals, el funcionament dels jutjats de violència contra la dona, etc.

Així mateix, s'han realitzat entrevistes personals a víctimes que han denunciat agressions i a agressors que es troben en situació de compliment de mesures penals: ingressos penitenciaris i mesures penals alternatives

Així, els objectius qualitatus concrets són els que exposem a continuació:

1. Anàlisi qualitatiu **del fenomen i de les respostes jurídiques**; cal considerar les víctimes i els denunciats/condemnat per agressió domèstica.

D'una banda, analitzant els dispositius legals d'atenció a les dones i les noves mesures de protecció. D'altra banda, les respostes que la nova legislació introdueix en l'àmbit penal per a la doble funció de prevenció dels delictes i de reinserció dels penats, tant a penes de presó com a mesures penals alternatives.

2. Anàlisi qualitatiu de **l'impacte de la legislació vigent** en els dispositius existents.

És evident que les reformes introduïdes en la legislació han obligat als diferents dispositius a adaptar-se per donar resposta a les necessitats

emergents: nous jutjats de violència contra la dona, fiscalies, i reorganització dels torns d'ofici als Col·legis d'advocats, noves demandes de formació dels advocats i altres professionals, etc. Tots aquests canvis s'han d'avaluar qualitativament.

3. Fer una aproximació al **nivell de coneixement** que la víctima té sobre les **conseqüències de les mesures cautelars i judicials**

L'impacte del tractament penal de la violència de gènere, independent del factor general de límit penal, té com a primera destinatària la pròpia dona afectada, que es converteix en tributària d'una sèrie de mesures de protecció i del mateix procediment penal resultant de la denúncia (seva o pública), que la vinculen plenament tant en la seva posició processal com en la seva vida personal. La Llei Integral contra la violència de gènere estableix el dret a la informació de la víctima com una prioritat, i per tant l'estudi tractarà de diagnosticar si en la pràctica la dona té coneixement dels seus drets i deures. En el dia a dia de l'“itinerari penal”, les dones afectades per la violència poden veure's immerses en processos de victimització afegits com a conseqüència de la manca de recursos d'atenció, informació o assistència.

El compliment efectiu i eficaç del dret a la informació no pot descansar en una dinàmica informal o de pressumpció dels diversos dispositius que intervenen, sinó que, si es constaten dèficits d'informació, s'haurà de promoure un espai tècnic concret on es garanteixi la informació judicial a les dones, independentment de l'assumpció general d'aquest dret en la resta de dispositius socials, institucionals o municipals.

CAPÍTOL 2

4. Fer una aproximació sobre si les víctimes assoleixen el **caràcter públic dels procediments i les conseqüències**

La vinculatorietat de les mesures, les conseqüències de la retirada de les denúncies, o d'impedir-les, i la continuïtat dels procediments penals atenent al caràcter públic dels mateixos, situa les dones víctimes en relació al punt anterior en una posició processal i personal amb molta càrrega de complexitat. La seva voluntat (sovint condicionada pels efectes inherents als propis maltractaments patits) no es pot ignorar, i les intervencions penals hauran de conciliar la problemàtica específica de la víctima. Contemplar-la no significa eludir la necessitat d'una tutela penal pública.

D'altra banda, l'articulació processal de comprovació dels fets no hauria de descansar en la seva declaració. És possible dinamitzar elements afegits a la comprovació del delictes, com són les diligències policials de comprovació de fets, les testificals de referència, etc.

Tanmateix, els professionals de la xarxa social, sanitària i educativa, afectats per l'obligació pública de denúncia, tenen la disjuntiva de trobar el posicionament equilibrat entre la seva tasca, el secret professional i la necessària identificació dels fets que s'han de perseguir penalment.

5. Establir els **factors de risc** que actualment es consideren a l'hora d'adoptar les mesures de protecció

L'adopció de mesures de protecció amb caràcter individualitzat es basen en un diagnòstic de risc. És bàsic realitzar una aproximació a quins indicadors s'empren en el dia a dia de l'adopció de mesures per part dels jutjats, i a la seva identificació per part dels cossos policials, així com promoure el reforç al seguiment de les mateixes i a la seva eficàcia (vinculada a la percepció de les dones, que cal veure si se senten veritablement protegides).

6. Disposar d'elements d'apropament per saber la dimensió de **l'incompliment de les ordres d'allunyament amb voluntat (condicionada) de la víctima**

La qüestió de les situacions en què, amb ordre d'allunyament vigent, existeix un retrobament ocasional o permanent de víctima i agressor, també introdueixen paradoxes de difícil gestió, que sovint descansen en les dones afectades i que posicionen els professionals implicats en una situació complexa. S'haurien d'explorar les possibilitats d'articular les respostes penals de caràcter cautelar amb un reforç en el seu seguiment que permetés assolir-les d'una forma més eficaç pels presumptes agressors, de tal manera que les víctimes no es veiessin abocades en uns casos a situacions de risc i, en d'altres, a la seva dificultat de posar límits. Les conseqüències dels trencaments d'ordres d'allunyament són constitutives de nous procediments penals d'alta complexitat tenint en compte la diversitat de realitats que han de contemplar.

7. Descriure la **repercussió de les mesures penals en el medi familiar**

Avaluar l'impacte de les mesures pel que fa a la imatge pública familiar, les qüestions econòmiques i les relacions familiars, així com valorar si cal reforçar-les. Fer una aproximació a fins a quin punt existeix coordinació amb les altres mesures d'assistència a les víctimes que estableix la llei.

8. Explorar la necessitat i idoneïtat de dispositius de **mediació civil i penal** en els jutjats de violència vers la dona, en reforma de la llei

Les actuals limitacions de la llei en aquesta matèria poden significar que moltes de les anteriors qüestions exposades tinguin en la prohibició específica de mediació penal i civil, l'obstacle per un millor abordatge de

CAPÍTOL 2

determinats casos. D'altra banda, l'existència actual de conformitats penals en el moment del judici penal comporten *de facto* d'alguna manera mediació penal processal, sense l'actuació dels dispositius específics d'atenció a la víctima que contempla el desenvolupament ple de la mediació penal.

9. Definir les **característiques dels agressors empresonats** i plantejar propostes de possibles **tractaments penitenciaris**

La definició dels programes per a agressors condemnats per violència de gènere ha suposat un repte també en l'àmbit penitenciar, ja que els equips de tractament han d'actuar sota el mandat legal d'individualització de la pena i amb l'objectiu final de la reinserció social i la no reincidència en el delictes, aspectes cabdals en aquesta matèria per l'especial afectació de l'entorn familiar.

2.2 INTRODUCCIÓ A LA METODOLOGIA

La investigació s'ha dut a terme finalment, a nivell metodològic, al voltant de dos eixos que s'han anat desenvolupant de forma simultània. En el primer eix, que anomenarem *recollida i anàlisi de la informació existent*, s'opta per una formulació mixta quantitativa i qualitativa que permeti fer una aproximació a la interpretació de les dades amb un mínim de consens. En aquest sentit, han tingut una importància cabdal, com tot seguit veurem, els professionals entrevistats com a informants clau, perquè ens han aportat dades quantitatives però amb un element qualitatiu essencial per a interpretar-les en cada context. Aquest element ha determinat la lectura que calia fer de les dades, d'acord amb l'experiència viscuda per cadascuna de les fonts, que inclou les percepcions de les persones amb qui es relacionen.

El segon eix, el del *treball de camp*, respon clarament a una metodologia qualitativa i ha consistit en la realització de 58 entrevistes a homes i dones que s'han vist directament implicats/des en procediments judicials per situacions de violència familiar i de gènere.

CAPÍTOL 2

2.3 LA CONSTRUCCIÓ DE MOSTRES

En les investigacions socials no sempre és viable (econòmicament, metodològicament o temporalment) fer una indagació o observació exhaustiva de tots els elements de la població (“univers” de l’estudi). De fet, estudiar tots els elements és gairebé insòlit. El més freqüent és observar una part de la població: el que s’anomenen subpoblacions i mostres.

Quan es tracta d’estudiar elements que reuneixen unes característiques especials que no tenen la resta d’elements de l’univers, parlem d’una subpoblació, la qual cosa resulta d’utilitat quan els elements de la població no tenen en el conjunt igual importància, essent la subpoblació la més significativa (la que té relació amb el fenomen objecte d’estudi). A partir d’aquesta subpoblació s’obté una mostra o una sèrie de mostres representatives o amb pretensió de ser-ho.

El problema aquí rau en el propi fenomen: tot i la seva extensió, es tracta d’un fenomen minoritari en el conjunt de la població i per tal de detectar-ho, d’obtenir una mostra prou gran i representativa estadísticament, amb els procediments habituals de mostreig caldria una mostra molt gran. A més, i aquesta és la dificultat metodològica principal, es tracta d’un fenomen ocult, només observable --i parcialment— en els casos denunciats o fets públics d’alguna manera. Així, amb els procediments habituals de mostreig l’ocultació fa inviable la seva inclusió per tal d’obtenir una mostra mínima, encara que sigui esbiaixada.

L’alternativa de mostreig en aquests casos (de fenomen minoritari o molt minoritari i ocult), és emprar procediments basats en les cadenes de referència, el més conegut dels quals és l’anomenat “bola de neu”. El fonament d’aquests procediments és que és més probable trobar una persona amb les característiques que es busquen en les xarxes socials formades per persones que comparteixen aquesta característica cercada. És a dir, que el fenomen en

estudi té una pre-estructura i es requereixen vincles de relació directes entre els actors que comparteixen la característica. Aquestes condicions, però, tampoc no es donen en el fenomen de la violència domèstica, i per tant els procediments basats en les cadenes de referència no són d'utilitat.

L'única alternativa és, doncs, limitar el marc de mostreig a la subpoblació de casos coneguda: aquella de la que tenim constància arrel de les denúncies. Una subpoblació que, per altra banda, no es pot afirmar que sigui representativa del fenomen.

Un cop delimitat aquest marc de mostreig (aquesta subpoblació visible), es podria haver optat per algun procediment de mostreig probabilístic per tal d'obtenir la mostra. Aquesta, però, tampoc no podia ser l'opció perquè les dades son incompletes i, en bona part, les persones implicades són inaccessibles. Així, vàrem optar per un mostreig motivat, estratègic, tot procurant seleccionar els casos atenent a criteris d'interès analític i vetllant per la màxima diversitat possible dins la mostra. Aquesta, per tant, es pot considerar una bona secció transversal, encara que amb limitacions, de la subpoblació visible del fenomen de la violència domèstica, però no és una mostra representativa en termes probabilístics.

Vàrem establir que la grandària de la mostra seria de 60 casos: 30 víctimes i 30 agressors condemnats.

Dificultats en la mostra d'agressors

Amb els criteris de selecció de la població diana, en l'àrea d'agressors vam intentar aproximar-nos al màxim a la realitat actual per tal d'obtenir la millor mostra possible, respectant la restricció fixada pel període que analitza el present estudi: sentències dictades entre els anys 2003 i 2005. Amb tot, les mancances de les bases de dades oficials, especialment en l'àmbit penitenciari,

CAPÍTOL 2

ens van obligar a limitar les expectatives en la selecció de la població, ja que el punt de partida havia de ser necessàriament la informació –aproximativa i mai exhaustiva— que l'Administració ens va facilitar.

D'entrada, la petició d'informació en xifres absolutes que es va fer als organismes corresponents del Departament de Justícia de la Generalitat de Catalunya per a la posterior selecció de la mostra, incloïa les variables següents:

- a) Respecte als **condemnat a penes privatives de llibertat**, interns als centres penitenciaris catalans:
1. Nombre total d'interns condemnats per delictes de violència de gènere en situació de compliment.
 2. Nombre total d'interns en situació de presó preventiva per delictes de violència de gènere
 3. Nombre de condemnes fermes de presó dels anys 2003, 2004 i 2005
 4. Amb ordre d'allunyament i/o incomunicació a la sentència
 5. Nombre total d'interns condemnats per trencament de mesura d'allunyament o incomunicació
 6. Durada de la condemna
 7. Centre penitenciar de compliment
 8. Grau de classificació
 9. Llibertat condicional
 10. Participació en programes de tractament específics
 11. Edat dels penats en el moment de la comissió del delicte
 12. Nacionalitats dels penats
 13. Població de residència habitual dels penats

La font d'informació a la qual l'administració va recórrer per a obtenir les dades va ser, fonamentalment, la base de dades penitenciària (SIP), amb les limitacions que aquesta presenta i que van ser reconegudes pels seus

responsables. D'entrada, algunes dades no existien o no estaven disponibles en el sistema informàtic (com és el cas del nombre total d'interns condemnats per trencament de la mesura d'allunyament o comunicació i del nombre total d'alliberats condicionals condemnats per violència de gènere, punts 5 i 9 de l'enumeració anterior); en d'altres, la informació requeria d'una recerca més acurada en la base de dades (com en el cas de la participació en programes de tractament específics, punt 10) i va quedar pendent, ja que l'equip no podia endarrerir més l'inici de les entrevistes d'acord amb el calendari establert; per últim, algunes dades només podien ser complimentades si es limitava la recerca als criteris preestablerts a la base de dades (per exemple: només era possible conèixer l'edat dels condemnats en el moment del primer ingrés a presó, però no l'actual ni la de comissió del delicte a la qual feia referència el punt 11) .

Conscients de la dificultat d'obtenir dades quantitatives rigoroses sobre el fenomen de la violència domèstica, derivada sobretot de les modificacions legislatives dels darrers anys, entenem que calia fer una aproximació cas per cas, a través de la revisió del contingut i la data de les sentències imposades. L'objectiu era arribar a totes les necessitats de tractament, tant dels condemnats per delictes tipificats ja com a "violència de gènere o familiar" (a partir de l'entrada en vigor de la Llei Orgànica 1/2004, el 29/1/2005, excepte els Títols IV i V, que ho van fer el 29/6/05), com dels que ho van ser a partir de la modificació del Codi Penal operada per la Llei Orgànica 11/2003 (que va entrar en vigor l'1/10/2003), com dels penats anteriorment, quan no existia la tipificació específica, però que compartien amb els altres casos el tipus objectiu i les persones víctimes del mateix. Per tant, vàrem suggerir als responsables la possibilitat de demanar als criminòlegs del centres penitenciaris la revisió de les sentències, per obtenir una informació que podia quedar reflectida en les següents taules:

CAPÍTOL 2

Centre Penitenciari	
Mòdul	
Criminòleg / criminòloga	
Nombre d'interns ingressats actualment i condemnats per fets qualificables com a violència domèstica entre 2003 i 2006	

Adicionalment, es destacava la conveniència d'aprofitar la revisió per fer un anàlisi més exhaustiu de les dades quantitatives individuals en relació a aquests interns. Per a realitzar-lo proposàvem la següent taula:

DATA DE LA SENTÈNCIA	DELICTE	CONDEMNNA PEL DELICTE DE VIOLÈNCIA DOMÈSTICA	GRAU DE CLASSIFICACIÓ	PROGRAMA DE TRACTAMENT (ESPECIFICAR)

Aquesta eina metodològica, tot i que va ser ben rebuda pels responsables màxims de l'Àrea de Tractament, que en van reconèixer la necessitat, va ser finalment descartada pel volum de feina que en la pràctica suposava per a uns tècnics ja habitualment saturats.

En definitiva, la mostra es va delimitar d'acord amb quatre criteris bàsics:

1. Durada de la condemna:
 - Menys d'un any
 - Un a dos anys
 - Més de dos anys

2. Grau de classificació: primer, segon o tercer grau
3. Nacionalitat, d'entre les quatre majoritàriament representades als centres penitenciaris catalans: espanyols, marroquins, colombians i equatorians.
4. Població de residència habitual: Barcelona ciutat, Vallès, Baix Llobregat, altres comarques i "sense domicili fix".

La selecció final dels 15 interns a entrevistar es va fer a partir del llistat aportat per la Direcció General de Serveis Penitenciaris, d'acord amb els diferents perfils i un cop demanada individualment la seva col·laboració voluntària amb l'estudi.

b) Respecte als **condemnat a mesures penals alternatives**, la proposta inicial sobre els criteris de selecció de la població diana es basava en l'obtenció de les dades següents:

1. Nombre total de condemnats a mesures penals alternatives per violència de gènere
2. Amb ordre d'allunyament o incomunicació a la sentència
3. Nombre total de condemnats per trencament de mesura d'allunyament o incomunicació
4. Tipus de mesura (Treballs en Benefici de la Comunitat, Mesures de Seguretat, Suspensió de la condemna condicionada al compliment d'obligacions com teràpia, programa formatiu, etc.)
5. Província d'execució de la mesura
6. Edat
7. Nacionalitat
8. Població de residència habitual

En aquest cas, les fonts d'informació a les quals pensàvem d'entrada que podríem recórrer eren la base de dades de l'Administració (Subdirecció General de Medi Obert i Mesures Penals Alternatives) i l'entitat que actualment gestiona els programes d'execució d'aquestes mesures, l'Institut de Reinserció Social.

CAPÍTOL 2

També en aquest àmbit els resultats van ser força decebedors: l'Institut de Reinserció Social ens va remetre a l'Administració i les bases de dades d'aquesta van resultar ser disperses i poc fiables, sobretot per la seva manca d'exhaustivitat, amb l'agreujant que, segons van informar els mateixos responsables, el recompte de la casuística en base a la informació de les oficines d'atenció a la víctima s'ha començat a fer amb una data molt posterior a la base de dades genèrica de mesures penals alternatives imposades, i de que la migració i complementació de dades no s'ha pogut fer, ni de lluny, de forma rigorosa.

Amb les limitacions òbvies que els obstacles exposats van suposar, la mostra es va triar en base als següents criteris:

1. Tipus de mesura alternativa imposada: treballs en benefici de la comunitat, obligació de programa formatiu, mesura de tractament ambulatori de salut mental, obligació de tractament de deshabitació de tòxics.
2. Nacionalitat: espanyola o estrangera
3. Imposició o no d'ordre d'allunyament

La selecció dels 13 homes que finalment s'han entrevistat, dos menys dels previstos per dificultats en l'entrevista, s'ha fet d'acord amb els perfils acordats i per derivació de l'Institut de Reinserció Social o de l'Associació Institut Genus, que desenvolupa programes formatius (de teràpia grupal i individual) específics per a responsables de violència domèstica.

En concret, s'han seleccionat nou homes proposats per l'Institut de Reinserció Social –als quals el delegat d'execució de la mesura assignat li demanava el consentiment previ— i quatre homes proposats per les psicòlogues responsables dels diversos programes desenvolupats a l'Associació Institut Genus.

2.4 INSTRUMENTS DE RECOLLIDA

2.4.1 De dades quantitatives: estadístiques

En l'anàlisi quantitatiu de dades existents i de l'impacte del fenomen en la jurisdicció penal i en el sistema de mesures penals i penitenciàries a Catalunya, cal considerar les denúncies, procediments, mesures de protecció, ordres d'allunyament, sentències condemnatòries, mesures alternatives i ingressos penitenciaris (preventius i penats).

Es tracta de realitzar una prospecció transversal amb les fonts quantitatives existents, de tal manera que es pugui formular una radiografia evolutiva estadística del fenomen i el seu impacte en el sistema penal i penitenciari. Aquest eix de l'estudi s'ha dissenyat amb els tècnics del Centre d'Estudis Jurídics i amb les Subdireccions de Medi Obert i de Tractament de la Secretaria de Serveis Penitenciaris i Mesures Alternatives.

FONTS ESTADÍSTIQUES EXPLORADES

Les fonts consultades han proporcionat dades sobre l'activitat segmentària de diverses institucions. L'exploració s'ha dut a terme en base a l'objectiu explícit de conèixer el número de denúncies existents a Catalunya durant el període 2003-2006, el número de procediments oberts, les mesures de protecció i ordres d'allunyament (cautelars), el número de sentències condemnatòries i les característiques de les condemnes, així com de recopilar dades sobre les característiques de la població estudiada (víctimes i agressors). Donat que no totes les fonts tracten aquestes variables amb el mateix enfocament ni de la mateixa manera, les dades són producte de paràmetres conceptuals diferents i no sempre coincideixen.

CAPÍTOL 2

1. **CICAC** (Consell d'Advocacia Catalana): recullen la quantitat d'advocats inscrits al torn especial de violència domèstica, advocats disponibles els dies de guàrdia, actuacions dispensades, etc. El nivell de desagregació de les dades és el de partits judicials.
2. **Consejo General del Poder Judicial – Observatorio de Violencia Doméstica y de Género**: estadística judicial sobre el moviment d'assumptes de violència domèstica en tot l'Estat (dades per Catalunya desglossades). Proporciona dades sobre víctimes i agressors del període 2003-2006. Nivells d'agregació per partits judicials (també agregats per províncies), tribunals superiors de justícia (comunitats autònomes) i tribunals penals.

S'hi recullen dades com: nombre de diligències prèvies, procediments abreviats, judicis de faltes, judicis ràpids, procediments amb jurat, executòries, etc.

En els darrers anys les dades es refinen i apareixen també per tipus de delictes, de falta, ordres de protecció, persones jutjades i nacionalitat d'aquestes, relació víctima-agressor, incompliments de mesures, etc.

3. **Secretaria General de Serveis Penitenciaris – Direcció General de Recursos de Règim Penitenciari** (Subdirecció General de Medi Obert i Mesures Penals Alternatives): nombre d'ordres de protecció, mesures cautelars i sentències condemnatòries rebudes a les Oficines d'Atenció a la Víctima a Catalunya, dades sobre els tipus de condemna per violència domèstica, procediments amb implicació de persones d'altres països, tipus de mesura penal alternativa i anys de condemna.
4. **Institut Català de les Dones**: dades sobre violències contra les dones a Catalunya (dones mortes per violència sexista, denúncies, trucades rebudes per la línia d'atenció a les dones en situació de violència...).
5. **Estadístiques Policials: Mossos d'Esquadra i Policia nacional**: recullen dades sobre el nombre de detencions realitzades, delictes

coneguts i casos resolts o per resoldre, així com sobre infraccions administratives o penals (tot i que es reconeix la impossibilitat de correlacionar-les entre ells o amb l'estadística judicial).

6. **Secretaria General de Serveis Penitenciaris – Secció de Tractament:** proporciona dades sobre el nombre de condemnats pel tipus de delictes específic a partir de la reforma del Codi Penal de 2003, la condemna del penat, centre de compliment, grau de classificació, nacionalitat, edat i si es tracta d'un internament preventiu.
7. **Tribunal Superior de Justícia de Catalunya:** dades judicials actualitzades per memòries anuals.

2.4.2 De dades qualitatives: les fonts d'informació

2.4.2.1 Els informants clau

Un dels principals objectius de l'estudi era contribuir a estimular la xarxa social, provocar l'intercanvi serè, esponjar les postures –sovint visceralment enfrontades— i crear espais on compartir i analitzar, ja amb una certa perspectiva temporal, les opinions i experiències dels/les professionals.

D'acord amb aquest objectiu, hem de dir que la principal font d'informació qualitativa han estat, sens dubte, aquests professionals escollits com a “informants clau”; juntament, és clar, amb la formada per víctimes i agressors.

En la selecció dels informants clau s'ha intentat aconseguir la màxima diversitat i pluralitat pel que fa a l'àmbit d'actuació professional, però també a la ideologia i posicionament concret (més o menys explícit) respecte al fenomen de la violència de gènere a Catalunya.

S'ha fet un destacable esforç per recollir totes les veus i escoltar-les obertament, sense prejutjar-les i donant-los també l'oportunitat de contrastar

CAPÍTOL 2

opinions i informacions obtingudes des de diferents punts de vista, tots legítims, en la mesura en que parteixen de la implicació en la feina quotidiana. És un tema que provoca moltes susceptibilitats, en el qual s'ha de ser molt curós amb l'ús del llenguatge, el tractament de la informació, la selecció de les fonts, etc., i amb el qual sovint és difícil no ser encasellat o rebutjat d'entrada.

Els àmbits de treball i perfils dels informants clau són prou diversos: jutges, fiscals, advocats, forenses, psicòlegs, criminòlegs, treballadors socials i tècnics d'atenció a la víctima o d'associacions de defensa dels seus drets, membres dels cossos policials... Però també ho són (i creiem que aquest és un element a destacar) el seu grau de responsabilitat i dedicació o, en d'altres casos, la seva posició jeràrquica en l'òrgan al qual pertanyen. En aquest sentit, s'ha entrevistat tant a tècnics de base, que tenen contacte directe amb el seguiment periòdic dels casos, com a alts comandaments de l'Administració, dels cossos policials i d'altres organismes amb competències directes en l'àmbit de violència de gènere a Catalunya.

Informants clau per àmbits:

Luisa Carmona	Psicòloga (tractament víctimes). Tamaia
Anna Choy	Mossos d'Esquadra
Ana Plaza	Psicòloga. Institut Genus (servei d'atenció al maltractament)
Beatriu Macià	Psicòloga. Institut Català de les dones
Carme Barroso	Cap de l'oficina d'atenció a la víctima. Mossos d'Esquadra de l'Hospitalet de Llobregat
Cinta Lopez	Fiscal (Tarragona)
Carmina Català	Psicòloga. Institut Genus (tractament maltractadors)
Esther Burata	Comissaria Mossos d'Esquadra Tarragona (Seguretat)
Francisca Verdejo	Magistrada Jutjat de Violència Contra la Dona núm. 2
Teresa Millàn	Coordinadora de mesures penals alternatives. IRES
José M. Hernández	Psicòleg. SATAV (assessorament víctimes)
José Núñez	Psicòleg. Presó Model (programa de tractament)

Isabel Miret	Jurista criminòloga. <u>Organisme/opresó</u> . Programa de tractament
M. Engràcia Querol	Responsable d'actuacions en matèria de Violència Familiar. Secretaria de Famílies i d'Infància. Departament de Benestar i Família
Fina Solans	Cap de la Unitat d'Atenció a la Víctima. Departament de Justícia
Manuel Miranda	Fiscal de l'Escola Judicial
Maria Sanahuja	Magistrada. Degana de Barcelona
Miquel Orós	Forense. Clínica mèdica forense
Miquel Puiggalí	Coordinador del Torn Ofici. Consell de l'Advocacia Catalana
Rosa Gubianes	Mossa d'Esquadra. Direcció General de Seguretat Ciutadana
Santiago Vidal	Magistrat de l'Audiència Provincial, Secció 10 ^a

2.4.2.2 Grup Focal

En el marc de l'estudi es va organitzar una sessió de grup focal supervisat per tal de promoure la interacció i el contrast de visions sobre el tema, així com l'avaluació progressiva de l'estudi. En aquest grup van participar els actors institucionals representants dels informants claus.

El Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada de la Generalitat de Catalunya, patrocinador de la recerca, va organitzar la trobada a la seva seu del c/ Ausias March 40, i es van abordar, bàsicament, els punts i propostes que a continuació resumim:

1. Assistència lletrada i Torn d'Ofici:

CAPÍTOL 2

- Dificultat dels Col·legis d'Advocats per adaptar-se a l'obligació legal que han comportat els canvis legislatius en violència familiar i de gènere
 - Manca de recursos (dels 2.400 advocats del torn especialitzat que hi ha a Catalunya, només n'hi ha 43 de guàrdia per dia)
 - Manca de formació i conscienciació dels advocats de la necessitat de formació específica
 - Manca, fins i tot, d'una terminologia unificada: *violència domèstica – de gènere – familiar – sexista...*
 - Disfuncions en la tramitació de justícia gratuïta, en la transmissió d'informació a les víctimes, en els honoraris, en la col·laboració dels advocats, etc.
2. Informació prèvia a la sentència
- Possibilitat d'informació prèvia dels equips tècnics als fiscals i jutges (mitjançant la possible ampliació de funcions del SATAV, per exemple)
 - Possibilitat d'ampliar/millorar els atestats policials, tot i que des dels Mossos d'Esquadra es considera que l'atestat ja és molt complet i que el protocol ha estat prou consensuat amb els jutjats
 - Possibilitat d'establir un sistema similar al dels Jutjats de Menors, amb un informe preceptiu previ a la qualificació i un equip tècnic de guàrdia
3. Funcionament de la jurisdicció especial, suficiència de recursos i diferències territorials
4. Els tipus penals: impossibilitat de gradació entre lleus i greus
5. Activitats probatòries: dificultats en l'obtenció de proves, sobretot pel que fa al maltractament psicològic
6. Coordinació entre professionals

- La informació disponible és suficient; el problema és com circula i com pot arribar a tots els agents que intervenen
- Necessitat d'harmonització d'aquesta transmissió d'informació amb el respecte a la confidencialitat de les dades (Llei de protecció de dades) i al secret professional

7. Mesures penals alternatives

- Inadequació de les mesures imposades, per no individualitzar-les suficientment segons el perfil i el context de l'agressor
- En general, els Treballs en Benefici de la Comunitat que s'ofereixen actualment no són adequats per als maltractadors, mentre no es desenvolupin i ampliïn els recursos
- Problema de la prescripció de la mesura quan aquesta és curta i s'incompleix (el fet que no se substitueixi ni tingui conseqüències per a l'agressor genera impunitat)
- Des dels estaments judicials es constaten limitacions legislatives en l'aplicació de les mesures i dificultats de gradació: dubtes en l'adequació dels Treballs en Benefici de la Comunitat en alguns casos, en relació a les possibilitats de suspensió de penes de presó condicionades al compliment d'obligacions, així com desconeixement del context social de cada cas.

8. Tractaments per a agressors

- Tractaments penitenciaris encara per desenvolupar i ampliar
- Es qüestiona la importància d'aquest tema, perquè alguns participants són clarament reacis a invertir recursos en els agressors mentre no es garanteixin tots els necessaris per a les víctimes. Amb tot, sembla haver-hi força consens en que encara cal treballar-lo perquè és l'arrel del problema

9. Ordres d'allunyament. Incompliment amb consentiment de la víctima

- Necessitat de modificar els articles 48 i 57 del Codi Penal

CAPÍTOL 2

- Des dels centres penitenciaris constaten que hi ha encara situacions caòtiques pel què fa al compliment de les ordres d'allunyament i les liquidacions de condemna

10. Intervenció mèdica: diagnòstic

- No hi ha un concepte clar de maltractament (indicadors i símptomes determinants)
- No es fa un bon diagnòstic mèdic. Hi ha tres elements que caldria analitzar molt bé en cada cas:
 - o agressor
 - o conducta (entitat i cronicitat)
 - o víctima (identificar patologies associades i paral·leles)
- El tractament ha de ser especialitzat. Les reformes legislatives han estat positives, en aquest sentit, perquè han alliberat als metges d'atenció primària de situacions que els superaven i que no podien abordar adequadament, però encara cal millorar l'atenció especialitzada.

Del treball focal es desprèn que la violència de gènere no és responsabilitat d'un sol tipus d'àmbit:

- El tractament adequat del problema implica una gestió transversal de tots els recursos i una coordinació prèvia entre els professionals implicats.
- L'àmbit judicial, amb la competència que li marca la llei, pot obrir l'àmbit operatiu a la intervenció terapèutica, trencant l'aïllament i oferint una resposta integral i no solament punitiva.
- Quan la dona arriba a l'àmbit judicial es produeix un canvi en la seva conducta. Això passa quan comença a posar en dubte o a no creure les promeses de la seva parella, i a no oblidar els episodis del passat.

- La recerca d'ajuda significa un avenç en el procés, el qual es desplaça des d'un punt de bloqueig front la situació, a una presa cada cop major de consciència del risc i el dany que representa.
- Violència psíquica habitual: és important incloure-la en els àmbits jurídics, tenint en compte que no és una violència estàtica i que ha d'ésser enfocada com un procés dinàmic en les relacions interpersonals.
- La violència psicològica s'instal·la en les relacions interpersonals, actuant com un element que obstaculitza la voluntat per a exercir el poder sobre l'autoidentificació bio-psico-social de la víctima.
- En aquest tipus de delictes, la primacia del dret a la presumpció d'innocència front a la necessària tutela judicial de la víctima, fa necessària la intervenció considerant la situació d'especial vulnerabilitat de la víctima i evitant que aquesta instància es converteixi en una altra agressió cap a la dona.
- L'avaluació dels factors de risc davant d'una mesura cautelar fa necessari considerar: el tipus de violència, el moment del cicle de violència en el qual es troba la dona i si aquest s'ha cronificat, i quina és la percepció que té la dona dels fets viscuts.

CAPÍTOL 2

2.5 LES ENTREVISTES I EL TREBALL DE CAMP

2.5.1 Introducció

El què anomenem *treball de camp* és el contacte directe, personal i individualitzat amb els homes i dones que s'han vist implicats –com a responsables i com a víctimes, respectivament— en un procés penal derivat d'una situació de violència de gènere a Catalunya durant els darrers anys. En aquest cas, el treball de camp s'ha limitat a les interaccions al voltant de les entrevistes.

Considerem fonamental recollir la seva veu de primera mà i copsar pensaments, opinions, sentiments i sensacions al voltant del fenomen, però sobretot al voltant de la seva experiència al llarg del procediment penal i de la relació amb les altres persones també entrevistades que hi intervenen: jutges, fiscals, advocats, policia, serveis d'atenció, tècnics penitenciaris i d'execució de mesures, etc.

Aquest és, doncs, l'objectiu de les entrevistes amb els informants clau i de les 60 entrevistes que es van programar amb els homes i dones, que han requerit un esforç important de coordinació i de dedicació per part dels investigadors, com més endavant es reflectirà en cada apartat.

L'equip va decidir, després d'un interessant debat intern, que la realització de les entrevistes aniria a càrrec d'una dona en el cas de les dones víctimes de violència de gènere, i a càrrec d'un home i una dona, en el cas dels homes condemnats per agressió.

Les entrevistes realitzades a homes condemnats per violència de gènere les vam subdividir en condemnes de presó i condemnes a mesures penals alternatives. De les 30 entrevistes planificades se n'han pogut dur a terme,

finalment, un total de 28: 15 a homes que complien pena de presó i 13 a homes que complien alguna mesura penal alternativa a la presó.

2.5.2 Entrevistes a informants clau

En general, els investigadors s'han desplaçat al lloc de treball de l'informant clau i aquest element no és irrellevant, ja que la possibilitat de fer-se una composició de lloc en l'entorn físic de la persona facilita la percepció de la realitat de la tasca quotidiana del professional entrevistat en el seu context de treball.

El contingut de l'entrevista s'ha anat adaptant en cada cas al perfil de l'informant clau per obtenir el màxim d'informacions objectives i subjectives relacionades amb el seu àmbit concret d'intervenció.

En el cas dels professionals directament vinculats a l'àmbit jurídic vam definir, com a guia, una sèrie de qüestions clau a abordar amb l'entrevistat, i les vàrem subdividir en dos apartats: el primer feia referència a qüestions més conceptuals i de la pràctica del tractament que s'aplica, i el segon estava compost per qüestions pròpiament jurídiques que afecten el procediment penal.

Apartat A – Qüestions conceptuals i de tractament de víctimes i agressors:

1. Diferenciació de tipus de violència: ideològica, de dominació, “de càstig” (sostinguda en el temps i patològica, inherent al patró de relació) / “d'agressió” no ideològica, descontrolada, puntual...
2. Informació a les víctimes: és suficient? Cal que sigui la mateixa en tots els casos?
3. Assessorament i actuació dels advocats
4. Recursos: són suficients? Quines millores caldria introduir?

CAPÍTOL 2

5. Tractament amb agressors: compliment de mesures penals alternatives o penes de presó i tractaments: aprofundiment en tècniques psicològiques; necessitat d'individualització; participació, seguiment i èxit de les teràpies aplicades

Apartat B – Qüestions jurídiques:

6. Possibilitat d'introducció de la mediació en el procediment: en quins casos? Amb quins arguments? Amb quins instruments procedimentals?
7. Aplicació preceptiva de la pena d'allunyament en tots els casos (art. 57 del Codi Penal): recursos d'inconstitucionalitat presentats
8. Incompliment de les mesures d'allunyament amb consentiment de la víctima: valoració de la possible consolidació de la jurisprudència del Tribunal Suprem al respecte
9. Impagament de pensions (art. 227 del Codi Penal)
10. Altres qüestions de competència dels Jutjats de Violència contra la Dona (penals, executòries...): diferències territorials

Modificacions i possibles millores de la futura Llei catalana contra la violència de gènere.

2.5.3 Entrevistes a agressors

En el plantejament de l'entrevista és fonamental la presentació dels entrevistadors, l'aclariment dels objectius i el desenvolupament en un clima de màxima llibertat i espontaneïtat per part de l'entrevistat; certament, això és convenient tant en aquest cas com en el de les víctimes.

A l'inici de l'entrevista s'informa a l'home condemnat que els entrevistadors són professionals d'una entitat sense ànim de lucre que ha rebut l'encàrrec de l'Administració d'estudiar si les reformes legislatives que s'han produït en els darrers anys en l'àmbit de la violència de gènere donen resposta a les

necessitats de la societat en el seu conjunt i si en la pràctica s'han aplicat de forma efectiva i positiva. S'explica que l'objectiu prioritari d'aquestes reformes legislatives és detectar els casos de violència de gènere i evitar que vagin en augment, ja que a nivell social hi havia una sensació d'impotència davant d'aquest tipus d'agressions i una necessitat d'aturar-les. Per tant, els polítics havien de prendre mesures legals. En aquesta línia, s'exposa que hi ha hagut algunes reformes del Codi Penal i, sobretot, que s'ha aprovat una Llei Integral contra la violència de gènere que introdueix un conjunt de mesures que modifiquen notablement la situació, no només en l'àmbit penal sinó també en el de l'educació, en els mitjans de comunicació, en la protecció institucional de les dones, etc.

Però cal no perdre de vista que l'estudi se centra en l'impacte penal i penitenciari, i per tant un dels elements clau d'aquesta realitat que hem d'estudiar són els homes que han estat condemnats a presó o a mesura penal alternativa per un delicte de violència de gènere.

Es deixa ben clar, doncs, que la nostra intenció no és tornar a jutjar, ni intervenir en cap sentit en els beneficis penitenciaris o de compliment de la mesura, sinó conèixer la seva experiència en el procés penal, el seu posicionament com a responsables de la violència i, finalment, com a receptors d'un tractament penal (sigui a la presó o mitjançant el compliment de mesures penals alternatives).

Hem intentat que el contingut de totes les entrevistes –que varia lleugerament, com és fàcilment comprensible, d'acord amb la naturalesa de la mesura imposada en cada cas concret— recullin en la màxima mesura possible una sèrie d'àmbits que hem agrupat per blocs temàtics en un guió orientatiu, però lògicament els tècnics han adaptat aquest guió a les característiques, l'ordre (o desordre) del discurs, les necessitats d'empatia, la sensibilitat, etc. de la persona entrevistada.

CAPÍTOL 2

Dificultats metodològiques

En el cas dels homes condemnats a pena de presó, el lloc de realització de les entrevistes ha estat el centre penitenciari on complien la condemna en aquell moment. En concret, hem fet entrevistes als centres penitenciaris de:

- Barcelona: CP Homes
- Sant Esteve Sesrovires: CP Brians
- La Roca del Vallès: CP Quatre Camins
- Tarragona: CP Tarragona (Secció Oberta)
- Lleida: CP Ponent

En general se'ns ha facilitat com a espai d'entrevista alguna sala del Departament d'Ingressos de la presó o els despatxos utilitzats habitualment pels tècnics de tractament als mòduls. Les condicions acústiques, d'intimitat i seguretat han estat correctes, tot i que varien en funció dels centres penitenciaris.

Els homes condemnats a mesura penal alternativa han estat entrevistats en diferents espais:

- Als despatxos habitualment utilitzats pels delegats d'execució de mesures, ubicats a les dependències dels Jutjats de Vic, Arenys i Mataró, i a la seu del Departament de Justícia a Barcelona.
- A la seu de l'Associació Institut Genus
- Al domicili particular de l'entrevistat, en un cas

Respecte a aquests espais hem de destacar la seva adequació, així com la disponibilitat i facilitats per part dels delegats en tot el que fa referència a la derivació de casos: concertació de cites, transmissió d'informació i col·laboració amb els professionals de Genus.

Només algunes dificultats organitzatives i de volum de feina dels delegats d'execució de mesures ens han obligat a allargar més del previst el calendari d'entrevistes als homes condemnats a mesures penals alternatives, havent de

limitar finalment el nombre total d'entrevistes a tretze de les quinze planificades inicialment.

Amb els homes empresonats ens hem trobat, en la pràctica, amb algunes dificultats per comptar amb els candidats seleccionats en el moment de fer l'entrevista, degut als trasllats i moviments de centres i mòduls que, per diferents motius, són força habituals. No obstant, s'han pogut solventar modificant les dates o substituint alguns interns per altres de perfil similar d'acord amb els criteris establerts i ja exposats més amunt.

Una crítica que no podem obviar és que, malgrat la petició expressa als Directors o Subdirectors de Tractament dels centres penitenciaris d'avisar i demanar el consentiment previ dels interns a entrevistar, en alguns casos ens hem trobat que no se'ls havia comunicat la nostra visita i s'han vist sorpresos, de vegades enmig d'altres activitats, per la nostra petició. Tot i que no hi ha hagut, aparentment, cap reacció negativa per part dels entrevistats, creiem que la llibertat i predisposició a l'hora de fer l'entrevista no és la idònia en aquestes condicions i, sobretot, pensem que no és la manera més respectuosa de procedir.

D'altra banda, l'equip considera metodològicament molt important el fet d'enregistrar les entrevistes en un document sonor, ja que això permet oferir una millor escolta a l'entrevistat i copsar més matisos del llenguatge no verbal utilitzat i dels recursos comunicatius, a més de disposar de la textualitat del discurs per analitzar-lo amb més detall i poder ser escoltat per la resta de professionals, que així poden sentir les paraules exactes i el to emprat. Per aquests motius es va demanar d'entrada l'enregistrament sonor de totes les entrevistes amb una gravadora, tant als centres penitenciaris com individualment a tots els homes entrevistats.

En el cas dels homes condemnats a mesures penals alternatives no hi va haver cap obstacle i només en un cas, per les circumstàncies particulars de l'home

CAPÍTOL 2

entrevistat i la seva situació d'angoixa, l'entrevistadora va optar per no gravar la conversa.

En alguns centres penitenciaris, en canvi, ens hem trobat amb obstacles a l'hora d'enregistrar l'entrevista, la qual cosa, com ja s'ha explicat, entorpeix la nostra feina i en desvirtua, si més no en part, els resultats en alguns casos concrets. Al centre penitenciar de Brians no ens van permetre l'entrada de la gravadora, al·legant que la normativa ho prohibia, malgrat la nostra insistència per l'acord previ amb els responsables de la Direcció General de Serveis Penitenciaris. Al centre penitenciar de Ponent tampoc vam poder utilitzar la gravadora, però en aquest cas el problema era que necessitàvem una autorització expressa (no van ser suficients les nostres recomanacions de fer una consulta als serveis centrals), que hauria d'haver arribat amb antelació suficient per poder fer el tràmit oportú i que no era subsanable amb una autorització telefònica el mateix dia de la realització de les entrevistes.

2.5.4 Entrevistes a víctimes

El criteri de selecció de la mostra s'ha basat en la idea de localitzar dones que estiguessin travessant diferents moments de l'estat de consciència pel que fa al maltractament, al procés judicial i al procés de separació. Totes elles han interposat denúncia. El procés d'identificació, localització i convenciment de participar en l'estudi ha estat molt difícil. Els/les professionals de l'equip encarregats d'aquestes entrevistes (psicòlegs i psicòlogues) han treballat amb una perspectiva quasi terapèutica en el moment de l'entrevista, i la duració de les mateixes ha estat d'hores.

En moltes ocasions les dones han plorat al reviure els episodis, i la verbalització de la por, la impotència i la solitud ha requerit que l'entrevistadora

tractés d'integrar l'experiència de l'entrevista com una oportunitat dimensionadora del el seu procés en termes positius. El fet d'evitar més victimització secundària ha estat una prioritat en la configuració del pla de treball i al llarg de tot el desenvolupament de l'estudi.

Algunes dones s'han negat a ser gravades per por a ser identificades amb posterioritat a la recerca. Tanmateix, en la transcripció literal s'ha respectat la llengua en la que la persona entrevistada ha volgut respondre.

El mètode emprat té rellevància empírica i teòrica, ja que ens permet conèixer les característiques de les dones que fan pública la violència soferta, així com l'impacte de la llei com a resposta a aquest delictes.

Es pretenia detectar si:

- Disposa d'informació de fàcil accés per al coneixement del procés judicial que porta a terme, així com si sap com recórrer a les institucions d'assistència i protecció social.
- Posseeix percepció de suport, se sent assistida en les seves decisions i assessorada jurídicament a partir de la denúncia i al llarg del procés judicial.
- Observa que la protecció es realitza a través d'una acció d'empara, tutela i protecció social.
- A partir de la denúncia, es percep que la dona i els seus fills i filles comencen a recuperar la sensació de seguretat.
- Creu que s'ha considerat la situació d'evitar la confrontació entre la víctima i l'agressor.
- Considera que es respecten els drets de les víctimes, referint que és part en el procediment i pot rebre la reparació del dany sofert.
- Respon a les seves necessitats de que l'escoltin, d'acompanyament, de seguretat, i al seu dret de viure el procés judicial sense haver de témer la violència de la seva parella.

CAPÍTOL 2

Per tant, els INDICADORS QUALITATIUS són:

- Disposar d'informació i que aquesta sigui fàcilment accessible per tal de conèixer el procés judicial que es porta a terme, així com conèixer la manera de recórrer a les institucions d'assistència i protecció social.
- Percepció de suport, assistència en llurs decisions i assessorament jurídic a partir de la denúncia i al llarg del procés judicial.
- Implementació de la protecció a través d'una acció d'empara, de tutela i de protecció social.
- La denúncia com a inici de recuperació i com a generadora de sensació de seguretat tant per a ella com per els seus fills/filles.
- Mesures per tal d'evitar la confrontació entre víctima i agressor.
- Drets de les víctimes, com a part en el procediment, i reparació del dany sofert.

Les variables del qüestionari han estat classificades de la següent manera:

- Dimensió base i contextual: dades.
- Dimensió de la violència: des de l'inici de les agressions fins el moment de la denúncia, i amb posterioritat si aquestes han continuat.
- Dimensió del procés judicial: denúncia – procés.
- Percepció de la funció del dret i de la justícia
- Percepció de mesures de protecció psico-social als integrants de la família en el camp jurídic.
- Percepció del procés de recuperació, tant personal com dels seus fills i filles.

2.6 PERFIL DE LES VÍCTIMES I AGRESSORS ENTREVISTATS

2.6.1 Agressor

No hi ha un perfil definit, però són diferents a la resta d'agressors per delictes amb violència. El perfil aproximat, d'acord amb la percepció dels informants clau entrevistats, seria:

- Edats entre 40 i 50 anys.
- Molts amb problemes d'alcohol, cocaïna o les dues juntes, però especialment alcohol.
- No solen presentar problemes a la presó ni als programes de mesures penals alternatives.
- No domina el perfil que abans d'agressor va ésser víctima de violència.
- Gelosos, poc preocupats per la llar i els fills.
- Els immigrants poden arribar a manifestar conductes més masculistes.
- No són conscients del seu problema; culpen de la seva situació a la víctima i a d'altres actors de l'entorn. La seva educació i cultura "naturalitzen" per a ells el comportament que mostren respecte a la víctima.
- Molts reconeixen la violència psicològica (difícil de demostrar), però no la física.
- En les classes altes hi ha més violència psicològica i les solucions solen ser privades: ho arreglen els advocats.
- Si són empresonats o reben una ordre d'allunyament, ni que sigui cautelar, canvia radicalment la seva vida i augmenten els problemes: allunyats de l'entorn, sense casa, fills... Hi ha qui considera això com un element que pot esclatar en forma de més violència cap a les dones.
- Per la circumstància més amunt apuntada i també per altres raons de prevenció efectiva del delicte, cal donar respostes als agressors abans que entrin a la presó.

CAPÍTOL 2

- Els immigrants estan més desorientats quan provenen de llocs amb certa resignació o acceptació de la violència masculina. Si arriben aquí sense la família, perden els controls informals i alguns poden ser més agressius. Estan augmentant els agressors immigrants.

La selecció dels perfils a incloure en els programes penitenciaris s'ha de millorar. En especial, caldria millorar la gestió de la llista d'espera, ja que en la pràctica s'acaba seleccionant els que per condemna i per predisposició mostren més facilitats per participar, amb la qual cosa no s'arriba a tots els que necessiten l'atenció prioritàriament.

2.6.2 Víctima

Tampoc no hi ha un perfil, però segons les percepcions dels informants clau es poden definir les següents característiques:

- 40-50 anys.
- Diferents classes socials i nivells culturals. Alguns diuen que n'hi ha moltes amb feina, però altres remarquen que són depenents: econòmicament, socialment i sentimentalment.
- Les de classe alta arriben a solucions privades i no hi ha tanta presència al procés.
- El 80% de les dones mortes no havien denunciat, tot i que la seguretat que produeix la llei fa denunciar més.
- No hi ha una resposta clara sobre què és el que les porta a denunciar i quin és el motiu de que no ho fessin abans.

3 DADES ESTADÍSTIQUES: LES DADES OFICIALS

La intenció en aquesta secció és la d'oferir dades que puguin situar quantitativament la violència de gènere a la nostra Comunitat. Ara bé: les dificultats amb què hem topat durant l'exploració i anàlisi de les dades i estadístiques fan que, a l'hora de presentar-les, es plantegin de nou dificultats de caire metodològic. En línies generals, la qualitat de les dades i estadístiques recollides als estaments que participen al nostre país del fenomen de la violència de gènere és força baixa; a l'hora de fer una aproximació rigorosa als paràmetres que es volen estudiar, l'explotació resulta complicada.

Tot i que s'ha provat d'accedir al màxim de dades recollides, moltes vegades no es faciliten detalls tècnics de les estadístiques presentades, de manera que la fiabilitat és ressenteix en termes de representativitat de les dades. És per això que la seva utilització com a fonts de quantificació del fenomen s'ha de fer amb precaucions.

Algunes de les estadístiques de major abast presentaven problemes perquè els paràmetres variaven –si més no en la seva ordenació— al llarg del temps, de manera que no quedava clar exactament els casos que representaven. Tot plegat fa que hi hagi grans dificultats a l'hora de construir sèries temporals que puguin donar-nos una idea de l'evolució de l'activitat de les institucions.

A tot això s'afegeix un grau de dificultat intrínsec al món judicial, derivat del fet que la recopilació de dades no sempre circula entre els diferents estaments. Com es pot comprovar observant números absoluts, el grau de coneixement de les activitats derivades de la violència de gènere varia segons la institució. En

CAPÍTOL 3

aquest sentit, es troba a faltar una sistematització de la recollida d'informació per poder configurar una base de dades que es faci accessible a totes les institucions implicades.

Una proposta per a un sistema d'informació transversal, participat i coordinat pel màxim d'estaments possible, incidirà de ben segur en una millor qualitat a l'hora de realitzar una avaluació del paper de les institucions, així com en el seguiment global de tot el camp d'activitat de la violència vers la dona. En aquest sentit, al final del present estudi es fa una proposta d'elaboració d'un sistema d'informació únic, permanent i evolutiu que tracti d'homogeneïtzar al màxim els paràmetres descriptius del mateix.

Finalment, volem assenyalar que la nostra decisió de mostrar les estadístiques originals respon a la intenció de que es pugui apreciar el tractament realitzat, ja que se n'ha fet un anàlisi i descripció en termes de qualitat com a contribució crítica a la millora dels sistemes d'informació.

DENÚNCIES**Denúncies presentades per violència domèstica a Catalunya**

	2003		2004		2005	
	Registrades	Retirades	Registrades	Retirades	Registrades	Retirades
CGPJ(1)	11.339	1.147	13.970	1237	10.818	837
MI (Delictes i faltes) (2)	5.168		5.611		4.699	
ICD (3)	9.808		13.242		15.018	
ME (4)					10.319	

- (1) Consejo General del Poder Judicial. Inclou el número de denúncies presentades als Òrgans Judicials espanyols.
- (2) Ministeri del Interior. Inclou denúncies de delictes i faltes relacionades amb violència exercida pel cònjuge o similar conegudes pels cossos policials. Des de l'any 2002, cònjuge inclouria: separat/divorciat, company sentimental, ex-company sentimental, i "nòvio" o "ex-nòvio". L'Anuari del Ministeri del Interior no inclou dades de l'Ertzainza ni dels Mossos d'Esquadra.
- (3) Institut Català de les Dones. Elaboració pròpia. Afegeixen dades facilitades pels Mossos d'Esquadra a les del Ministeri de l'Interior. Darrera actualització del 12 d'agost de 2006.
- (4) Mossos d'Esquadra. Comptabilitzen les diferents Regions Policials on es troba desplegada la Policia de la Generalitat.

CAPÍTOL 3**3.1 INSTITUT CATALÀ DE LES DONES**

En el cas de l'Institut Català de les Dones, a banda de les dades que recopila a través dels mitjans de comunicació, organismes oficials i d'altres entitats, com a servei d'atenció a les dones en situacions de violències disposa d'una línia de telèfon que proporciona dades de les trucades rebudes segregades per comarques, demarcacions, sexe, edat i tipus de maltractaments.

Quant a la resta de dades que difon a través de la seva web (dones mortes, denúncies i ordres de protecció), que a continuació reproduïm, l'Institut adverteix que “la manca de criteris comuns que permetin la identificació i quantificació unívoca dels casos de violència domèstica, sumada a la complexitat del seguiment dels processos judicials, han motivat una diversitat de dades en relació aquests casos”. I afegeix que “de fet, la diversitat de competències dels organismes que recullen la informació, fa que pugui haver-hi dades diferents en relació als criteris seguits”.

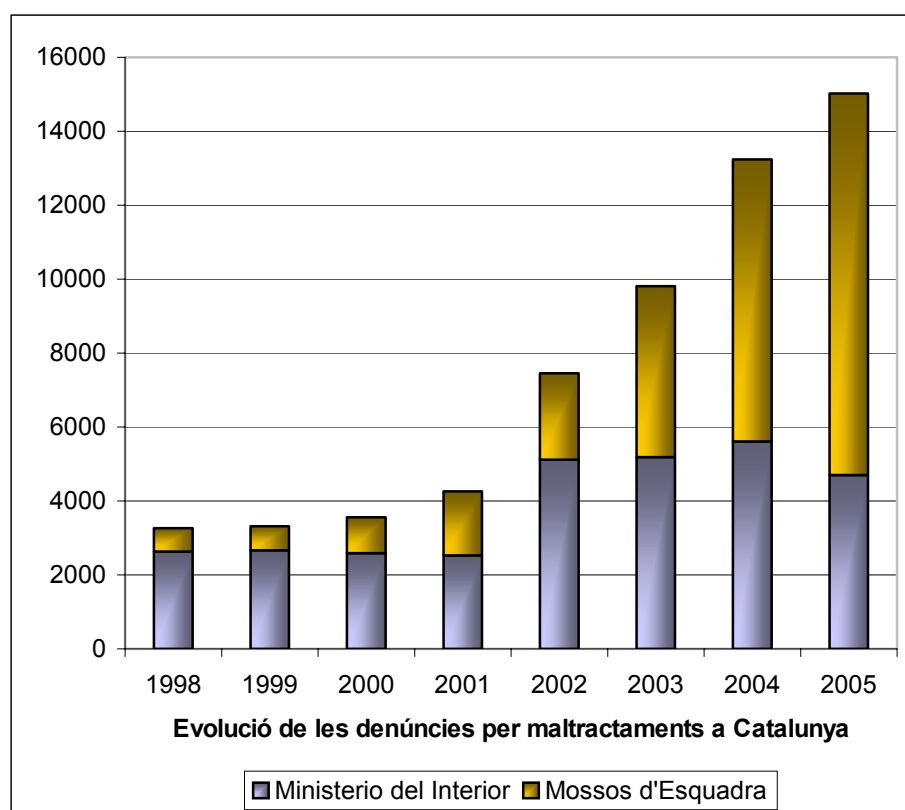
Dones mortes per violències sexistes a Catalunya

CATALUNYA	2004	2005	2006 (FINS 01/09)
A mans de la seva parella o ex-parella		11	8
Àmbit familiar		4	
Sense relació familiar		1	
Per un desconegut			
Total	21	16	8

Fonts: Mitjans de comunicació

Denúncies per maltractaments produïts per la parella o la ex-parella

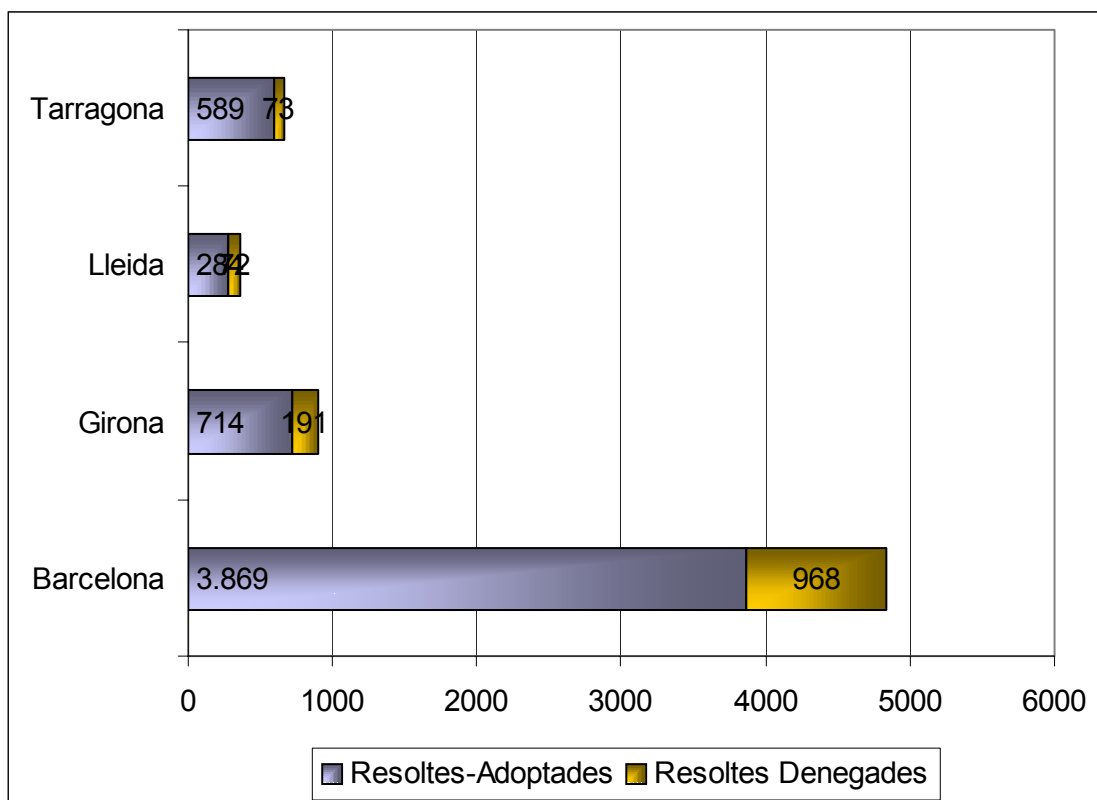
ANY	MINISTERIO DEL INTERIOR	MOSSOS D'ESQUADRA	TOTAL CATALUNYA
1998	2.630	630	3.260
1999	2.668	650	3.318
2000	2.593	969	3.562
2001	2.530	1.733	4.263
2002	5.113	2.340	7.453
2003	5.187	4.621	9.808
2004	5.611	7.631	13.242
2005 (fins el 12 d'agost)	4.699	10.319	15.018

CAPÍTOL 3

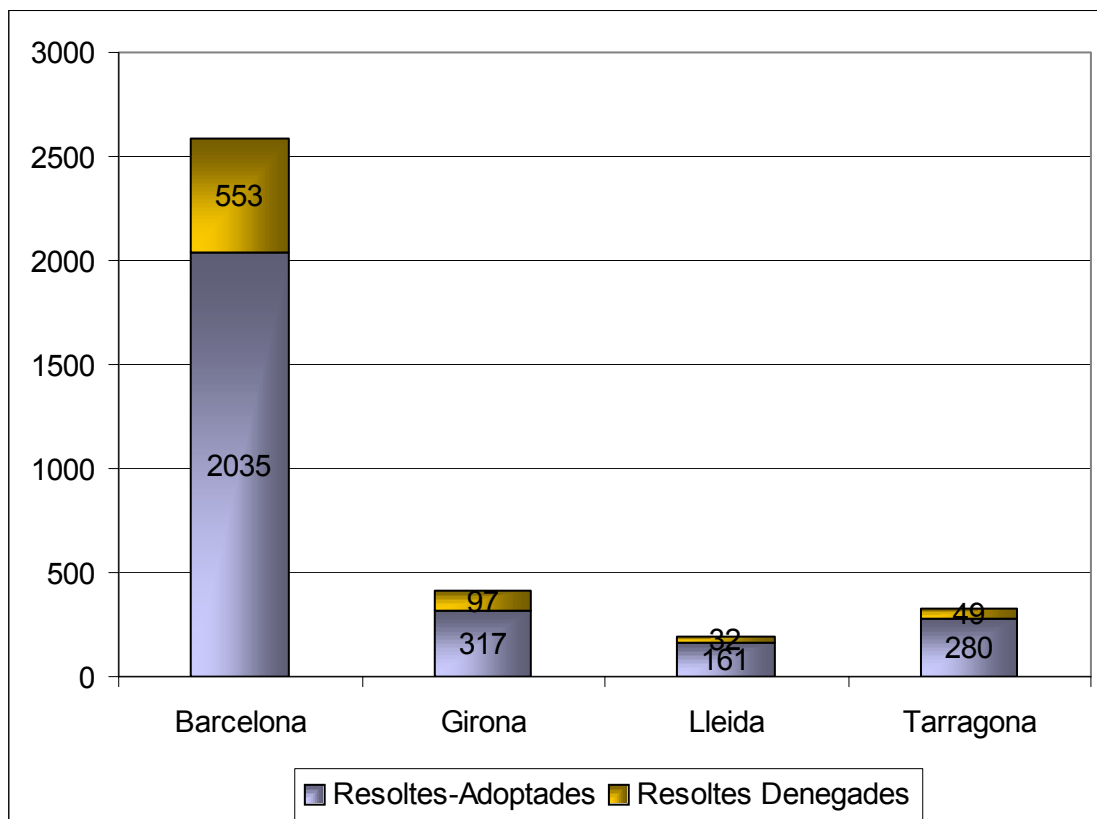
Ordres de Protecció (Gener-Desembre 2004)

	INCOADES	RESOLTES-ADOPTADES	RESOLTES DENEGADES	% ADOPTADES
Barcelona	4.854	3.869	968	80%
Girona	913	714	191	78%
Lleida	351	284	72	81%
Tarragona	669	589	73	88%
Catalunya	6.787	5.456	1.304	80%
Estat Espanyol	36.775	28.631	7.779	78%
% Catalunya/Estat	18%	19%	17%	

Ordres de Protecció (Gener-Juny 2005)

	INCOADES	RESOLTES-ADOPTADES	RESOLTES DENEGADES	% ADOPTADES
Barcelona	2.616	2.035	553	78%
Girona	422	317	97	75%
Lleida	196	161	32	82%
Tarragona	333	280	49	84%
Catalunya	3.567	2.793	731	78%
Estat Espanyol	20.271	15.330	4.749	75%
% Catalunya/Estat	18%	18%	15%	

CAPÍTOL 3

3.2 ÀMBIT POLICIAL

Estadístiques policials sobre delinqüència. Fonts estadístiques que existeixen a Catalunya.

Es tracta del sistema de mesura convencional més utilitzat en l'àmbit de la seguretat interior; recull les detencions realitzades, els delictes coneguts o els delictes resolts. Evidentment és útil, però cal especificar que enregistren el que fa la policia, i no l'impacte sobre els problemes a resoldre. "En matèria d'estadística administrativa, la policial ha estat la més útil per a l'estudi dels fenòmens delinqüencials perquè és la més propera als fets (és a dir, la menys afectada pels filtres del sistema penal).

Existeixen tres sistemes que recullen estadísticament les dades de les policies que treballen en el territori de Catalunya: el de la Guàrdia Civil, el del Cos Nacional de Policia i el dels Mossos d'Esquadra, que progressivament s'està connectant amb les policies locals. Per tant, es tracta d'un sistema de fraccionat d'estadística policial, característic dels sistemes pluripolicials com el nostre. Es poden consultar en dues publicacions separades:

1. *Anuario Estadístico del Ministerio del Interior*, que publica anualment la Secretaria General Tècnica

Es tracta d'un recull anual de la informació sobre fets delictius denunciats en dependències policials del Cos Nacional de Policia, la Guàrdia Civil i la Ertzaintza (des del 1998). No recull l'activitat dels Mossos d'Esquadra ni de cap policia local. Els anuaris es componen d'una sèrie de taules fixes que no es poden adaptar a les necessitats d'informació de la recerca. A més, les dades que recullen sobre les províncies de Lleida i Girona són poc indicatives, ja que són territoris on el desplegament de Mossos es va completar l'any 2000.

2. *Sistema d'informació de la Policia de Catalunya (Explodades)*¹

- Fins l'any 2003 recull les dades dels Mossos i de Polícies locals per separat
- A partir de l'any 2004 es presenten les dades conjuntes de Mossos i Polícies locals de Catalunya sota el concepte de "Policia de Catalunya"

3. *Enquesta de seguretat pública de Catalunya i de victimització i opinió sobre la seguretat de Barcelona (ESPC)*

Es tracta d'una altra eina desenvolupada per provar de reflectir quina és la percepció del ciutadà sobre la seguretat. Està conformada d'entrevistes sobre una mostra representativa de la població que recullen dades sobre les experiències de victimització viscudes pels ciutadans i sobre les seves opinions en matèria de seguretat i policia.

L'ESPC és una iniciativa del Departament d'Interior de la Generalitat, en col·laboració amb l'Institut d'Estadística de Catalunya i la Universitat de Barcelona, que va iniciar l'any 1999 la realització de l'Enquesta de seguretat pública de Catalunya (ESPC), amb periodicitat anual. Des de l'edició de l'any 2002 es realitza conjuntament amb un altre estudi victimològic que es du a terme a Catalunya des de principis dels anys vuitanta: l'Enquesta

¹ Explorades constitueix un conjunt d'operacions estadístiques en matèria de delinqüència coneguda i està destinat, principalment, a recollir les dades disponibles sobre les infraccions penals i les infraccions administratives més rellevants per l'activitat policial, així com les dades sobre les detencions, els nivells de resolució de les infraccions i d'altres variables connexes enregistrades pels serveis policials. Explodades respon a la Llei 8/2001, del pla estadístic de Catalunya.

CAPÍTOL 3

de victimització de Barcelona (EVB), patrocinada per l'Ajuntament de Barcelona i la Mancomunitat de Municipis de l'Àrea Metropolitana.

Limitacions estructurals d'aquests instruments

L'estadística policial de Catalunya pateix un dèficit de modernitat que a voltes l'invalida com a font per a la recerca ja que: és un sistema fraccionat; no hi ha criteris homogenis i fiables d'enregistrament; no és possible adaptar-la a les diferents necessitats d'explotació per manca de flexibilitat; es concentra excessivament en tipologia penal, i tan sols es fa una anàlisi superficial de les dades.

Les estadístiques policials sobre Catalunya es fan disgregades per cossos i fraccionades per territoris i per tant *no són integrables*. Per aquest motiu no es poden comparar i les sèries agregades són de baixa qualitat.

No és possible, per tant, establir correlacions congruents entre l'estadística policial i la judicial. El nombre de denúncies fetes no coincideix amb els processos judicials penats, ja que recullen les denúncies que el ciutadà fa a la policia, no els procediments oberts.

Cal afegir a més, que l'estadística policial –o la judicial- no detecta tots els casos de victimització. Els estudis apunten que més de la meitat dels il·lícits penals experimentats no es denuncien, i les sentències condemnatòries possiblement no arriben al 8% de les denúncies. Segons dades obtingudes a l'Enquesta de Seguretat Pública de Catalunya l'any 2003, l'índex de denúncia del conjunt dels episodis de victimització no va arribar al 42%, i l'índex corresponent a fets consumats es va situar al voltant del 50%.

3.2.1 MOSSOS D'ESQUADRA

Dades Estadístiques 2005

Les xifres que presentem en aquest apartat corresponen a les diferents Regions Polícials on es troba desplegada la Policia de la Generalitat — Mossos d'Esquadra. Totes aquestes dades s'han recollit diferenciant diversos àmbits dins d'aquest tipus delictiu. Per una banda, s'han comptabilitzat les denúncies que el CME ha rebut relacionades amb aquesta matèria i les detencions que s'han produït en el marc d'aquesta mena de violència.

Per una altra banda, també es presenta un recompte de les sol·licituds d'ordres de protecció que s'han tramès des del nostre cos policial durant l'any 2005, així com quantes altes d'aquesta mena d'ordres hi ha hagut per part de l'autoritat judicial. També s'ha contemplat quantes persones han mort com a conseqüència de la violència en l'àmbit de la llar, tot diferenciant el nombre concret de dones.

Cal tenir present, però, que les xifres aportades no s'han de prendre com a dades absolutes, doncs el Cos de Mossos d'Esquadra es troba en ple procés de desplegament i, per tant, les xifres comparatives entre les diferents Regions Polícials podrien, a primer cop d'ull, portar a conclusions errònies. En aquest sentit, cal fer especial esment de la Regió Policial Metropolitana Barcelona, ja que és evident que les xifres que queden reflectides en les taules i gràfics del present escrit podria semblar que desvirtuen el resultat final. Però el nombre sorprenentment reduït de les xifres de la ciutat comtal respon al fet que no va ser fins l'entrada en vigor dels jutjats de violència domèstica, el 29 de juny de 2005, que el CME va assumir la tasca de recollida de denúncies en aquest àmbit, avançant-se de fet així al desplegament del cos a la ciutat barcelonina, el qual es va produir el dia 1 de novembre (■).

CAPÍTOL 3

Així, d'acord amb l'informe lliurat pels **Mossos d'Esquadra** de la ciutat de **Barcelona**, les dades de l'any **2005** es poden resumir en les següents xifres:

- **Denúncies** de delictes i faltes en l'àmbit de la violència domèstica i
masclista:
3.772 denúncies
12 denúncies diàries
- **Detinguts** arran de les denúncies:
1.801 persones
- **Tipologia** de les denúncies:
81% violència masclista
19% violència domèstica
- **Ordres de protecció** concedides per l'autoritat judicial
2.073 persones

Taula de dades estadístiques globals

	RPMN	RPP	RPPO	RPG	RPC	RPMB (B)	RPMS	Total
Denúncies	3.592	819	199	2.165	1.072	1.508	964	10.319
Trencaments de condemna	313	114	22	263	184	168	88	1.152
Detinguts	1.680	488	118	949	618	859	551	5.263
Dones mortes per violència contra la dona	1	1	0	3	1	0	0	6
Persones mortes per violència domèstica (no dones)	0	0	0	0	2	0	0	2
Sol·licitud d'ordres de protecció	1.662	467	80	1.037	573	691	592	5.102
Altes d'ordres de protecció	1.557	503	119	1.161	715	532	471	5.058

RPMN = Regió Policial Metropoliatana Nord

RPP = Regió Policial Ponent

RPPO = Regió Policial Pirineu Occidental

RPG = Regió Policial Girona

RPC = Regió Policial Central

RPMB = Regió Policial Barcelona

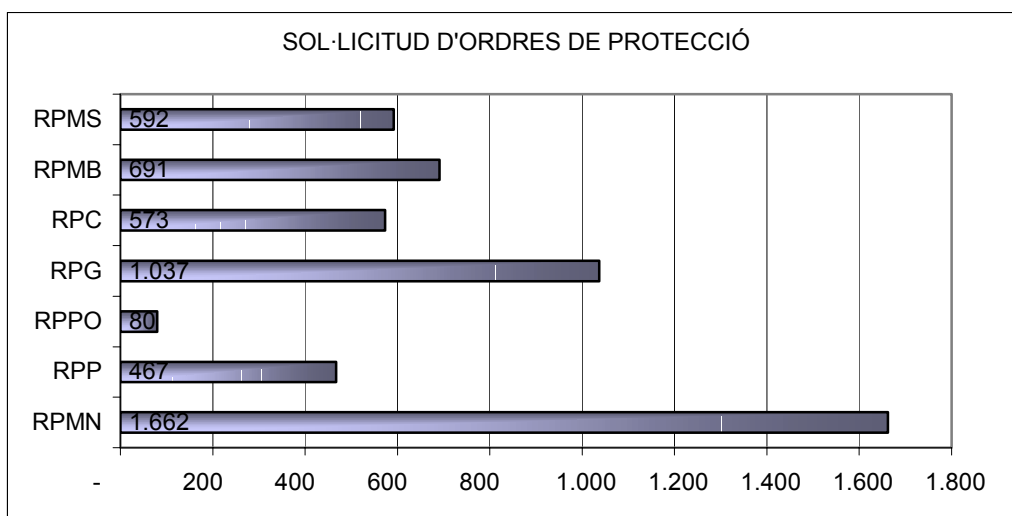
RPMS = Regió Policial Metropolitana Sud

- En el capítol dels delictes, cal remarcar que pel que fa al **trencament de condemna**, amb la la Llei orgànica 1/2004 es reforma aquest precepte i s'estableix que l'incompliment d'una mesura cautelar d'allunyament estigui sancionada, de igual manera que ho està el trencament de la pena d'allunyament, amb pena privativa de llibertat, la qual cosa evita els problemes derivats de l'anterior redacció, que no permetia aplicar la pena privativa de llibertat per l'incompliment d'una mesura cautelar d'allunyament adoptada per la via de l'art. 544 bis LECr. dins del sistema, per exemple, de l'Ordre de Protecció aprovada per la Llei 27/2003, de 31 de juliol.

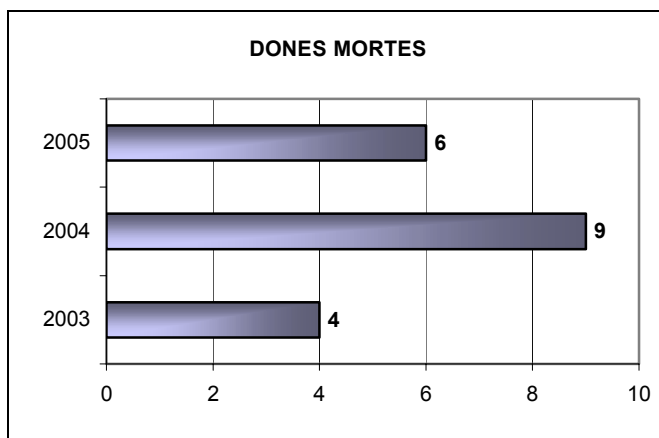
En aquest sentit doncs, i donada la importància d'aquesta reforma, s'han comptabilitzat també el nombre de casos d'aquest il·lícit penal, els quals no s'han d'entendre com a nous casos de violència en l'àmbit de la llar perquè aquest tipus es dona en el marc d'una Ordre de Protecció, fruit d'una denúncia per violència domèstica/de gènere prèviament presentada.

- Pel que fa a les **ordres de protecció**, com a punt de partida cal tenir en compte que la LO 1/2004 no deroga ni modifica el règim legal de l'ordre de protecció contingut en l'article 544 ter LECr, sinó que l'assumeix com a instrument per a protegir les víctimes de violència de gènere.

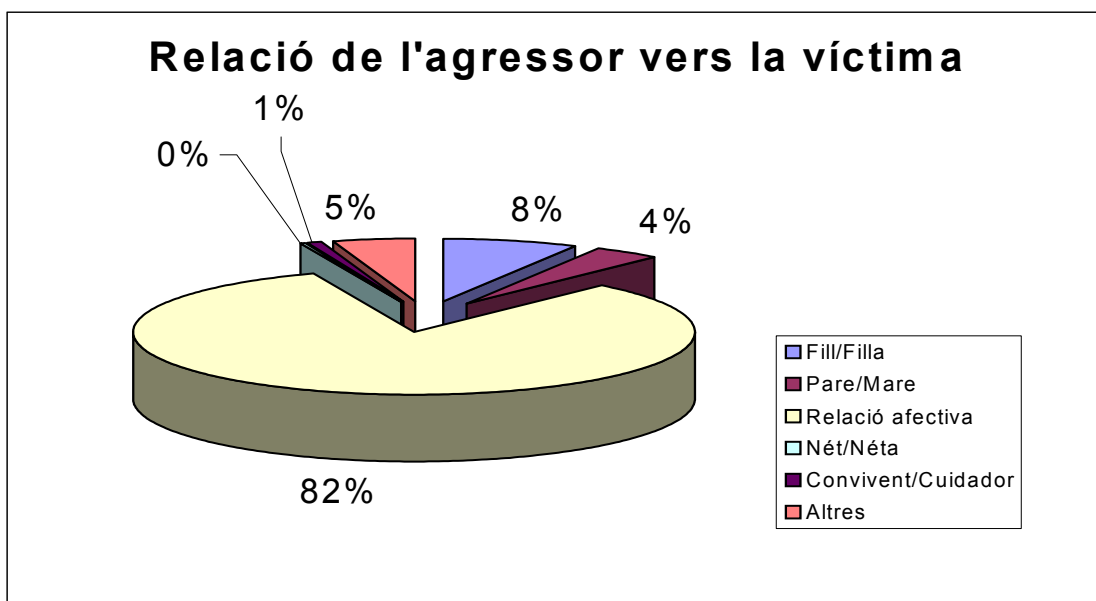
CAPÍTOL 3

- Quant a les **víctimes mortals dones** d'aquest tipus de violència, recordem que l'any 2003 el Cos de Mossos d'Esquadra va instruir diligències per 4 casos de dones mortes en l'àmbit de la violència domèstica. Aquesta dada va experimentar un augment important l'any 2004, quan es va produir un total de 9 morts, tot i que calia tenir en compte que també a causa del procés de desplegament del cos, el territori on aquest tenia competències també era més gran. Tot i així, l'any 2005 s'observa un important descens en aquest sentit, dada que sembla repetir-se en la resta de l'estat espanyol, on la xifra també es redueix respecte al 2004.

Pel que fa al perfil de l'agressor, aquest continua sent bàsicament home amb un grau de parentiu fort amb la persona agredida –excònjuge, cònjuge, exparella o parella– i amb una edat per a totes dues parts implicades que va dels 31 als 50 anys.

Comparativa 2004-2005

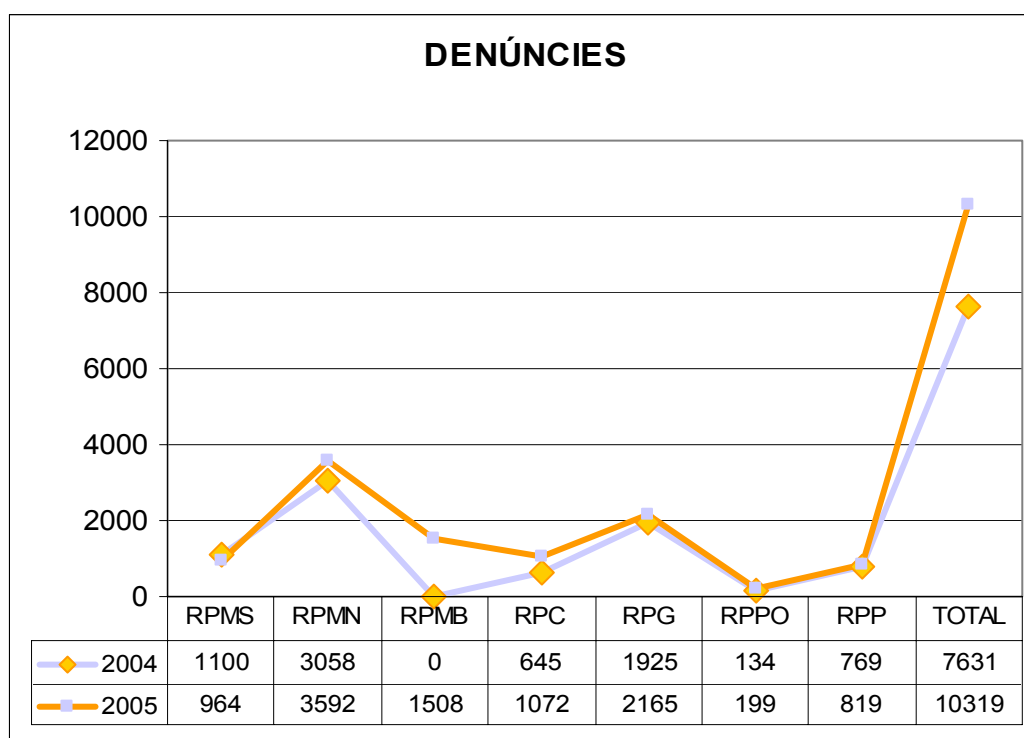
Per poder fer una valoració aproximativa de quina és l'evolució del fenomen de la violència en l'àmbit de la llar, es presenta una comparativa de dades referents a alguns ítems corresponents als anys 2004 i 2005. En aquest sentit, cal destacar que també s'inclouen en aquest apartat les dades referents a la Regió Policial Metropolitana Barcelona, tot i que l'activitat del CME a la ciutat comtal es remunta a mitjans del 2005, i per tant no hi ha possibilitat de fer comparativa amb dades de l'any anterior, les quals apareixen representades amb un 0 per aquest motiu.

Totes les gràfiques revelen un augment de les xifres a totes les Regions Policials, tant pel que fa a les denúncies, com a les detencions i a les

CAPÍTOL 3

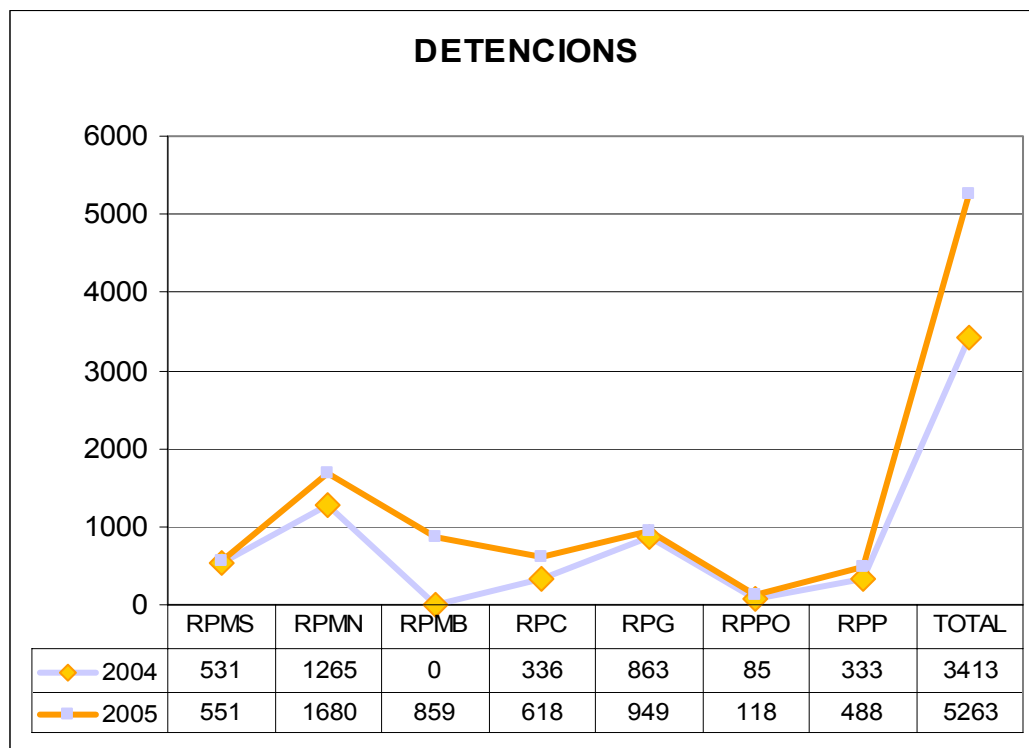
sol·licituds d'ordres de protecció. Tot i així, cal tenir present que el procés de desplegament en què està immers el Cos de Mossos d'Esquadra fa que any rera any també augmenti el territori on treballa aquest cos policial, i per tant, la valoració de l'augment real en dades absolutes no es pot deduir directament a partir de les xifres numèriques i percentuals concretes.

Pel que fa al nombre de denúncies, s'ha passat de **7.631** al 2004 a **10.319** l'any 2005, la qual cosa suposa un **augment de 2.688** denúncies, que es tradueix en un **35,22%** més. Aquesta dada, però, cal matisar-la degut a que si no tenim en compte les xifres de Barcelona ciutat, l'augment real respecte l'any 2004 és de **1.180** denúncies, que suposa un increment del **15,46%**.

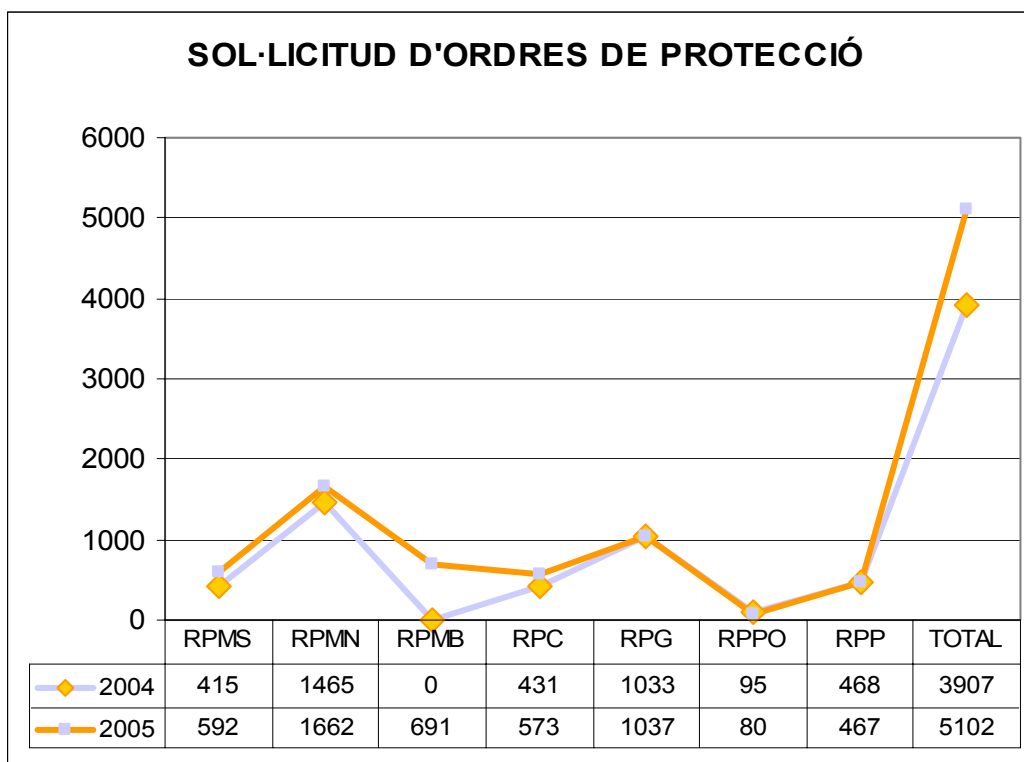
Pel que fa a les detencions, de **3.413** l'any 2004 s'ha passat a **5.263** en el 2005, la qual cosa implica un **augment de 1.850** (és a dir, un **54,20%** més de detencions). Un cop més, cal matisar aquesta dada pel biaix que representen

les xifres de Barcelona ciutat: si no les tinguéssim en compte, l'augment real respecte l'any 2004 seria de **991** detinguts més (un increment del **29%**).

Quant al nombre total de sol·licituds d'ordres de protecció, l'any 2005 se'n van enregistrar **1.195** més que l'any anterior, xifra que suposa un augment del **30,59%**. Si deixéssim de banda les xifres de Barcelona ciutat, l'augment real respecte l'any 2004 seria de **504** ordres, que suposa un increment del **12,9%**.

CAPÍTOL 3

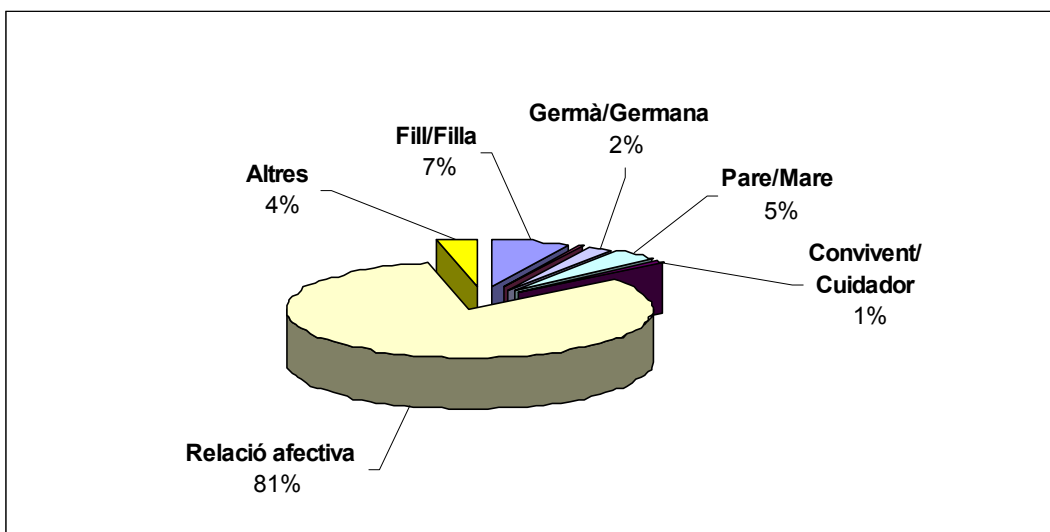
Estadística 2006

Quant al tractament estadístic de dades, l'any 2006 s'incorpora com a novetat la diferenciació entre violència domèstica i violència de gènere. En la següent taula –facilitada abans de finalitzar l'any—es detalla la informació corresponent al període comprès entre l'1 de gener i el 30 de setembre.

2006	RPMB	RPC	RPG	RPMN	RPMS	RPP	RPPO	Camp Tarra- gona	Terres de l'Ebre	TOTAL
Denúncies violència domèstica	699	379	508	772	193	180	32	83	1	2.847
Denúncies violència gènere	2.132	789	1.018	1.679	609	529	107	48	0	6.911
Detinguts violència domèstica	481	119	260	465	178	52	20	107	24	1.706
Detinguts violència de gènere	1.041	355	488	931	401	285	68	43	12	3.624
Trencaments violència domèstica	60	36	47	71	23	13	5	14	1	270
Trencaments violència de gènere	246	140	110	217	79	58	6	14	4	874
Sol·licituds d'ordre de protecció	1.391	508	820	1.236	443	427	63	0	0	4.888
Ordres de protecció entrants	1.948	557	672	1.269	365	379	54	74	0	5.318

Quant a la relació de l'agressor vers la víctima, els percentatges ens donen la següent gràfica:

CAPÍTOL 3

Pel que fa al nombre de víctimes mortals, les xifres des de l'1 de gener actualitzades fins al 30 de novembre de 2006, són:

9 dones (7 per violència de gènere i 2 per violència domèstica)
1 home

Estadística 2003

Pel que fa a l'any 2003, els números que s'ha aconseguit recuperar són els que apareixen en la següent taula. Cal novament tenir en compte el concepte territorial, doncs a l'hora de fer comparatives amb les dades d'altres anys es podrien fer inferències errònies pel que fa a l'augment de casos degut a que any rere any el procés de desplegament avança i, per tant, creix el territori on el Cos de Mossos d'Esquadra es troba present i assumeix les competències en seguretat ciutadana.

2003	DENÚNCIES	DETINGUTS	SOL·LICITUDS ORDRES PROTECCIÓ	MESURES CAUTELARS
RP Ponent	759	262	183	133
RP Pirineu Occidental	83	50	27	20
RP Central	535	165	137	174
RP Metropolitana Nord	2.570	511	484	504
RP Girona	674	354	293	489
Total	4.621	1.342	898	957

CAPÍTOL 3

3.2.2 MINISTERIO DEL INTERIOR

Dones víctimes de maltractaments en l'àmbit familiar

	2001			2002		
	Delicte	Falta	Total	Delicte	Falta	Total
Barcelona	1.075	1.767	2.842	1.371	3.791	5.162
Girona						
Lleida	1		1			
Tarragona	138	340	478	405	719	1.124
Catalunya	1.214	2.107	3.321	1.776	4.510	6.286
Espanya	7.323	24.793	32.116	13.954	42.399	56.353

	2003			2004			2005		
	Delicte	Falta	Total	Delicte	Falta	Total	Delicte	Falta	Total
Barcelona	1.677	3.336	5.013	3.756	1.374	5.130	3.236	818	4.054
Girona	1		1	1		1			
Lleida		1	1	2		2			
Tarragona	429	856	1.285	1.220	448	1.668	1.530	321	1.851
Catalunya	2.107	4.193	6.300	4.979	1.822	6.801	4.766	1.139	5.905
Espanya	18.952	45.092	64.044	48.410	25.730	74.140	59.374	18.882	78.256

Anys 1999 a 2001: S'inclouen delictes i faltes de lesions, maltractaments en l'àmbit familiar, tractes degradants i injúries.

Anys 2002 i 2003: A més dels ressenyats anteriorment, s'inclouen: homicidi dolós, assassinat, inducció/cooperació al suïcidi, detenció il·legal, segrest, amenaces, coaccions, tortura, violació de domicili, agressió sexual, agressió sexual amb penetració, abús sexual, abús sexual amb penetració, corrupció de menors i incapacitats, coacció a la prostitució, calúmnies, maltractaments d'obra sense lesió i apoderament d'un menor sense resolució judicial.

Any 2004: S'inclouen, a més dels delictes ressenyats anteriorment: mutilació genital, maltractaments habituals en l'àmbit familiar i sostracció de menors.

Any 2005: Se suprimeix el delicte de tortures, degut a les condicions que ha de reunir el subjecte actiu. També se suprimeix el concepte de falta de maltractaments en l'àmbit familiar. S'inclouen les faltes d'incompliment d'obligacions familiars i vexacions lleus.

No s'inclouen dades de l'Ertzainza ni dels Mossos d'Esquadra.

Dones víctimes de maltractaments pel seu cònjuge o similar (*)

	2001			2002		
	Delicte	Falta	Total	Delicte	Falta	Total
Barcelona	880	1.307	2.187	1.109	3.106	4.215
Girona						
Lleida						
Tarragona	104	239	343	332	566	898
Catalunya	984	1.546	2.530	1.441	3.672	5.113
Espanya	5.987	18.176	24.163	11.047	32.266	43.313

	2003			2004			2005		
	Delicte	Falta	Total	Delicte	Falta	Total	Delicte	Falta	Total
Barcelona	1.413	2.690	4.103	3.228	1.026	4.254	2.700	475	3.175
Girona	1		1	1		1			
Lleida									
Tarragona	364	700	1064	1036	320	1356	1318	206	1524
Catalunya	1.778	3.390	5.168	4.265	1.346	5.611	4.018	681	4.699
Espanya	15.461	34.626	50.087	40.514	17.009	57.523	49.237	10.521	59.758

Anys 1999 a 2001: S'inclouen delictes i faltes de lesions, maltractaments a l'àmbit familiar, tractes degradants i injúries.

CAPÍTOL 3

Anys 2002 i 2003: A més dels ressenyats anteriorment, s'inclouen: homicidi dolós, assassinat, inducció/cooperació al suïcidi, detenció il.legal, segrest, amenaces, coaccions, tortura, violació de domicili, agressió sexual, agressió sexual amb penetració, abús sexual, abús sexual amb penetració, corrupció de menors i incapacitats, coacció a la prostitució, calúmnies, maltractaments d'obra sense lesió i apoderament d'un menor sense resolució judicial.

Any 2004: S'inclouen, a més dels delictes ressenyats anteriorment: mutilació genital, maltractaments habituals en l'àmbit familiar i sustracció de menors.

Any 2005: Se suprimeix el delicte de tortures, degut a les condicions que ha de reunir el subjecte actiu. També se suprimeix el concepte de falta de maltractaments en l'àmbit familiar. S'inclouen les faltes d'incompliment d'obligacions familiars i vexacions lleus.

No s'inclouen dades de l'Ertzainza ni dels Mossos d'Esquadra.

(*) A partir de l'any 2002, la relació de cònjuge inclou, a més: separat/divorciat, company sentimental, ex-company sentimental, i "nòvio" o "ex-nòvio"

Dones mortes en l'àmbit familiar

	2001					2002					2003					2004					2005				
	Cònjuge	Fill/a	Parent	Pare/Mare	Total	Cònjuge (*)	Fill/a	Parent	Pare/Mare	Total	Cònjuge (*)	Fill/a	Parent	Pare/Mare	Total	Cònjuge (*)	Fill/a	Parent	Pare/Mare	Total	Cònjuge (*)	Fill/a	Parent	Pare/Mare	Total
Barcelona	5	2		2	9	6		1	2	9	5		2		7	3		1	2	6	4	1		4	9
Girona																									
Lleida																									
Tarragona						1				1	3				3	2		1		3	3			1	4
Catalunya	5	2		2	9	7		1	2	10	8		2		10	5		2	2	9	7	1		5	13
Espanya	42	12	3	11	68	52	2	12	11	77	65	4	6	9	84	61	5	6	7	79	53	8	3	7	71

Anys 1999 a 2001: Es compten homicidis dolosos i assassinats.

A partir del 2002: Es compten homicidis dolosos, assassinats i inducció/cooperació al suïcidi.

No es recullen dades ni de l'Ertzainza ni dels Mossos d'Esquadra.

(*) A partir de l'any 2002, la relació de cònjuge inclou a més: separat/divorciat, company sentimental, ex-company sentimental, i "nòvio" o "ex-nòvio"

CAPÍTOL 3

3.3 OBSERVATORIO DEL CONSEJO GENERAL DEL PODER JUDICIAL I TRIBUNAL SUPERIOR DE JUSTÍCIA DE CATALUNYA

El 26 de setembre de 2002 es constitueix l'*Observatorio de Violencia Doméstica*, d'àmbit estatal, per conveni entre el CGPJ i els Ministeris de Justícia, i de Treball i Assumptes Socials. Més endavant passa a anomenar-se *Observatorio de Violencia Doméstica y de Género*.

Les dades extretes del *Observatorio de Violencia Doméstica y de Género* del Consejo General del Poder Judicial tenen un tractament extens. Es tracta d'un resum extret de l'Estadística Judicial² que prova de reflectir el moviment total d'assumptes de violència domèstica, amb uns nivells de desagregació que van dels Tribunals Superiors de Justícia autonòmics fins als Partits Judicials, passant per les províncies.

La recopilació de les dades de l'Estadística Judicial es realitza a través d'uns butlletins estadístics (de vegades en format de formularis web), dissenyats per al tractament del tema en qüestió, que es fan arribar als secretaris judicials dels jutjats. Són butlletins individuals que els jutjats i tribunals fan arribar trimestralment a les delegacions provincials de l'INE, on es depuren i s'envien al *Servicio de Estadísticas Judiciales* per a la seva codificació i tabulació.

Els butlletins individuals es complimenten a raó d'un per cada sentència que es dicti en matèria Civil o Contenciós-Administrativa a la jurisdicció dels Tribunals Superiors de Justícia, i també d'un per cada persona condemnada per delictes als Jutjats Penals, Audiències Provincials i TSJ.

Aquestes dades són utilitzades per confeccionar les taules que permeten conèixer l'activitat dels Jutjats i Tribunals de forma globalitzada. Així doncs, el

² L'Estadística Judicial es realitza per col·laboració entre el Consejo General del Poder Judicial i l'Instituto Nacional de Estadística, per conveni signat el 14 de Febrer de 1995.

moviment d'assumptes registrats i resolts, el nombre total de sentències dictades i el seu sentit, si condemnatori o absolutori; els tipus de procediments, etc. són reflectits segons l'activitat dels Jutjats i Tribunals.

En el conjunt de dades del període 2003-2006 ens trobem amb fluctuacions en la qualitat de les estadístiques. Es procura desenvolupar-les d'un any a l'altre, amb la voluntat probable d'afinar més en la presentació de les dades, però s'afegeixen dificultats a l'hora d'operar-les per confeccionar-ne una evolució, ja que no hi ha una homogeneïtzació en el tractament de les mateixes. Certes taules, per exemple, no estan disponibles per segons quins anys, i també ens podem trobar amb estadístiques amb un nivell màxim de desagregació per partits judicials (els primers anys), mentre que en d'altres només disposem de dades provincials i autonòmiques, o bé només una d'aquestes dues, etc.

A finals de juny de l'any 2005 van entrar en funcionament al nostre país els jutjats de violència sobre la dona. Les dades d'aquest any es presenten de manera global, separant-ne l'activitat dels Jutjats Penals, i es fa difícil saber si s'ha inclòs l'activitat dels Jutjats de Violència sobre la Dona a l'estadística global. A partir del 2006 (dades del primer trimestre) l'Observatorio ofereix dades dels Jutjats de Violència sobre la Dona a nivell estatal, dels 17 jutjats exclusius de Violència sobre la Dona, més quatre jutjats de reforç, i dels 419 amb competències compatibles.

Per altra banda, el mateix prefaci de la presentació de les dades del 2005 exposa:

“Los datos de los Juzgados de Violencia Doméstica correspondientes al año 2005 tienen problemas de calidad que aconsejan que su utilización se haga con las debidas cautelas. Una parte importante de la información solicitada en el boletín estadístico no es facilitada por los sistemas de gestión procesal y es de difícil recopilación por los Secretarios judiciales. Se han observado problemas en la interpretación de la normativa y clasificación de los asuntos como de violencia contra la

CAPÍTOL 3

mujer, en el tratamiento a asuntos ingresados en trimestre anterior en la rúbrica de violencia doméstica y que con la nueva Ley se hubiesen clasificado en violencia contra la mujer, etc.”

Veiem de nou, doncs, que com passa amb altres fonts, es produeixen problemes en la categorització a l'hora de codificar les dades i en la recollida posterior. En aquest cas, la intenció dels autors del recull estadístic del CGPJ és la d'harmonitzar les dades de l'Estadística Judicial amb les del *Registro Central de Violencia Doméstica*, ja que es van descobrir contradiccions entre ambdues bases a l'hora de fer el recull de casos, i es van detectar “diferències en les definicions utilitzades i no exhaustivitat en les comunicacions al Registre”.

Aquest altre problema –el de la dificultat de comunicació entre estaments oficials— el trobem al llarg de tot el circuit de les institucions imbricades en el tractament de la violència domèstica i de gènere. Es manifesten problemes a l'hora de posar les dades en comú, ja sigui per codificació, per tabulació poc fidel, per convivència de més d'una base de dades no combinables o perquè, simplement, cada institució elabora la seva pròpia base de dades sota el seu criteri.

Una entitat teòricament dedicada a facilitar la coordinació entre institucions és el *Registro Central de Violencia Doméstica*, creat pel Ministeri de Justícia amb la intenció de facilitar als òrgans judicials amb competències de violència domèstica i a les Administracions públiques informació que els permeti l'exercici de les seves funcions i el desenvolupament de serveis públics d'atenció a la víctima.

Es tracta d'una base de dades informatitzada on es recullen procediments en tràmit, mesures cautelars i ordres de protecció, així com penes i mesures de seguretat acordades en sentència amb àmbit nacional, i que és gestionat per la Secretaria d'Estat de Justícia.

Les anotacions planificades per a formar part d'aquesta base fan referència als òrgans que dicten sentència, a les dades personals de condemnats i víctimes, a delictes comesos, a penes imposades i la seva duració, etc. Teòricament, els Secretaris Judicials estan encarregats (per llei) de fer arribar aquestes dades al Registre, el qual poden consultar òrgans judicials amb competències en matèria de violència domèstica o de gènere, el Ministeri Fiscal i la Policia Judicial, així com certs responsables, representants de les Comunitats Autònomes.

Jutjats de violència sobre la dona a Catalunya:

Al llarg del desenvolupament del present estudi existien tres jutjats específics a Barcelona (el tercer va entrar en funcionament el 30 de juny del 2006), als quals cal afegir la Secció 20 de l'Audiència Provincial. A l'Hospitalet de Llobregat en va entrar en funcionament un altre el 30 de desembre 2006 (segons Reial Decret 963/2006, d'1 de setembre).

A la demarcació de les Audiències Provincials de Tarragona, Lleida i Girona no hi ha Jutjats de Violència sobre la dona, sinó que en cada partit judicial hi ha un Jutjat d'instrucció o primera instància i instrucció que coneix d'aquests assumptes en règim de compatibilitat amb altres matèries; són el que s'anomenen "jutjats mixtes".

Els jutjats de violència contra la dona són òrgans judicials especialitzats que assumeixen tant competències penals com civils en l'àmbit de la violència de gènere (no de la violència domèstica).

En cada partit judicial hi ha un òrgan judicial que assumeix les competències pròpies dels jutjats de violència contra la dona. A les comarques gironines, segons l'acord del ple del CGPJ de 27 d'abril de 2005, assumeixen amb caràcter exclusiu el coneixement de les matèries de violència contra la dona.

CAPÍTOL 3

Aquests jutjats, a més de la competència exclusiva en temes de violència de gènere, tenen encomanades altres competències (civils i penals) que la junta de jutges de cada partit judicial ha decidit i que el Tribunal Superior de Justícia de Catalunya ha ratificat. Són jutjats que anomenem 'compatibles' en el sentit que tenen també altres competències atribuïdes.

Aquests jutjats de la demarcació de Girona, per tant, no són jutjats anomenats exclusius, 21 a tot Espanya, que es dediquen només a aquesta classe de temes (VG). Cal remarcar que els JVD exclusius no fan mai guàrdies. Per contra, els jutjats JVD compatibles, atès que continuen essent jutjats d'instrucció (per altres matèries), fan guàrdies setmanals quan els pertoca. Aleshores, fan dues funcions alhora (com a Jutjat de Guàrdia i com a Jutjat de Violència sobre la Dona).

Mesures cautelars adoptades (Catalunya)

	2003	2004	2005
CGPJ (1)		14.103	12.301
MPA (2)	153 (Agost-Set.)	1.181	546 (Gen-Juny)

(1) Consejo General del Poder Judicial. Mesures Cautelars de Naturalesa Penal + Mesures Cautelars de Naturalesa Civil.

(2) Subdirecció General de Medi Obert i Mesures Penals Alternatives. Resolucions judicials trameses a les Oficines d'Atenció a la Víctima. No recull necessàriament totes les emeses pels Òrgans Judicials, donat que no sempre es té la garantia de que es trametin a les Oficines, principalment durant el 2003 i els primers mesos del 2004.

Ordres de Protecció (Incoades)

	2003	2004	2005
CGPJ (1)	1.557 (Agost- Des)	6.785	5.399
MPA (2)	554 (Agost-Des.)	3.052	1.290 (Gen-Juny)

(1) Consejo General del Poder Judicial. Total d'Ordres de Protecció a Víctimes de Violència Domèstica, ja siguin iniciades a instància de la víctima, de persones especificades per l'art. 173, o bé, pel Ministeri Fiscal d'ofici. Es comptabilitzen tant les adoptades com les denegades.

(2) Subdirecció General de Medi Obert i Mesures Penals Alternatives. Resolucions judicials trameses a les Oficines d'Atenció a la Víctima.

Taula 1. Denúncies i moments processals dels assumptes de violència domèstica. 2003.

	DENÚNCIES				TOTAL D'ASSUMPTES			
	Denúncies registrades	Denúncies retirades	Ratio retirades/ presentades	Pendants en inici	Registrats	Reiniciats	Resultats	Pendants en finalitzar
Catalunya	11.339	1.147	10,12%	971	13.213	115	11.464	3.073
Espanya	73.732	10.155	13,23%	9.730	96.955	533	87.239	19.990

CAPÍTOL 3

Taula 2. Situació del Judici. 2003

	TOTAL D'ASSUMPTEES					SUMARIS				
	Pendants en inici	Registrats	Reiniciats	Resultats	Pendants en finalitzar	Pendants en inici	Registrats	Reiniciats	Resultats	Pendants en finalitzar
Catalunya	971	13.213	115	11.464	3.073	16	31	2	25	28
Espanya	9.730	96.955	533	87.239	19.990	71	188	7	155	121

	DILIGÈNCIES PRÈVIES					PROCEDIMENTS ABREVIATS				
	Pendants en inici	Registrats	Reiniciats	Resultats	Pendants en finalitzar	Pendants en inici	Registrats	Reiniciats	Resultats	Pendants en finalitzar
Barcelona	303	2879	59	2.097	1225	61	451	6	282	244
Girona	55	641	3	410	292	13	100	0	81	46
Lleida	25	300	4	260	71	1	35	0	31	7
Tarragona	16	728	2	479	242	2	56	1	23	33
Catalunya	399	4.548	68	3.246	1.830	77	642	7	417	330
Espanya	5.807	42.025	299	35.529	11.834	671	4.186	35	2.885	1.990

	JUDICIS DE FALTES					JUDICIS RÀPIDS				
	Pendants en inici	Registrats	Reiniciats	Resultats	Pendants en finalitzar	Pendants en inici	Registrats	Reiniciats	Resultats	Pendants en finalitzar
Barcelona	311	4.371	17	4.227	550	0	1.393	3	1.369	27
Girona	103	614	16	586	165	0	279	0	277	2
Lleida	54	309	0	346	18	0	127	0	125	2
Tarragona	7	657	2	604	100	0	229	0	220	11
Catalunya	475	5.951	35	5.763	833	0	2.028	3	1.991	42
Espanya	3.152	37.863	175	36.260	5.674	0	12.640	13	12.344	32

	PROCEDIMENTS AMB JURAT					EXECUTÒRIES				
	Pendants en inici	Registrats	Reiniciats	Resolts	Pendants en finalitzar	Pendants en inici	Registrats	Reiniciats	Resolts	Pendants en finalitzar
Barcelona	4	23	0	23	5	145	1.457	14	1.060	616
Girona	0	3	0	1	2	16	166	1	114	70
Lleida	0	1	0	0	1	23	161	1	132	53
Tarragona	0	1	0	1	2	13	206	0	102	116
Catalunya	4	28	0	25	10	197	1.990	16	1.408	855
Espanya	33	90	4	81	50	2.687	14.161	159	10.509	5.463

Falten dades dels sumaris, nombre de denúncies i total d'assumptes ingressats per províncies pel 2003.

CAPÍTOL 3

Taula 3. Litigitat per sexe i nacionalitat 2003 *

	LITIGITAT TOTAL	LITIGITAT HOMES ESPANYOLS	LITIGITAT DONES ESPANYOLES	LITIGITAT TOTAL ESTRANGERS	LITIGITAT HOMES ESTRANGERS	LITIGITAT DONES ESTRANGERES
Barcelona	16	26	2	45	75	8
Girona	19	30	2	46	76	8
Lleida	17	26	1	66	101	13
Tarragona	22	35	3	61	100	8
Espanya	18	29	3	52	89	9

* N° de denunciats per cada 10.000 persones del grup, p.e. n° d'homes estrangers denunciats el 2003 per cada 10.000 estrangers empadronats a 1 de gener de 2003

Taula 4. Moments processals dels assumptes de violència domèstica. Jutjats Penals. 2003

	MOVIMENTS D'ASSUMPTESS INGRESSATS					PROCEDIMENTS ORALS				
	Pendants en inici	Registrats	Reiniciats	Resolts	Pendants en finalitzar	Pendants en inici	Registrats	Reiniciats	Resolts	Pendants en finalitzar
Barcelona	54	642	9	595	121	54	396	9	373	97
Girona	3	102	0	95	10	3	76	0	68	10
Lleida	26	25	0	25	26	26	20	0	21	25
Tarragona	17	67	1	53	33	17	44	1	32	31
Catalunya	100	836	10	768	190	100	536	10	494	163
Espanya	646	4.942	69	4413	1.284	643	3.639	68	3.217	1.172

	JUDICIS RÀPIDS					EXECUTÒRIA DE VIOLÈNCIA DOMÈSTICA				
	Pendants en inici	Registrats	Reiniciats	Resolts	Pendants en finalitzar	Pendants en inici	Registrats	Reiniciats	Resolts	Pendants en finalitzar
Barcelona	0	246	0	222	24	49	150	17	70	146
Girona	0	26	0	27	0	18	109	1	28	100
Lleida	0	5	0	4	1	4	14	0	0	18
Tarragona	0	23	0	21	2	12	46	1	13	54
Catalunya	0	300	0	274	27	83	319	19	111	318
Espanya	3	1.303	1	1.196	112	2.082	5.083	924	4.077	6.992

Taula 5. Denúncies, renúncies i ordres de protecció. 2004

	TOTAL DENÚNCIES									
	nº total	Víctima home espanyol	Víctima home estranger	Víctima dona espanyola	Víctima dona estrangera	Denunciat home espanyol	Denunciat home estranger	Denunciada dona espanyola	Denunciada dona estrangera	
Barcelona	9.861	768	198	6.544	2.567	6.466	2.779	633	203	
Girona	1.774	107	27	1.142	521	1.115	554	86	30	
Lleida	650	41	14	435	176	453	156	30	11	
Tarragona	1.685	214	98	1.183	334	1.172	361	117	40	
Catalunya	13.970	1.130	337	9.304	3.598	9.206	3.850	866	284	
Espanya	99.111	8.640	1.483	71.464	20.401	71.292	20.398	6.877	1.591	

CAPÍTOL 3

	TOTAL RENÚNCIES RETIRADES								
	Nº total	Víctima home espanyol	Víctima home estranger	Víctima dona espanyola	Víctima dona estrangera	Denunciat home espanyol	Denunciat home estranger	Denunciada dona espanyola	Denunciada dona estrangera
Barcelona	759	44	12	483	231	483	225	44	18
Girona	185	9	4	116	58	122	52	5	6
Lleida	126	7	4	71	48	73	46	4	3
Tarragona	167	18	0	109	41	110	42	14	4
Catalunya	1.237	78	20	779	378	788	365	67	31
Espanya	11.239	844	151	7.362	3.038	7.638	2.754	695	206

	ORDRES DE PROTECCIÓ								
	Nº total	Víctima home espanyol	Víctima home estranger	Víctima dona espanyola	Víctima dona estrangera	Denunciat home espanyol	Denunciat home estranger	Denunciada dona espanyola	Denunciada dona estrangera
Barcelona	4.851	269	39	3.339	1.301	3.338	1.365	186	44
Girona	913	44	20	602	264	576	290	37	14
Lleida	354	21	13	233	107	244	94	14	4
Tarragona	667	48	3	505	146	494	154	23	9
Catalunya	6.785	382	75	4.679	1.818	4.652	1.903	260	71
Espanya	36.807	2.075	322	26.735	8.310	27.037	8.297	1.295	356

Taula 6. Ordres de protecció per províncies 2004

	INCOADES				
	A instància de la víctima	A instàncies de persones Art. 173	A instància del Ministeri Fiscal	D'ofici	Total
Barcelona	4.398	128	240	88	4.854
Girona	840	49	11	13	913
Lleida	253	93	4	1	351
Tarragona	602	15	45	7	669
Catalunya	6.093	285	300	109	6.787
Espanya	33.766	1.264	1.154	596	36.775

	RESOLTES. ADOPTADES					RESOLTES. DENEGADES				
	A instància de la víctima	A instàncies de persones Art. 173	A instància del Ministeri Fiscal	D'Ofici	Total	A instància de la víctima	A instàncies de persones Art. 173	A instància del Ministeri Fiscal	D'Ofici	Total
Barcelona	3.457	101	223	88	3.869	916	21	24	0	968
Girona	649	41	11	13	714	183	8	0	0	191
Lleida	202	78	3	1	284	57	15	0	0	72
Tarragona	526	13	45	5	589	67	1	3	2	73
Catalunya	4.834	233	282	107	5.456	1.223	45	27	2	1.304
Espanya	26.020	959	1.088	564	28.631	7.357	271	105	39	7.779

CAPÍTOL 3

Taula 7. Mesures cautelars per tipus. 2004

	NATURALESA PENAL						NATURALESA CIVIL					
	Privativa de llibertat	Allunyament	Prohibició de comunicació	Prohibició de tornar al lloc	Altres	Total	Atribució de vivenda	Sobre custòdia, comunicació, visites...	Prestació aliments	Sobre protecció menor	Altres	Total
Barcelona	180	4.019	2.298	1.118	119	7.840	774	798	654	57	61	2.339
Girona	23	727	244	92	26	1.117	134	122	100	22	6	384
Lleida	27	282	199	53	24	585	62	60	60	13	4	199
Tarragona	21	567	341	166	44	1146	131	183	156	7	16	493
Catalunya	251	5.595	3.082	1.429	213	10.688	1.101	1.163	970	99	87	3.415
Espanya	2.053	30.494	18.507	7.927	1.457	61.273	5.592	5.813	4.625	348	377	16.748

Taula 8. Formes d'acabament. 2004

	PER SENTÈNCIA ABSOLUTÒRIA	PER SENTÈNCIA CONDEMNATÒRIA	PER SOBRESEÏMENT LLIURE
Barcelona	1.073	2.239	298
Girona	108	374	91
Lleida	45	157	35
Tarragona	105	467	45
Catalunya	1331	3237	469
Espanya	10.482	20.948	4.738

Taula 9. Persones jutjades. 2004

	HOMES				
	número	Condemnat espanyol	Condemnat estranger	Absolt espanyol	Absolt estranger
Catalunya	4.845	2.566	914	1.114	251
Espanya	32.529	17.427	4.933	8.658	1.439

	DONES				
	número	Condemnat espanyol	Condemnat estranger	Absolt espanyol	Absolt estranger
Catalunya	432	142	43	210	37
Espanya	3.158	965	225	1.706	254

	TOTAL (HOMES + DONES)				
	número	Condemnat espanyol	Condemnat estranger	Absolt espanyol	Absolt estranger
Catalunya	5.277	2.708	957	1.324	288
Espanya	35.687	18.392	5.158	10.364	1.693

Taula 10. Número de denunciats per cada 10.000 habitants. 2004

	HOME ESPANYOL	HOME ESTRANGER	DONA ESPANYOLA	DONA ESTRANGERA
Barcelona	29	109	3	9
Girona	40	126	3	9
Lleida	26	84	2	9
Tarragona	39	101	4	15
Catalunya	31	109	3	10
Espanya	36	127	3	11

CAPÍTOL 3

Evolució 2003-2004

	DENÚNCIES 2003	POBLACIÓ 2003	DENÚNCIES PER CADA 10.000 HABS. EL 2003	DENÚNCIES 2004	POBLACIÓ 2004	DENÚNCIES PER CADA 10.000 HABS. EL 2004	EVOLUCIÓ 2003/2004 DE LES DENÚNCIES	EVOLUCIÓ 2003/2004 DE LA LITIGIOSITAT
Catalunya	11.339	6.704.146	17	13.970	6.813.319	20,5	23,20%	21,23%
Espanya	76.732	42.717.061	18	99.111	43.197.684	22,9	29,17%	27,73%

Taula 11. Denúncies. 2005

	NÚM. TOTAL VÍCTIMES (HOMES+DONES)
Catalunya	10.818
Espanya	82.750

	VÍCTIMA HOME ESPANYOL			VÍCTIMA HOME ESTRANGER		
	Total	Major d'Edat	Menor d'Edat	Total	Major d'Edat	Menor d'Edat
Catalunya	1.074	1.008	66	276	255	21
Espanya	9.841	9.310	531	1.763	1.482	281

	VÍCTIMA DONA ESPANYOLA			VÍCTIMA DONA ESTRANGERA		
	Total	Major d'Edat	Menor d'Edat	Total	Major d'Edat	Menor d'Edat
Catalunya	6.922	6.666	256	2.845	2.756	89
Espanya	55.220	53.691	1.529	17.889	17.315	574

	DENUNCIAT HOME ESPANYOL	DENUNCIAT HOME ESTRANGER	DENUNCIADA DONA ESPANYOLA	DENUNCIADA DONA ESTRANGERA
Catalunya	6.776	2.946	862	303
Espanya	56.071	17.714	7.482	1.939

Taula 12. Renúncies 2005

	TOTAL DENÚNCIES RETIRADES								
	Nº Total	Victima Home Espanyol	Victima Home Estranger	Victima Dona Espanyola	Victima Dona Estrangera	Denunciat Home Espanyol	Denunciat Home estranger	Denunciada Dona Espanyola	Denunciada Dona Estrangera
Catalunya	837	78	19	488	278	480	279	59	27
Espanya	8.482	872	130	5.256	2.338	5.401	2.224	655	218

Ordres de Protecció. Percentatge d'ordres adoptades

	2004			2005 (1ER SEMESTRE)		
	Adoptades	Denegades	%Adoptades	Adoptades	Denegades	%Adoptades
Barcelona	3.869	968	79%	2.035	553	78%
Girona	714	191	78%	317	97	76%
Lleida	284	72	79%	161	32	83%
Tarragona	589	73	89%	280	49	85%
Catalunya	5.456	1.304	80%	2.793	731	79%

Font: Consejo General del Poder Judicial.

CAPÍTOL 3

INCOMPLIMENTS DE MESURES I D'ORDRES D'ALLUNYAMENT

Incompliment de mesures (2005)

	Mesures Prov. Ordre de Protecció Penal	Mesures Prov. Ordre de Protecció Civil	De Penes Art. 48 amb relació Art.57	De Penes Art. 48 amb relació Art.57 (J.P. Executòries)	TOTAL
Resum TSJ	532	84	221		837
Jutjats Penals	150	11	119	50	330
Total	682	95	340	50	1.167

Font: Consejo General del Poder Judicial.

NÚMERO DE PROCEDIMENTS I DE SENTÈNCIES

Moviments d'assumpes ingressats als jutjats de Catalunya

	TOTAL D'ASSUMPTES 2003				
	Pendants en inici	Registrats	Reiniciats	Resultats	Pendants en finalitzar
TSJ	971	13.213	115	11.464	3.073
Jutjats Penals	100	936	10	768	190
Total	1.071	14.149	125	12.232	3.263

	TOTAL D'ASSUMPTES 2004				
	Pendants en inici	Registrats	Reiniciats	Resultats	Pendants en finalitzar
TSJ(*)					
Jutjats Penals	190	3.404	30	2.909	669

(*) No n'ofereixen dades

	TOTAL D'ASSUMPTE 2005				
	Ingressats Directament	Ingressats procedents d'altres òrgans	Reiniciats	Resultats	Pendents en finalitzar
TSJ	8.917	2.617	55	7.579	3.982
Jutjats Penals		(registrats) 5071	98	4.743	1.105
Total	8.917	7.688	153	12.322	5.087

Font: CGPJ. Comprèn Sumaris, Diligències prèvies, Procediments Abreviats, Judicis de faltes, Judicis ràpids, Procediments amb jurat i Executòries.

Persones jutjades (1):

	2004			2005		
	Absolt	Condemnat	Total	Absolt	Condemnat	Total
Homes	1.365	3.480	4.845	1.097	1.837	2.934
Dones	247	185	432	271	127	398
Total	1.612	3.665	5.277	1.368	1.964	3.332

(1) No s'inclouen els jutjats penals

Font: Consejo General del Poder Judicial

Forma d'acabament (1):

	PER SENTÈNCIA ABSOLUTÒRIA	PER SENTÈNCIA CONDEMNATÒRIA	PER SOBRESÈIMENT LLIURE	PER SOBRESÈIMENT PROVISIONAL	PER ELEVACIÓ A L'ÒRGAN COMPETENT
2004	1.331	3.237	469		
2005	1.190	1.649	286	971	2.459

(1) No s'inclouen els jutjats penals

Font: Consejo General del Poder Judicial

CAPÍTOL 3

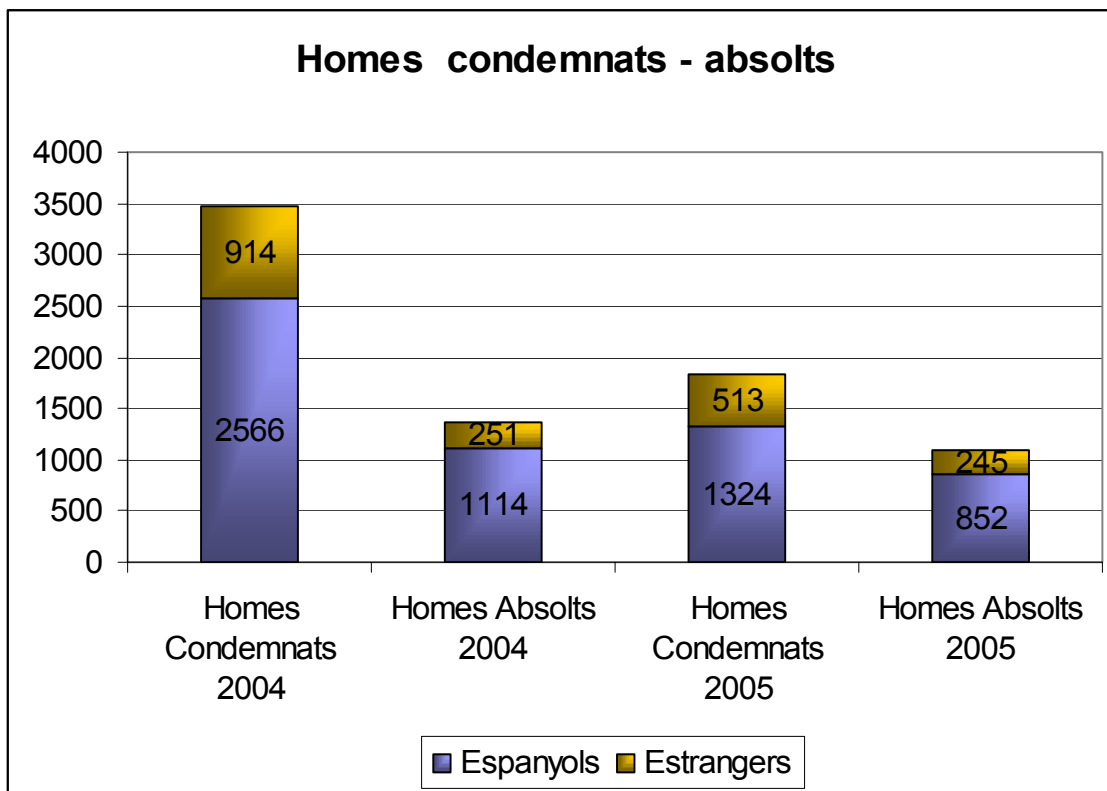
BIAIX D'IMMIGRACIÓ

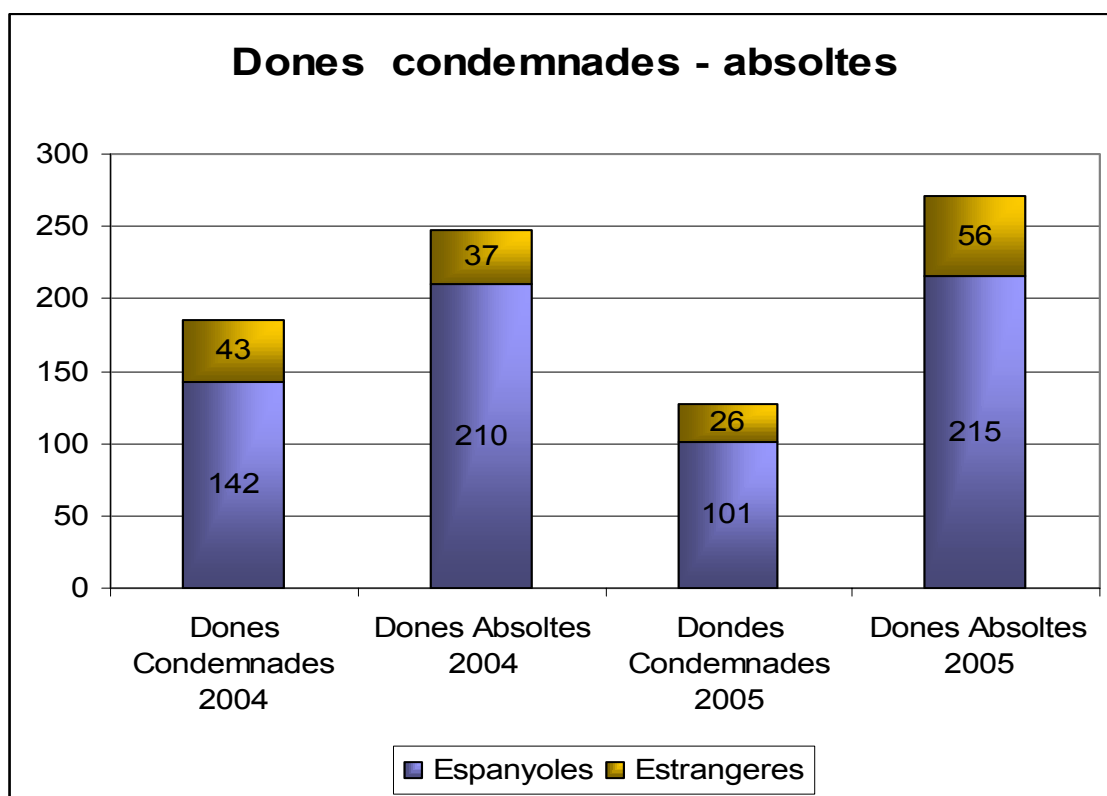
Jutjats per nacionalitat:

2004	NÚMERO	CONDEMNAT/DA ESPANYOL	CONDEMNAT/DA ESTRANGER	ABSOLT/A ESPANYOL	ABSOLT/A ESTRANGER
Homes	4.845	2.566	914	1.114	251
Dones	432	142	43	210	37
Total	5.277	2.708	957	1.324	288

2005	NÚMERO	CONDEMNAT/DA ESPANYOL	CONDEMNAT/DA ESTRANGER	ABSOLT/A ESPANYOL	ABSOLT/A ESTRANGER
Homes	2.934	1.324	513	852	245
Dones	398	101	26	215	56
Total	3.332	1.425	539	1.067	301

Font: Consejo General del Poder Judicial

Percentatge de condemnats respecte a jutjats per nacionalitat:

	TOTAL		HOMES		DONES	
	Espanyols	Estrangers	Espanyols	Estrangers	Espanyols	Estrangeres
2004	67,16%	76,87%	69,73%	78,45%	40,34%	53,75%
2005	57,18%	64,17%	60,85%	67,68%	31,96%	31,71%

Font: Consejo General del Poder Judicial

CAPÍTOL 3

3.4 CONSELL DELS IL·LUSTRES COL·LEGIS D'ADVOCATS DE CATALUNYA

DADES DEL TORN D'OFICI ESPECIAL DE VIOLÈNCIA DOMÈSTICA. 2005					
COL·LEGI	Advocats inscrits	Advocats de guàrdia diària	Assistències dispensades (actuacions a comissaria)	Act. Torn d'ofici (actuacions al jutjat)	TOTAL ACT.
Sabadell	69	2	507	143	650
Lleida	200	7	439	*	439
Tarragona	340	3	591	*	591
Manresa	43	1	239	257	496
Granollers	52	2	327	*	327
Mataró	35	1	473	*	473
Tortosa	58	1	207	*	207
Barcelona	1.110	11	(**)	3.213	3.213
Sant Feliu	49	1	350	*	350
Vic	26	1	153	27	180
Figueres	49	1	429	42	471
Girona	154	8	*	*	*
Terrassa	95	2	517	630	1147
Reus	*	*	*	*	*
TOTAL	2.280	41	4.232	4.312	8.544

(*) no se'n tenen dades

(**) a la jurisdicció de Barcelona totes les actuacions són per designi; es comptabilitzen com realitzades al Jutjat

Les dades facilitades pel Consell de l'Advocacia Catalana fan referència a l'activitat registrada als torns d'ofici de violència contra la dona, servei que ofereix cada col·legi d'advocats per acord amb l'Administració.

Els requisits pels advocats del torn d'ofici són almenys 5 anys com a advocat i un curs de formació especialitzat en violència de gènere, que organitza el propi Col·legi.

El desplegament del servei d'advocacia és molt desigual a tot el territori de Catalunya, de manera que hi ha problemes fins i tot a l'hora de poder oferir el torn d'ofici a segons quines regions.

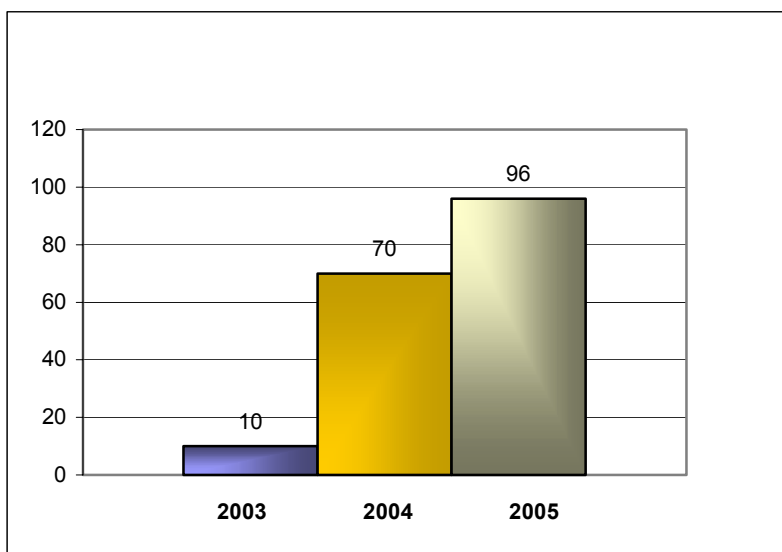
CAPÍTOL 3

3.5 DEPARTAMENT DE JUSTÍCIA DE LA GENERALITAT DE CATALUNYA

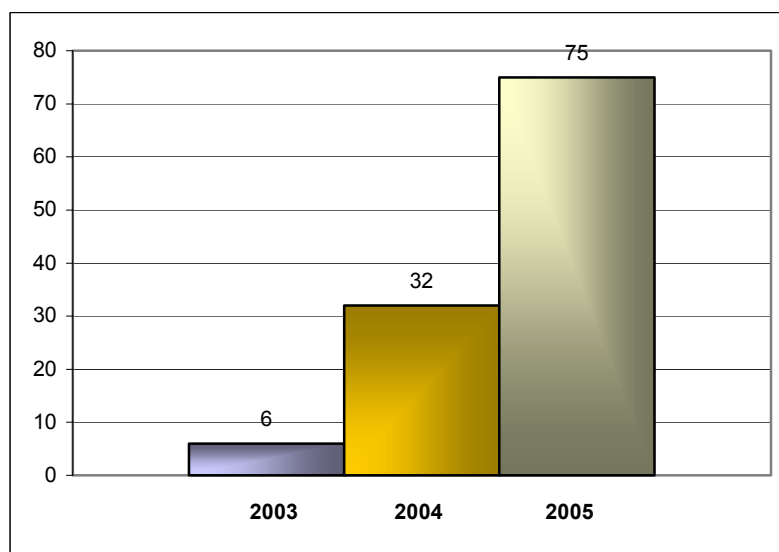
3.5.1 Sotsdirecció de tractament de la secretaria de serveis penitenciaris, rehabilitació i justícia juvenil

La Secció de Tractament de la Secretaria de Serveis Penitenciaris, Rehabilitació i Justícia Juvenil (Departament de Justícia de la Generalitat de Catalunya) ens va fer arribar tres tipus de llistats:

1. Total d'interns condemnats per sentències rebudes als centres durant els anys 2003, 2004 i 2005 que tenien com a delictes principals una conducta tipificada penalment com a violència de gènere:

2. Total d'interns ingressats als centres penitenciaris en data 9 de febrer de 2006 per sentències rebudes els anys 2003, 2004 i 2005 que tenien com a delicte principal una conducta tipificada penalment com a violència de gènere:

3. Total d'interns, preventius i penats, ingressats als centres penitenciaris de Catalunya, en data 9 de febrer de 2006 que tenen com a delicte principal una conducta penal tipificada com a violència de gènere

Quadre resum i extrapolació de dades, a partir de la informació rebuda en aquest tercer llistat, que és el que es va prendre com a referència per a la selecció dels homes a entrevistar:

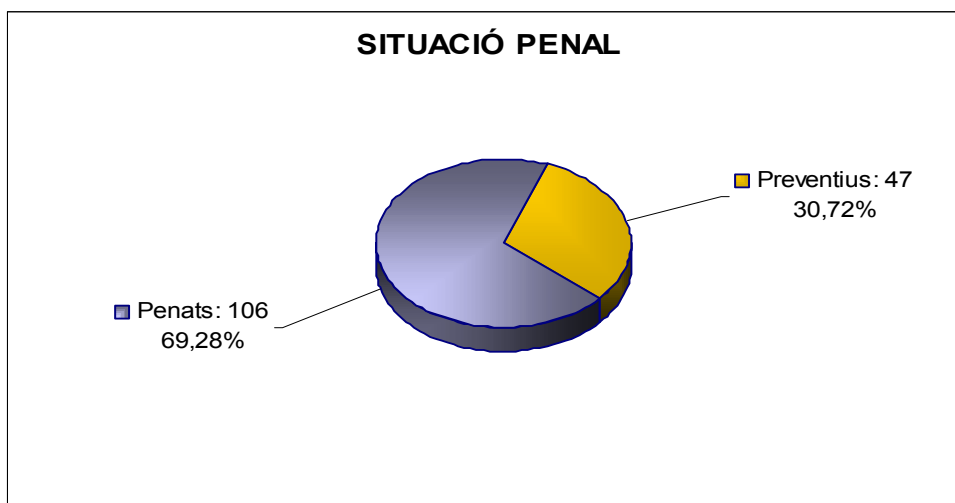
La taula constava d'un total de 153 interns i recollia els ítems següents:

- *Ordre de protecció* : sí/no
- *Condemna* : preventiu/ pena total en mesos
- *CP de compliment*
- Grau de classificació

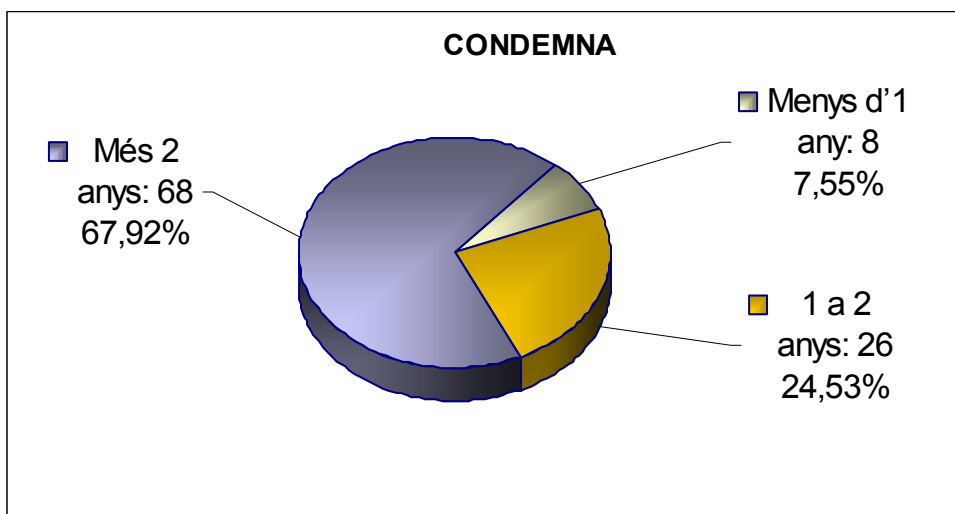
CAPÍTOL 3

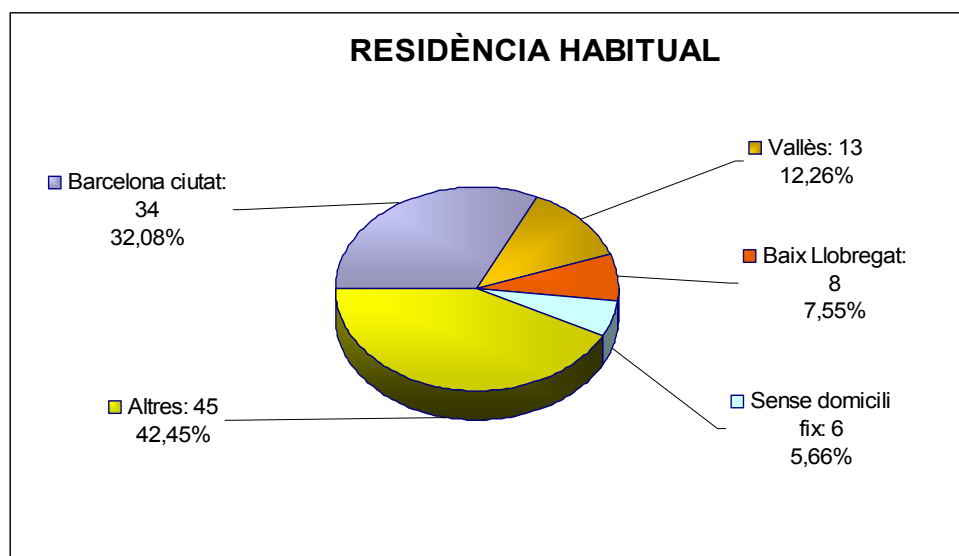
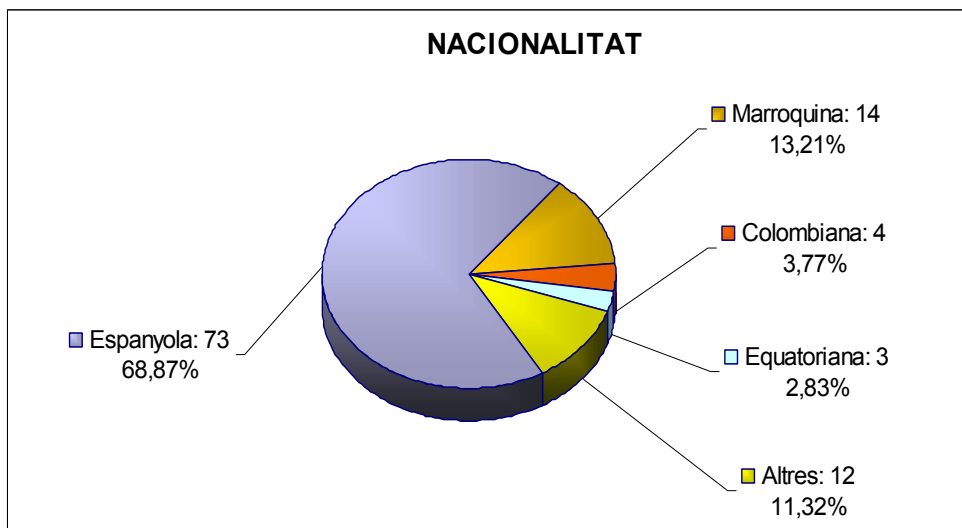
- Edat del primer ingrés a presó
- Nacionalitat
- Població de residència habitual

A partir d'aquesta informació, es van extrapolar unes taules de dades percentuals per a la posterior selecció dels interns a entrevistar:

Dels 106 penats:

CAPÍTOL 3

Pena de presó:

ANYS DE CONDEMNNA APLICATS EN LES CAUSES AMB PENA DE PRESÓ	2003 (AGOST- DES.)	2004	2005 (GENER-JUNY)
Menys d'un any	5	26	23
1 any	1	6	6
de 1 a 2 anys	1	19	6
de 2 a 3 anys	5	33	4
de 3 a 4 anys		8	3
de 4 a 5 anys	3	4	
de 5 a 6 anys		1	
de 6 a 7 anys			
de 7 a 8 anys			
de 8 a 9 anys		1	
Total	15	98	42

Nota: Totes les dades relacionades amb agressors a presó s'han analitzat amb el tipus de delicte de violència domèstica (tant si és delicte principal com si apareix associat a altres delictes dins de la mateixa causa). No és possible comptabilitzar altres tipus de delictes (amenaces, lesions...) en els que la víctima sigui la companya però que no hagin estat tipificats com a violència domèstica.

Número total de reclusos amb penes de presó per violència domèstica a Catalunya:

PER ANYS DE CONDEMNNA (població a 9/02/06)	
Preventius	48
0 a 1 any	8
1 a 2 anys	35
2 a 3 anys	32
3 a 4 anys	12
4 a 5 anys	5
5 a 6 anys	4
6 a 7 anys	4
7 a 8 anys	2
8 a 9 anys	2
Total	153

CAPÍTOL 3

3.5.2 Sotsdirecció General de Medi Obert i Mesures Penals Alternatives

Aquestes són les dades que ens ha lliurat la Sotsdirecció General de Medi Obert i Mesures Penals Alternatives en relació a les sol·licitades respecte als agressors condemnats a mesures penals alternatives:

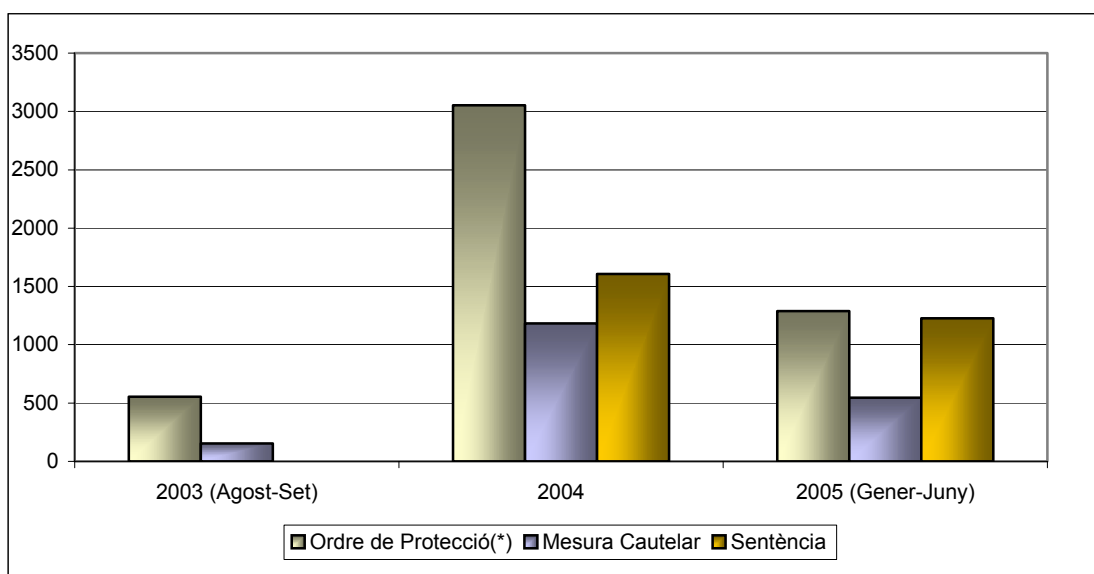
- Nombre total de condemnats a MPA per violència de gènere
No és del tot fiable, perquè només comptabilitzen les resolucions judicials que han estat trameses a les Oficines d'Atenció a la Víctima.
- **Amb ordre d'allunyament o incomunicació a la sentència**
Ens podria servir com a percentatge del total.
- Nombre total de condemnats per trencament de mesura d'allunyament o incomunicació
No ens donen cap dada.
- **Tipus de mesura** (Treballs en Benefici de la Comunitat, Mesures de Seguretat, Suspensió condemna condicionada a teràpia o programa formatiu, etc.)
És la dada més fiable, si més no per a prendre els percentatges de cada tipus de mesura respecte al total.
- Província d'execució de la mesura
No ens donen cap dada.
- Edat
No ens donen cap dada.
- **Nacionalitats**
Ens poden servir els percentatges d'agressors espanyols/estrangers.
- Població de residència habitual
No ens donen cap dada.

Número d'ordres de protecció, mesures cautelars i sentències condemnatòries rebudes a l'oficina d'atenció a la víctima

	2003 (AGOST-SET)	2004	2005 (GENER-JUNY)
Ordre de protecció(*)	554	3.052	1.290
Mesura cautelar	153	1.181	546
Sentència	(**)	1.606	1.227
TOTAL	707	5.839	3.063

(*) Ordres de protecció cautelars i no cautelars

(**) No es coneix

Comentari: Es comptabilitzen totes les resolucions judicials que han estat trameses a les Oficines d'Atenció a la Víctima, la qual cosa no recull necessàriament totes les emeses pels Òrgans Judicials, donat que no sempre es té la garantia de que es trametin a les Oficines, principalment durant el 2003 i els primers mesos del 2004.

CAPÍTOL 3

Número i característiques de les condemnes

TIPUS DE CONDEMNNA PER VIOLÈNCIA DOMÈSTICA:			
	2003 (Agost – Des.)	2004	2005 (Gen. – Juny)
Condemnes amb aplicació de Mesures Penals Alternatives	76	468	550
Mesures Penals Alternatives amb aplicació d'ordres d'allunyament	53	150	200
Condemnes amb aplicació de pena de presó	15	98	42
Interns preventius per delictes de violència domèstica	17	108	54
Total	161	824	846

Número de procediments amb implicació de persones d'altres països

	2003 (Agost-Des.)		2004		2005 (Gen.-Juny)	
	Espanyols	Estrangers	Espanyols	Estrangers	Espanyols	Estrangers
Agressors amb Mesura penal alternativa	62	14	362	106	351	199
Agressors amb pena de presó	13	2	68	30	30	12
Agressors amb presó preventiva per ViDo	12	5	72	36	39	15
Total d'agressors	87	21	502	172	420	226
Víctimes	No és possible extreure aquesta dada només sobre víctimes oficiades					

Tipus delictius i condemnes o mesures aplicades als agressors:**Mesures Penals Alternatives:**

TIPUS DE MESURA ALTERNATIVA	2003 (Agost-Des.)	2004	2005 (Gener-Juny)
Mes. Internament Centre Deshabitació	4	15	4
Mes. Internament Centre de Salut Mental	10	35	12
Mes. Tractament Ambulatori Deshabitació	6	32	17
Mes. Tractament Ambulatori Salut Mental	7	34	23
Mes. Programes Formatius		6	5
Mesura de Custodia Familiar		2	1
Mes. Internament Centre Educatiu Especial			1
Obligació Com. Administració (*)	7	17	15
Obligació Internament Deshabitació (*)		1	
Obligació Tta. Salut Mental (*)	2	9	9
Obligació Tta. Deshabitació (*)	4	24	18
Obligació Programes Formatius (*)	4	40	96
Treballs Benefici Comunitat (*)	32	253	349
Total	76	468	550

(*) Presó commutable per mesura penal alternativa

CAPÍTOL 3

4 L'APLICACIÓ DE LA TUTELA PENAL: VALORACIÓ DELS ACTORS DE LA XARXA

Aquest capítol és un recull i una sistematització de les valoracions efectuades per els/les professionals de la xarxa que han col·laborat amb l'equip de recerca en els dos nivells enunciats, a través de les entrevistes individuals en profunditat i en el treball en grup efectuat a la sessió celebrada el mes d'abril de 2006 al Centre d'Estudis Jurídics i Formació especialitzada del Departament de Justícia.

4.1 LA DENÚNCIA

El punt de partida del procés penal és el moment de la interposició de la denúncia, o el que s'anomena la comunicació oficial de la "notitia criminis". És a partir d'aquest fet que es posa en marxa l'aplicació del Codi Penal i del sistema de tutela jurisdiccional a través de l'activitat dels jutjats i tribunals de justícia penal. Com veurem, a partir de la LIO 1/2004 la denúncia impulsarà també l'accés a d'altres drets i tuteles per les víctimes i la possibilitat de mesures de caràcter civil.

Partint de la característica natural d'opacitat que acompanya el fenomen de la violència familiar i de gènere, l'esforç de la Llei Orgànica 1/2004 de promoure la detecció precoç i la denúncia dels maltractaments reforçant la obligatorietat i establint el caràcter públic dels delictes, ha estat una contribució determinant en positiu.

CAPÍTOL 4

Si hi ha un fet objectiu respecte a la denúncia és que a partir de l'entrada en vigor de la Llei Orgànica 1/2004, de Mesures de Protecció Integral contra la Violència de Gènere, aquesta pot afavorir que s'acceleri el procés civil o penal. En primer lloc, perquè l'absorció de la competència per part de la jurisdicció penal especialitzada que coneix del procediment per violència de gènere dels processos civils que afectin a la dona denunciant fa que la tramitació dels procediments de separació sigui més ràpida. A més, pot comportar beneficis per a qui denuncia a partir del reconeixement dels drets laborals i prestacions a la Seguretat Social (art. 21 de la Llei), dels ajuts socials (art. 27 de la Llei) i de l'accés a l'habitatge protegit i a residències per a la gent gran (art. 28 de la Llei). Es tracta de mesures concretes que complementen a nivell individual de les dones afectades la tutela institucional per part de les diferents Administracions.

Malgrat aquesta evidència, quasi ningú creu que hi hagi més falses denúncies que en altres procediments penals. En tot cas, pot haver-hi un mal ús de la denúncia, bé per utilitzar-la com a mesura "intimidatòria" per a l'home (sense que la dona sigui prou conscient de les conseqüències irreversibles que la posada en marxa del procediment penal pot tenir), bé per fer-ne un ús fraudulent, amb l'únic objectiu d'accelerar els tràmits de separació, d'adopció de mesures respecte a l'ús de la vivenda, de custòdia dels fills, etc.

L'experiència demostra que hi ha un nombre important de víctimes que retiren la denúncia després d'haver-la presentat o que es desdiuen de la seva declaració (durant el primer semestre de 2005, el 10,5% de les denúncies rebudes als jutjats espanyols van ser retirades). Aquest fet ha comportat, inevitablement, un cert escepticisme per part d'alguns jutges respecte a l'eficàcia de la Llei i de les reformes legislatives operades.

Aquestes situacions denoten que les víctimes no tenen encara suficient informació de les conseqüències de tot el procediment en el moment de la denúncia i que cal aprofundir i diversificar els programes d'informació, formació i suport a les dones, per evitar cercles viciosos d'agressió – denúncia – penediment – nova agressió... És a dir, per fer front adequadament als processos de victimització secundària.

D'acord amb les afirmacions dels informants clau que han participat en l'estudi, des dels serveis d'atenció a la víctima s'hauria de donar el màxim d'informació a la víctima per que pugui prendre una decisió el màxim de serena i conscient, ja que saben que "una denúncia sense convenciment porta tota una sèrie d'efectes contradictoris" que perjudiquen a la dona, al funcionament de la xarxa i a la percepció social del problema.

En aquest sentit, és una demanda comuna en les valoracions exposades que es realitzi un diagnòstic a fons dels casos, amb exploració de la denunciant i el denunciat, en principi a realitzar sempre (i no discrecionalment a petició judicial) des dels serveis d'atenció a la víctima i per equips interdisciplinaris suficients en tot el territori de Catalunya. D'aquesta manera es podrà contribuir des de l'inici de la interposició de la denúncia a objectivar bé la comprovació dels fets, les circumstàncies i les modalitats de la violència exercida, les conseqüències de la mateixa sobre la víctima, i els indicadors de risc existents. Aquests equips garanteixen que, des d'una formació especialitzada, es puguin superar les dificultats de diagnosi de les situacions.

Una altra constatació important és que, segons els Mossos d'Esquadra, hi ha més denúncies de veïns que de professionals; els veïns poden mantenir l'anonimat, a través de la intervenció Policial directa i l'atestat, mentre que per als professionals suposarà, probablement, implicar-se en el procés. Aquesta implicació, i la percepció de manca de suport, suposa per alguns professionals,

CAPÍTOL 4

d'entrada, una certa col·lisió amb el secret professional o el sentiment d'intromissió en la vida íntima i familiar d'una persona, però és imprescindible per evitar les situacions més greus, que sovint es detecten quan ja és massa tard. Cal, doncs, més informació, suport i formació dels professionals socio-sanitaris i de l'àmbit educatiu per estimular aquesta via de detecció precoç.

En general, pel que fa a la tramitació de la denúncia es fa una molt bona valoració de l'actuació dels Mossos d'Esquadra. Les seves Oficines d'atenció a la víctima, malgrat les mancances del desplegament territorial, ofereixen una atenció adequada i un seguiment personalitzat altament valorat.

Els seus atestats són prou complets i es fa un esforç per coordinar la seva actuació amb les dones, els jutges, les oficines d'atenció a la víctima dels jutjats, els serveis socials, etc., de manera que es minimitza la reiteració del relat per part de la dona. Podríem dir que és el servei més valorat de la xarxa tant per la seva formació especialitzada com per la seva eficàcia en l'atenció i assistència a les víctimes.

Com veurem, a més dels professionals entrevistats, en els estudis de camp també es detecta una molt bona valoració de les actuacions dels Mossos, tant per part dels homes condemnats com per part de les dones ateses.

4.2 MESURES CAUTELARS I ORDRE DE PROTECCIÓ. EL TRENCAMENT DE L'ORDRE D'ALLUNYAMENT

4.2.1 L'ordre de protecció i les mesures cautelars

L'estatus de protecció a les víctimes de violència i la detecció precoç a través d'indicadors de risc han comportat que el legislador es prengués seriosament l'actuació d'urgència i la possibilitat d'adopció, per part dels jutges, de les mesures cautelars a través de l'ordre de protecció.

Quan la denúncia arriba al jutjat, el titular analitza les diligències i ha de valorar si concorren els supòsits que preveu la llei d'enjudiciament criminal per adoptar una ordre de protecció. Aquest és un dels motius de crítica de la Llei Integral de Violència de Gènere que alguns informants clau han destacat, ja que la llei introdueix conceptes jurídics indeterminats (a més dels "indicis raonables" de la comissió de determinats delictes, l'existència de "situació objectiva de risc"), així com la utilització de termes mèdics amb els quals els jutges no sempre se senten prou segurs.

A aquesta problemàtica dels conceptes jurídics indeterminats, que cal omplir de contingut en cada cas concret, se suma que, a diferència de la resta de mesures cautelars, el que es pretén és evitar la reiteració delictiva; és a dir, evitar una situació de risc i perill futur.

Malgrat que el *Protocol per a la implantació de l'ordre de protecció de les víctimes de violència domèstica* impulsat des del Consejo General del Poder Judicial, molt complert, és objecte d'avaluació per la Comissió de seguiment composta per les diferents Administracions estatals i autonòmiques, encara es detecten algunes deficiències —com la falta de flexibilitat— que cal distingir si són de caràcter legislatiu o d'aplicació pràctica.

CAPÍTOL 4

En relació al que és pròpiament la regulació legal de l'ordre de protecció, es critica que la llei condicioni la seva adopció per a l'accés a determinades ajudes a les víctimes. En aquest sentit, sembla que la nova Llei catalana, si es manté l'avantprojecte impulsat per l'Institut Català de les Dones elaborat en l'anterior legislatura, introduirà alguns mecanismes de correcció.

Els professionals de l'àmbit judicial ressalten que algunes mesures són contradictòries, ja que de vegades no les volen ni víctima ni agressor; o, millor dit, la seva aplicació no resulta fàcil tenint en compte el cicle de la violència i els seus factors condicionants vers la víctima. La persistència del vincle o la convivència malgrat les ordres d'allunyament són situacions que generen moltes contradiccions jurídiques i de responsabilitat penal.

Aquesta situació sovint crea també un conflicte d'interessos i de drets, i un conflicte per als professionals, que es plantegen la conveniència o necessitat de presentar la denúncia quan la dona no ho fa. Per molt afectada que estigui l'autonomia de la seva voluntat (per la situació que està vivint), no es pot perdre de vista que la intervenció externa pot suposar una intromissió en la seva llibertat.

Segons les dades presentades per l'Institut de la Mujer i recollides al diari El País el darrer mes de desembre, de les 68 dones víctimes mortals de violència de gènere del 2006 a l'Estat Espanyol, només n'hi havia 20 que havien denunciat; 14 d'elles havien demanat mesura de protecció, generalment ordre d'allunyament. Dels 10 casos en què la mesura estava vigent en el moment de la mort, en 4 van ser les pròpies dones les que van permetre que l'agressor trenqués l'allunyament; les altres 6 van morir perquè ell no la va respectar i ningú no ho va impedir. A Catalunya han estat 11 les dones víctimes de violència el 2006, segons aquest informe.

Aquesta radiografia porta a moltes lectures, però la que és clara és que el gruix important de dones víctimes no havia denunciat els maltractaments ni tenia, per tant, ordre de protecció. Una altra lectura és que l'ordre de protecció (amb ordre d'allunyament) no impedeix en termes absoluts la situació de risc. Segurament caldrien estudis en profunditat sobre aquests casos i la implementació de mesures de reforç de la protecció en els casos més greus per evitar les morts existents.

Un problema afegit, segons els informants clau, és que no hi ha un bon control i seguiment per part de les Administracions (policials, ni de l'Oficina d'atenció a la víctima) de les ordres de protecció vigents i no vigents. A Catalunya no hi ha un registre rigorós ni centralitzat, ni una coordinació suficient entre tots els agents implicats per anar-lo actualitzant. Hi ha un dèficit i una confusió importants tant en la sistematització de les dades quantitatives com en els mitjans de seguiment, i la resposta tendeix a basar-se en una casuística detallada.

També existeix una certa confusió entre ordres de protecció i ordres d'allunyament, de tal manera que progressivament s'adopta l'articulació de la segona dins de la primera, com a mesura concreta. El RD 355/2004, que regula el Registre Central de maltractadors amb anotacions preventives, en data 26 de setembre de 2006 en tenia 175.000.

Potser caldria una millor graduació de les mesures. En aquesta línia, algun dels informants clau ha apuntat també, des de la seva experiència judicial, la possibilitat d'introduir la suspensió de les mesures. Si el legislador ha previst que la pena privativa de llibertat que no supera els dos anys es pot suspendre, no té massa justificació que una mesura com la de prohibició d'acostament de l'art. 48 no es pugui suspendre en casos concrets.

CAPÍTOL 4

D'altra banda, també s'apunta que hi ha certes mesures que podrien romandre en l'àmbit civil, no penal. Alguns recorden que "el codi penal ha de ser el darrer recurs, no el primer ni l'únic". En aquest mateix sentit, també s'afirma que hi ha massa conductes lleus tipificades al codi penal, i massa contundència que tampoc no soluciona les coses, derivada potser de que la llei no diferencia prou entre conflicte i violència.

Des del punt de vista legislatiu, s'ha destacat la necessitat de modificar els articles 48 i 57 del Codi Penal:

- L'article 48.2 del Codi Penal recull la prohibició d'aproximar-se a la víctima, o a aquells familiars o altres persones que determini el jutge o tribunal. Impedeix al penat acostar-se a ells, en qualsevol lloc on es trobin, així com acostar-se al seu domicili, als seus llocs de treball i a qualsevol altre espai freqüentat per ells, quedant en suspens, respecte els fills, el règim de visites, comunicació i estada que s'hagi reconegut en sentència civil fins el compliment total de la pena.
- Respecte a l'article 57 del Codi Penal, s'han destacat dos problemes: un de caire formal, ja que la seva redacció és ambigua i va ser objecte d'un dels 73 criteris interpretatius adoptats pels magistrats de les Audiències Provincials amb competència exclusiva en violència de gènere de tot l'Estat Espanyol, en el sentit que cal entendre que l'esmentat precepte fa referència a tots els delictes de violència de gènere, tot i que en la seva redacció literal no quedi clar. L'altre problema és de contingut, ja que diversos professionals de l'àmbit judicial han reclamat des de diferents plataformes la seva modificació per eliminar el caràcter preceptiu de l'adopció de la mesura d'allunyament en tots els tipus penals inclosos a l'art. 57.1 del Codi Penal (que ara està establerta, d'acord amb l'apartat 3er. de l'article 57, fins i tot en els supòsits de la única falta de violència

de gènere que queda després de l'aprovació de la LIO 1/2004, la injúria o vexació injusta de caràcter lleu).

4.2.2 Trencament de l'ordre d'allunyament amb consentiment de la víctima

És una de les qüestions clau abordades per la majoria dels informants entrevistats, sobretot des de la polèmica sentència del Tribunal Suprem, de 26 de setembre de 2005, que va anul·lar la condemna per trencament de mesura cautelar imposada a un agressor que no va complir l'ordre d'allunyament que tenia decretada i va entrar al domicili de la seva ex dona sense que consti l'oposició d'ella, ja que entén que quan la víctima reprèn voluntàriament la relació amb la seva ex parella, l'orde d'allunyament queda extingida.

En aquest punt tampoc hi ha un criteri unànim ni una actuació comú dels jutjats davant l'evidència, sovint comunicada per la pròpia víctima, del trencament de l'ordre d'allunyament amb el seu consentiment.

Hi ha cert consens en considerar el criteri del Tribunal Suprem una “*barbaritat jurídica*”, tenint en compte que no es pot alterar així la teoria del delictes, entenent que la voluntat d'un particular pot alterar la voluntat del legislador i que la condemna és irrevocable. En el que sí que hi ha consens és en destacar que aquesta sentència no s'hagués dictat si la formació especialitzada als jutges i tribunals garantís que el fenomen complex del cicle de la violència s'integrés en les valoracions judicials i en les diligències que es practiquen. Aquestes valoracions redunden en la necessitat d'impulsar un obligat diagnòstic tècnic objectivat a l'inici del procés penal en la tramitació de la “notitia criminis”, i en la consideració de la víctima com un testimoni inserit en un procés psicològic complex i difícil, que molt sovint la porten a retirar la denúncia, a canviar la versió o a tornar amb la persona que l'està agredint. La

CAPÍTOL 4

qüestió és: Pot el dret penal actuar igualment? Es pot trobar una manera que solucioni aquestes situacions a nivell processal?

Alguns informants han apuntat solucions, algunes processals –com per exemple invertir la càrrega de la prova en la valoració dels fets— i d'altres relacionades amb la denúncia, com reforçar l'obtenció d'elements perifèrics: recopilar els testimonis de veïns i familiars, gravar la primera declaració de les dones víctimes, etc.

D'acord amb els criteris interpretatius adoptats pels magistrats de les Audiències Provincials amb competència exclusiva en violència de gènere de tot l'Estat Espanyol, en aquells casos en els quals és la víctima qui s'acosta a l'agressor es donaria una situació d'absència d'antijuridicitat, ja que no és l'acusat qui propicia la conducta. I tampoc la víctima pot ser considerada com a autora d'un delictes d'inducció al trencament de condemna de l'art. 468 del Codi Penal, ja que manca el fet base per a considerar aquesta forma d'autoria: com que la conducta no prové d'una actuació de l'agressor, no hi ha delictes. I si no hi ha delictes, tampoc pot haver-hi inducció a cometre'l.

Ara bé, les conseqüències pràctiques del trencament amb voluntat expressa de la víctima segueixen variant en funció del criteri de cada jutge o magistrat, i la diversitat de sentències i pronunciaments al respecte és destacada i, per tant, preocupant des del punt de vista de la vulneració del principi de seguretat jurídica.

Des dels centres penitenciaris es constata que hi ha encara situacions confuses pel que fa al compliment de les ordres d'allunyament i les liquidacions de condemna.

La liquidació de la condemna també ha suscitat polèmica doctrinal i judicial. El document de 73 criteris judicials elaborat en el marc constituït des de l'Observatori de violència domèstica i de gènere del CGPJ, esmentat més amunt, va entrar a valorar algunes qüestions que hi tenen relació. Per exemple, va haver-hi força controvèrsia a l'hora d'establir si la mesura d'allunyament queda afectada per la reducció de condemna per conformitat amb la pena (posició majoritària de 12 magistrats, en contra de l'opinió oposada que van mantenir 6 magistrats).

Igualment complicat és el supòsit en què s'imposa la pena d'allunyament quan hi havia prèviament una mesura cautelar d'allunyament; en aquest cas, el criteri consensuat pels magistrats és que cal abonar a la liquidació de la pena el temps de mesura cautelar, tenint en compte que la mesura ha de ser superior a la pena i que en la falta d'injúria o vexació injusta lleu la pena d'allunyament no pot excedir els sis mesos.

CAPÍTOL 4

4.3 ELS JUTJATS DE VIOLÈNCIA SOBRE LA DONA: ELS RECURSOS EXISTENTS

Cal remarcar que la competència d'aquests jutjats, segons estableix la Llei Orgànica 1/2004, de Mesures de Protecció Integral contra la Violència de Gènere, abasta no només la tramitació del procediment penal derivat del delictes de violència de gènere o familiar, sinó també en l'ordre civil tots aquells assumptes relatius a: filiació, maternitat i paternitat, nul·litat del matrimoni, separació i divorci, relacions paterno-filials, adopció, guàrdia i custòdia dels menors o reclamació d'aliments per a ells, i oposició a les mesures administratives en matèria de protecció de menors.

Aquesta atribució de competència requereix, d'acord amb els criteris judicials establerts en el document ja esmentat en relació a la interpretació de l'article 87 ter. 1, b) de la LOPJ, que la dona hagi denunciat prèviament com a víctima de violència de gènere i que no s'hagi dictat sentència absolutòria ferma.

No només aquesta qüestió, sinó moltes altres –sobretot respecte a la compaginació coherent dels preceptes d'ordre civil i penal, com són els subjectes passius, els recursos que es poden interposar contra les resolucions judicials, els terminis de les mesures, etc.— van ser objecte de debat i han quedat recollits al document de criteris judicials.

La creació dels Jutjats de violència sobre la dona a Catalunya han estat molt ben acceptats per la majoria d'actors i informants clau, i només alguna opinió apunta que la seva creació era innecessària i que els recursos necessaris per poder donar un bon nivell de qualitat en el servei públic són impossibles d'obtenir.

L'espai específic d'atenció jurisdiccional en sí mateix ha significat un abans i un després en l'atenció a les dones víctimes de maltractaments, tant per la celeritat i l'economia processal com per l'especialització dels jutges i els professionals. Alguns professionals assenyalen, però, el greuge comparatiu que es dona a Barcelona respecte als jutjats d'instrucció, ja que, malgrat que el funcionament pràctic quotidià és anàleg, els jutjats de violència sobre la dona tenen dos funcionaris menys que els jutjats d'instrucció, quan a més treballen en un període molt més breu de temps per donar resposta a unes situacions que, en la majoria de casos, presenten caràcter d'urgència.

Respecte als mitjans materials i als professionals amb tasques auxiliars al jutjat (que no són de la pròpia organització de l'oficina judicial de violència sobre la dona), el nivell de satisfacció a Barcelona és molt alt: es compta amb tres metges forenses –que ofereixen una primera atenció a la víctima i altres tipus d'assessorament tècnic—, un equip permanent del Servei d'Atenció a la víctima del Departament de Justícia, treballadors socials, psicòlegs, etc. A més de la fiscal adscrita al jutjat, que també treballa de forma permanent i estreta amb el jutjat especialitzat.

D'altra banda, hi ha el fet que la dotació i suficiència de recursos a la nova jurisdicció és una realitat molt desigual en el territori de Catalunya, i que els jutjats pateixen una alta dosi de saturació. El problema s'agreuja en els jutjats mixtes, on és quasi impossible combinar les funcions ordinàries i les especialitzades. Aquesta és una realitat molt dramàtica perquè no es pot assolir la demanda existent i el retard en la tramitació de la resta d'assumptes civils o penals és una conseqüència afegida. La sostenibilitat actual de la jurisdicció descansa en la dedicació i vocació de la majoria dels titulars dels jutjats i dels seus professionals.

CAPÍTOL 4

És urgent la creació de més jutjats especialitzats i la progressiva supressió dels mixtes. Tanmateix, és urgent que tots els jutjats comptin amb un equip d'assessorament tècnic d'atenció a la víctima que pugui efectuar el diagnòstic sobre el cas de manera individualitzada, amb examen de la dona víctima i de l'agressor, tant per valorar les denúncies com per poder determinar factors de risc.

Es valora la necessitat de reforçar la formació, així com de crear espais de debat interdisciplinaris per als professionals dels jutjats i dels que externament hi col·laboren de manera directa, per tal d'optimitzar al màxim les accions que es desenvolupen i harmonitzar els criteris d'actuació.

4.4 LA DEFENSA D'OFICI

Amb anterioritat a la creació de la Jurisdicció especialitzada, alguns Col·legis Professionals de Catalunya van impulsar la creació dels torns especials d'Assistència lletrada de violència domèstica per tal d'atendre la realitat de les víctimes i oferir una assistència jurídica integral que cobrés l'àmbit penal i el civil; és a dir, que s'assolís la denúncia pels fets. L'Il·lustre Col·legi d'Advocats de Barcelona va ser el primer en comptar amb aquest servei. Els torns especials actualment existeixen a tots els Col·legis de Catalunya i per estar-hi adscrit el/la lletrat/da ha d'haver passat un curs de formació especialitzada.

Les Comissions d'Assistència Jurídica Gratuïta determinaran, com passa amb la resta de torns, si la dona que ha sol·licitat el benefici de justícia gratuïta pot ser-ne o no beneficiària.

Hem de reconèixer que la percepció de les actuacions dels advocats representa l'àrea més deficitària en termes de valoració. Les dificultats i mancances més importants detectades pels informants clau entrevistats són:

- Dificultat dels Col·legis d'Advocats per adaptar-se a l'obligació legal i a la disponibilitat que han comportat els canvis legislatius en violència familiar i de gènere, sobretot en aquells territoris on el nombre d'advocats col·legiats i amb la formació específica necessària és insuficient. Des del Consell de l'Advocacia de Catalunya es reconeixen desigualtats territorials que suposen discriminacions (el mateix que en la jurisdicció especialitzada) que cal superar i que poc a poc es van corregint.
- Manca de recursos (dels 2.400 advocats del torn especialitzat que hi ha a Catalunya, només 43 estan de guàrdia tot el dia). Es tracta d'un

CAPÍTOL 4

problema estrictament econòmic, ja que per uns no existeix una adequada organització i racionalització de la despesa de justícia gratuïta, i per d'altres l'Administració no està disposada a invertir el que seria necessari per garantir un torn de guàrdia en les mateixes condicions de professionalitat, especialització i immediatesa a tot el territori de Catalunya.

- Manca de formació i conscienciació dels advocats respecte a la necessitat de formació específica i d'una cultura d'assolir l'assistència efectiva de les dones, tot i que des dels Col·legis d'Advocats s'ha anat fomentant al llarg d'aquests anys.
- Disfuncions en la tramitació de justícia gratuïta, en la transmissió d'informació a les víctimes, en els honoraris, en la col·laboració dels advocats, etc. Malauradament, no sempre es dona una informació completa a les dones respecte als honoraris de l'advocat des del principi, amb la qual cosa hi ha confusions i situacions delicades que no fan sinó agreujar la seva victimització. La designa d'advocat del torn d'ofici és immediata en el moment de la denúncia i no sempre s'informa a temps a les dones de la necessitat de tramitar justícia gratuïta, en cas que compleixin els requisits per gaudir-ne. Alguns professionals de l'àmbit judicial destaquen que en alguns casos aquesta circumstància pot fer fins i tot que la dona intenti desistir del procediment (quan s'assabenta d'aquesta obligació de tramitar la justícia gratuïta o dels costos econòmics de la mateixa).

Des de la Comissió de resolució dels expedients de justícia gratuïta s'ha primat, segons el CICAC (Consell de l'Advocacia Catalana), un criteri flexible pel que fa a l'acreditació documental dels requisits per accedir-hi i també als terminis per aportar la documentació, tenint en

compte les situacions personals i familiars de les víctimes, més enllà de la seva condició socio-econòmica (estrès personal, bloqueig, canvis de domicili, fills a càrrec, entorn familiar, etc.).

- Cal millorar els criteris de funcionament dels torns especials de violència domèstica, ja que la majoria van ser creats per atendre homes i dones (abans del criteri de gènere de la LIO 1/2004) i existeixen molts casos de denúncies creuades. Quan es donen, si es designa primer l'advocat de guàrdia de l'home, la dona es queda sense defensa lletrada especialitzada.
- Es considera per part de tots els informants clau que l'atenció o assistència jurídica a les dones víctimes de maltractaments per part de les entitats i institucions especialitzades d'atenció a les dones hauria de ser més plena i exhaustiva, incloent la processal, i que hauria d'afavorir una major especialització, coordinació i gratuïtat. Per això les entitats haurien de disposar dels mitjans necessaris per comptar amb els professionals jurídics adequats. Tota la realitat processal, i el que es produeix a partir de les denúncies, té molta transcendència per a les dones i això fa necessari substituir el concepte d'"atenció jurídica" pel d'"assistència jurídica".

CAPÍTOL 4

4.5 ELS TIPUS PENALS: SUBSUMCIÓ. AGREUJANTS. ACTIVITAT PROBATÒRIA I DETERMINACIÓ DELS FETS. SUBJECTES ACTIUS I PASSIUS.

Ha estat unànime la crítica al resultat tècnic jurídic dels tipus penals resultants de la reforma de la LIO 1/2004, i han estat moltes les opinions en el sentit que s'han d'impulsar reformes que millorin la solució legislativa vigent. L'expansió penal i l'increment progressiu de resposta punitiva no és sols una realitat que afecti el fenomen de la violència.

En primer lloc, la reforma aïllada d'alguns preceptes del Codi Penal en matèria de lesions ha portat en la pràctica a situacions que probablement el legislador no va preveure ni desitjar. Un exemple d'això és que l'apartat segon de l'art. 147 queda exclòs de l'àmbit d'aplicació de l'agreujant de l'art. 148, amb la qual cosa quan la víctima és la dona, ex dona, companya o ex companya de l'agressor, la pena és inferior a la de l'art. 153, malgrat que el perjudici és major.

Els subjectes passius que queden afectats per l'àmbit de l'art. 153 poden ser:

- a) l'esposa o dona lligada a l'agressor per un vincle de parella.
- b) altres persones que no han de tenir una relació determinada amb l'agressor, però respecte als quals es requereix que siguin especialment vulnerables i que convisquin amb l'autor.

Respecte a la situació d'especial vulnerabilitat, ja comptem amb jurisprudència en delictes per abusos sexuals, en els quals es valora l'edat, la possibilitat de malaltia i la situació de la víctima. Així, seguint el criteri de la Circular 4/2005 de la Fiscalia General de l'Estat, el Tribunal Suprem ha establert que la vulnerabilitat de la víctima va essencialment lligada a l'edat, sigui quina sigui aquesta.

Un altre punt interpretatiu interessant que la jurisprudència ha anat establint és que, per a l'aplicació de l'agreujant per la presència de menors en la comissió del delictes de violència de gènere, no és necessari que aquests presenciïn físicament els fets, sinó que és suficient que en tinguin un coneixement sensorial (que es trobin en un espai proper i sentin l'agressió, per exemple).

El delictes d'amenaques també ha patit una transformació en aquest àmbit, ja que s'eleva a la categoria de delictes qualsevol classe d'amenaques quan l'ofesa sigui l'esposa o ex esposa, la companya o ex companya de l'agressor, o una persona especialment vulnerable que convisqui amb ell, i que només queden tipificades com a falta, en relació a les persones incloses a l'apartat 2on. de l'art. 173 del Codi Penal, les amenaces lleus sense ús d'armes o instruments perillosos, exceptuant-ne les adreçades a l'esposa o ex esposa, la companya o ex companya de l'agressor o una persona especialment vulnerable que convisqui amb ell.

La interpretació respecte a les coaccions lleus en l'àmbit de violència de gènere ha de ser la mateixa, ja que s'agreuja especialment el tipus quan la víctima del delictes és una de les persones assenyalades en el paràgraf anterior (art. 172.2 del Codi Penal, en la nova redacció donada per la LIO 1/2004).

L'única falta que queda, doncs, en aquest àmbit és la d'injúria o vexació injusta de caràcter lleu de l'art. 620.2 del Codi Penal, ja que només en aquest cas la consideració del sexe o naturalesa del vincle de la víctima no s'ha inclòs com a delictes.

Aquesta tipificació i manca de proporcionalitat o gradació en les conductes ha estat reiteradament criticada per alguns dels informants clau entrevistats i es considera causa de moltes absolucions.

CAPÍTOL 4

Existeixen 47 qüestions de constitucionalitat presentades davant el Tribunal Constitucional: la majoria afecten a l'article 57, a l'article 153 (discriminació positiva) i a l'article 171.4 (amenaces verbals amb armes o instruments perillosos) del Codi Penal. A Catalunya han estat dos jutges els que han interposat qüestions davant l'alt tribunal.

Catalunya és la Comunitat Autònoma que més ressalta en el "V INFORME DE SENTENCIAS BENÉVOLAS CON LOS MALTRATADORES" emès per la Federació de Dones progressistes sobre l'anàlisi d'un total de 80, encara que només sigui perquè s'ha donat més coneixement públic de les mateixes.

L'activitat probatòria:

D'acord amb les declaracions dels informants clau, la màxima dificultat probatòria es dona en seu del jutjat penal i en l'enjudiciament de la prova quan es tracta de denúncies per maltractament psicològic habitual o reiterat. Sovint, aquestes denúncies vénen avalades per un informe i el jutjat acorda un reconeixement mèdic forense per a valorar si existeix la *síndrome de la dona maltractada*. L'exploració a fons la fa el forense, l'equip tècnic o algun especialista, en funció de les necessitats del cas.

En el cas, força freqüent, d'incompareixença de la dona al judici, els criteris judicials assentats apunten que cal valorar la situació que pateixen les dones víctimes a l'hora d'adoptar la mesura d'imposició de multa que preveu l'article 419 de la LECr i atendre especialment a les circumstàncies que han determinat aquesta incompareixença. En aquest mateix sentit, s'entén que la dona pot emparar-se en el dret de l'article 416 LECr de no declarar en el judici oral després d'haver interposat ella la denúncia. És clau, doncs, que l'atenció directa a la víctima des del mateix moment de la seva compareixença a la

comissaria o jutjat inclogui suport psicològic i assistencial, per evitar que la presa de decisions estigui mediatitzada per la seva pròpia situació de víctima immersa en un procediment judicial, la qual cosa suposaria una indesitjable “victimització secundària”.

CAPÍTOL 4

4.6 LA MEDIACIÓ CIVIL I PENAL: INTERDICCIÓ DE LA LLEI I/O NECESSITATS

La Llei Orgànica 1/2004, de Mesures de Protecció Integral contra la Violència de Gènere, estableix al seu art. 44 –que tracta de la competència dels Jutjats de Violència contra la dona i afegeix un article 87 ter a la Llei Orgànica 6/1985 d'1 de juliol, del Poder Judicial—, que en tots aquests procediments està vedada la mediació.

Malgrat la prohibició legal, no està clar que la mediació no s'hagi de contemplar com una possibilitat, de la mateixa manera que ho és en altres àmbits del dret penal. Hi ha molta divisió d'opinions al respecte. Alguns informants clau es manifesten clarament favorables i argumenten que a països com Canadà o EEUU s'aplica en supòsits de delictes molt greus i la víctima se sent molt més compensada i rep una major satisfacció moral. Altres afirmen, tenint en compte la seva experiència directa amb dones i les recomanacions internacionals, que inicialment no és un recurs adequat i que només l'admetrien en un moment posterior, quan hi ha una mínima recuperació de la víctima, sobretot quan hi ha fills en comú i altres situacions que cal resoldre.

L'element clau sembla que és la desigualtat de condicions de les dues parts, que podria conduir a una mediació “fictícia”, així com les dificultats afegides quan hi ha fills de la parella i s'han de decidir les qüestions de custòdia, aliments, etc. Però no s'aporten criteris concrets per a l'aplicació pràctica, els límits i l'abast de la mediació.

La realitat és que una gran part de les condemnes (segons alguns informants, un 80%) són conformitats penals. Això significa que la víctima no intervé en el tràmit, que no té dret a presenciar el judici (és testimoni) i que només si exerceix l'acusació particular pot, a través de la seva defensa lletrada, conèixer

el que passa a la sala del judici oral. D'altra banda molts del agressors condemnats no tenen percepció simbòlica retributiva amb la conformitat, ja que sovint l'acceptació dels fets és merament utilitarista i no respon a una responsabilització real. Per això l'exploració de la mediació penal atendria més efectivament l'interès de les víctimes i obligaria l'agressor a ser beneficiari de la pena mínima en cas d'assumpció efectiva de la responsabilitat dels fets.

Un altre punt interessant d'alguns dels informants clau és que caldria fomentar la mediació en els processos civils de separació o divorci, per evitar que la sensació de no poder resoldre satisfactòriament el trencament de la relació vagi degenerant en impotència, incomprensió, conflictes irresolubles, violència psicològica o física..., i que s'acabi utilitzant perversament la denúncia penal per tal d'accelerar el procediment o per aconseguir "decantar-lo" cap a una de les parts (la que s'institueix en el paper de víctima des del moment de la denúncia).

CAPÍTOL 4

4.7 EL PRINCIPI DE COORDINACIÓ: EL SISTEMA PENAL EN LA XARXA DE SERVEIS D'ATENCIÓ A LES DONES EN SITUACIÓ DE MALTRACTAMENTS.

Aquesta investigació ha intentat ser exhaustiva en la tasca de recollir la veu dels professionals que treballen, des de tots els punts de vista, dins el sistema penal en àrees relacionades amb la violència de gènere i, especialment, en la xarxa de serveis d'atenció a les dones, ja que es tracta d'un dels elements clau que la Llei Integral pretenia introduir.

Fem a continuació un resum del que les entrevistes individuals amb els informants clau i el *Focus Group* amb experts en la matèria han destacat com a més rellevant en relació a la coordinació:

- Circulació de la informació:

La informació disponible és suficient; el problema és com circula i com pot arribar a tots els agents que intervenen. En aquest sentit, es destaca la fragmentació de les bases de dades, la dificultat d'accés i la manca de coordinació en la implementació de mesures concretes, malgrat que les diferents instàncies comparteixen clarament els objectius. En general, es treballa molt per "parcel·les" de competència i encara hi ha força desconeixement de les potencialitats d'una coordinació real i contínua. La distribució competencial entre les diverses administracions competents no facilita les coses.

- Protecció de dades personals:

Un altre obstacle detectat, pel que fa a la metodologia en la coordinació, és la necessitat d'harmonització d'aquesta transmissió d'informació amb el respecte a la confidencialitat de les dades. La Llei Orgànica 15/1999, de 13 de desembre, de Protecció de Dades de Caràcter Personal, és força restrictiva en

la regulació de la transmissió de dades, sobretot pel que fa a la protecció de dades sensibles, i sovint s'apel·la també al secret professional.

- Nivells de coordinació

En general, es té la percepció que la xarxa de recursos (serveis socials d'atenció primària, serveis especialitzats d'atenció a la dona, serveis sanitaris, policia, etc.) ha anat establint mecanismes de coordinació, mentre que la justícia continua d'alguna manera "*per sobre del bé i del mal*". Els/les jutges treballen en contacte permanent amb aquests recursos, però no sempre amb el nivell de coordinació i implicació que les situacions requereixen.

- La formació dels professionals:

La intervenció en situacions de violència de gènere requereix d'una especialització que no tots els professionals tenen. Es tracta d'intervencions de llarga durada, amb seguiments sovint intensos, amb cicles de violència que cal conèixer... Els serveis d'atenció a les dones critiquen, per exemple, que no es garanteix la formació adequada de tots els jutges que intervenen en procediments per violència de gènere.

- El paper dels Serveis Socials:

Des dels Mossos d'Esquadra i també des d'algunes instàncies judicials es destaca que els Serveis Socials d'atenció primària tenen un paper clau, ja que poden detectar de forma prematura les situacions de risc, poden donar informació molt valuosa per fonamentar la denúncia (i també la sentència) i són un element essencial en la coordinació de les mesures en la fase d'execució. Tenen les condicions físiques de proximitat a les persones i els coneixements per fer-ho. La qüestió és si tenen el temps i els recursos per donar el millor servei i respondre a totes aquestes expectatives.

- Obligació d'informar:

CAPÍTOL 4

Gairebé tots els agents implicats insisteixen en que els metges i altres professionals han d'informar quan tinguin certesa de que hi ha una situació de violència psicològica o física, per abordar-la a temps i de manera eficient. És un dels aspectes de la llei que també caldrà desenvolupar a nivell escolar i amb campanyes públiques.

- Insuficiència de recursos:

No hi ha espais adequats a tots els territoris per garantir un procés de trencament pacífic i adequat, especialment quan hi ha fills petits (es destaca, per exemple, la insuficiència i inadequació dels punts de trobada o intercanvi dels fills en algunes zones de Catalunya).

- Diferències territorials:

Hi ha llocs on la xarxa de recursos que intervenen, sigui del nivell que sigui, està estructurada i coordinada, però en molts altres no ho està. En aquest punt es detecten, novament, importants diferències territorials dins l'àmbit de Catalunya. No totes les províncies disposen dels recursos especialitzats necessaris, ni dels mecanismes de coordinació adients. En alguna de les entrevistes amb informants clau representants del cos dels Mossos d'Esquadra es reconeix, fins i tot, que Barcelona ha hagut de rebaixar, en alguns moments concrets, el ventall de serveis que oferia (que a Barcelona incloïa, per exemple, la informació respecte a recursos de teràpia per a agressors) per equiparar l'atenció a la que es podia donar globalment a la resta de Catalunya.

- Col·laboració de la xarxa social:

Els veïns col·laboren cada cop més en les denúncies i en donar informació per a reconstruir l'atestat. Aquest és un element molt important, tenint en compte que sovint la prova s'ha de basar exclusivament en la declaració de la víctima.

- Informació insuficient:

No hi ha suficient informació a la víctima sobre el paper de l'advocat de torn i sobre la regulació de la justícia gratuïta. Moltes dones no saben que, si tenen recursos, poden acabar havent-lo de pagar, encara que la designa d'advocat d'ofici es faci automàticament.

- Manca d'adaptació del procediment judicial:

Sobretot des dels recursos d'atenció a les dones es critica que el procediment judicial, tot i que comparativament ha millorat de forma substancial en els darrers deu anys, gràcies a les reformes legislatives, encara és un llast per a la dona. És per això que una de les funcions dels serveis de suport psicològic és precisament intentar que tot el procés judicial no faci més mal a la dona, que no la debiliti i que fins i tot pugui convertir-se en un element que l'ajudi a reforçar el seu procés personal.

- L'esgotament de la víctima:

La manca de coordinació entre tots els recursos i persones que actuen en l'atenció a la víctima fa que la dona hagi de repetir diversos cops el seu relat, que hagi de reviure de nou la situació i que no sempre rebi un acompanyament adequat, ni en el primer moment de la denúncia ni al llarg de tot el procés judicial.

- Els casos més greus:

Al jutjat és difícil discriminar els casos greus. De vegades no hi ha proves suficients i es fa difícil adoptar mesures dràstiques que evitin la repetició de la violència o el seu agreujament. Aquests casos, que acaben amb dones morint a mans dels seus companys, són els que arriben als mitjans de comunicació i els que creen una certa sensació de desencís a nivell d'opinió pública, en veure que, malgrat tots els mitjans abocats a la resolució del problema, els casos greus amb resultat de mort es mantenen quantitativament estables any rere any, o fins i tot augmenten.

CAPÍTOL 4

- Les dades quantitatives:

Les dades quantitatives que es tenen són incompletes i fins i tot contradictòries. Cal solucionar els problemes de les fonts d'informació i els protocols de recopilació i difusió de dades. Les diferents instàncies que intervenen en són conscients, però el cost econòmic i de coordinació que això suposa encara s'alega massa sovint com a justificació de la manca de cohesió. Les carències en termes d'informació perpetuen la desprotecció, ja que impedeixen fer una avaluació rigorosa dels resultats i incidir de forma eficient en aquells aspectes que cal millorar.

4.8 LA DETECCIÓ PRECOÇ: INDICADORS DE RISC

Tant de les entrevistes amb els informants clau com de les realitzades amb els homes i les dones protagonistes de situacions de violència de gènere es desprèn la necessitat de fer una tasca preventiva quan es donen els indicadors de risc.

Els informants clau han destacat a les entrevistes, gairebé unànimement, la importància de l'educació com a factor de prevenció de la violència de gènere. Els models masculinistes de dominació, transmesos conscientment o de forma inconscient als infants, només poden canviar realment i de forma efectiva si es treballa decididament des de tots els àmbits de l'educació dels més petits. Això inclou els pares, l'escola, els entorns de lleure, els mitjans de comunicació... I requereix de part de les Administracions un esforç de sensibilització i de desenvolupament dels programes i mesures que preveu la Llei Integral.

La violència i les relacions de poder que caracteritzen moltes de les xarxes socials actuals, la transformació dels models familiars i les exigències de la societat de consum són factors que afecten, individualment i col·lectivament, les relacions familiars i de parella. La violència física i psíquica té, en la majoria dels casos, uns antecedents molt clars en situacions de càrrega emocional (especialment per als homes que han "patit" els canvis de manera traumàtica) que no s'ha sabut entendre, gestionar, compartir i canalitzar. I aquesta càrrega emocional, en un entorn competitiu i agressiu com el nostre, deriva en agressivitat i en patologies mentals de diversa mena i consideració.

Manquen instruments a l'abast del professionals en els què s'estableixin les categories d'indicadors de risc.

CAPÍTOL 4

Es destaca la importància de la detecció sanitària , ja que s'estima que el 90% de les víctimes de violència domèstica visita els metges (bàsicament el metge de capçalera), però aquests només identifiquen el 10% dels casos. Només entre un 5% i un 10% de les dones denuncia la situació de maltractament, i només un terç es consideren a sí mateixes víctimes de maltractament. Els 'metges de família', amb formació i recursos adequats, podrien ser claus en la identificació de víctimes.

Hi ha un deteriorament progressiu de la salut, tant física com psicològica, de les dones afectades. Del 28% que pateix maltractament, en el 14% dels casos la violència és emocional.

Un factor que reiteradament apareix a les entrevistes de dones víctimes i homes agressors és el de la medicació per a tota mena de símptomes, físics i psicològics, derivats de situacions de crisi de parella i de violència de gènere: fàrmacs contra l'insomni, calmants, relaxants musculars, anti depressius, ansiolítics, etc. El paper dels metges en el procés és, per tant, inqüestionable.

5 LA VEU DE LES DONES EN SITUACIÓ DE MALTRACTAMENT: L'ACTUACIÓ PENAL

5.1 LA POSICIÓ DE LA VÍCTIMA DE MALTRACTAMENT DE GÈNERE DAVANT EL SISTEMA PENAL

La violència de gènere, entesa com “tots aquells actes violents que de forma habitual s'exerceixen contra la dona, realitzats per persones que tenen o van tenir un vincle afectiu amb la víctima, principalment les seves parelles o ex parelles”, dimensiona en dues vessants el fenomen pel que fa referència a les dones víctimes: la violència entesa en sentit ampli (física, psíquica i moral), i la específica que es fa efectiva en una relació que inclogui -en passat o present- un marc de convivència (ja que el marc penal ha seguit d'alguna manera el criteri de vincular la violència de gènere a la convivència de víctima i agressor).

A l'hora d'analitzar la violència en la parella des del punt de vista de la dona cal tenir present que la naturalesa del vincle afectiu que manté amb l'agressor està caracteritzada per dues variables fonamentals: el gènere i l'exercici de poder. En aquest context, el delicte no és un fet puntual sinó que, per la manera de produir-se el fenomen, ha de ser considerat com un delicte de desenvolupament prolongat.

Així ho posen de manifest les entrevistades:

Entrevistadora: ¿Cuándo consideras que empezó el problema del maltrato?

CAPÍTOL 5

Dona: Yo considero que fue desde que me pegó, pero el psicólogo me ha hecho entender que fue antes, desde que comencé a ir con él, el primer día ya hubo un maltrato porque, por ejemplo, yo era la que trabajaba, él no trabajaba, yo era la que se encargaba de la casa, él no hacía nada... (Dona 29)

“No recuerdo cuando comenzó el maltrato, siempre fue celoso. No es mala persona, pero cuando consume es otro: celos, mentiras, rompe cosas, faltó dinero...” (Dona 3)

“Creo que era el 20 de enero del 2004... No, quizá... Estaba peor que nunca: sus ojos, me agarró del cuello, grité y nos vio mi hija mayor. Le pidió que me soltara. Se fue. No lo dejé entrar al día siguiente, estábamos con mi madre (ella y sus hijas), golpes, llamamos a la policía. Le prendió fuego a la puerta. Lo detuvieron en el trabajo.” (Dona 2)

“El último año era imposible vivir con él, maltrato físico y económico. La que tenía que traerle dinero para su consumo (de drogas) era yo, por su situación legal él ya no quería salir de su casa.” (Dona 8)

Però per que la situació de maltractament aflori públicament, la dona necessita pendre consciència de que és víctima, i poder imaginar una forma de sortir d'aquesta situació: “Amenaza todo lo que te importa. Cuando ve que contigo ya no ha podido porque no les has dado la respuesta que él quiere, que es que le contestes, que le digas: ‘Hijo de puta’, pero que le digas algo, sabe que yo... mi familia es muy importante para mí... (...) Mi respuesta sólo han sido las denuncias: una, otra, otra, otra. Nada, es que a él ya no tenía nada más que decirle. (...) En el juicio es que ni siquiera le miraba. En ningún momento le miré. Para nada. Sólo miraba al tribunal. Ni de reojo, ni al entrar en la sala. ¡Nada! Nada. Ignoraba absolutamente su presencia, sus comentarios, todo. O sea, no quería que tuviera la excusa de ningún tipo de lectura de... información

verbal o no verbal, de ningú tip, de mi persona hacia él, y aun así...” (Dona 20)

No és fàcil donar el pas d'identificar-se en aquesta posició i publicitar la realitat íntima. I potser aquesta és una clara contribució dels nous dispositius legislatius i jurisdiccionals: la construcció simbòlica d'un límit clar socialment establert, que ja no roman ocult en la vida familiar: “Hay personas que todavía ponen en tela de juicio la realidad que vive la persona, la víctima. Creo que lo que se necesita es un personal cualificado y también ecuánime. (...) Lo que precisas es que haya en la sociedad alguien que te reeduce o que te ayude a reeducarte, y no siempre la víctima tiene voluntad.” (Dona 20)

Aquesta contribució simbòlica en la seva dimensió de representació social té un “efecte crida” a partir del qual moltes dones víctimes es decideixen a impulsar el procés penal: “Hay mujeres ahí que no tienen sus salidas porque no se atreven a salir a la calle gracias a ellos. Ellas se llevan la peor parte cuando no han hecho nada. Ellas son las encarceladas y ellos están en libertad. Yo tengo derecho a vivir, no le he hecho daño a nadie.” (Dona 6)

En la primera fase d'identificació subjectiva (que inclou la identificació del comportament agressiu i l'acceptació de ser-ne víctima), és molt difícil d'aconseguir donat el cicle de la violència i el vincle afectiu establert amb la parella: “Lo echo mucho de menos, necesita que esté en tratamiento. Mi padre quería que lo viera un médico psiquiatra. Pero no han hecho nada”. (Dona 25)

Tenint en compte que és un procés dinàmic en les relacions interpersonals, la finalitat que se cerca és evitar que la víctima continuï en aquesta situació de maltractament, i en alguns casos de potencial risc per la seva persona i entorn, actuant també en els factors de poder que l'agressor exerceix.

CAPÍTOL 5

Segons Foucault, el poder és quelcom que circula contínuament i que no es pot emmagatzemar perquè sols existeix en el seu exercici. De fet no actuaria sobre els altres, sinó sobre les seves accions. Tot poder, per ésser definit com a tal, comporta una resistència, i és fonamental posar l'accent en les diverses modalitats de resistència per entendre el fenomen de la violència de gènere.

Enrique Echeburúa, catedràtic de Psicologia Clínica de la Universitat del País Basc, assenyala que en més del 50% dels casos denunciats el maltractament es donava des de feina 10 anys. Es tracta de delictes de perllongat desenvolupament, entès aquest com un procés dinàmic en les relacions interpersonals. És repetitiu i, quan comença, no s'atura.

Juntament amb el vincle afectiu, l'habitualitat és un dels trets identificatius del delicte de la violència de gènere. En el treball de camp realitzat per l'equip de treball del present estudi s'ha pogut corroborar que es tracta d'un caràcter comú a totes les dones entrevistades, independent de la persona de l'agressor i indispensable per tal de poder parlar de maltractament: "Abans eren copets i empentetes, però quan em vaig quedar en estat ja va ser... (...) Els maltractes eren físics, psíquics i de tot. Mai [vaig haver d'anar a l'hospital]; morats per tot arreu, però trencar-te un braç o això no. L'únic cop va ser que em va fer un morató a l'ull i ja està." (Dona 11)

Per què les dones víctimes deixen passar un període de temps tan llarg per denunciar o demanar ajuda? Segons Hirigoyen (2006), "si les dones accepten sofrir tals comportaments és perquè les agressions físiques no arriben de cop i volta, sinó què són introduïdes per microviolències, una sèrie de paraules de desqualificació, petits atacs verbals o no verbals que es transformen en assetjament moral, minven la seva resistència i les impedeixen reaccionar. Al principi, la dominació i la gelosia s'accepten com a prova d'amor. De mica en mica, perdran tot esperit crític i 's'hi acostumaran": "Él me manejaba como

quería, él quería esto, pues esto, y a lo mejor lo hacía para tenerlo contento. Al principio no era celoso o al menos no lo demostraba y luego fue a más sin ningún motivo porque ya te digo, yo era la que trabajaba y él estaba todo el día en casa y podía hacer lo que quisiera e ir donde quisiera...” (Dona 29)

En l'estudi de Cabello Fernández (2004) s'afirma que només un 14,9% de les dones que pateixen aquesta situació utilitza els Serveis d'Ajuda per a víctimes, i que ho fa després de més de 10 anys de violència domèstica. Els resultats d'aquest petit estudi realitzat a Rubí (Barcelona) indiquen que la víctima que presenta un major retard en la demanda d'ajuda terapèutica a aquests serveis està casada, pateix violència domèstica des de fa més de 10 anys (des de l'inici de la relació), i verbalitza maltractament als fills per part de l'agressor:

“La manera de atacarme a mí, que yo acabara enfadándome, era empezar metiéndose con el niño, a humillar al niño. Y yo, como madre, evidentemente no se lo permitía. (...) Esto fue ya sólo el principio.” (Dona 20)

“Siempre discutíamos por el niño; él cuando se enfada lo llama ‘subnormal’”. (Dona 26)

“Llegó un momento que mi hija ya no podía respirar, y se le notó que ya no podía respirar porque estaba diciendo... ‘tú te vas a ir a un colegio interno’. Yo pensaba ‘interno te vas a ir tú, pero no sabes dónde’. (...) Tú piensa que el psicólogo de mi hija, el psicólogo infantil que la lleva, me ha dicho que tiene para años... Tú piensa que la niña no quiere ni oír hablar de él.” (Dona 16)

Basant-se en dades de l'Institut de la Mujer, l'estudi de Cabello observa que “la denúncia apareix com l'últim recurs al que acudeixen les víctimes de violència domèstica. Es calcula que només un 10% dels casos de violència domèstica arriba a denunciar-se davant de les autoritats.” Trobem diverses

CAPÍTOL 5

causes que justifiquen aquest percentatge tan baix, així com el seu retard en presentar la denúncia; primerament, com explica Hirigoyen, el maltractament psicològic disminueix la capacitat per denunciar de la víctima: “Llegaba un punto en que yo no sabía quién era yo porque nada más ponerme en la cabeza de él, a ver como él iba a pensar, con lo cuál nunca sabía qué hacer.” (Dona 13).

Seguidament hi trobem l'alt risc que representa per les víctimes la denúncia, perquè el primer pas és comunicar-la al denunciat sense que ella tingui cap mena de seguretat: “Yo me sentiría segura si él tuviera un GPS y yo otro, y alguien lo controlara; así me sentiría segura.” (Dona 5).

“Lo que no es tan segura es la protección que te dan a la mujer... la orden de alejamiento... eso no, por favor. No seamos tan ignorantes, el Gobierno lo que hace es poner parches a los agujeritos, a los agujeritos, nada más. (...) La orden de alejamiento es una estupidez, Ana, es una estupidez porque la incumplen. ¿Qué está haciendo el Gobierno? Dar permiso para que esta persona reincida otra vez, le están dando autorización. Bueno, ya tienes un atenuante; es la primera vez, muy bien, a ver si la segunda vez lo haces.” (Dona 6)

Tot i que les ordres de protecció són l'instrument bàsic i immediat per evitar la continuació del fet delictiu de l'agressor, les víctimes reiteren la insuficiència de les mesures adoptades: “A la víctima se la ha de tratar con más protección, que te hagan sentir más segura. (...) Poniendo más duras las leyes contra los maltratadores, que los busquen, algo que les pare los pies. (...) Que sepan lo que han hecho realmente, que los tengan un tiempo pasándolo mal. Es que no sé cómo explicar; si yo supiera pues te daría la solución, pero es que no la sé.” (Dona 28)

“No hay medios suficientes. Que no me siento ni me he sentido protegida.”
(Dona 12)

“No tenemos ninguna seguridad en ningún sitio. (...) Van por ti igualmente. Y esto está más que comprobado y más que visto. ¿Qué se esperan? ¿Que mate a un crío un maltratador para hacer algo?” (Dona 6)

“Creo que no volvería a denunciar, no sólo por mi entorno social. Creo que el agresor decide qué hace con ella, a pesar de la justicia.” (Dona 8)

A més, les denúncies també es veuen limitades perquè els informes mèdics no inclouen entre les conseqüències que té l'agressió en la víctima les que deriven d'un abús exclusivament psicològic: “El fiscal, en principio, no pedía los malos tratos psicológicos hasta que no me oyó declarar, y a partir de ahí cambió, por lo que me contaron, porque yo ya no estaba en la sala.” (Dona 20)

“Siempre ha sido lo mismo, la justicia no hace caso. Tienes que denunciar o tiene que haber un delito de sangre para que te hagan caso, porque yo llamaba cada vez que podía pasar algo... y me decían que hasta que no hubiera sangre no podían detenerlo, no podían coger nada, solamente lo llevarían 24 horas y ya está, él tendría que volver a casa, no...no te escuchan.” (Dona 19)

“¿Qué necesito, que me maten, para que me tengan que dar una orden de alejamiento? Y me dicen que si no me hacen nada que no me la pueden dar.”
(Dona 29)

A tot això també cal sumar molts cops una dependència econòmica, social i afectiva que sotmet la víctima a l'agressor: “Lo que necesitamos son ayudas para la vivienda y trabajo para nosotras.” (Dona 8).

CAPÍTOL 5

“Poder salir a la calle tranquilamente, para empezar. Poder tener medios con los que sentirse protegidas, entendidas y ayudadas. Muchas víctimas necesitan un trabajo, porque muchos agresores no les permiten emanciparse.” (Dona 20)

“Y yo pensé... el día que me hagan fija tiene los días contados, porque claro, yo necesitaba dinero para poder sacar todo lo que estoy sacando adelante, y pensé... tienes los días contados, macho. (...) No sé hasta qué punto está mal, bien no está desde luego, pero mal tampoco porque sabía muy bien lo que estaba haciendo.” (Dona 16)

Es percep la intensitat de la resposta penal com a límit, i per tant es pot dir que l'actuació té sentit. La demanda d'ajuda, però, comporta límits i pot refrenar l'obtenció d'autonomia personal. La Dona 14, per exemple, planteja com a proposta un major recolzament, però donat el seu estat de confusió demana recolzament en forma de recursos per la cura de la seva filla, deixant de banda el que passa amb ella.

“Yo considero que él estaba a sus anchas y la que además de víctima, además... económicamente parece que la delincuente sea yo que tengo que pagar. Yo siento que en ciertos casos tendría que ser justicia gratuita (...) Cada vez que le da la gana a mi me presupone un ahogo... un desembolso de dinero. Es una parte... lo económico es una parte.” (Dona 13)

Quan la dona arriba a l'àmbit judicial, aquest fet denota un canvi en la seva conducta. Això succeeix quan posa en dubte les promeses de la seva parella o ja no les creu, i no oblida els episodis del passat. Significa una presa de consciència pel que fa al risc i al dany que el fet representa: “Que investiguen un poco a la persona que se denuncia, que se le haga un seguimiento... que sean más duros. Y que las sentencias sean más duras. Porque por ejemplo él

tiene... por lo que hizo en Nochebuena tiene un año y ocho meses de cárcel, pero claro, como necesita dos años para entrar...” (Dona 15)

L'agressió antiga es recorda i dimensiona quan es produeix la denúncia –“A los 15 días de casarnos, fue la primera bofetada que me dio... (...) Siempre hemos estado mal (...), nos faltamos al respeto y cuando te faltas al respeto ya... (...) Aquel día que me quiso venir a atropellar fue cuando vi que era verdad... que su amenaza la quería cumplir.” (Dona 19)—, ja que la pròpia denúncia és una senyal de que hi ha consciència plena d'ésser agredida: “Quan t'adones que ja no és estimació, sinó que és por, POR en majúscules, és quan t'adones compte. (...) Jo avui per avui hi ha circumstàncies que encara em torna la por, està molt vigilat pels Mossos.” (Dona 10)

Tot i així, la intenció de la víctima és sobretot la recerca de protecció i l'afirmació del dret a protegir la seva integritat física: “Ha pegado fuego a la casa conmigo dentro. (...) Tuvieron que evacuar el edificio, seis personas al hospital con quemaduras e intoxicación por humos y todo quemado, todos los pasillos quemados... Entonces fue cuando lo detuvieron.” (Dona 24); “Fue terrorífico, la primera vez ya... fue terrible, fue terrible. Fue tenerme cuatro horas de tortura, cuatro horas de tortura y de... de tirarme del pelo”. (Dona 13)

Freqüentment, el seu propòsit és aconseguir, mitjançant la intervenció judicial, un canvi en el comportament de la seva parella. Molt rarament desitja el càstig de l'agressor. La Dona 18 creu que l'haurien d'haver ajudat a ell també, no només a ella i als seus fills, i en les declaracions de moltes altres dones es percep també aquest sentiment: “No quería nada, solamente que me dejara tranquila. No quería denunciarlo, quería ayudarlo. (...) Tratamiento para él, que no consume. ¿Si volvería a denunciar? Trataría que no, está enfermo.” (Dona 3); “Debería ser más rápido, tener asistencia para mi y mis hijas. Y para él también.” (Dona 2); “Deberían ayudarlo a él. Más recursos. No sé. Volvería a

CAPÍTOL 5

denunciar. Me han ayudado.” (Dona 22); “Deberían obligarlo a hacer tratamiento.” (Dona 27)

És important no oblidar que el vincle afectiu és un dels dos elements fonamentals en els delictes de violència de gènere, i és per això que a partir de la denúncia la víctima experimenta tant aspectes positius com negatius. A continuació en destaquem els més significatius i habituals.

Aspectes positius:

- Adquireix major confiança en ella mateixa, comença a ser protagonista activa de la seva pròpia vida, pot oferir un altre model possible de convivència i de família als fills, i ampliar les relacions socials. Intenta distanciar-se de la por i de l'exercici de poder del seu agressor.

“El problema és la [víctima] que no lo puede contar por desgracia. A los maltratadores les dan... siempre les ponen un... ¿cómo se llama esto?... un atenuante. (...) y no sabía lo que hacía. Perdona, la mujer que está en una caja ya muerta, está en un nicho, ella ya no tiene un atenuante nunca más. Nadie le da la oportunidad, ¿por qué se las tenemos que dar a ellos? Ahí está el error.” (Dona 6)

- Treballa en la recerca de significat: intenta comprendre el tipus de relació que va mantenir amb l'agressor, procurant diferenciar la seva conducta de la d'ell. Cerca la manera de deixar de culpar-se. Desenvolupa una visió positiva d'ella mateixa, controlant les decisions que afecten la seva vida.

“Jo penso que més que denúncia és buscar ajuda per tu sentir-te bé, per a trencar aquesta relació, per a no equivocar-te.” (Dona 10)

- S'esforça per recuperar l'autoestima: reemplaça la idea d'autoculpabilització per la d'autoacceptació. L'avenç en l'adquisició d'autonomia li proporciona una millora de l'autoestima i això fa que se senti mereixedora d'atenció.

“Que nos escuchen más, que nos dejen hablar”. (Dona 21)

Aspectes negatius:

- Sentiment de pèrdua, de soledat en no comptar amb l'ajut necessari per part del seu entorn pròxim.

“Vaig agafar una mica de depressió. (...) Com és que ara que m'he separat estic tan malament? I em deia que ara, tot el que havia patit ho estava traient i ja està! Tornaràs a veure la llum! (...) Ara ho estàs 'escupint' tot el que has portat. (...) Abans de tancar la dona en un centre per que no la trobi, porta'ls i tanca en un centre a ells, no a les dones. Així farien neteja de cap, és el que penso jo. Aquí és l'error, és a ells als que haurien de tancar en un centre. (...) I les dones haurien d'anar al psiquiatre, però el psiquiatre t'omple de pastilles i surts per la porta i te'n vas cap a casa i el proper dia serà igual...” (Dona 11)

“Que a estas personas se les... que les caiga una condena, no estas cosas de ayuda social, todas estas... que los saquen de la sociedad. Y que dejen a la mujer, que es cuando más necesitan su ayuda, el ambiente de su familia... de su entorno, para superar mucho más las cosas. Lo que hacen es hacer que esa mujer y esos críos se sientan como... abandonados. Te sientes abandonada. Dicen coja todas sus cosas y váyase por ahí. Y te sientes... cuando en ese momento necesitas mucho más el apoyo y estar con ellos. (...) Para mi no fue la

CAPÍTOL 5

[medida] correcta que a mi me saquen de mi casa como si yo fuera la peste. (...) Yo me sentí muy mal, yo me sentí sola en ese momento. Te sientes desprotegida, bueno y ¿por qué me tengo que ir yo de aquí si no he hecho daño a nadie? ¿Por qué no lo sacan a él? (...) Que me dé a mi una explicación el gobierno, por qué si soy yo la que no he hecho daño me sacan de la propiedad y, a la peste, al virus lo dejan en la zona, en la sociedad.” (Dona 6)

“Lo principal és que la víctima se'n doni compte de que té un problema i llavors psicòlogues o el que sigui.(...) Ayudar a la víctima, però ajudar a la víctima no amb una ordre d'allunyament, no amb un pis d'acollida... Ayuda a la víctima en el seu nucli, en el seu entorn. La persona que té el problema és l'agressor, no és la víctima. Si agafes a una víctima i li dius: agafa els teus fills i ves-te'n a un pis, primer, quin mal ha fet! Qui ha fet el mal, la víctima o el maltractador?” (Dona 10)

- En alguns casos, major pressió psicològica i hostilitat per part del seu agressor:

“A partir de aquí [de la denúncia] empezó el infierno, el verdadero infierno. Era persecución allá donde fuera: eh... llegaba por la mañana y estaba en la puerta de casa, salía de trabajar y estaba allí... Entonces, al cabo de una semana, eran... era... en el teléfono móvil me llegaban 200 mensajes que había enviado en un rato, los teléfonos de casa...” (Dona 20)

“A partir de la primera denuncia empezó con amenazas otra vez... me amenazaba cada día en la puerta, me rompió el portal de la casa... en fin malos recuerdos, tengo todas las denuncias ahí (...) Me dieron orden de alejamiento y aún así desde la cárcel seguía llamándome, enviando

cartas... ¿sabes? Culpándome a mi de que él estaba en la cárcel. Cuando... cuando él estaba en la cárcel no era por mi proceso. Quizá por mi proceso salió el antiguo que... me parece que me estoy yendo por las ramas.” (Dona 13)

- Victimització secundària, deguda a que els temps processals no coincideixen amb els temps del procés que està vivint la víctima:

“Entrenar a la policía, los jueces (...) deberían de saberlo, deberían de ver cómo son las cosas y no están nada preparados. Te tienen que proteger, porque ¿para qué coño te han dado una medida de alejamiento? Se supone que eres la víctima. Luego el tema de papeleos, que llamas... ‘Ah, no... es que no la encuentran’. Deberían de actuar... proteger...” (Dona 5).

Es percep una manca d’assessorament jurídic adequat, així com dificultats en la coordinació del recolzament per part de les xarxes socials:

“Me falta información, abogados especializados en estos temas, no una persona que esté en 20 despachos y lleve 200 casos que no tiene tiempo para nada. Por parte de ella no sé nada....” (Dona 24)

“¿Qué propuestas haría para que mejore un poco todo el sistema judicial? Yo creo que necesitarían quizás más medios económicos... Parte de esto, ¿no? (...) Más policía, por ejemplo a mi me indigna mucho cuando yo veo la Guardia Urbana, la policía, solamente apostados en un sitio, para ver si está el semaforito en rojo o... bueno, a veces... a veces ves que la justicia anda por donde... cosas más nimias y por cosas muy importantes pues... no sé. Más policía, más mano dura con esta gente.

CAPÍTOL 5

Vamos, por tener a una mujer 4 horas torturada... algo más... más efectivo, porque claro se ríen, ahora muchos se ríen... Penas por lo menos a aquellos que hacen miedo aunque diga ahora ya seguro que me va a... me mata seguro, o sea, pasas miedo por eso.” (Dona 13)

Es dedueix, per tant, que un major grau de consciència pel que fa a la situació judicial no està associat amb la necessitat de trencar el vincle, sinó amb posar fi a una situació cada vegada més insostenible. És per aquest motiu que la instància judicial sembla “la sortida possible”:

”Tendría que haber salas separadas para la víctima y para los agresores. ¿Si volvería a denunciar? Sí, ¿qué otra cosa puedo hacer? (...) Me decía que lo perdonara o me iba a amargar la vida. Todos los días amenazándome.” (Dona 25)

“Hasta ahora [des de la denúncia] no me había sentido protegida; ahora sí porque bueno... los Mossos me llaman una vez al mes a ver cómo estoy... Luego también me han dicho que cuando tenga un juicio que los avise que ellos me acompañan. En los juicios lo paso fatal.” (Dona 15)

“Si no hagués anat a la presó estaria morta perquè com tenia problemes de cocaïna... Allà es van donar compte i allà com que no es prenia res, gràcies a això ho ha deixat estar. (...) Allà a infermeria el van fer un tractament i gràcies a això em va deixar en pau.” (Dona 11)

Encara que en moltes ocasions la intranquil·litat i el neguit es mantenen:

“Aquesta persona està malalta, té un problema i ell no és ni conscient dels problemes; llavors el problema no s'acaba perquè aquesta persona no s'ha curat.” (Dona 10).

O queden només temporalment suspesos:

“Me he sentido segura, sí; pero ahora temo cuando salga de prisión”. (Dona 1)

“El día que salga, nos mata a mí y a mi hija menor. Él decide cuándo” (Dona 7)

“Temo cuando salga de prisión.” (Dona 8)

El missatge d'alerta demostra que el procés ha servit, com a mínim, per responsabilitzar l'agressor en comptes de culpabilitzar-se: “Este hombre merecería tenerlo muy controlado, porque no soy la ultima, ni fui la primera porque lo sé. Hay que hacer algo, hay que hacer algo. (...) Que intenten controlarlo... vigilancia a estas personas. Que luego yo estuve pensando otra cosa que será una tontería pero estuve pensando que esta persona con aquello de las listas de maltratadores... no que las pusieran en ningún sitio para decir ‘ah, este es tal...’, pero que una mujer si inicia una relación con un hombre que pueda decir ‘bueno, a ver esta persona... ¿viene algo detrás?’ Porque es que te engañan. (...) ¿Qué es más importante? Una privacidad o matanzas de mujeres.” (Dona 13)

“No es pot allunyar a la víctima del seu entorn, en pisos d'acollida o... No, penso que la solució pot ser més ordres d'allunyament o tancar-los a la presó (...) Aquesta gent cada cert temps hauria de fer un curs; penso que s'hauria de fer que fossin conscients de que estan actuant malament; penso que lo bo seria un tractament obligatori al maltractador. A la víctima cap perquè és completament diferent.” (Dona 10)

“Totes estem casades amb el mateix home, tots tenen el mateix *modus operandi*; doncs tanquem-los a ells en un centre psicològic i fem-li veure i la dona que es quedi a casa. ¿Per què l'has de tancar? Ja has patit prou! I no allà amb els crios en un centre tancat que no pots ni sortir al carrer; això és pitjor que estar a casa, penso. Jo no he estat mai ni m'agradaria estar-hi. Penso que és aquí on s'equivoquen.” (Dona 11)

CAPÍTOL 5

La possibilitat de rehabilitació i reinserció apareix com a molt remota –si no inexistent—en el relat de les víctimes: “Pero no creo ni que se vaya a reinsertar, ni que se vaya a rehabilitar, ni nada por el estilo. Hace poco salió un reportaje en TV3... ay en Antena 3, de los reporteros de “A fondo”, e hicieron un reportaje allí en la cárcel... y salió él. Todos los que salieron dijeron que les sabía mal por sus parejas porque ahora se ponían en el lugar de ellas que tal y que cual... Él no. Él lo que hizo fue... que él no se sentía culpable de nada. ¿Está insertado o rehabilitado? Yo no lo creo.” (Dona 12)

“¿Solución? Meterlos a todos hasta que se mueran en la cárcel. Lo que yo creo que esta gente... la prueba está que hay violadores, hay maltratadores que están “x” tiempo, salen y reinciden el mismo día, o sea... eso yo no lo sé. O llevarlos a todos a una isla como en la televisión.” (Dona 28)

En alguns casos reclamen una major duresa –“Las únicas críticas que tengo: en mi caso no han sido suficientemente duros con él, y más sabiendo que este señor no tiene antecedentes penales. (...) Yo quiero que siga tan acojonadito como está ahora. Porque entonces sin o sí que quiero la prisión, entonces sí que quiero que vaya a prisión.” (Dona 16)—, però en d’altres el posicionament és clarament extremista:

“Para mí la tranquilidad total es que se muera.” (Dona 5)

“Que me diga qué es lo que quiero. Porque yo soy capaz de decirle delante del juez... ‘No hay pena de muerte, ¿verdad?... Entonces señorita usted mismo’. Lo que sí veo es que estamos... por muchas protecciones que pongan... o sea, estos que así se lo pasan todo por los cojones. Porque ése se está paseando... o sea, yo he estado tendiendo en mi casa y verlo pasar con el coche.” (Dona 16)

5.2 LA VULNERABILITAT

Quan la vulnerabilitat està vinculada a la posició d'ésser dona és d'ordre social, mentre que és d'ordre psicològic quan està relacionada amb la seva història o personalitat. Una gran part dels professionals ha deixat d'estigmatitzar; la dona maltractada no presenta un perfil típic, així com tampoc no el té l'agressor. Es troba en tots els grups socials i en tots els nivells socioculturals. Dutton escriu a *The domestic assault of women* que “la persona de la dona maltractada no presenta fallides particulars que la farien susceptible de deixar-se tancar en una relació violenta: la configuració de la relació basta per explicar la trampa”.

Segons Hirigoyen (2006), “la vulnerabilitat no significa que, degut a una patologia, la dona atregui o provoqui aquest tipus de situacions, sinó que simplement, davant d'aquesta classe d'agressions, algunes presenten una resistència menor. (...) Si només parlem de la debilitat, oblidant la destructivitat del company, no fem més que agreujar la culpabilitat de la víctima i intensificar més el domini sobre ella.”

Existeixen característiques del vincle afectiu que faciliten l'aparició de la violència de gènere:

- Una organització jeràrquica fixa i inamovible basada en la creença, sovint explícita, que existeixen desigualtats naturals.
- La distribució del poder s'organitza d'acord amb les jerarquies, generant relacions de dominació-subordinació.
- Modalitats relacionals que dificulten l'autonomia, junt amb la impossibilitat de retallar la pròpia identitat.
- Forta adhesió als models dominants de gènere o als estereotips de gènere en l'àmbit cultural.

CAPÍTOL 5

- ❑ La comunicació es realitza a través de significats que fan invisible l'abús i impregna de naturalitat els fets violents i l'exercici de poder.
- ❑ Condicions externes de consens social que atorguen legitimitat a aquesta modalitat relacional i deixen amb pocs recursos a la víctima per detectar i actuar precoçment.

Aquest fragment d'una de les entrevistes ho il·lustra:

Entrevistadora: Es toda una historia de maltrato...

Dona: Sí. Ya mira, ya... es lo que te digo, ya empezó con el padre de Carla, mi primer marido (...), ya empezó con él. A mí las agresiones ya empezaron con el primer marido; luego Antonio, el padre de Xavi y Eva no, gracias a Dios no, ese chico me adoraba, pero bueno yo lo dejé por el padre de Mari, fue un error que luego lo ves pero bueno, pasan cosas que una no sabe por qué. (Dona 28)

Les dones són conscients que la violència física no és acceptable, però no succeeix el mateix amb la violència psicològica; sovint la víctima creu que està tenint una falsa percepció de la realitat. La major part de les dones desconeix que rep maltractament psicològic i només comença a existir a partir del moment en què se li posen paraules:

“En aquell temps és que ets incapaç de veure el maltracte psicològic; tu no ho veus i tampoc ho consideres un maltracte. (...) Et sents tu culpable i no penses mai que és ell el que ho fa malament, sempre ets tu la que ha actuat malament.” (Dona 10)

“Pero el daño físico no es el importante, el daño físico se pasa. O sea, te pega aquí un mordisco, te pega... aún te pasa. Lo peor es el daño psicológico.” (Dona 12)

Segons Hirigoyen (2006), “la fase de seducció no es tracta d’una seducció amorosa, recíproca, sinó d’una seducció narcisista destinada a fascinar a l’altre i, al mateix temps, paraitzar-lo. Aquesta fase de seducció constitueix, a la vegada, una fase de preparació psicològica per a la submissió; la dona es desestabilitza i perd progressivament la confiança en sí mateixa. El domini per part del home bloqueja a la dona i li impedeix evolucionar i rebelar-se contra l’abús que està patint. (...) Només quan aquest domini és establert, l’agressor pot arribar a destruir la víctima mitjançant estratègies subtils, com la persuasió, la seducció i la manipulació, o estratègies de dominació més directes, com la coerció.”

La Dona 27 relata que la seva ex parella no permetia que ella es relacionés amb les seves amigues; sortien de festa freqüentment, però ell era cada vegada més agressiu. I altres dones testimonien també aquesta conducta repressora: “Comença a no deixar-te ser tu. Però clar, jo sóc jove i no saps que hi ha un poder sobre tu... no et deixa ser tu... Comença que ets a casa i ell de juga (...) Ets incapaç de pensar que allò és un maltractament, penses que l’has fet enfadar i penses que l’has fet enfadar tu.” (Dona 10)

L’evolució del comportament de l’home s’evidencia en relats com el de la Dona 29:

Entrevistadora: ¿Una catana tenia? ¿Practicaba artes marciales?

Dona: No, no, porque le gustaba y yo se la compré, y luego la usó contra mí.

O en la següent declaració: “És ‘una de cal y una de arena’, és a dir: un día ‘te cogeré por el moño’, te puc arribar a posar la mà a sobre, i l’altre dia dient que tenia problemes i demanant perdó, i llavors penses que vas ser tu qui el vas provocar...” (Dona 10)

CAPÍTOL 5

Però en tot cas la desvalorització de la víctima a través del maltractament psicològic apareix de manera recurrent: “Psicològicament destrossada; pensava que era lletja, que no valia res, que no servia per a res, que què faria sense ell... Clar, ho tenies en el cap: ‘tot ho fas malament, ets mala mare, mala...’ I clar, al final t’ho creus.” (Dona 11)

“Entonces ya decidí que no quería ir a verlo más; ya estaba cansada de todos estos agobios, de todo lo que me pedía... los padres... la madre me decía que bueno, que si no encontraba nada que hiciera lo que ella había hecho en la juventud... que me prostituyera, y yo ahí ya vi que... bueno... que esta gente me estaba comiendo la cabeza.” (Dona 28)

La dissociació és un procés inconscient mitjançant el qual determinats pensaments se separen i funcionen de manera independent. La víctima es converteix en observadora externa de l'agressió que està patint; es tracta d'una estratègia passiva quan es té la sensació que no existeix cap sortida possible: “El que passava és que et pegava i després obre't de cames que “te follo”. T'obries de cames, es tranquil·litzava i ja no et pegava més, però si no, si no m'obro de cames, segur que tinc el braç trencat o alguna cosa trencada...” (Dona 11)

La dissociació opera una separació entre el que és suportable i el que és insuportable, que s'esborra alleugerint i creant una protecció parcial contra la por, el dolor i la impotència, donat que està impregnada de connotacions afectives: “Me escupía literalmente a la cara más de una vez. O sea, pero yo me callaba. Sabía que en el momento en que yo abriera la boca... era la excusa que él necesitaba para la agresión física. Para nada iba a permitir que ese señor me pusiera la mano encima. Lo que más miedo me daba es que mi hijo arrebatado...” (Dona 20)

No obstant, algunes de les agressions relatades també inclouen enfrontaments amb l'agressor; en aquests casos la víctima es defensa, no és una víctima passiva sinó que fa tot el possible per lluitar contra el seu agressor (possiblement perquè el vincle afectiu és més dèbil que en les anteriors agressions): “Entonces cuando subí me lo encontré a él con otro chico... uno de los dos estaba en buenas condiciones, (...) fue mi pareja el que empezó a cogerme... que me quedara, que dijera a mi hermano que se fuera... me puso contra la pared... bueno, que querían los dos tener relaciones. Y en el momento que él me puso contra la pared del comedor... estaba al lado de la ventana y como pude, es que no sé cómo lo hice... levanté un poco la persiana y pedí socorro. No sé si me oyó alguien o no... (...) y fue el momento que yo aproveché para empujar y salir corriendo. Y me fui. Ahí fue cuando... no volví más al piso, me quedé en casa de mi madre.” (Dona 15)

“Quiso pegar a mi madre, en ese momento no sé de dónde saqué la fuerza o... o el qué... que en ese momento cuando vi que tenía a mi madre cogida fui directa y me puse en medio, intenté separarlos... empujé a mi madre para echarla para atrás y entonces le dije... ‘¿¡Qué!? Eres muy valiente, ¿no?’... O sea... me enfrenté a él... y esto como que... se quedó parado, o sea como diciendo... ‘este no es el monigote que yo antes tenía que le gritaba y agachaba la cabeza y hacía “sí, bwana” y se cagaba de miedo’. Claro que tenía miedo, ¿no? Y eso a él le dejó muy parado. Y entonces a raíz de esto me dieron una orden de alejamiento, una para mí y una para mi madre.” (Dona 15)

“Él ya llevaba unos quince días más o menos que buscaba bronca, así se lo evitaba, y al final, pues mira, cuando tienen que sacar la agresividad porque no pueden aguantar más, la sacan. Y empezó un jueves al mediodía que vino a comer, digo ‘¿Pero que te está pasando? ¿Por qué te pones así? Cuando esta mañana me has llamado, has estado bien... y ahora de golpe y porrazo...’ ‘¡Estoy hasta los cojones!’... y me cogió, me empujó hacia la pared. Entonces

CAPÍTOL 5

mi hija, que estaba ahí... la pequeña, por desgracia estaba ahí, se lanzó a separar... 'deja a mi madre'. Entonces él la cogió del brazo, me cogió a mí... '¡Fuera de esta casa!'. La pequeña cayó al suelo, entonces la cogió de los pelos y empezó a arrastrarla. Entonces él se me pone... '¡Pégame, pégame, pégame!'... provocándome." (Dona 6).

A diferència dels casos d'estrès post-traumàtic, les persones obliden el que voldrien conservar en la memòria i retenen el que desitjarien oblidar. Les entrevistades són denunciants que actuen com a visibilitzadores de la violència i, en la major part dels casos, aquests estats de màxima consciència de la dona es troben associats amb la seva decisió de separar-se, entesa aquesta com el vehicle per acabar amb l'alt estrès emocional que evidencien.

"No dormía y me desmayaba, claro, apenas comía y estaba tan débil... Claro, entre esto, que no descansas, y luego se te hace tanto estrés, tanto estrés, tanto estrés... Ahí sí que fui al médico, y el médico me daba tranquilizantes y cosas así que no... que hacían sentirme como que me quitaban mi vida, como soy, ¿sabes? O sea, como que todavía te culpabilizas más, o sea, ¿es que no puedo tener una vida normal, tengo que estar tomando estas cosas? Yo no quiero. Yo lo consigo enfrentándome a ello. (...) Tengo algún sueño que de repente se escapa y cosas así absurdas. Pero estoy como más tranquila de andar por la calle. (...) Le tienes mucho miedo pero tienes que acostumbrarte a este miedo, porque sino te pegas un tiro, no puedes vivir tanto tiempo con miedo, porque no puedes, o sea es como un acto reflejo de tu cuerpo, como que tienes miedo pero como que lo escondes, intentas salir a flote e intentar luchar." (Dona 5).

"Yo sólo tengo tres ideas: quitarme la vida, cortarme las venas... pero me da miedo no morirme, quedar mal y sufrir más. Irme a cuidar viejitos. Dejarle el piso a mi hijo. Pero ¿dónde voy? Además, sería peor..." (Dona 9)

“No puedo ir sola a ningún sitio. Yo antes me ponía en el... es una tontería, eh. Me ponía en el borde cerca del semáforo. Ahora no me pongo en el borde cerca del semáforo. Me espero 10 metros atrás, bueno 10 no, pero... medio metro más atrás.” (Dona 12)

“Tenia por de les seves mirades d'assassí, amb mirada de boig, d'aquelles mirades que notes que et travessa, una mirada de boig i sabia que m'anava a matar.” (Dona 11)

“Tengo problemas de ansiedad y depresión.” (Dona 19)

La vulnerabilitat també s'expressa en la situació de les dones després d'haver patit violència i en les limitacions que desenvolupen per tenir relacions afectives i sexuals normalitzades. La violència sexual és una modalitat de maltractament present en molts dels casos, sovint amagada i poc reconeguda.

“No puedo tener relaciones sexuales con ninguna persona, lo he intentado con un ex novio muy cariñoso y físicamente soy incapaz, le doy patadas, le doy puñetazos, caigo de la cama llorando, me dan ataques, no puedo entrar en un restaurante que tenga brasas, me cuesta mucho hablar del tema, pero mucho, no logro concentrarme ni para leer, voy estudiando pero para pasar el rato y no capto ni la mitad de las cosas, se me olvidan, me he quedado completamente hundida y con mucho miedo en el cuerpo por cuando salga. ¡Pánico!” (Dona 24)

“Cada semana que tenemos terapia hay una, o dos, o hasta tres víctimas nuevas explicando cómo las han violado sus propios hijos, enseñando las cicatrices en las manos, vienen con morados, vienen arañadas y explican unas historias que ahí yo lo único que cojo es más ansiedad, me cuesta muchísimo hablar del caso delante de la gente, a pesar de que son todas víctimas como

CAPÍTOL 5

yo, pero salgo bastante más afectada de la terapia de grupo que antes de ella, vuelvo a casa llorando, vuelvo temblando, no me veo capaz de conducir y salgo muy mal. He decidido que de momento no iré a la terapia de grupo.” (Dona 24)

La violència ressurgeix quan es torna a pensar en els episodis. El record de l'inici del maltractament i la seva identificació tardana és una qüestió que atormenta: “No quiero volver a hablar de esto... [s'angoixa] Creo que de toda la vida”. (Dona 1).

També la consciència de la situació comporta consciència de vulnerabilitat. D'alguna manera la víctima ha de recuperar les forces, i el procés penal li representa un camí difícil: “Estoy muy angustiada, no creo que pueda salir de esto.” (Dona 1).

“Arran d'anar a l'advocat i dir que em volia separar, i li vaig dir 'Què hem de fer?' I ell a la seva, que 'si no es pa' mí no es pa nadie más', que és el que sento jo sempre per la tele: 'la mató cuando estaba separándose'”. (Dona 11)

“Era objeto de burla y de insultos por parte de mi hijo, que me despreciaba.” (Dona 9)

La presència de la por és una realitat en tot el discurs, una presència permanent que impregna cadascuna de les paraules i les imatges exposades. La Dona 27, per exemple, situa la primera vegada que va sentir por en el moment en què ella va amenaçar amb deixar-lo; això l'irrità i van començar els crits, el trencament d'objectes... I també va prohibir-li sortir.

“Venía a picar al timbre, a empuñar. Después em va fer una persecució amb el cotxe i llavors va ser quan el van ficar a la presó.” (Dona 11)

“Es tenerte todo el día controlada, si una persona te quiere hacer daño... te busca. (...) Yo estuve a punto de perder mi trabajo, porque en mi trabajo comprendían pero él me seguía molestando y molestando y llamando por teléfono incluso a mi trabajo...” (Dona 13)

La Dona 22 manifesta que l'últim any va ser terrible: ell estava molt agressiu, començà a beure molt, sentia gelos por tot. Si bé ella treballava, ell l'obligava a donar-li els diners. Els gelos s'addueixen molt sovint com a motiu o desencadenant de l'agressió, com és el cas de la Dona 18, que mostra una cicatriu a la cara i diu que és perquè ell era gelós.

En el cas de la Dona 25, tot començà quan la seva parella va tenir un accident amb el cotxe “por conducción temeraria” en el qual va morir la seva neboda: “A partir de aquí, hace 3 años se lo pagaba todo conmigo, aguantando hasta que me tocó”. (Dona 25)

La Dona 26 relata que arribava molt tard a la nit, amb signes d'haver begut molt, volia tenir relacions sexuals i si ella el rebutjava, ell s'enfadava i cridava.

“Me tiró al suelo, me levanté como pude, no me callé y seguí enfrentándome con él. Esto fue en la cocina, y me cogió del cuello y me llevó hasta el frigorífico; ahí me tenía cogida del cuello, no podía reaccionar... bloqueada. Notaba que buscaba algo para agredirme, lo vi con la mano levantada y claro la niña pequeña estaba delante, empezó a insultar al padre, le dijo ‘hijo de puta, suelta a la mama, vale ya, por favor, por favor’. Y él reaccionó y me soltó. Pero bueno, esa fue la primera. Una anterior fue porque yo soy muy nerviosa, reconozco que digo a veces cosas feas, me pongo nerviosa y digo cosas feas, y bueno me dio un guantazo pues para callarme; no lo justifico pero esa fue la primera, y hace cosa de un mes pues fue la tercera: estando cenando, no me acuerdo porque fue, ahora no recuerdo el motivo pero también se levantó, se

CAPÍTOL 5

abalanzó, lo mismo: me cogió también del cuello, la niña... o sea, los cubiertos la niña los cogió asustada. O sea, desde aquello tiene mucho miedo.” (Dona 28)

Les agressions físiques o psíquiques molts cops van acompanyades d'amenaçes, i més por. El relat posa de manifest situacions d'extrema duresa i patiment psíquic: “Cada vez que venía bufado pues amenazas, empujones... Bueno, me ha llegado a pegar, ya estando separados, delante de la niña, una de las veces que vino a recoger a la niña.” (Dona 15)

La Dona 7 rememora el dia de l'agressió: “no discutimos ni nada, él me miraba”. Estava present la filla petita, ella li recordà que haurien de buscar un lloc per viure, que ella no volia viure amb ell. Llavors va agafar un ganivet i li va dir que la mataria, a ella i a la nena.

“Jo quan em vaig separar anava amb la por perquè el tio ja et deia que anava per tu. Jo visc en una caseta de planta baixa i es pot entrar pel jardí i jo dormia amb un ganivet a sota el coixí. Jo sabia que si entrava a casa anava per mi i o ell o jo; és defensa pròpia, ho sento molt.” (Dona 11)

“Caminábamos por la acera y nos montó el coche en la acera, nos estaba esperando... montó el coche en la acera y se bajó y mientras se bajaba abría el maletero... mientras decía... ‘acabas de firmar tu puta sentencia de muerte’.” (Dona 15)

“Un cop ja separats va entrar a dins de casa i em va dir ‘no vaig per tu, ara; vaig per ton pare’ (...) i pensava ‘si mato al seu pare quedarà sola i tornarà amb mi.’ Li va fotre cop, vam trucar als mossos i quan va veure que trucàvem als mossos va fotre el camp corrents, va marxar... Però si no, mata al meu pare.” (Dona 11)

“¡Te voy a rajar la barriga!”. Se paralizó todo el paseo: los coches, la gente, ¡todo! Sólo se oían mis pasos por la calle. Ni siquiera volví a mirar atrás; seguí caminando.” (Dona 20)

“A través de la abogada, certificados médicos, he logrado cortar que vinieran las cartas porque cada vez que tenía que abrir el buzón me daba un ataque, porque claro, unas dos o tres cartas al día donde te dicen cómo te van a matar...” (Dona 24)

“El año pasado ya fue insufrible, porque estaba muy trastornado, era totalmente imprevisible, tenía continuos cambios de actitud, me insultaba, me amenazaba, me quitaba el dinero... (...) Repetía comportamientos agresivos y despectivos de su padre.” (Dona 9)

“Tengo miedo de que entre a mi casa, y tengo dos perros. Sabe que mi punto débil son mis perros, para mi son como mis hijos. Esto no ha acabado... hala ya está, no, no, no; porque me lo conozco. La cárcel lo único que le va a crear es mucha más agresividad.” (Dona 5).

El paper de la família directa pot suposar un primer escut de protecció, però en tot cas només durant un temps. La por travessa aquesta protecció i les sortides que les dones fan seves són la fugida i la desesperació. La por infinita en el temps es reflecteix en diverses declaracions:

“Sé que no me va a dejar tranquila en la vida... es que lo sé... Entonces... voy a estar toda la vida así...” (Dona 12)

“Yo creo que no le importa su vida (al agresor) y es un peligro... una persona más peligrosa... una persona que te puede matar en cualquier momento y posibilidad.” (Dona 6)

CAPÍTOL 5

“Él siempre tenía unos celos horribles a mi familia. (...) Primero es mi hermana, mi hermana era odio mortal, odio mortal, o sea tan odio mortal, que tú piensa que mi cuñado tiene una orden de alejamiento, eh, orden protectora. Luego de mi cuñado pensó, ‘bueno, a ver quién está cerca de ella... sus padres, a por ellos’.” (Dona 16)

“A los dos meses lo eché de mi casa, después de dos meses de relación por alcohólico agresivo, cuando bebía buscaba pelea sin ningún motivo, sin ton ni son y yo no puedo con la agresividad, lo eché de mi casa, hizo un intento de suicidio, prometió que dejaría de beber y que no volvería a pasar, lo volví a acoger y a las cinco semanas volvía a empezar a beber, lo volví a echar de mi casa, una noche a la una [de la madrugada] que vino borracho perdido, metí la llave en la puerta y cerré todos los cerrojos, y desde entonces me ha metido silicona en mi cerradura, las vallas del ayuntamiento junto a mi puerta para que cuando abriera no pudiera, rompió las cerraduras de la puerta del tejado para deslizarse hasta mi terraza, me ha llamado cada día 20 veces... Yo los teléfonos los tenía desconectados y ha dejado 20 mensajes de ‘te voy a matar, que te voy a hacer esto, te voy a hacer lo otro’.” (Dona 24)

“Intentó tirarme un vaso con sangría que tenía en la mano, Antonio la actual pareja lo detuvo, se lo quitó, pero bueno, como pudo me agredió, me enganchó del cuello, me hizo varios moratones, vale, total que cuando me lo sacaron de encima pues yo dije que iba a llamar a la policía, cogí el móvil y él... como si te voy a matar. Total, que luego me contó la niña que cogió un taxi y que cuando llegó al destino ni le pagó ni nada... aún haciendo de las suyas, ¿vale?. O sea que vino con intención de pedirme dinero...” (Dona 28)

“Voy con un primo mío que es al único que le tiene miedo, como si fuera un escolta mío. La vigilancia la tiene que tener él, y vigilarlo a él que es el peligroso. O sea llega un momento que las víctimas nos convertimos... las

víctimas son ellos porque es que claro, nosotras somos las que estamos presas, las que no podemos salir, las que tenemos que vigilar.” (Dona 16)

CAPÍTOL 5

5.3 EL VINCLE QUE PERDURA, LA FAMÍLIA

Mercedes Gallizo, Directora General de Instituciones Penitenciarias del Govern espanyol, ha declarat que “desde las cárceles vemos que son muchas las mujeres que vuelven con sus agresores, bien por la baja autoestima causada por años de maltrato psicológico, por la esperanza de cambio, por la falta de recursos... Hay mujeres que insisten en poder comunicar con sus agresores pese a la existencia de órdenes de alejamiento, y no son pocas las peticiones al juez para que deje salir al marido bajo el argumento de que él ya ha cambiado o de que sus hijos lo necesitan”.

“Yo fui a poner la denuncia, luego yo la quise retirar porqué él... ‘tranquila, no va a pasar nada más’. Entonces yo fui a... de todas formas no se podía dar marcha atrás porque claro, aunque usted lo quiera perdonar... pero la justicia no puede. Perdoné y fui sin abogado.” (Dona 13)

“Sí, si lo hubiera denunciado, sí. Pero... el corazón yo no sé, no tengo esa... esa malicia. Porque me lo ponían claro, que si él me llamaba o lo intentaba iba directo a la cárcel y...” (Dona 19)

Segons Echeburúa, onze anys enrere entre el 40% i el 60% de les 300 o 400 dones víctimes de maltractament que havia tractat (la majoria de més de 40 anys i amb més de 10 anys d'experiència de maltractament) continuava vivint amb l'agressor. Després d'haver estat capaces de “trencar el silenci, de destapar la situació d'opressió i tortura en la que vivien”, no havien estat capaces de trencar amb les seves parelles. “Llavors –afirma Echeburúa– ens vam adonar que el tractament era molt limitat si només les tractàvem a elles, perquè el maltractament, un cop establert, és una conducta crònica. Per moltes mostres de penediment que hi hagi, el maltracte es repetirà”.

Cal recordar, però, que la violència no és quelcom innat, sinó que s'aprèn, i que no comença de sobte sinó que es va instal·lant poc a poc en les relacions desiguals. Per això ens trobem amb dones que han trigat anys en adonar-se que estaven vivint una situació de maltracte.

La dona víctima de violència de gènere sovint s'ha anat allunyant de familiars i amics i del seu entorn proper, alhora que ha anat interioritzant la visió que sense ell no serveix i ha anat perdent poc a poc el control de la seva vida. La seva actitud és de protecció vers sí mateixa i vers el seu agressor, impregnada de sentiments de vergonya, culpabilitat i por. Tot això genera que no parli amb ningú sobre la situació d'abús dins la qual es troba immersa.

Els fills en comú amb l'agressor és un vincle difícil de trencar, però pot ser un motiu per que la dona vulgui allunyar-se més ràpidament de l'agressor, pel bé físic dels nens. La dificultat per trobar arguments dirigits a la pròpia protecció no es dona quan pensen en els fills i filles; ells poden constituir l'argument per posar fi al calvari de la violència que pateixen:

“Lo denuncié hace 3 años para que se fuera. No era vida para las niñas, a ellas no les decía nada; pero siguieron los problemas...” (Dona1)

“Ahí fue... en mitad del camino iba insultando a la niña... 'gorda, fofa' y todo. Cojo y me meto en la habitación con la cría y digo sinceramente estás mal. (...)Tomó un cuchillo y fue a la habitación: 'te lo clavo y me denuncias con motivo'. A mi me tiró, vale? Me provocó, le pegué una ostia... 'jeso! jeso! ¡pégame, pégame!', me tiró para atrás, yo puse la mano, (...). Y allí fue cuando cogí y me fui a los Mossos d'Esquadra.” (Dona 6).

CAPÍTOL 5

“Era la propia rabia e impotencia de ver lo que él hizo a mi hija; no a mí sino lo que le había hecho a mi hija. A mi hija la había tenido que sacar de un entorno suyo, de su colegio, de sus amigos...” (Dona 6)

“Me parece que tengo bastante personalidad como para salir adelante, pero mi hija tiene 13 años, se está formando ahora y no quiero que mi hija viva un trauma por culpa de esto. La rabia esta... que mi hija viva pendiente de... me la tenía que llevar a la niña con el susto que llevaba de haber vivido lo que había vivido, que le puso el cuchillo en la mano. Es lo que a mi me dolía, lo de mi hija; a mi lo mío no, te lo digo de corazón...” (Dona 6)

“Fue un maltrato psicológico y luego ya pues me agredió. Yo cuando decidí marcharme de casa fue porque... bueno, porque ya lo veía todo muy mal. No tenía miedo por mí, tenía miedo por mis hijos. O sea cualquier día se le fuera la cabeza y matara a uno de ellos. Bueno, y el día que fue a la cocina y sacó un cuchillo pues entonces cogí a mis dos hijos y me fui.” (Dona 12)

“El maltrato se fue desarrollando, al principio no era así... Él consumía drogas, a veces a destajo, cocaína... Le empezó a entrar como una manía persecutoria... Yo puse la denuncia porque me agredió, porque ya lo veía todo muy mal; no tenía miedo por mí, tenía miedo por mis hijos... que cualquier día se le fuera la cabeza.” (Dona 12).

“Una persona amb aquesta malaltia, que penso que és una malaltia, no pot tenir custòdia sobre el fill perquè el fill sempre l'utilitzarà contra la mare per a fer-li mal.” (Dona 10)

“Quan em vaig separar ella tenia 3 anys i l'únic que recorda és que el papa pegava a la mama i es va separar per això. L'únic que es pixava al llit, me'n

recordo, i quan vaig parlar amb el psiquiatra em va dir que era normal. La nena va fer un canvi radical d'anar a millor." (Dona 11)

"Alguien debería ocuparse de su hijo, que este padre no debería vivir con él." (Dona 21)

"Estaba con mucho miedo, creí que me mataba, temí por el niño..." (Dona 3)

"Cuando pasó lo de mi hijo, se terminó todo; yo no le tengo miedo. Lo denuncié. (...) El niño está en tratamiento psicológico, de mí nadie se ocupó." (Dona 4)

"Nos amenazó, nos dijo que nos mataría a todos, que nos mataba y que se quedaría con la niña". (Dona 15)

"Él no se cortó un pelo en coger un martillo delante de mi hija y me lo iba a dar... me iba a dar en la cabeza, lo que pasa que... como yo digo que Dios a veces no está de parte de los malos siempre, en la madera se había hecho más pequeña... Al ir a hacer así se clavó en el techo... están las marcas en el techo, y del techo rebotó encima del armario. Entonces ya se desesperó, ya vio que ya... él sabía que no... (...) ¿Qué hago? La niña. (...) Me dijo... que a la muerte, que se la llevaba a la muerte. Le dije... entonces a la muerte nos vamos a ir los tres." (Dona 16)

"Ningún niño de 7 años, ninguno, se merece vivir con esa ansiedad... Yo no digo por un enfermo, por un desgraciado que se piensa que se come el mundo y no es nadie." (Dona 16)

"La mayoría de mujeres sienten culpa. De hecho, yo hoy en día, siento... ¡Jamás! ¡Jamás! Jamás me perdonaré lo que ha tenido que vivir mi hijo por mi

CAPÍTOL 5

error. [llora] Yo me equivoqué y mi hijo pagó las consecuencias. No podré perdonármelo.” (Dona 20)

“[Volvería a denunciar] pero más que por mí ya pensando en mi hija; yo temo por ella, tengo miedo... que un día me la puede haber asfixiado. Quiero decir no sé, igual me pasa que estoy yo y no sirvo para esconderla. (...) Entonces claro yo tenía como más bien la imagen de aquel bebé, de aquella niña de un año, luego cuando volví a ver a Mari..., como si me pegara un bajón... el mundo a los pies, era como si me estresara, la chulería que llevaba esta niña... no sentía un amor de madre que tienes que sentir con un hijo, realmente lo siento así.” (Dona 28)

Els fills apareixen també en els relats de les víctimes com a desencadenant de la violència —“I a partir de l'embaràs és quan comencen els problemes greus. (...) Maltractaments físics ja no, llavors els maltractaments venen més de cara amb el meu fill”. (Dona 10)— o com a element nou que l'agressor utilitza per dur a terme el seu exercici de poder: “El maltrato emocional comenzó con el nacimiento del niño. Había muchas discusiones, desvalorización en presencia del hijo de ambos. Poco a poco le mostraba a mi hijo la mala madre que era”. (Dona 21)

No obstant això, els fills també poden ser motiu de no recolzament a la separació per la dependència econòmica a què moltes vegades està sotmesa la víctima, o, en el cas que només pateixi les agressions la dona, per no causar més sofriments als fills separant-los del seu pare: “¿Si volvería a denunciar? No, por mis hijas. (...) Todo esto nos hizo mucho daño a todas, mi hija mayor prácticamente no me habla, está por su padre, siempre las trató muy bien a las dos, les daba todo lo que le pedían. En el juicio no quiso declarar, porque se sentía culpable de que su padre estuviera preso. Me pidió varias veces que retirara la denuncia, yo no lo hice, creía que era lo correcto...” (Dona 2)

Compatibilitzar la separació amb les obligacions que comporten els fills és una lluita paral·lela –“El vaig deixar d’estimar i ara només vull que compleixi amb les seves obligacions respecte a la seva filla. Si no ho fa, llavors seré jo qui l’amenaçaré. Ell s’ha passat tota la vida amenaçant, doncs si no compleix sabrà el que és...”. (Dona 16)—, que en el testimoni d’alguna víctima apareix com una fita: “Él continua ocupándose de nosotros, no nos falta nada.” (Dona 26)

Malgrat les conseqüències que es poden derivar del procés penal –“Impotència davant la justícia. He perdut el meu fill, la meva casa, no tinc el suport de la meva família...”. (Dona 21)—, hi ha casos en què els fills juguen fins i tot un paper actiu en clau positiva: “Passem una època que el meu fill se’n va a viure amb el seu pare. No entenc, no puc arribar a entendre perquè ell se’n va a viure amb el seu pare fins que entenc que se’n va a viure amb son pare perquè és l’única manera que no faci mal a sa mare.” (Dona 10)

La denúncia forma part del procés personal de la víctima per tal d’intentar sortir i recuperar-se de la relació abusiva. Aquest procés és llarg i depèn de molts factors:

- Intents inicials, anar i tornar; és freqüent que el que de veritat desitja la dona sigui acabar amb el maltractament, però no així amb la relació. La dona ha de fer front a: la soledat i la seguretat perdudes (econòmica i afectiva), i a la recerca d’un significat.

”No sé vivir sin él. Es toda una vida junta, lo necesito”. (Dona 26). El que vol en aquest cas la víctima és que tot acabi per tornar a estar junts; creu que no hauria d’haver trucat a la policia, i pensa que el viscut afavorirà que estiguin més units.

CAPÍTOL 5

- Procés de dol: inclou el record dels "aspectes agradables" de la relació, la tristesa pel trencament, dubtes... S'elabora la pèrdua de la persona a qui s'estimava, i són freqüents els símptomes d'ansietat i depressió.

"Aún hoy todavía me vienen recuerdos... y recuerdos de lo bueno casi más que de lo malo. Esto es malo para mí. Pues parece... es que parece como si todavía estuviera esperando, esperándolo o... no me comprendo, no me comprendo." (Dona 13)

Els reptes de les dones víctimes que s'enfronten a la retribució penal vers els seus agressors té diversos nivells:

- Ha d'assolir la capacitat de veure la seva parella com a part del seu passat, intentant minvar la presència simbòlica que ell representa en la seva vida.
- Ha de trobar maneres d'afrontar, en la major part dels casos, la disminució del poder adquisitiu, així com la del seu entorn social habitual. Ha d'aprendre a confiar en ella mateixa i en els altres.
- Ha d'intentar entendre el que va passar, sense culpabilitzar-se, desenvolupant una imatge positiva d'ella mateixa, avançant en la seva autonomia.

La característica del vincle és que, segons afirma Browne (1987), "la unió de les dones a les seves parelles reflexa de manera típica lligams que estaven perfectament establerts abans que aquests mostressin una conducta violenta vers elles". Es tracta d'un dels factors més determinants de la continuïtat d'aquesta relació afectiva basada en sentiments d'amor i mantinguda sobre situacions compartides i projectes futurs. Per aquest motiu, intentar acabar amb la relació i allunyar-se d'ell li resulta molt difícil, i per acabar amb la relació,

superar la ruptura i recuperar-se necessita l'ajuda d'altres persones o dels mecanismes socials que actuen acompanyant-la en el procés:

“Com s’havia refredat molt, li vaig dir al meu advocat que no calia, que ja... Vam anar al judici i només li van dir que 25.000 pessetes i que em deixés en pau i ja està. (...) Em va deixar en pau, però de tot això ja havia passat un temps, ell ja s’havia tranquil·lit i havia trobat feina i ja estava la cosa més calmada, i com que ell ja m’havia deixat en pau, ¡adiós muy buenas! Que se celebri el judici i ja està; jo vaig dir que jo no volia res, que no volia reclamar ni quartos ni indemnització... que em deixés en pau!” (Dona 11)

La Dona 1 mantenia la relació de parella amb el seu agressor des de feia 28 anys: “es el amor de mi vida. Sufro por él. Me siento culpable porque está enfermo. No volvería a denunciar porque ahora él sufre mucho. Los Mossos me ayudaron, pero él está preso.” (Dona1)

Segons Hirigoyen (2006), “aquest vincle amb l’agressor també és degut a la dominació que ha realitzat l’agressor enfront la víctima des del principi de la relació, en la seducció. I després, si la dona es resisteix, l’home utilitza procediments violents cada cop més manifestos.” L’autora també afirma que les etapes portades a terme per l’agressor per arribar a dominar la víctima són les mateixes que les etapes realitzades per les sectes en la captació de persones. Hi trobem una primera etapa de colonització psíquica de la ment amb uns límits difuminats entre agressor i víctima (l’anomenada de “rentat de cervell”). Aquesta va seguida de la captació d’atenció i confiança per anul·lar o modificar el criteri de decisió de la víctima, així com la seva consciència. Per finalitzar, hi ha una fase de programació que permet continuar la influència de l’agressor. La persona acaba programada per actuar com l’agressor vulgui.

CAPÍTOL 5

“Cada agresión yo me iba, pero es que acababa convenciéndome. La verdad, yo me he sentido mal porque... claro, había gente que me estaba ayudando y me sentía muy mal, me sentía muy mal porque digo... me están ayudando y es como una traición. Pero no podía dejarlo, no podía dejarlo... Yo notaba que yo no estaba bien...”. (Dona 13)

“Pero yo cuando le denuncié y todo esto... yo sentía algo por él... o sea, la primera vez que me pegó... yo lo perdoné, a la segunda que ya fue... una paliza. Cinco horas de tenerme... me secuestró 5 horas... una paliza y no puede ser. Pero me tenía bastante enganchada.” (Dona 5)

“Entre noviembre de 2005 y abril de 2006 mi hijo estuvo en la cárcel de Girona. Y eso fue lo peor, porque desde entonces no me ha perdonado. (...) Fui dos veces al Hospital de Santa Caterina a pedir explicaciones; la segunda estaba muy histérica, por las lesiones que le habían causado a mi hijo.” (Dona 9)

“Quiero evitar que mi hijo vuelva a la cárcel. En el psiquiátrico de Brians está bien. Y allí no toma drogas, como en el Hospital. No quiero dejarle solo y enfermo. Sólo quiero llegar a comunicarme con él y que me comprenda.” (Dona 9).

Els estats de màxima consciència de la dona estan associats a la seva decisió de portar endavant la separació definitiva: “Estoy preparando la huida, y después de 26 años en este pueblo y que tenga mi vida, mis propiedades y todas mis amistades y toda mi vida aquí montada pues me voy a tener que ir a otra provincia porque él ya amenaza y dice que cuando salga de la cárcel viene a por mí.” (Dona 24); “La denuncia unos meses más tarde porque... ya había movido... ya había cogido un abogado y movido todo el papeleo para separarme...” (Dona 15)

5.4 L'ATENCIÓ: XARXES FORMALS I INFORMALS

Persisteix una manca de centres d'acollida per a dones maltractades a Catalunya: n'hi ha pocs i mal repartits (80% a la província de Barcelona), segons l'informe d'Amnistia Internacional *La respuesta institucional contra las mujeres en Cataluña*, d'avaluació del *V Plan de Acción y Desarrollo de las Políticas de Mujeres en Cataluña* i de la futura llei catalana per a l'eradicació de la violència masclista.

També hi ha problemes d'admissió selectiva –ja que s'apliquen restriccions per problemes estructurals com alcoholisme, exercici de la prostitució o trastorns mentals—, i en les entrevistes ha aparegut alguna valoració negativa:

“Mi estancia en la casa de acogida hizo mucho mal a mis hijos. Estaban más agresivos, y no me ayudaron; me sentí como si fuera yo la que había cometido el delito. No me permitieron trabajar, porque tenía los niños pequeños.” (Dona 8)

“Tanto la policía Mossos como la asistente social me ubicaron rápidamente en un hotel, luego en una casa de acogida. (...) La casa de acogida es una cárcel, nos controlaban cuando entrábamos, cuando salíamos, nos decían cómo tratar a nuestros hijos. Abandoné la casa de acogida, con la ayuda de una prima, que me acogió en su casa. Luego busqué trabajo.” (Dona 8)

“¿Qué pueden hacer los servicios sociales o la administración? Sí creo que mi abogada pidió por ejemplo... cuando se hacían las entregas en casa, antes de hacerlas en comisaría... que se hicieran en algún sitio público o a través de servicios sociales o... pero claro, no. Porque esto son fines de semana y a según que horas no están... no pueden. O sea que nunca he acudido a ellos

CAPÍTOL 5

porque no.... aparte es que es tal la saturación que tienes mentalmente que entre abogadas, psicólogos... denuncias, juicios, juzgados, trabajo.” (Dona 15)

“De servicios sociales me han derivado ya en septiembre... porque en agosto aquí en España se paraliza todo, me han derivado a la fundación hospital en atención a la víctima también de Mataró y en medio, no te puedo decir con exactitud qué día, me han llamado los Mossos por primera vez preguntándome si necesitaba ayuda.” (Dona 24)

Malgrat que es pot considerar que hi ha manca de formació especialitzada entre els professionals en contacte directe amb el problema, el cert és que els Mossos d'Esquadra són un servei públic altament considerat, tant per la informació que ofereixen com per l'atenció i l'ajuda que promouen amb la seva intervenció; a més, actuen com a òrgan de coordinació i impuls d'altres actuacions.

“Los Mossos me informaron de que sucedería. La ayuda recibida fue a través de los Mossos, y mis padres”. (Dona 2)

“Y los Mossos de Esquadra... una humanidad impresionante con estos temas, sinceramente. Son personas que aún siendo neutrales (...), una tranquilidad de que te están creyendo, alguien que no te conoce realmente, te están dando una mano y te están ayudando. (...) La Mosso d'Esquadra allí mismo me dio la abogada, salí con la abogada, ella se puso en contacto con la asistente social del EAC, ese trabajo contó. Yo salí muy contenta, vamos, y a mí la denuncia no me supo mal ponerla, lo estaba haciendo correctamente.” (Dona 6)

“Yo llamaba a los Mossos, pero nunca venían. A veces, ni siquiera me avisaban que se había escapado y me lo encontraba en casa [es refereix al seu

fill]. Llamé a los Mossos y esa vez vinieron los de la secreta. Esos son los únicos que se portan bien y te protegen”. (Dona 9)

“Els Mossos truques i ‘on vols que vinguem?’. Aquí al poble, controlant-lo. Recolzament total i absolut, però molt, un recolzament bestial. És un acompanyament, orientació concreta no. Orientació amb ells [els Mossos] i de recolzament psicològic, de poder anar amb una persona amb qui puguis parlar”. (Dona 10)

“Van venir dels Mossos d’Esquadra, l’assistent social o no sé com se diu això, la psicòloga, llavors com que em portava un psiquiatra privat, doncs ja no... Ells m’ho van oferir tot, fins i tot em van oferir de ficar-me en una casa d’acollida. Però ja estava recolzada a casa meva. (...) [Els Mossos em van atendre] molt bé! Fins i tot em trucaven a veure com estava. Com que era una denúncia *radera* d’una altra...”. (Dona 11)

“El gran apoyo que he tenido ha sido de los Mossos d’Esquadra, que me ayudan muchas veces a contener a mi hija (amb problemes psiquiàtrics) y a entender un poco el problema, y los servicios sociales, que han comenzado a trabajar conmigo para que entienda la enfermedad de mi hija”. (Dona 14)

“Los Mossos de Esquadra genial, genial, tanto antes... desde el primer momento que pongo la denuncia hasta hoy, hasta hoy... sobretodo atención a la víctima, eh... las dos chicas de atención a la víctima genial.” (Dona 16)

“Un chico y una chica de los Mossos que han estado conmigo y por lo menos me han entrado en la sala y me han acompañado al salir.” (Dona 24)

“Antes denunciabas y la misma guardia civil se reía o te preguntaban ‘¿qué le habrás hecho tú para que te pegue fuego a la casa?’ Esto ha pasado. (...)Yo denuncié a un cabo de aquí porque me decía que estaba en la calle cuando

CAPÍTOL 5

estaba en la Modelo y llamé a la abogada y... me dijo 'está dentro y si quieres denunciar a este cabo, lo denuncias'. (...) Tú como persona uniformada no puedes transmitir un rumor, tú puedes transmitirme hechos, pero un rumor no. (...) Aparte de esto, ha habido otros que me han contado historias parecidas: luego ha habido también otros que los conozco de toda la vida, que me han dado hasta su teléfono de su casa para que si ante cualquier problema no los encontraba de servicio, los llamara a su casa." (Dona 24)

La situació de la dona després de trencar amb la relació dona peu a una casuística molt àmplia; hi ha molts factors que hi intervenen, però un dels més importants per que pugui refer la seva vida és el suport que rep del seu entorn, de la família i els amics: "Tuve siempre el apoyo de mis padres y mis amigas. Mi madre se ocupa de mí siempre". (Dona 1). Sentir-se acompanyada per "la familia, amigos y en el trabajo" li ha permès a la Dona 3 optar pels seus propis recursos, als quals ha donat preferència per davant dels que li han ofert des de les xarxes formals. I la Dona 7 només reconeix com a únic suport en tot el temps transcorregut el de la seva família, si bé fa referència a que està agraïda a l'associació AGI, que li dona queviures des de fa 3 mesos, el temps que fa que la seva filla està en tractament psicològic.

Les persones properes representen un suport essencial, i el seu rol és fonamental per tal de minimitzar el risc de noves agressions –"Denuncio perquè va venir el meu germà a casa, em va veure molt malament, jo li vaig dir i vam anar cap a casa dels meus pares, llavors a l'endemà ja vam anar a l'advocat a posar la denúncia als Mossos d'Esquadra." (Dona 11)—, aconseguir una adaptació adequada i prevenir la cronificació de situacions de maltractaments.

Tanmateix, és essencial de cara a la recuperació psicològica i física durant tot el procés posterior que la dona hi pugui comptar i hi confii: "La gent es desdiu bastant quan hi ha tant merdè. Els amics en comú d'ell i jo, si jo me'ls trobava

els explicava que ell i jo no... i ell els deia tot el contrari, que jo era la dolenta... ell anava enganyant i llavors els tenia tots a favor meu.(...) Encara continua la relació molt bona amb els pares d'ell." (Dona 11)

Cal tenir en compte, a més, que la víctima es troba en una situació de crisi i que les emocions poden facilitar o inhibir la recerca de respostes adequades: "Tenía algunas amigas pero... claro, la gente tampoco puede estar por ti... amigas que estaban ahí a mi lado, pero lo hice sola. Saben que me pasó algo y tal pero... tampoco pueden estar aquí para.... para estar ahí sufriendo y... mi padre puede venir, o mi hermano o quien sea, o mi familia puede venir a hacer cualquier locura. Y cuando estás en un proceso..." (Dona 5); "El recolzament absolut de la família però que tampoc no sabien com fer-ho i més que res jo arribo als Mossos a través de l'ajuntament del meu poble i l'ajuda que rebo des de l'ajuntament del meu poble. És el que em dóna la fortalesa per tirar endavant." (Dona 10)

De cara a la recuperació i reinserció, el retorn a l'ambient en el qual es va desenvolupar el maltractament pot tenir efectes contraproductius: "Yo el piso no lo quería, porque no... primero porque no había sido feliz y segundo porque si me quedaba en el piso lo iba a tener ahí cada dos por tres.... y déjame entrar... y quiero ver a mi hija y... Y estando en casa de mi madre como que es diferente. (...) Sabía que podía volver a mi casa pero me daba mucha vergüenza... sobre todo explicar lo que me estaba pasando." (Dona 15).

"Los padres de él fatal, fatal porque le han ayudado, han mentido en los juicios. Cuando él... por ejemplo el día que me pegó... declaró que iba acompañado de su padre, cuando es mentira, iba solo. El padre declaró que sí, que él acompañaba a su hijo y que en ningún momento su hijo me había pegado. Lo conocen perfectamente, saben cómo es, pero aun así siguen ayudándolo,

CAPÍTOL 5

siguen tapándolo. Han intentado a mí hundirme... que su hijo es bueno, es un santo y que la mala soy yo”. (Dona 15)

“[Denuncié] cuando ya me pegó porque la dueña del piso me llevó a denunciarlo, fue la que me encontró en la calle. (...) Ella ya se había oído algo raro de que me pasaba algo y me vio allí dando vueltas alrededor del piso y me metió en el coche y me llevó a los Mossos.” (Dona 29)

En termes d'informació, l'acompanyament és fonamental a causa de l'estat emocional: “Me entregaron un papel por escrito en algún sitio donde se me informa de mis derechos, pero no estaba muy pendiente de ellos, estaba muy bloqueada. (...) El juez que estaba de guardia me dijo que iba a informar a la asistencia social de aquí de este pueblo que se iban a poner en contacto conmigo y a las dos o tres semanas se pudieron en contacto. (...) Allá he tenido varias entrevistas una incluso con una psicóloga, y después de esto he tenido mucha información a través de la policía municipal, que había soltado a mi agresor y que lo habían visto en la calle, que estaba libre. Yo debido a esto tuve varios ataques de ansiedad.” (Dona 24); “A mí nunca me han explicado nada, ni cómo va el tema ni si él está allí, no...no... nada, nada. Nada, ni me han dado la orden de alejamiento ni nada.” (Dona 28)

És transcendent i molt reconegut el treball dels psiquiatres i psicòlegs que realitzen una tasca de recolzament cap a la persona víctima, sobretot quan aquesta intenta amagar la situació als seus familiars: “Ho van saber al cap de dos anys. Jo vaig estar callant, llavors jo vaig avisar els pares del meu ex i els germans i van intentar algo, però no ho van aconseguir” (Dona 11); “Es que yo a mi familia no le decía nada, o sea tenía una buena relación... algo, pero no comentaba todo, y mi familia no sabia nada. Me atendieron muy bien, no me acuerdo si fue a la primera vez.... como tengo varias denuncias no me acuerdo si fue a la primera o a la segunda. Para buscarme un sitio para ocultarme o...

porque este hombre, o sea si yo no... iba a por mi, es que iba. No me dejaba en paz, no me dejaba, iba, iba. Me hospedaron en un hostel, porque con mi horario, horarios tan raros, porque por la noche salgo tarde...". (Dona 13)

Hi ha un elevat número de dones que han rebut assistència de salut mental i medicació a base d'ansiolítics: "Jo vaig a un psiquiatre i el psiquiatre m'atén molt bé i veu que jo estic bloquejada i identifica magníficament i em dona uns medicaments per vèncer la por."(Dona 10)

"Jo vaig arribar a l'advocat i jo no em donava compte que em movia tot i l'advocat em va dir 'truca a aquest psiquiatra'. (...) La sort és aquesta, que a casa meva teniem mitjans econòmics per poder pagar..." (Dona 11)

"Económicamente pues siempre las madres lo primero es la niña y luego si queda algo para mí pues para mí... y claro, cuando el accidente ya económicamente pues ya no... (...) Pero bueno, me ayudó mucho [la psicóloga]. Sí que me han ofrecido el psicólogo de la seguridad social aquí en Montornès, que... bueno, sé que me va bien y sé que lo necesito porque a veces... a ver yo estoy bien ahora, siempre tienes bajones y miedo... o al igual vas por la calle y notas que alguien va detrás de ti todo el camino y aunque no sea él... pero ya piensas 'me ha mandado alguien para que me haga algo'. (...) Él tarde o temprano va a hacer alguna... intentará algo seguro...". (Dona 15)

"Psicológico he tenido por parte de la fundación hospital de Mataró, pero me ha dicho la psicóloga que, una vez pasado el juicio, yo ya no tengo derecho a la ayuda de ellos porque teóricamente ya ha concluido el asunto..." (Dona 24)

Pel que fa a les xarxes formals, és fonamental l'articulació i integració de criteris d'intervenció, així com la proximitat amb el medi on es troba la dona, des d'una perspectiva psico-social i emocional.

CAPÍTOL 5

És important no solament millorar la informació que rep, sinó oferir-li recursos que minimitzin el sentiment de soledat i apaivagar necessitats bàsiques que, en alguns casos, són prioritàries: “He tenido psicóloga, la asistenta de Calaf, mi familia, amigos... La psicóloga me ha sacado cosas que yo llevaba mucho dentro y gracias también a ella he podido dormir por las noches, que no dormía, tenía pesadillas. La asistenta me ha ayudado económicamente, también iba allí a hablar con ella cuando la necesitaba. Se ha preocupado porque me llamaba, también se preocupaba si mi hijo en el colegio no iba bien, en las excursiones de mi hijo se preocupaba para que pudiera ir a las excursiones. O sea, que se han preocupado; he tenido mucha suerte.” (Dona 19)

A més, cal fer-ho en els diferents contextos on es mou la víctima, de manera que tots els àmbits –laboral, sanitari, social, judicial, educacional, policials...— hi han de participar: “Dolors, la de los Mossos de atención a la víctima siempre me ha atendido y la madrina de mi hijo es quien me ha permitido aguantar: me compra la comida, me acompaña cuando lo necesito y se preocupa por mi de verdad. Mis hermanos la llaman de vez en cuando, pero más por compromiso... Estuve un mes sin gas, por no pedir ayuda, hasta que la madrina de mi hijo se enteró y me lo pagó. Cuando volví del Hospital, me tuve que quedar en casa de una vecina unos días.” (Dona 9); “Con ayuda de la psicóloga de atención a la víctima que me hizo ver muchas cosas. (...) También es el miedo a las represalias de él porque... de todas formas, es que si no lo hago... es igual. Si no denuncias sigue maltratándome... mi vida sigue en peligro, o sea, da igual, malo por malo a por todas.” (Dona 13)

Però hi ha casos en què l'entrevistada no s'ha sentit recolzada en cap sentit —“Ayudas de ningún tipo. Ni atención psicológica.” (Dona 12)— o en què, tot i haver rebut ajuda, no troba la manera de fer-la efectiva: “Ya me dicen que tengo que cuidarme y quererme para poder ayudar a mi hijo... pero ¿cómo lo

hago? (...) Antes había cobrado una PIRMI y había trabajado a horas. Este mes volveré a cobrar la PIRMI, porque no tengo nada. He estado yendo a una psicóloga del CEI, pero ya no voy. ¿Para qué?” (Dona 9); “Los médicos fatal, eh. O sea, no mal: fatal.” (Dona 16)

En l'àmbit laboral les víctimes se senten obligades a amagar les seves circumstàncies: “En el trabajo intentaba olvidarme, porque siempre he querido como tapanlo todo... las amigas, esto, entonces siempre... claro, la gente se entera de todo. He intentado como tapanlo.” (Dona 5)

Una intervenció enfocada des de situacions puntuals i no des d'una perspectiva de procés dificulta la recuperació. El suport relacional és fonamental per a la reconstrucció de les pròpies xarxes de suport: “Para mí la jueza genial, los servicios sociales... o los educadores sociales con los que yo estuve en el piso de urgencia no tienen precio. (...) Yo como mínimo, siempre tienes que ir con la verdad por delante, guste o no guste. Entonces claro, los servicios sociales... los Mossos de Esquadra, la jueza, la fiscal... estaban conmigo con encanto.” (Dona 16)

L'atenció integral possibilita millorar la seva capacitat de protecció i de defensa. Els serveis especialitzats han estat molt sovint la porta d'entrada al circuit: “Han removido todo para darme la información que no me daba mi abogada... o sea, por parte de atención a la víctima han sido los únicos que me han salvado.” (Dona 24)

Cada dona té, però, un professional o serveis de referència que identifiquen com a determinant en el suport continuat: “Desde que me quitaron a la niña hasta ahora no se han interesado por mí, ni me han preguntado jamás, ni se han interesado a ver porqué la niña estaba con los abuelos si yo la dejé voluntariamente... (...) La custodia de la niña me parece que la tiene la

CAPÍTOL 5

Generalitat ahora.. [pero] ni me han llamado para decirme la custodia... (...) Cuando él vino ese día a casa con la niña, como no me dijo que asistentas eran ni dónde ni nada, eso era un domingo, el lunes, o sea, Antonio, mi pareja actual, pidió permiso a la empresa y bajó hasta Santa Coloma y como sabía que llevaban el tema de mi hija y que he venido yo voluntariamente, la prueba está en que yo me intereso, pero que no habéis buscado a nadie. Ah si está en el trabajo está desaparecida, digo a ver una persona está desaparecida es cuando no consta en ningún sitio, pero tu me buscas a mi en los censos y yo consto empadronada en Hospitalet. (...) La ayuda con la que cuento actualmente es la de la asistente social de la zona.” (Dona 8).

No existeix un únic servei identificat que permeti assolir la tasca d'acompanyament continuat a les víctimes: “Tuve información; muchos me ayudaron: el servicio de Atención a la Dona –todavía voy—, la asistente [social], también el médico de cabecera, que nos conoce a los dos (tengo fibromialgia), estoy en tratamiento psiquiátrico. Me atienden bien y se han ofrecido más. Estoy conforme con todos; me han ayudado y más.” (Dona 1); “Por parte de los Mossos y por parte de Salvi de Barcelona [atención a la víctima], sí [me he sentido protegida]. Salvi me logró la sentencia, me logró la citación... porque yo de víctima no he tenido citación, todos mis vecinos han tenido citación y yo no.” (Dona 24)

Tot i la multiplicitat de recursos, la manca d'atenció i escolta apareix en les entrevistes quan es planteja a les entrevistades les possibilitats de millora del procés: “Que nos dejen hablar. Me gustaría que pudiera sacar todo lo que llevo dentro. Decírselo en la cara, me gustaría decírselo en la cara a él. (...) Esto yo creo que se basará en el ataque-pregunta, a él le harán preguntas, le preguntarán, a mí me preguntarán y tendré que contestar lo que supuestamente la abogada me diga... porque ella... con el juicio del divorcio ya me pasó. Te preparan, te hacen una serie de preguntas que tienes que

estudiártelas porque son las preguntas que te van a hacer. Y a mí me gustaría que me hicieran otras preguntas.” (Dona 19)

CAPÍTOL 5

5.5 AMBIVALÈNCIA DAVANT DEL PROCÉS PENAL. LES ORDRES D'ALLUNYAMENT

El procés penal té per la víctima un doble significat i valor. En primer lloc és una presa de posició davant del succeït: “Le denuncié al juzgado de guardia, llorando, que no podía hablar... no podía hablar. Y lo que pasó es que la juez... allí él estaba todo tranquilo (...) o sea que yo le acosaba. Claro, entonces como él... entonces era mucho peor porque entonces él podía hacer lo que quería (...). Muchas cosas que fueron pasando a lo largo de casi dos años... entonces cambiaron... la orden de alejamiento ya era a mi favor, a partir de ahí empezaron a ir un poco mejor las cosas”. (Dona 5)

En segon lloc, és una demanda d'ajuda que es realitza des d'una situació i vivència de pànic, de temor a la violència patida: “Tuve que pasar muchas denuncias para que me cambiaran la orden. Ahí esos meses, todo ese tiempo es cuando yo peor lo pasé. Porque veías que tu no habías hecho nada, que nadie te hacía ni caso, o sea que.. que veías que para que denunciarlo, o sea.. ¿Para qué? Porque encima no me deja en paz... igual si no hubiera denunciado hubiera sido mejor, pero tener que ir a los juzgados, que encima no te crean, o sea, tener que estar constantemente recordando lo que te ha pasado y lo que te esta pasando, es que no te deja vivir. No dormía, me quede muy delgada porque no podía descansar, tenía muchas pesadillas...”. (Dona 5)

En tot procés s'ha de tenir en compte que la víctima és part del procediment, i per tant és molt important que sigui la víctima qui prengui les seves decisions en tot moment a través de la informació i de l'acompanyament en l'anàlisi de les implicacions que poden suposar optar per una alternativa o una altra: “Los juicios de faltas no precisan abogados, y el juicio penal, al primer juicio penal tampoco acudí con abogados porque no me lo podía permitir. Y al final, en este último ya cogí un abogado, cuando ya lo tenía todo hecho. En todo este tiempo

aprendí qué hay que hacer, cómo hay que poner una denuncia, cómo hay que redactarla para que sea efectiva, eficaz, eh... dónde puedes... (...) Es que la única manera de defenderse es el conocimiento. Llorando no se defiende una, llorando se desahoga.” (Dona 20)

S’ha de procurar que rebi assessorament integral (social, psicològic i jurídic) en tot el procés fins a la seva finalització: “Les faltan medios. Y para mí es muy importante lo mío, porque claro para mí es importante porque yo estoy aquí, pero podría no estar aquí. Estamos esperando a que me mate para que se ponga en marcha un proceso más fuerte al nivel de buscarlo, porque si me mata entonces van a encontrarlo, seguro. Hasta que me mate no... Impotencia, sientes impotencia de que tú no puedes hacer nada y tampoco puedes coger e ir a buscarlo porque claro, entonces dice mi abogado que si voy a buscarlo van a decir que estoy provocando una situación para que esté... o sea, yo no puedo hacer nada. A veces pensé hasta en un detective privado yo que sé...”. (Dona 13)

La dona ha de saber que existeixen també inconvenients i riscos: la necessitat de proves, que ell augmenti les amenaces, que el sistema jurídic no garanteixi la seguretat, etc... En general, les dones no senten que la informació i l’ajut que reben sigui suficient: “No entiendo nada, yo hago lo que me dicen”. (Dona 4). Se senten desprotegides davant el sistema judicial: “Yo no necesito ayuda, sino que esté preso y no lo pusieron”. (Dona 4)

La posta en marxa del procés penal, però, malgrat els dèficits en qualitat humana d’assistència, sí que els permet promoure un procés personal d’emancipació. És així com el procés penal adquireix una utilitat més enllà de la purament punitiva: “Tengo que estar muy fuerte [en el juicio], porque me van... lo que es el abogado de él me va a machacar. Van a decir cosas que me van a

CAPÍTOL 5

doler mucho y no voy a poder hablar, porque no voy a poder hablar, voy a tener que estar callada. Y tengo que ser muy fuerte.” (Dona 19)

Amb tot, les valoracions no sempre són positives: “Súper complicado, muy complicado. Hasta que conseguí una orden de alejamiento que costó. Hasta que conseguí una orden del colegio de los niños también me costó. Bueno, súper complicado todo. Cuando acaba un proceso me pone otro, cuando acaba ese me vuelve a poner otro.” (...) ¿He denunciado y que he conseguido? ¿Una orden de protección? No, de protección no, de alejamiento. En cualquier momento se la salta a la torera.” (Dona 12)

“Yo es que a veces se lo comento a mi madre, que hubiera preferido no denunciarlo y quitarme de problemas porque ahora ¡qué problema!” (Dona 29)

“Vas ahí y necesitas que te ayuden y... como que pasan de todo. Como que les ves que no están tan preparados ni se lo toman tan en serio, sabes, yo no sé si tienen gente con experiencia. Está como muy a la orden del día pero, a la hora de la práctica no... Yo cuando iba y tenía la otra orden me decían ‘pero usted tampoco puede acercarse’. Después lo recalaban, ‘pero usted, pero usted, pero usted...’ (...) Intentan no hacer nada, o sea, si resulta que no tienen que hacer nada pues mucho mejor. (...) Te van a preguntar algo porque son unos ineptos. Entonces si te preguntan algo les respondes correctamente porque sino ya... (...) He llevado un montón de veces fotocopias a todas partes. A la Guardia Civil cada cierto tiempo les llevaba una fotocopia porque sabía que la habían perdido; y a la policía municipal también, cada cierto tiempo les llevaba una fotocopia. Pero ya me empecé a dar cuenta de que no encontraban nunca las cosas. La tenía que llevar siempre encima, y siempre encima. Siempre recordando todo del tema.” (Dona 5)

Cal tenir en compte que la denúncia no resol per ella mateixa el problema, sinó que constitueix tan sols un esglaió en el procés: “Ahora ya denunciaría hasta el maltrato psicológico, ya no tendría que llegar a las manos.” (Dona 24); “Entonces ya puse la denuncia, fui a los Mossos y les expliqué y me preguntaron que desde cuando venía todo esto, que cómo había ido la convivencia. Entonces les expliqué y me dijeron... ¿Nunca has puesto denuncia?... digo no, y me dijeron... bueno pues ahora la vas a poner. Y ahí empezó todo, porqué bueno... eso fue todavía... encenderlo muchísimo más. (...) Es que no hay otra. Es que no hay otra forma. Tienes que denunciar y luchar...”. (Dona 15)

Es tracta d'un pas decisiu, no obstant, que facilita el procés personal –“Te sentías un poco más protegida en el sentido de que ibas a poner denuncia (...) entonces el fiscal se lo tomaba como más en serio. Protegida no, porque hasta el último día lo trataron como a un rey la policía.” (Dona 5)–, si bé moltes víctimes senten el procés de la denúncia com un fracàs legal no perquè elles es penedeixin sinó per la manca de protecció o perquè no estan d'acord ni amb la sentència ni amb el procediment: “Lo tenían que dejar preso, pero no lo dejaron, el proceso está siguiendo; no sé, espero que sirva de algo. (...) A nadie le interesa lo que me pasó, no quiero hablar de esto”. (Dona 4).

“Porque saldrá en seis meses, seis meses no es nada, pueden dictar quince pero siempre caen seis que es lo que me han dicho. Nada, entonces yo ya... llevo 3 años , con el fiscal, con quien sea que pueda ayudarme de que le vaya a... porque tengo otras cosas que tengo testigos, pruebas, ahí es que no tiene... no se puede salvar. (...) Y si le caen dos... o sea si se está dos o tres años...ahí podré respirar un poco más, pero en seis meses no respiro. Porque estaré los seis meses y cuando salga sé que va a venir a por mi, eso ya lo sé. Pero si tengo dos años o tres años... porqué creo que en dos años tengo el

CAPÍTOL 5

suficiente tiempo para prepararme, para estar mejor, para sentirme yo mejor y tener más fuerzas para poder enfrentarme a ello.” (Dona 5)

“Les denúncies, tinc molt clar que moltes es retiren per por, però per ‘carinyo’ per aquella persona que et maltracta? Torno a dir que no, no es pot estimar.” (Dona 10)

“¿Y pusiste otra denuncia? Sí. (...) había parte médico, del forense también. (...) eso fue en el 2003 lo del puñetazo... el juicio tardó mucho tiempo en salir y la sentencia me ha llegado hará dos meses y medio o tres meses. Claro, como estaba la otra ley... es una falta, me ha de pagar 100 euros. O sea, un puñetazo vale 100 euros, que no los va a pagar ni... ni quiero, ni espero que me los pague. Pero claro, 100 euros, pues así hacen lo que quieren.” (Dona 15)

“Mi pareja continúa en prisión, tiene una orden de alejamiento, pero desconozco como continúa el proceso. Vivo en el mismo barrio, que vivía con mi pareja, ya que si estuviera en otro lugar él igual me encontraría, y aquí tengo a mi gente.” (Dona 8)

“Ella me dijo... ¿tú quieres que yo lo eche de Badalona? Y yo no la entendí... ella me estaba ofreciendo el destierro y yo no la entendí y le dije que ella hiciera lo que tuviera que hacer.” (Dona 16)

“Si es un peligro, él representa un peligro... a la cárcel, y cuando salga que salga para ser una persona normal porque llega un momento en que las presas somos nosotras y eso es a lo que no hay derecho y eso es a lo que yo quiero denunciar.” (Dona 16)

“A mí me ha dicho el abogado que si sólo hubiera sido por lo mío no lo hubieran metido preso, es porque tiene otras cosas pendientes.” (Dona 29)

“No me interesa [la resolución]. Ni lo leí. Yo hago lo que me dicen. Si se acerca lo denuncio“. (Dona 4)

Desgraciadament, també cal destacar el descontent de les víctimes davant l'atenció rebuda en el moment de fer la denúncia i la actitud de l'Administració cap a elles: “Esto es una negligencia por parte vuestra, ¿o no? Es que... ahora os estáis molestando en averiguar... cuando la niña era pequeña quien..., y ahora se están preocupando si yo soy apta o no soy apta. ¿Y esos señores eran aptos o no eran aptos? Si vosotros hubierais investigado como teníais que haber hecho esta niña no se hubiera criado con estos señores, porque eran unas personas alcohólicas muy mayores.” (Dona 28)

Es torna a ressaltar la gran diferència de tracte entre l'assistència de la Guardia Civil o policies locals i els Mossos d'Esquadra:

“Vaig posar la primera denuncia a la guàrdia civil i em va dir no digui res perquè d'aquí a que li diguem alguna cosa, passarà molt de temps i llavors serà molt pitjor. (...) Val més que callis perquè nosaltres no li farem res a aquesta persona. Fins que arribi igual passen dos o tres anys. ” (Dona 10)

“A mi la guàrdia civil m'ha arribat a dir que, com a molt, quan estigui moribunda en un hospital, llavors podrien fer alguna cosa. *Podrien*, no que fessin. Mentre no estàs en aquesta situació ells no poden fer res. Tinc la santa sort de que quan joestic en aquest procés comencen a voltar els mossos per aquí Catalunya. Va ser la salvació total y absoluta, de passar a dir que no posi cap denuncia a sentir-me recolzada en tot moment a qualsevol hora i en qualsevol situació.” (Dona 10)

“Yo llamaba a la policía pero prácticamente era imposible que llegara a tiempo, entonces claro... él se iba y como no lo pillaban allá pues no podían hacer

CAPÍTOL 5

nada. Hasta que hubo un día que sí lo pillaron, se lo llevaron. Pero bueno, hasta que eso ocurrió y entró en prisión era llamar 4 veces a la policía al día.” (Dona 12)

“El día de la detención... fui allí, entonces dije... en tal sitio, entonces les acompañé y dije esta es la persona. Y entonces... nada, se pusieron a hablar con ellos como si no pasara nada ni... y entonces me dijeron... me dejaron sola aparte, se fueron los dos a hablar con él y a mi me dejaron sola.(...) Tanto tiempo que no consigo nada, claro, es lo que me sale, es como una frustración de tres años de luchar y luchar y luchar, sola, contra un muro de cemento, de ocho metros de alto. (...) Y yo lo veía ahí tranquilo... ja ja ja, riéndose con ellos, o sea tres policías y él como si les estuviera contando que ha estado en África de safari, alucinante. ¿Esto es una detención normal?” (Dona 5)

Es destaca la manca d'informació permanent en els jutjats i tribunals; les víctimes no tenen una percepció de que aquests els posin fàcil la situació. El procés penal agreuja el patiment: “A los 3 días de la denuncia me llamaron del juzgado para hablar con el juez... que yo ni... ni me avisaron antes para llevarme un abogado ni un procurador ni nada... No me informaron de nada, la verdad que no, a mi no me informó nadie, ni procúrate un abogado o te lo ponemos nosotros... nada de nada.” (Dona 28)

L'actitud de l'agressor molts cops no canvia o empitjora davant d'una denúncia i produeix major inseguretat a la víctima tant amb ordre d'allunyament o sense ella: “Lo único que cambió [con la orden de alejamiento], los mensajes telefónicos. Seguía acercándose a mí... yendo a mi trabajo... él hacia lo que le daba la gana, al principio era mucho más constante. Luego es como que... tragas que... no lo veía, ¿sabes?, a la defensiva, o sea, te relajas a la defensiva. O sea, era como una locura...” (Dona 5)

“En la orden de alejamiento conforme tampoco puede comunicarse conmigo a través de nada, ni de amigos, ni de mensajes, ni de nada. Y el señor me dejó cuatro notas allí.” (Dona 6)

La manca de fe en les ordres d'allunyament és una constant, i de fet es confia més en la influència de l'entorn personal que en les mesures judicials. La Dona 17, per exemple, creu que l'agressor podria perfectament no complir l'ordre d'allunyament, i que si no ho fa és perquè la seva família no el deixa sol. En el cas de la Dona 23, malgrat l'ordre d'allunyament va seguir rebent missatges de mòbil amenaçadors: “No creas que esto va a quedar así”, “... que por mucho que me denunciéis voy a seguir amargándote la vida”... Ni la vigilància ni les sancions semblen suficients:

“Esa es una de las cosas que uno ve: de hecho, incumplir una orden de alejamiento la única cosa que le proporciona al preso, o sea, al agresor, perdón, ¡es que le cuesta dinero! Paga.” (Dona 20)

“Yo sé por Alemania que a 1.000 metros de distancia un tiro acertado todavía se da con un rifle un poco potente calculando la caída se da perfectamente. O sea, esto y nada es exactamente lo mismo.” (Dona 24)

“La seguridad mientras él está dentro sí, pero me han dicho que cualquier día puede tener un permiso, cualquier día puede salir un fin de semana y cualquier día me lo voy a encontrar. Muchas veces me han dicho que el juez por la mañana lo puede dejar suelto y yo por la tarde lo voy a tener delante de mi puerta. Te aseguro que no estoy tranquila de ninguna de las maneras...” (Dona 24)

Poques vegades la denúncia causa algun canvi en l'actitud de l'agressor allunyant-se de la víctima, però es dona algun cas: “Que la pressió que va fer

CAPÍTOL 5

sobre ell va ser més forta, més contundent que no pas tancant-lo. El fet de sentir-se controlat i que contra mi no pogués fer res i contra el meu fill tampoc. Tot i no tenir cap ordre judicial expressa, aquestes coses, pensa que és lo que va fer que poc a poc s'anés allunyant.” (Dona 10).

Així com també hi ha testimonis de satisfacció amb les ordres aconseguides: “La jueza para mí una maravilla, o sea, no dudó y eso vale mucho. (...) Le pido la orden de alejamiento y me la concede, no sólo a mí, a mi hija... los dos.” (Dona 16)

“¿Qué medidas se tomaron a partir de la denuncia? Prácticamente ninguna. Hubo un juicio para la custodia de la niña. (...) Cuando yo llegué por la noche a poner la denuncia él ya me había puesto una denuncia. Cuando hizo todo esto [l'agressió] se marchó, creo que fue a los Mossos de Mollet y me puso una denuncia por no entregarle la niña. Y entonces pues salido el juicio y desde febrero que no ve a la niña. Le han retirado el régimen de visitas durante cinco años... lo ha apelado pero bueno esto tarda, ¿no?, en salir y todo eso... Pero bueno, la niña está encantada y yo también.” (Dona 15)

El judici es una situació de gran estrès per a la víctima, ja que es troba cara a cara amb l'agressor o nota la seva presència: “Lo tenían tapado pero le vi los zapatos y conforme salí del juzgado me desplomé, me desmayé, me quedé en el suelo tirada que la abogada me despertó y me levantó otra vez.” (Dona 24)

“En los juicios lo paso muy mal porque ya dos o tres días antes se me descompone la barriga, tengo vómitos, me queman las piernas... cuando estoy en el juicio y me preguntan, o sea, me tiembla la voz... es que no me sale casi... no puedo ni hablar.” (Dona 15)

L'aplicació dels judicis ràpids en casos de violència de gènere –“¿Si fue un

juicio rápido a partir de la detención? Dos semanas, eso es lo más rápido que hacen.” (Dona 5); “Todo fue muy rápido”. (Dona 18)— no només accelera la resolució, sinó que psicològicament evita perllongar el record de la situació en el temps: “Me dicen que es un caso muy grave, por eso tarda en resolverse. Quiero que llegue el juicio y que se olviden de mí, no quiero saber nada de nada.” (Dona 7).

Dona: Yo creo que... me falta el poder decir que estoy tranquila...

Entrevistadora: Y para que puedas estar tranquila, ¿qué se debería resolver?

D: El juicio. (Dona 19)

La transversalitat social del fenomen de la violència de gènere fa que el sol pas pels jutjats resulti una experiència torbadora: “Sinceramente es una situación que vives tensa, porque claro, tú no... yo por lo menos nunca había... en vivo y en directo... impresiona, ¿vale?, ves gente cómo pasa por tu entorno, a tu lado, con las esposas, impresiona esto. Nada, yo fui a testificar... se comportó la juez muy bien conmigo, me creyó en todo lo que dije porque no estaba mintiendo, que me podía haber atacado o yo que sé... para defenderse. (...) Está muy mal montado: hay una sala y en esa sala se juntan todos, los maltratadores con las víctimas...” (Dona 6)

La desinformació –“Jo no tinc judici i ordres d'allunyament, els mossos em donen un telèfon on puc trucar i truco moltes vegades, massa vegades, però judici no.” (Dona 10)— apareix un cop més en els relats: “Cuando llegué al juzgado de guardia y..., bueno, después de que nos marearan entre la comisaría y el juzgado, estuvimos una mañana dando vueltas --nos sentimos como dos imbéciles-- (...) ¡Nos trataron como si fuéramos delincuentes!” (Dona 20)

CAPÍTOL 5

Així com també reapareixen les referències a la manca d'investigació: “Jamás se tomaron huellas. Jamás se tomó ningún tipo, o sea... policía científica para nada. (...) ...es mucho más fácil un juicio con un cadáver porque el cadáver no habla. Es más fácil, ¡es una prueba inminente! (...) Como no hay pruebas o no hay las suficientes pruebas físicas, ¿en qué nos apoyamos? En las palabras. (...) El último juez fue el primer juez que se tomó la modestia de coger un plano de Barcelona y comprobar que él vivía a 25 metros de mi casa y, por lo tanto, tomó medidas para...” (Dona 20)

La percepció de la feina dels Tribunals és de distància i de lentitud, de llunyania respecte de la realitat social: “Estos señores, que son los que tienen poder, me quitaron la dignidad, me quitaron la credibilidad, me robaron la vida, me robaron la fe. Y estos señores son ahora los que tienen mi vida en sus manos. Me han robado dos años de tranquilidad. Me han robado dos años de castigo hacia la persona que realmente ha cometido un delito, porque reconocen que ha cometido un delito. Los derechos del preso me parecen muy bien. ¿Y los míos?... mi libertad, y estaba encerrada en mi casa, presa durante todos estos años, hasta que este señor ha entrado en prisión... Los tres que firman esta sentencia, no merecen el cargo que ostentan porque no saben usarlo. Estos señores, estos tres que firman esto, a mí no me conocen, no me han visto declarar, no saben quién soy, ni saben mi entorno, porque la Audiencia no te cita a declarar, lee documentos.” (Dona 20)

“Deberían estar sentados en el banquillo porque ellos son igualmente cómplices. Es más, no son cómplices: en realidad son auténticos agresores. La agresión que ellos me han hecho moralmente... ¡Estos señores me mataron ese día, me mataron!... Y mataron a este otro juez, que había tomado el trabajo, que había visto la realidad, que se había tomado las cosas en serio. ¡Se mearon en su sentencia, pusieron su poder por encima, su inteligencia! ...es peor porque esto es darle alas al agresor, porque le estás diciendo:

‘Hombre, no es tan grave... Ya volverás a agredir cuando salgas. Te vamos a meter un año de cara a la pared, pero aquí no ha pasado nada’. (...) Que en ese caso incluso mi familia hubiera llegado a reclamar daños y... o sea, hubieran llevado a este juez al tribunal por incompetencia... (...) ... porque había permitido al agresor salir, cuando él es el que tiene la autoridad y tenía los medios en ese momento para detenerlo en el juzgado. Le dio la oportunidad.” (Dona 20)

Es demanen més mesures de protecció en el judici i l'aprofitament de la tècnica per evitar major victimització secundària: “Yo creo que los juicios de este tipo los deberían hacer vía video o por lo menos con una mampara... a mí me contestaron que solamente es en caso de violación y de menores que para esto no existe la posibilidad de poner mamparas. Yo lo he pedido pero como mi abogada tampoco se movía.” (Dona 24)

Com ja hem vist, no és freqüent que la resolució judicial serveixi per que la dona consideri tancat el capítol —“Me dijo que no, que había que dar una facilidad en la vida y que de momento lo íbamos a dejar así. Yo le dije.. y estas son mis palabras, que yo dejaba en su responsabilidad que algún día se me viera en los telediarios muerta por culpa de esta persona. Me dijo que no podía hacer nada, que me quedo en una... Ya está, ya no me han vuelto a llamar ni nada de nada.” (Dona 28)—, però també hi ha valoracions positives: “Yo creo que, de momento, se ha hecho lo necesario, después del juicio ¡ya veremos! Pero claro, yo por mí que vuelva a su país. (...) Yo para mí que después del juicio y de la pena que lo expulsaran a su país directamente. (Dona 29)

CAPÍTOL 5

5.6 LA DEFENSA JURÍDICA

La defensa lletrada no està valorada com a factor de protecció i assistència. És un dels àmbits menys valorats en termes de qualitat. Especialment malparada surt la valoració del servei d'assistència jurídica gratuïta: “A mí me dijeron aproximadamente un mes. Un mes... fíjate dónde estamos. Y mi abogada sigue sin llamarme. Y ella me dijo: ‘Yo en cuanto sepa algo, ya lo que sea...’ Y me llamó... (...) Luego lo que se me dijo... por eso te digo que va para largo.” (Dona 16)

Podem afirmar que les víctimes troben una gran diferència entre els advocats d'ofici i els privats: “Ya sabemos cómo van los abogados de oficio. No es lo mismo contratar a un abogado que tú lo ves, que no uno de oficio. Que los debe haber muy buenos yo no te lo discuto, pero el dinero manda. No se toma el mismo interés uno de oficio que uno que le estás pagando.” (Dona 12)

Els relats evidencien que els advocats d'ofici no s'impliquen en el cas –“No estoy muy contenta. (...) Le he visto un par o tres de veces como mucho, pero no quiere vincularse mucho en este tema, no sé si es porque le tiene miedo a él o no sé por qué. (...) Sabe que son personas violentas él y su familia, pues quizás le tiene miedo.” (Dona 29)— i les víctimes se senten desorientades: “No estoy muy informada del proceso judicial. Mi abogado llamaba sólo el día anterior al juicio, la abogada de la casa de acogida tampoco se implicaba en el caso.” (Dona 8)

La valoració és negativa, ja que l'assistència es defineix com molt deficitària: “Tenía a mi abogado... de oficio. Su táctica era como muy hormiguita. Estaba como haciendo poquito a poco, cualquier otro abogado lo hubiera hecho mejor.” (Dona 5)

“En estos años he puesto 8 denuncias y todavía hay un juicio pendiente, pero no te puedes pasar toda la vida en el juzgado. Y los abogados de oficio que he tenido no valen para nada. Al principio, te ofrecen ayuda... pero después no vuelves a saber nada de ellos/as.” (Dona 9)

“Del juicio tengo que estar detrás, detrás. A mí se me ocurren cosas... o sea, a mi abogado no se le ocurre nada. Entonces le digo: ‘Oye, ¿y no se puede hacer ningún escrito conforme todo lo que le tiene que caer? O sea, que sepan que está ahí, que lo localicen, para que le vaya cayendo todo. Ahora mi abogado está más tranquilo por eso, o sea, es la primera vez que le veo como más seguro de lo que va a pasar, porque antes era como... hay que esperar... no sé qué... Pero en vez de coger y meter caña a los jueces o ir allí... ‘¿oye qué pasa?’, es como que va esperando.” (Dona 5)

“Intenté ponerme en contacto con mi abogada en el mes de julio, lo logré a las cinco veces y la señora me contestó que ella no estaba para aclarar los problemas que tenga la policía de aquí ni las historias que se inventan, que el agresor está dentro de la cárcel, que no puede salir y que me tranquilice, que ella no es mi psicóloga, y a partir de entonces ya no me ha vuelto a coger el teléfono hasta hace dos meses. (...) Yo no he podido recurrir ni he tenido la información ni he podido hacer nada.” (Dona 24)

Es percepció manca d'informació vital i essencial per les dones: “Mi abogada está de baja por embarazo y por maternidad, y no ha estado, y a mí no me coge el teléfono.” (Dona 24); “Hablé con el abogado y me dijo que, en principio, hay que pedirlo con un mes de adelanto y hace dos semanas lo volví a llamar porque lo he llamado muchas veces y las secretarias me dicen que no está, que no se puede poner o que tiene una visita... Entonces llamé a la secretaria y le dije que si no se podía poner que me diera día y hora para ir y hablar con él, y entonces ella habló con él y me dijo que le había dicho que lo del biombo con

CAPÍTOL 5

que se pida tres días antes ya es suficiente... Así que no sé, primero me dice un mes y ahora tres días.” (Dona 29)

I la dificultat per accedir a l'advocat/da apareix repetidament en les entrevistes: “La última vez fue cuando pasó lo del juicio que me dio la sentencia, la he estado llamando por teléfono, siempre o está ocupada o no está. O sea que no, no encuentro que esta abogada... a lo mejor sí, pero para mi no es eficaz.” (Dona 19)

“Mi agresor ha recurrido la sentencia está en prisión preventiva y las cosas están, teóricamente, siguiendo su curso, pero no sé qué ha pedido el abogado, no me recoge las cartas, no veo en ningún sitio reflejadas las cintas con las amenazas de muerte... No ha hecho nada, no ha pedido nada.” (Dona 24)

En moltes ocasions són les pròpies víctimes les que s'han de defensar i no troben el recolzament de l'advocat ni de l'Administració: “Te tenían que creer, pero con pruebas. O sea, yo tenía que hacer de detective y juntar pruebas, que si registros de teléfono... y tenía que estar como muy por el tema. Entonces, imagínate psicológicamente como estás, porque estás sola. (...) Con mi abogado, no sé qué... Y yo digo ¿pero cómo...? Esta gente está para protegerme a mí o que... hablé al abogado a ver si podíamos llamar a la guardia civil para que me acompañasen o algo, porque claro, él ve que estoy indefensa totalmente, o sea él ve como que no me hacen caso.” (Dona 5)

Hi ha situacions en què les víctimes fins i tot s'enfronten a l'opinió de l'advocat: “La abogada... bien, pero no bien. (...) No es que no me convenza, ella creo que está haciendo su trabajo, pero a mi no me sirve el que diga... le pido lo mínimo, porque ella pide lo mínimo porque ya tiene bastante. No, la que no tiene bastante soy yo.” (Dona 16).

Dona: El señor se peleó con cuatro policías y eso sí que figura, pero que a mí intentara matarme me parece que no figura en ningún sitio.

Entrevistadora: ¿Qué crees que ha pasado aquí?

Dona: La abogada. Lo que yo he declarado luego no figura en la sentencia en ningún sitio; en la sentencia figura que lo eché de casa el mismo día del intento de asesinato, cuando yo lo eché 8 días antes y me tuvo 8 días encerrada en mi casa, y por la noche, durmiendo al lado de mi casa para que no me pudiera ir". (...) He ido al colegio de Arenys a denunciarla [a la abogada] y de ahí me han derivado al colegio de abogados de Barcelona y la he vuelto a denunciar por escrito... Mira, ésta es la carta de denunciada y lo único que me contestan es que hasta que no conteste ella no pueden hacer nada y de esto hace ya 6 meses. (...) Yo considero que esta señora abogada está jugando con la vida de las víctimas, y por lo tanto no quiero archivarlo, quiero llegar hasta el final y si tengo que denunciarla en público, en la televisión o en la prensa, voy a ir."
(Dona 24)

CAPÍTOL 5

6 ELS RESPONSABLES DELS DELICTES DE MALTRACTAMENTS CONTRA LES DONES: LA PERCEPCIÓ DELS AGRESSORS

6.1 LES SENTÈNCIES: CONFORMITATS SENSE JUDICI, DOBLE CONDEMNNA PER TRENCAMENT DE MESURA CAUTELAR

El primer que crida l'atenció respecte a la sentència i l'actuació penal és que, essent jurídicament un element tan rellevant, la percepció de la majoria d'homes és que té poca o cap importància. Sovintegen les conformitats pactades just abans d'entrar a judici, sense reflexió de cap mena, per recomanació dels advocats : “A mí me dijeron eso: “18 meses y firma aquí” y ...pues vale, pues firmo. Si no tengo ni idea de cómo va el rollo” (Home 1.P).

Els sembla natural el fet de no participar-hi activament: “Claro, sí. (...) [Mi mujer] no dijo nada, no dijo nada; no dijo nada ni ella ni yo, nada.” (Home 19.MPA). I per tant es posen en mans dels advocats : “Fuimos al juicio, lo que pasa que, bueno, el abogado mío me dijo: ‘Bueno aquí no tienen nada que...’ Dice ‘ir a la cárcel no vas a ir porque piden menos de un año, y como no tienes antecedentes, no...’. Dice ‘lo que haremos que con la sentencia que digan diremos que estamos de acuerdo’, y eso. Y así lo hicimos.” (Home 26.MPA).

A part de que diuen que no se senten en posició de qüestionar el criteri de l'advocat, quan es troben en presó preventiva s'hi pot afegir l'efecte de trobar-se en una situació excepcional que contribueix a prioritzar per davant de tot l'objectiu immediat: “En ese momento no pude decir nada, sino simplemente

CAPÍTOL 6

me dijeron la consecuencia que podía tener y yo lo que quería era salir [de prisión]. O sea, acepto lo que sea, pero salir de aquí.” (Home 27.MPA).

Per aquests motius el fet que signin la conformitat no implica que acceptin els fets, ni que la pena suposi el reconeixement *a posteriori* de la seva responsabilitat: “No hubo juicio, lo único que hicieron fue sacarme detenido llevarme a la jueza y decirme que o aceptaba lo que había o íbamos a juicio. Acepté, ¿qué iba a hacer? Luego dijeron que le había tirado cosas...” (Home 23.MPA)

Els homes entrevistats afirmen sense embuts que van acceptar la pena absolutament convençuts que si no ho feien les conseqüències serien pitjors: “[Vaig acceptar] una pena de llibertat provisional confiant que no l’hauria de complir perquè eren dos anys i el primer delictes.” (Home 22.P). Però neguen els fets, els minimitzen o els justifiquen per motius diversos, que després analitzarem en el capítol dedicat a la relació amb les dones.

Els pocs casos de no conformitat podrien fonamentar la creença que si no accepten, les conseqüències són pitjors. Segons la narració d’un dels entrevistats, la no acceptació de l’any de presó que li proposaven amb conformitat va acabar convertint-se en un condemna de sis anys i mig després de recórrer la primera sentència, que el condemnava a dos anys i quatre mesos de presó: “Considero una aberración mi condena; hay gente que ha realizado verdaderos malos tratos y le condenan de 2 a 3 años, y a mí 6 años y medio.” (Home 8. P)

En molts casos, de les seves manifestacions es dedueix que la mesura cautelar d’allunyament es viu com una doble condemna, i que aquesta és encara més difícil de complir perquè suposa una llibertat permanentment coartada: “O sea, yo al menos yo me veo desprotegido; supongo que los demás igual. Si me he

encontrado una mujer de estas que es borde, borde, borde, yo es que no puedo pisar ningún sitio de Cataluña ni de ningún lado, ni del extranjero. ¡Me tengo que esconder debajo de una piedra!” (Home 3.P).

Però també en molts casos per les dificultats pràctiques de compliment, per proximitat del lloc de treball d'ambdues parts, pel cercle de relacions socials, etc. O, senzillament, perquè reprenen la relació: “Tengo una orden de alejamiento pero que... bueno, que solamente hemos cumplido, dijéramos, dos meses y ya está. Después pues, otra vez he vuelto a vivir en casa y, o sea, las cosas... las cosas, bueno.... (...) Cuando le ponen una orden de alejamiento, ya lo ves cada dos por tres que bueno, que tiene una orden de alejamiento que si no sé qué, no sé cuántos y, al final... (...) No me sirve de nada. No me sirve de nada, porque... porque las órdenes de alejamiento no se cumplen para nada.” (Home 26.MPA)

Quan el trencament de l'ordre de protecció es produeix amb l'avinentesa de les dues parts, no viuen l'incompliment com una situació de risc: “A ver, en ese sentido me perjudico yo, ¿vale? Porque voy al asistente judicial..., cuando tuve la primera visita y eso, se lo dije: ‘¿Que quieres?’, ‘Sí’, dice: ‘Ya sabes que la orden de alejamiento que tienes y eso...’ y digo: ‘Ya’. Pero bueno, lo que eso... siempre, siempre que no haya ningún motivo por el que tengan que venir por alguna cosa, o algo...” (Home 26.MPA). Algun dels entrevistats ho viu com una situació absolutament natural, fins i tot en el període de temps que passa entre la denúncia i el judici. A la pregunta de si van tornar a estar junts de seguida, malgrat l'ordre d'allunyament, l'Home 1.P explica que al cap d'una setmana van reprendre la convivència: “Claro, estábamos juntos cuando me cogieron a mí, que yo había salido del trabajo”, i després durant tot el procediment van continuar junts.

En canvi, quan el trencament es produeix per l'incompliment per part de les dones, augmenta el sentiment de desprotecció per part dels homes: “Es ella la

CAPÍTOL 6

que viene a mi casa, me monta el 'pollo' en mi casa.. y soy yo el que llamo a los Mossos d'Esquadra. Y al que detienen es a mí, y es a mí al que me condenan por quebrantamiento. ¡Cuando el piso era mío! Pero, a ver, señores míos, ¿qué he quebrantado yo, si la señora esta se presenta en mi casa a montarme el 'pollo'? ... ella dice que ella y yo estábamos juntos" (Home 11.P)

Un altre entrevistat relata la sensació de "persecució": "Me hicieron una orden de alejamiento que yo estaba conforme, me pidieron que no entrara a Cataluña, yo tengo amigos en Valencia y me fui a Valencia, con todos mis amigos. Yo allí cogí una depresión muy chungu... y me fui a Valencia; dejé a mis amigos aquí, dejé mi familia... lo dejé todo y a la semana vino a verme ella, eh. A la semana. Once arrestos tenía, 2 años en la Modelo y una orden de alejamiento de Cataluña, me fui a Valencia a vivir y nada, a la semana estaba allí, a la semana." (Home 18.MPA). I no se senten protegits pel sistema: "La orden de alejamiento, se lo vuelvo a repetir, era mutua pero ella se la pasaba por el forro. Yo he llamado a los Mossos d'Esquadra montones de veces, que han pasado de mí siempre." (Home 11. P)

Una altra situació que també sembla donar-se habitualment és la de les parelles que tenen successives ruptures i reconciliacions mentre dura la mesura cautelar d'allunyament: "Entonces estamos muy bien, con orden de alejamiento vivimos los dos, pero cuando nos enfadamos ella tiene un papel con una orden de alejamiento y si va a denunciar ella tiene más fuerza que yo". (Home 12.P). D'aquesta manera es trenca cíclicament la confiança i els homes que acaben en molts casos essent condemnats pel trencament de l'ordre d'allunyament veuen agreujat el seu sentiment de víctimes, d'estar a expenses de la voluntat de les dones, exposats als capricis i rampells passionals d'elles: "Me llamó llorando, que me quería ver... yo tenía entendido en ese momento que si ella lo permitía... después nos enteramos que sí, que por más que uno quiera... Me pidió ayuda porque se sentía muy mal, muy deprimida; se está

metiendo cocaína, ya hace tiempo que lo hace, y yo vi que tampoco la ayudaba en nada. Me llamaba, me decía hijo de puta y sos una mierda de persona, y al día siguiente volvía a llamar y decía perdona, me sentía mal... Se pasaba de la raya... me mandaba mensajes, no se cuántas llamadas perdidas... Me tuve que cambiar el número telefónico, me fue a buscar a mi trabajo..." (Home 23.MPA). Un cop més posen en dubte la neutralitat del sistema judicial: "A todo el mundo que se lo explico no se lo creen: ¿Pero cómo te pueden condenar si estás en tu casa y viene ella? Digo: pues mira, eso explícaselo a la jueza." (Home 11. P)

A més, el trencament de l'ordre d'allunyament comporta en ocasions penes superiors a les derivades de l'agressió pròpiament dita. És el cas d'un entrevistat que va ser denunciat per insults (durant el procés de separació) i que ha acabat complint 14 mesos de presó per trencament de l'ordre d'allunyament tenint encara pendent la primera denúncia.

La desconfiança cap a la justícia l'exposen de vegades de manera poc fonamentada –"Mi opinión es que la ley no está demasiado bien de la cabeza, de verdad." (Home 1.P)—, però la queixa de que s'investiga poc és recurrent: "Simplemente que investigaran un poquito y vieran realmente lo que ha pasado y lo que no ha pasado. ¿Entiende? Que cuesta muy poquito llegar... Los Mossos d'Esquadra, que para eso tienen una unidad de investigación la policía. (...) Ella estaba en el piso, había un cuadro roto, ¿vale?, y tenía cortes en las manos ella, y dice que soy yo que le cojo la mano yo que le pego contra el cuadro, y digo: "hombre, por Dios, que eso no se lo cree nadie". Pues sí, sí. Dice que ella, intentándole pegar, que yo le cojo la mano, la llevo contra la pared, y rompo el cuadro de cristal y los cortes esos se los hago yo con la mano pegándole en el cuadro. Digo vale... Y ahí, como prevalece la declaración de la víctima, pues ya está..." (Home 11. P).

CAPÍTOL 6

En algun cas aporten antecedents que corroboren la sensació que tenen: “A mi excuñada, que también denunció a su pareja, le han condenado a TBC por mentir en el juicio”. (Home 10. P)

Entre les queixes es repeteix també la que acusa els professionals de no ser neutrals: “Aquesta fiscal no té... bueno, és que no té dret a estar dins de la justícia (...) És que anava a per mi, clar. Tu imaginat, el advocat, jo i 6 dones... la hemos cagao, eh? I ni dir ni mu, no vaig dir ni mu. (...) Tinc d'anar a presó? Me'n vaig a presó. Lo que es evident que quant surti de presó no seré més bo. (...) El comportament d'aquesta senyora fiscal, o senyoreta... la fiscal, vull dir, jo entenc de que passa gent per allà que realment ha fet mal però no es tracta de que només entris se't tiri a la jugular a per tu... perquè s'han de sentir les dues parts... i si a demés t'ho està dient l'advocat, que no senyoria...” (Home 14.MPA). La queixa s'extén també als jutges: “Cuando vi que ella estaba denunciando pues yo también empecé a denunciar. Pero mis denuncias, la juez no escuchó, no escuchó nada.” (Home 12.P)

Alguns entrevistats denuncien també que es cometen errors: “9 meses: 3 por agresión y 6 por amenazas. Que esa es otra, porque ella retiró la denuncia. O sea, que las amenazas no me las tendrían que haber metido, pero bueno...”(Home 11. P); “Por lo que estoy ahora aquí es por haber roto la orden de alejamiento. ¡Es que hace 12 años que está caducada! (...) y por violencia doméstica, me ponen, por violencia doméstica. Si mi mujer actual está ahí, en casa, dice: ‘Si él está ahí en casa...’ dice: ‘En casa nunca ha habido ningún tipo de violencia doméstica. No...’. O sea, cogen la torta que yo le pegué hace 17 años, que tenía motivos de haberle pegado la torta.” (Home 2.P).

I, per últim, en ocasions troben les condemnes desproporcionades, encara que reconeixin la seva culpa. És el cas de l'Home 5.P, que valora positivament la

lleï malgrat que va patir una ordre d'allunyament durant 2 anys estant "molt enamorat".

CAPÍTOL 6

6.2 LA INFORMACIÓ. PERCEPCIÓ DE LES ACTUACIONS PENALS. ELS ADVOCATS D'OFICI

Cal diferenciar dues situacions: la primera, més freqüent, és aquella en la qual l'agressor és detingut just després de l'agressió i el procés judicial transcorre de forma àgil (judicis ràpids) i "en calent", amb les conseqüències positives i negatives que això comporta: "Han sido juicios rápidos todos [13 o 14]. Te encerraban en el calabozo, y a los dos o tres días me traían aquí a Arenys, juicio y salía absuelto o me alargaban la condena..." (Home 18.MPA); "Fue por un bofetón, porque mira nos enfademos en la calle y ostias. Y ahí me vino la policía, me llevó y ya está. Al otro día tenemos un juicio rápido de estos y nada más, no hemos tenido mas trato con los juzgados." (Home 20.MPA)

La segona es dóna quan transcorre un període de temps entre la denúncia, el judici i l'execució de la pena o mesura penal alternativa. En el cas de les mesures penals alternatives, és l'execució el que més es demora en el temps. Aquest retard suposa òbviament uns perjudicis pel què fa a l'adequació de la resposta penal: "Todas estas cosas van muy lentas, ¿vale?, y que, bueno, y a veces las cosas, como dicen que la ley se endurece, que si tal, que si cual, si en vez de tardar tanto tiempo tardaran menos, la mitad de las cosas no eh... no, no pasarían. Yo creo que la cuestión es esa: no que endurezca la pena. Pero, bueno, más que nada es lo lento que es todo. (...) Desde que terminó la orden de alejamiento de un año y medio, y ha pasado un año y medio y todavía los procedimientos que tengo que hacer y esto, todavía no sé ni cuándo van a empezar. Todas estas cosas no les van a servir si... si no hacen todo esto en menos tiempo. Yo creo que la cosa está ahí." (Home 26.MPA).

Però aquesta prolongació en el temps té, paradoxalment, un efecte positiu en el fet que dóna espai per a una major informació i una assumpció del procés penal com a part condicionant de la seva vida: "Jo estic content d'alguna forma

d'haver-ho pagat perquè va ser una cosa que estava malament, dintre d'una magnitud... aclarim-nos." (Home 16.MPA). En molts casos, els processats tenen informació general del fenomen de la violència domèstica i de la seva repercussió social, però dissocien aquesta informació de la seva situació: "Como violencia doméstica lo veía por la televisión, porque sale realmente; ahí se ve claramente qué es violencia doméstica... Pero por una discusión, un empujón, como yo, no..." (Home 1.P). Un dels entrevistats distingeix entre « maltratadores » i « maltratadores de verdad » : "La diferencia es que un maltratador no puede sufrir una serie de problemas que sufrimos los demás, problemas económicos en un momento dado que también los hay y bueno, al igual este maltratador no tiene ningún problema simplemente que le da por ahí por pegar a las mujeres y tratarlas mal... verlas inferiores. O como objetos sólo. A mi no me haría gracia que si tuviera una hija se pasaran con ella. Por otro lado ya te digo yo creo es falta un poquito de información porque si a la mujer se la tuviera más informada se lanzaría a avisar antes, es que yo creo que avisan muy tarde..." (Home 13.P)

De manera gairebé unànime, se senten molt desinformat respecte al seu procés personal: "Supongo que mandarán una notificación, pues como... que se ha detenido el orden de alejamiento, supongo, no sé... no sé cómo va." (Home 26.MPA). Fins i tot respecte als motius de la condemna: "Por delito... causa ella o no sé quién más está. Porque ella no... por causa de golpe de causa de ella, porque causa de ella no sé... Yo no sé por qué estoy pagando en la cárcel. Yo no sé por qué. Yo no sé nada. Yo no sé por qué estoy aquí." (Home 21.P).

Ho atribueixen tant als advocats –"No, no, [el abogado de oficio] no me ha explicado... Él me dijo que había salido de la cárcel y que no iba a ir a la cárcel. Yo creo que no porque yo estoy cumpliendo todo al dedillo, o sea, yo creo que si cumplo esto al dedillo esto será un voto a mi favor supongo ¿no?" (Home

CAPÍTOL 6

25.MPA); “El abogado de oficio no me informó de nada, lo único, la única vez que vino a hablarme que fue cuando estaba detenido en los Mossos y como a las 10 horas que vino al otro día a decirme que si yo no lo aceptaba todo podíamos ir a un juicio oral y público y no se me informó de nada...” (Home 23.MPA)—, com als jutges: “Mi abogado me dijo que podía negarlo todo e ir a un juicio oral y público y después me dijo la jueza que de comprobar que yo no tenía razón podía acabar detenido, no se me informó, no me lo dijo ni mi abogado ni en el juicio, ni la jueza, no me lo dijo absolutamente nadie, que por ser la primera vez, que no se tomara en cuenta y como no había habido agresión física, la condena que tenía era justamente a nivel de que yo le hubiera pegado, nadie me explicó nada, no sé si se me juzgó bien o se me juzgó mal, no lo sé.” (Home 23.MPA).

En alguns casos no sembla que hagin tingut un paper gaire actiu a l'hora d'obtenir informació –interrogat sobre si li havien explicat el perquè del període de temps transcorregut entre el judici i la condemna i l'ingrés a presó, l'Home 1.P contesta senzillament: “No, no me han dicho nada.”—, però en d'altre ho expressen clarament en to de queixa: “Primer, que no m'ho van notificar [l'ordre d'allunyament]. Tampoc m'ho van posar tampoc... No em van condemnar per incompliment de l'ordre, perquè no se'm va notificar oficialment. Em va venir un Mosso d'Esquadra que no m'acostés, però jo pensava que era perquè ell m'ho deia. I després, quan m'ho va dir l'advocat, em va dir: ‘No, és que el jutge et va posar una ordre que, encara que no està feta per escrit, era que no t'apropessis a casa d'ella. I, bueno, no t'ha posat res perquè no t'ho han fet per escrit, tu no has firmat res, però t'has saltat una ordre’. I jo no ho sabia. [Era l'any 2000, abans de la Llei]. Com que no hi havia sentència aprovada, ni hi havia problemes ni hi havia ordres de no apropament... No era com ara, que hi ha tota l'alarma social i tot això.” (Home 22.P); “Al hablar con juez, juez no sabía nada. Yo hablé con juez 3 veces.” (Home 21.P).

La desinformació s'extén a la sentència, malgrat la seva rellevància. L'Home 20.MPA afirma que ha estat condemnat a l'ordre d'allunyament, i quan l'entrevistadora li aclareix que l'ordre és una mesura complementària i li suggereix la possibilitat de que la sentència estableixi un programa formatiu, diu: "Esto me enterado después. La verdad es que yo esto me viene de nuevo. El programa este y la terapia, nadie me había comunicado que yo tenía que hacer hasta que me llegó, me llegó un aviso que me presentara en el juzgado de Sabadell." (Home 20.MPA). En un altre cas, l'entrevistat afirma que desconeixia l'existència de l'ordre d'allunyament: "Hasta que nos enteramos... un policía, yo estaba trabajando en la discoteca y allí iba un Mosso de paisano... Da la casualidad de que a mí me detienen y yo nunca presté declaración, no me preguntaron lo que había pasado y en 48 horas ya tenía la sentencia." (Home 23.MPA)

Un cop reben la sentència van seguint els passos i s'assabenten sobre la marxa del que han de complir: en el cas de l'Home 27.MPA, la condemna se li va suspendre perquè era la primera i no tenia antecedents, però no va saber que havia de seguir un programa formatiu fins assistir a la primera sessió: "Me enteré aquí [Instituto Genus], porque me llamaron de aquí. Yo no sabía nada. (...) Me dijeron que me llamarían o que me harían una... alternativa o algo de eso". (Home 27.MPA)

En cas que el condemnat sigui immigrant, se suma la desinformació al voltant de les conseqüències que pot tenir el procediment a efectes de la seva situació a Espanya: "[Para el permiso de residencia] no lo sé, tengo entendido que sí [que puede afectar]; si yo tuviera un permiso por trabajo o una residencia por trabajo, sí, no he averiguado, hay una dirección para averiguar pero no... (...) Yo tengo entendido de que si no hay reincidencia en dos años se cierra pero no lo sé en concreto." (Home 23.MPA)

CAPÍTOL 6

Només un dels entrevistats, que després d'haver-se sentit enganyat per l'advocat d'ofici n'havia contractat un privat, coneixia perfectament la seva situació: “La pena ha estat extingida des del 2004. El que passa és que ells s'ho tenen apuntat, perquè està sumat tot. M'han encadenat les tres condemnes. (...) Fins ara no havia fet res perquè no sabia. Perquè a mi... Primer, que mi no m'ho van dir. (...) La llei diu que tu tens el dret d'agafar-te encadenació de condemna, que els beneficis són; però, clar, si jo no tinc cap benefici, jo puc treure les condemnes que ja tinc pagades. Llavors el que faig és: trec les que tinc pagades i llavors el 18 d'agost, que acabo de pagar lo dels 2 anys de reclusió, també la trec. (...) Ara tinc un [altre advocat], de pago.” També respecte al programa de tractament: “Porten... tres anys demanant-m'ho que falta el programa. El que passa és que és el que li dic: que no he de fer un programa que no... Que tu m'obliguis a fer un programa que jo no he de fer, no. Per què? Tu vols cobrar una subvenció? Em sembla molt bé, amb la gent que ho tinguis que fer. Ara, que tu em diguis: ‘Mira, t'he valorat una mica i...’. És que aquí no t'atenen ni els psicòlegs!” (Home 22.P)

Els advocats d'ofici són, de fet, un dels motius de queixa més recurrent. La valoració és, en general, força negativa: “Tinc un advocat que suposo que es el que vindrà... que jo... perdona però és un inútil. Perquè no es pot demanar a una persona quan li vam enraonar dels papers que no m'enviava i tal, deia busca diners, treu diners... (...) Això es un xantatge, perquè si saps que no puc pagar com vols que tregui diners, si a demés no em deixen treballar. (...) I per solventar el problema em va dir junta diners i llavors actuaré. Llavors què m'estàs dient xato? Que si no pago faràs el boig?” (Home 14.MPA). No se senten atesos –“El abogado... no lo he visto todavía desde el año pasado, ni he recibido ningún papel ni nada. Que la única fuente de... ¿cómo se llamaba?... el Arnau. El Arnau que me ha echado una mano, hasta ahora, porque mi abogado todavía... ni para hablar conmigo ni nada, eso para empezar y ya está.” (Home 19.MPA)— i arriben a sentir-se enganyats: “Vam

fer el pacte [de conformitat per un altre delicte] i als set mesos em va venir l'advocat que estava condemnat a 3 anys. O sigui, m'havia enganyat l'advocat. (...) Em va enganyar, em va enganyar... El que passa és que després de set mesos ja no podia fer res, ja era el fi. I ja... és el que he estat pagant.” (Home 22.P).

Es critica el desinterès, el poc esforç per desacreditar la versió de la víctima, per aportar proves, per fer valer la versió dels fets que dona l'home: “... es un pueblo que está lejos, hay que hacer un montón de kilómetros y el abogado si está 4 o 5 horas hasta que prepara el juicio... el abogado que va a llegar allí ya está cansado antes de entrar a juicio. Yo, todos los abogados que he tenido, porque cada denuncia lleva un abogado y tal... solo se sientan allí y el juez les pregunta si quieren decir algo y pues nada, pues eso, al final en el juicio tenía que haber cogido un abogado de pago en lugar del penal.” (Home 12.P). No es genera cap mena d'empatia —“Le expliqué todo lo que había explicado pero bueno... no hizo caso, no me hizo caso. Y luego hablamos de lo que habló con mi exmujer, y después vino aquí otra abogada que... le llamó un montón de veces...” (Home 19.MPA)— i arriben a desqualificar-los totalment: “No valía para nada”. (Home 6.P).

Comenten també l'assumpció per part dels advocats dels prejudicis socials segons els quals les dones tenen sempre les de guanyar —“Lo que pasa es que el abogado de oficio cuando se entera que maltratas... (...) Yo, todos los abogados que he tenido, porque cada denuncia lleva un abogado y tal... sólo se sientan allí y el juez les pregunta si quieren decir algo y pues nada, pues eso, al final en el juicio tenía que haber cogido un abogado de pago en lugar del penal.” (Home 12.P)— i que, per tant, ells només poden aspirar, en el millor dels casos, a assolir una bona conformitat —“Yo de estas cosas no entiendo pero me dijo esto, y, bueno, dijo: ‘Como a prisión no vas a ir de ninguna manera’ dijo: ‘...pues bueno, estamos de acuerdo con lo que digan.”

CAPÍTOL 6

(Home 26.MPA)—, una rebaixa de la pena o una execució més o menys favorable: “Esa noche no vino nadie que quisiera hablar conmigo hasta el día siguiente. (...) Por la mañana vino una abogada y un chico marroquí de intérprete. La abogada me dijo que no se podía defender y le pregunté por qué y me dijo que porque mi mujer tenía un golpe en el ojo y está mal.” (Home 24.MPA)

Com s'exposava amb anterioritat en les víctimes, es fa palesa la desconfiança prèvia respecte a la professionalitat dels advocats quan no són particulars (de pagament) respecte a la seva implicació: “¿Cómo puedo confiar en la ley?, si un amigo mío me está diciendo ‘¿tú quieres que te absuelvan del todo? Paga 500 euros, si no...’. No te puedo concretar pero existe, lo mismo que existe corrupción y...” (Home 23.MPA). Tots manifesten que si haguessin pogut pagar un advocat haguessin estat millor assessorats i defensats: “El abogado no se movió para nada; un abogado de oficio que me tocó que, si yo lo llevo a saber, que encima estaba trabajando, tendría que haberme pillado un abogado de pago, que también el error fue mío también. (...) Si hasta delante del juez le dije al abogado: ‘Bueno, ¿no me defiendes o qué pasa?’, se lo dije delante del juez porque es que no abrió la boca para nada. Yo, claro, de leyes así yo no entiendo. Yo no sabía si había que recurrir...” (Home 1.P); “Creo que mi abogada, si lo hubiese pagado, me hubiera asesorado mejor.” (Home 23.MPA).

Però no només els advocats d'ofici són acusats de manca de professionalitat: “Si lo llevo a saber, es que no declaro ni delante de la policía ni delante del abogado, sino hacerlo.. declarar delante de un juez. O sea, la cosa hubiese cambiado mucho. Aparte un señor que para mí ni me merece todo el respeto ni me lo desmerece; yo sé que es un señor que es un abogado de oficio y, como tal, pues lo que miran supongo que es cerrar casos y cobrar las cincuenta o lo que cobren por cada caso. Pero tenían mucho interés en llegar a un acuerdo, y que lo veía muy negro para mí, cosa que después, cuando me condenaron, dijo

que (...) Me dijo que yo había pagado dos veces por la misma condena... Bueno, en fin, unas historias que me..." (Home 2.P)

Cal assenyalar, però, que en algun cas sí que se senten ben assessorats: "[Tuve un abogado] de oficio, porque eran fiestas y... y bien, se portó, vino, me acompañó... En principio no tengo ninguna queja." (Home 20.MPA). I en una ocasió el processat –condemnat a 14 mesos amb conformitat en judici ràpid, que creu que hi ha molta alarma social—va contractar posteriorment els serveis de l'advocat d'ofici que li havia estat assignat.

Però això no sempre els fa sentir segurs ni amb garanties de que el procés serà just. A un dels denunciats, per exemple, el preocupa que les converses telefòniques amb l'ex-parella (quan ella el truca per demanar-li que tornin) no estiguin gravades, perquè no sap si es podran utilitzar: "Nadie me va a creer". (Home 15.MPA)

També hi ha processats amb advocat de pagament insatisfets: "Me falló, llegó intoxicado al juicio, estaba en tratamiento". (Home 8.P); "El abogado, que vaya pájaro también... que el día que me llevaron detenido llamaron al abogado y no se presentó. (...) Era un abogado de pago." (Home 2.P)

Tenen el recurs de canviar de lletrat –com ho va fer el primer dels dos casos esmentats (el nou va recórrer al Tribunal Constitucional)—, però en general el posat dels agressors respecte a l'assessorament legal és de passivitat i resignació: "Yo me conformé con lo que me dijeron aquel día [del juicio]. La verdad es que estaba muy confuso, no preguntaba, todo decía o sí o no, estoy de acuerdo o no, pero no, no estaba... estaba completamente arrepentido y serio y triste por lo que había pasado y no estoy acostumbrado a que pase, y la verdad es que no pregunté demasiado. Ni he vuelto a preguntar, ni he hablado con nadie de esto ni... (Home 20.MPA).

CAPÍTOL 6

Segueixen les consignes que els diuen –“Me dijo la abogada que no dijera nada, que no hablara, incluso cuando salimos quería hablar con ella y me dijo que no...” (Home 19.MPA)— i se centren en no cometre cap error afegit: “ La abogada me dijo que de momento no íbamos a hacer nada cuando estamos en el juicio rápido y allí tenemos que escuchar a tu mujer, a ver qué quiere y tú, a ver qué quieres, si seguir con ella o separarte o ir contra ella. No, yo tengo que estar recto, recto, lo que tengo, tengo que decirlo, lo que me pasa tengo que decir y eso es lo que hay. Yo no voy a alterar ninguna cosa, yo me acuerdo de todo, hasta ahora...” (Home 24.MPA)

Malgrat el desconeixement de les lleis i els procediments que, si més no inicialment, tots reconeixen, es manifesten expressant la seva disconformitat amb el marc legal: “No se tiene en cuenta la situación real, ni el esfuerzo. La ley no es justa porque cree a las mujeres y nunca a los hombres. No se investiga.” (Home 15.MPA); “¿Cómo juzga el Estado algo que dice una mujer sin comprobar si era verdad o no? Han pasado de no condenar a los que pegaban a su mujer y después la mataban a condenar al que la mujer va y dice ‘mi marido me ha amenazado de muerte’ sin comprobar si es verdad, solo por ese hecho de que la mujer quiera joderle la vida a su marido, no sé, ¿cómo se comprueba lo que una mujer dice? Por qué ¿por qué ha habido muchas muertes?, no es justo. Porque, si yo vivo aquí y digo que mi mujer me ha amenazado de muerte a mi no me hacen caso porque ¿no hay casos en los que la mujer mate al hombre? o habrá uno o dos de 10, de 10, 8 son mujeres y 2 hombres, eso es lo que no veo justo en la ley que no se compruebe lo que una mujer dice. (...) Me parece bien que pongan horas para que no cumplas condena dentro porque hay mucha gente dentro y hay mucha gente que no tendría que estar dentro. Pero no me parece bien que ahora porque ha habido muchos casos de violencia doméstica y muchas muertes juzguen a todos como si tuvieran que matar. A mí me han dado las mismas horas que le hubieran

dado a uno que hubiera pegado a su mujer, me lo dijo mi abogada y me lo dijo Eva. Se me juzgó como si hubiera sido agresión física.” (Home 23.MPA)

En general senten que les lleis no s'apliquen de forma imparcial i donen per suposat que hi intervenen factors subjectius: “Quizás la vieron mal y creyeron lo que decía ¿no?” (Home 23.MPA); “El juez mismo si hubiera pensado solo durante medio minuto, 30 segundos, por qué esta persona está aquí con esta mujer y no le mató ni le pegó, con 3 denuncias que le hizo y esta es la cuarta. ¿Quién es el culpable y quién es el inocente? Así se puede ver las cosas. Pero bueno, que yo antes de apostarme en una cosa tengo que ver los hechos y tengo que escuchar las dos partes, y aquí en España no se escucha, se escucha siempre la parte de la víctima. No es igual como en Francia, porque yo estuve allí... por ejemplo te lías... con la mujer... o robas o cualquier cosa, traen el culpable y la víctima, y al lado del juzgado los dos son culpables, siempre preguntaba...” (Home 13.P).

A banda del posicionament a priori dels jutges, perceben també desproporció i deficiències en l'aplicació de la llei: “No sé si la resposta de la justícia en aquest cas és adequada. (...) Em van condemnar a los mínimos.... a 37 dies de treballs en benefici de la comunitat. Millor parat no n'he pogut sortir, però no es el tema... lo fotut és l'asunto de la guàrdia i custodia, que és lo que trobo desmesurat...” (Home 16.MPA). En alguns casos veuen justificat el procés —“Està bé, és just. Jo vaig cometre un fallo, un error, i l'havia de pagar. Ho veig correcte. El que passa és que veig excessiu que em prohibissin o que em possessin una ordre d'allunyament de 5 anys, de no veure el meu fill ni veure...” (Home 22.P)—, però en d'altres se senten desamparats: “Al juzgado de guardia, me tomaron declaración y esa noche y la otra las pasé en el calabocillo, hasta que el juez, el sábado o el domingo, no sé, y hasta las dos de la tarde de un lunes o un martes que fue cuando declaré ante el juez y entonces pues... una pensión de no sé cuanto, fuera de mi casa porque ni casa no estaba a mi nombre ni las libretas ni nada estaba a mi nombre, confiaba

CAPÍTOL 6

tanto en ella que todo estaba a su nombre... Pues claro, de la noche a la mañana ves que te encuentras en la calle, porque has cometido un fallo pero la justicia, la ley te ha prohibido ir a tu casa, y sin nada.” (Home 25.MPA). I un dels entrevistats, molt informat, reivindica l'aplicació estricta de la llei en el seu benefici: “El caràcter retroactiu m'ha d'afavorir, no empitjorant-me, que quan jo vaig entrar ni hi havia programa ni hi havia res.” (Home 22.P).

Alguns entrevistats qüestionen l'adequació i/o el sentit de les mesures que es prenen —“[El control de les trucades] per gent que realment amenacen a la dona... és tonteria perquè no saben el número.” (Home 22.P); “Los trabajos según que caso lo veo bien, yo creo que yo no tendría que haberlo hecho, por ejemplo. Yo estuve trabajando gratis y eso me impidió trabajar en otra cosa en ese momento o hacer otro tipo de actividad.” (Home 23.MPA)—, però sobretot reclamen que se'ls escolti —“Nadie [me ha escuchado], lo único que me ha escuchado es... de la seguridad social, vino un chico...” (Home 13.P); “Más que desorientado, solo porque realmente, o sea, no miraron nada en el sentido de buscar una explicación” (Home 1.P)— i creuen que la manca d'investigació els perjudica molt: “Yo me caí en esta trampa en un momento que era una alarma social, que había muchos malos tratos, que había muchas víctimas... de las mujeres, asesinatos... (...) Siempre tienen que investigar más las cosas, porque no puedes meter y dejar el culpable a la calle, no. Y tampoco no tenían que ser tan ciegos para condenar (...). En mi caso, yo tenía todas mis pruebas y... ellos no tenían ninguna cosa contra mí.” (Home 13.P)

Aleguen que han estat condemnats sense proves: “El juez que me condenó por una palabra que dijo la fiscalía, que tienen que proteger la [víctima] como una persona. Yo llevo... me han condenado a 4 años y 6 meses, aparte sin pruebas, sin nada...” (Home 13.P); “Muy, muy cabreado los primeros días, antes de pasarme al juzgado, y asistente del fiscal y me pedía 11 años

entalegado y luego me ha condenado con 4 años, me enfadé porque... ¿por qué me ha condenado? No tenía ni una prueba contra mí, y además de todo el... del primer día que entre en la cárcel sin pruebas, inocente y... Por un lado, seguro que estoy pagando por algún pecado que hice en mi vida, y gracias a Dios que ahora estoy pagando de momento pero aquí... que lo pago en otro tiempo... además que ahora estoy joven que me da igual.” (Home 13.P). I reclamen que es contrastin les versions i es verifiquin els fets: “Si se ve un caso real, a quien sea, que lo pague; que sean 6 meses, una semana, un día... lo que sea, pero que sea eso. Ahora, que lo vean y lo justifiquen. No ‘porque tú me has dicho que yo lo he visto’. No, no. Si lo has visto tú, lo has visto tú; no lo dicto yo y lo has visto tú. (...) Cuando a una persona se la condene como en mi caso –no el mío en particular, sino parecido o lo que sea—, que se abra una investigación y que impliquen a toda la gente que tiene algo que ver, y a ver quién tiene que pagar: o uno o todos. No que... ‘Éste por aquí, éste es el culpable’. No, no, no, no. Un momento, que lo investiguen. Ahora, estos de aquí, los 7 o 8 que han venido, a ver por qué. (...) Ni me explicaron... Se creyó lo que le dijo, no se lo creyó, que lo dijo el mismo fiscal. O sea, no comprobaba nada de lo que decía. Y, aparte, si estábamos tres personas y hace aparición el coro, ¿quién denuncia?” (Home 27.MPA)

En alguns casos es detecta una desconfiança global cap a la justícia: “Allí en mi país quizás que... vamos, la policía no la van a creer porque como te dicho que tenemos la ley como de Francia, porque tenían que preguntarme a mi a ver como pasó... los dos culpables, o los dos somos víctimas, una de dos, y luego separas y ya está, acabamos separando y cada uno a su lado y niño a ver con quien se va a quedar y ya está, aquí es diferente, por eso tengo más miedo que antes ahora.” (Home 13.P). I arriben a fonamentar-la en amenaces directes de dubtosa credibilitat: “Una de las veces que he llegado aquí con un poco de sangre... se lo dije al juez, y me dijo que habían actuado como tienen que

CAPÍTOL 6

actuar y que si quería denunciar que denunciase pero que... me iban a ostiar de 4 a 1..." (Home 18.MPA)

En d'altres es limiten a expressar el desacord amb el tractament del seu cas —“Yo con mi caso era que se leyeran los papeles y que hubieran visto todo lo que hay, todo lo que ha pasado y tal... en los otros casos no sé.” (Home 18.MPA)—, però tendeixen a extrapolar la seva experiència: “Si un juez no hace ni su trabajo que los echen... No saben...no saben leer ni un papel...” (Home 18.MPA); “El juicio es un puro trámite. Porque, o sea, ¿cómo me pueden decir a mí que mis amigos mienten, la chica esta, con la que yo salía, miente, todo el mundo miente, menos ella? ¡Por el amor de Dios! ¡Escuchen un poquito, averigüen cómo va la cosa!” (Home 11.P)

La desconfiança es fa extensiva també a l'àmbit mèdic —“Sí que había un parte médico, sí. Pero, bueno, es que los partes médicos... te los dan como: ‘me duele aquí’, ‘me duele aquí’, dices ‘me duele aquí’ y tienes un parte médico. O sea, eso de que necesitas un día...” (Home 11.P)— i se n'arriben a inferir conclusions esgarrifoses: “Ya lo he visto: cómo la he respetado, cómo he denunciado y cómo me lo han archivado. Así de claro, ¿entiendes? Eso es lo que he visto yo. Y con esto, lo que están consiguiendo, ¿sabes qué es? Así de claro se lo voy a decir: que cada día se carguen más tías.” (Home 11.P)

A banda de la desconfiança, el que es percep en d'altres ocasions és més aviat un desacord amb el funcionament del sistema judicial, per lentitud o perquè els sembla que no és eficaç: “Home, si el tinc que repetir, el repeteixo. Ara... perdona però és que estic una mica fart, porto un any i pico aguantant xaparrons i bufetades i passar-la molt malament... ja estic cansat. Vull dir... la paciència te un límit, no és que amenaci, no. És que arriba un moment que ja la paciència ja s'acaba. I si tinc que anar a presó que m'enviïn a presó però que

em deixin en pau ja de una punyetera vegada i que parin ja les citacions. (...) Que jo respecto molt la justícia i a demés per això està el guarda de seguretat sinó no... (...) Però crec que ha sigut excessiu tot l'any que m'han donat, però excessiu, eh... citacions, i vinga citacions... i ara com està? I ara preguntes i hoy respuestas, i hoy te toca... i ens veiem a Girona allà i... a veure que toca avui? I tu a callar-te i no contestis ni facis mala cara perquè te la foten... (...) El procés jo m'he trobat que han insistit massa amb el mateix tema. Perquè per exemple he tingut 3 judicis per el mateix motiu. No té sentit... algo falla.” (Home 14.MPA)

El sentiment de victimització i desprotecció deriva en gran part del fet que l'àmbit de la justícia els resulta absolutament aliè i poc permeable: “A mí me ponía obstrucción a la justicia... Porque desobedecía la orden del juez. Por quebrantar y media policía a declarar, que nunca me he llevado bien con ellos ni me llevo bien con ellos y van a declarar todos porque me habían visto todos los días juntos y uno de seguridad también a declarar... a ver... yo que sé.” (Home 18.MPA). Una qüestió de “poca experiència”, com conclou un dels entrevistats: “Ahora me queda el juicio del día que subí porque llevaba 4 meses sin ver a mi hijo. Torpe de mí, que tenía que haber venido al juzgado de guardia porque no me hacían caso ni los abogados ni nadie... mire, llevo tanto tiempo... ¿qué pasa? La poca experiencia.” (Home 25.MPA)

Però tot i així hi ha casos en que senten que la justícia els ha resolt el conflicte i senten agraïment cap al jutge —“Suerte de los jueces porque si no yo no vería a mis chavales porque ella pidió que todas las visitas fuesen tuteladas, que no tuviese derecho de tenerlo sábados y domingos... Suerte que el juez, el de lo penal, le dijo ‘oiga señora, usted tendrá que empezar a aceptar que está separada porque...’” (Home 16.MPA)— o cap a d'altres professionals que els han atès: “Hablé con mi asesora judicial que era Eva, con la cual he hablado muchas veces porque me han pasado muchas cosa...

CAPÍTOL 6

y la venía a ver ella para ver qué hacía o qué no hacía porque a mi abogada de oficio no la quería ver porque no, porque salí acá y dije que no la veía más, no me informó de nada. Y Eva ha hecho su trabajo como delegada y como apoyo moral también: me ha llamado un día y me ha notado muy mal al teléfono y me ha dicho 'vente mañana que hablamos', muy bien... (Home 23.MPA).

Malgrat que la confiança no és cega, hi ha processats que en certa manera accepten el poc marge d'autonomia que tenen al llarg del procediment: "Cuando dije que me encontraba decaído y no tenía ganas de trabajar... antes era la Mónica Hinojosa, la que me llevaba, los psicólogos me ayudaron aquí en Mataró... y los jueces y los fiscales, pues mira, como uno no está... uno no sabe porque a lo mejor dices cualquier cosa y te perjudica y el tratamiento, pues no lo sé, porque como ellas leen, dictan y dicen... yo no sé... ¿Qué me han tratado bien? Por supuesto, pero lo que ellas o ellos dicen en los artículos pues..." (Home 25.MPA)

Una impressió generalitzada entre els processats és que la justícia aplica la llei amb pocs miraments: "Dijo que era su marido, que era su familia y que no podía tratarme mal. Dijo que no quería ni abogado ni abogada, que ya estaba. En el ambulatorio, en el hospital, cuando venían los Mossos y cuando fue a la comisaría de los Mossos también lo decía... tengo que ir a verlo para ver cómo está y él también me mira como estoy y yo lo perdono porque es mi marido y no voy a tratarlo mal. Pero el que no me perdonó fue el fiscal, el fiscal dijo que si había denuncia yo tenía que cumplir. Con los malos tratos la ley no te perdona." (Home 24.MPA).

I es queixen de que se'ls escolta poc: "Cada vez me llaman y yo hago caso, tienen que hacerme caso a mí, una poco cosa, ahora tengo que ir a buscar un abogado para saber de estas cosas y pagar un dinero a un abogado

particular para los papeles (...). Mientras que la mujer decía yo lo perdono a mi marido, ¡ellos que tienen que ver! Tienen que soltarme! Si la mujer dijera que no podía perdonarme sí que tenían razón pero la mujer decía que me perdonaba que no me tenían que condenar.” (Home 24.MPA). Però de vegades és la no coincidència de criteri el que fa que es manifestin descontents o no del tot satisfets: “Y la justicia está bien pero todavía falta mucha dureza en muchas cosas... porque no es igual uno que atraca un banco que uno que se pasa un semáforo, le tienen que dar más fuerte...” (Home 25.MPA)

Quant a les mesures penals alternatives (MPA) que se'ls apliquen –participació en grups de teràpia i treballs en benefici de la comunitat, bàsicament—, d'entrada les perceben com una obligació sense cap utilitat (més enllà de la de saldar comptes amb la justícia): “Es una cosa que me ordenaron allá en el juzgado y por lo tanto, si se tiene que hacer pues lo haré pero, bueno, siempre y cuando que pueda hacerlo. Que pueda, porque... yo con horarios, yo tengo horarios un poco de eso, y, bueno, Ponme, a ver yo a la hora que me den lo de los grupos y los días y las horas, ya veremos cómo lo combinamos.” (Home 26.MPA). Però tot i així no mostren un desacord frontal: “Sí, sí, eso [60 jornadas de trabajo en beneficio de la comunidad] sí me pareció justo ahora, lo de los 450 días... no me parece justo pero bueno... (...). Mi abogado apeló, me parece y entonces se llegó a esto, a los trabajos a la comunidad y 400 veces también a Barcelona al curso que he estado dando ahora, con los psicólogos y eso (...). Lo mismo que no sé ahora como quedará, porque estas eran 60 y he dado 17, 15 en grupo y 5 individuales... Entonces, 450 días y eso tardaba mucho porque se ve que mi abogado apelaba y tardaba mucho.” (Home 25.MPA)

Un cop complert el tractament, en el capítol 6.7 veurem que en les MPA juguen un paper important com a factor de reeducació de la seva conducta.

CAPÍTOL 6**6.3 LA DETENCIÓ: L'INICI D'UNA RESPOSTA SIMBÒLICA. LES ACTUACIONS POLICIALES**

En molts casos la detenció és viscuda com una realitat traumàtica, que a més de la interferència externa en l'àmbit privat, personal, es produeix d'una forma totalment sobtada i extemporània: “Llegaron los Mossos, nos vieron, nos separaron y me vinieron y me preguntaron a mi si le había pegado y le dije que le había pegado, que le había hecho de todo, no sé que... me esposaron, me trajeron aquí a Arenys, a ver, yo no sabía que luego se iba... No pensaba que todo se iba a formar tanto, que luego ella...” (Home 18.MPA). Els sorprèn que, sense previ avís, la primera notícia que tenen de la intervenció de la justícia els arribi directament amb la detenció: “Vine de trabajar y me encontré los Mossos de Esquadra en casa, y me dijeron que les acompañara (...). Por violencia doméstica y que le había pegado y no sé... que era mentira. (...) eran gritos y gritos y gritos, y a la siguiente mañana pues los gritos fueron más fuertes, llegaron a más y ya está, y entonces me cogieron y me detuvieron. Estuve 3 días con los Mossos d'Esquadra, 3 días.” (Home 19.MPA).

En la narració dels fets destaca la sensació de veure's involucrats de cop i volta en un procés que els resulta desproporcionat, i segurament el fet de no reconèixer-se responsables incideix en la percepció d'un tracte per part dels cossos de seguretat poc considerat: “Fueron un Mosso y un policía justamente los que me detuvieron y no me dejaron ni hablar ni nada... (...) Fue a la comisaría a denunciarme y al rato, a la media hora, la llamé al teléfono y escuché el clic, clic de la máquina y dejé todo, mi madre, mi padre y les dije que había habido un problema y que me iba a la comisaría. Llegué allí, pregunté por mi mujer y en 10 minutos me detuvieron. Me sacaron todo, ni me tomaron declaración, no me dijeron por qué me detenían, me dijeron

que mi mujer estaba denunciando, nada más, por violencia doméstica pero en realidad todo eran insultos y...” (Home 23.MPA); [Els Mossos d’Esquadra] “em van detenir, em van venir una vegada a buscar per lo del missatge. Em van venir a buscar a la nit, em van emmanillar... el tracte va ser bastant... bastant dolentot. Eh? D’allà em van portar a Ripoll, allà com que ja em coneixien el tracte era molt bo. Perquè com que ens veiem cada dia al jutjat... Com dient, t’han fet la putada nano, pues mira, et toca aquí i demà aniràs al jutjat.” (Home 14.MPA)

A més, es queixen de manca informació al voltant dels motius que han desencadenat la intervenció policial: “Estuve 6 horas en la policía local, no me dijeron nada, ni por qué estaba detenido, me quitaron los cordones de las zapatillas, el dinero y los documentos. Por la mañana me llevaron a los Mossos y me tomaron declaración, estuve 30 horas detenido, a las 24 horas pude hablar con mi abogado de oficio.” (Home 23.MPA). I del tracte rebut: “No se comportaron muy bien. (...) Porque yo tengo un problema en la espalda y, como fue todo tan rápido... [No dejaron que cogiera la medicación] y eso me repercutió después pues una baja, por no tomarme pues la medicación que me tengo que tomar. (Home 26.MPA)

Un dels entrevistats atribueix la manca de tacte a la seva condició d’immigrant: “Me dejaron llamar a las 5 horas de estar en la policía local y ¿a quién voy a llamar si no tengo a nadie?. Creo que me trataron más como un inmigrante que como un residente español o como un residente sin papeles. Siempre pienso eso, que me trataron como mierda.” (Home 23.MPA)

Però de fet en molts casos sembla que el que els pesa és més la percepció subjectiva de la detenció que no pas el tracte rebut: “Me detuvieron los Mossos pero no entendía del todo por qué me tenía que pasar eso a mí, ¿no? Pero bueno, me pasó...” (Home 13.P). Un factor important en aquesta vivència és,

CAPÍTOL 6

un cop més, el fet que sovint els detinguts són persones que mai han estat en contacte amb l'àmbit de la justícia, o almenys no com a acusats d'un delict: “Estaba hecho polvo, a mi no me habían detenido en mi vida ni nada, y de golpe y porrazo que te metan unas esposas y te metan dos o tres días allí con los Mossos d'Esquadra pues la verdad es que...” (Home 19.MPA); “Jo era el guarda de seguretat del jutjat de Ripoll, i es molt vergonyós en lloc d'anar a treballar anar emmanillat.” (Home 14.MPA)

El sentiment de desprotecció i de trobar-se exposats a prejudicis i posicionaments favorables per defecte a la dona –que ja hem vist que manifestaven respecte als jutges, fiscals i advocats—, s'inicia en el procés de detenció: “Ella vino, montó el ‘pollo’, salieron los vecinos, salió todo el mundo, ¿vale?, y yo llamé a los Mossos y no venían, ¿vale? La cojo por el brazo y le dije: ‘¡que te largues de aquí!’”. Llama ella a los Mossos y a los dos minutos estaban allí, que yo ‘la había intentado pegar’ y yo, pum, pum, detenido. Y digo: ¡manda huevos! (...) Ella me lo dijo: Como te vea con una tía, te denuncio. Me fui un jueves a los Mossos d'Esquadra, dije: mire lo que me ha dicho esta señora y, cuando menos lo pensaba, ya estaba detenido. (...) Me voy para mi coche y me quería abrazar: ‘Que yo te quiero mucho, que hacemos las paces’. Y yo: ‘Que me sueltes, que me sueltes’. Yo, o sea, me la quitaba porque me cogía del cuello y me la quitaba y la empujaba, ¿vale? Pues justo llegaron los Mossos, y el niño detenido. Y así fue.” (Home 11.P); “Fui para allá y no vi a mi mujer, que estaba en la ambulancia, me encontré con dos agentes de los Mossos d'Esquadra. Me preguntaron quién era y yo les di mi nombre, lo expliqué todo y me dijeron que fuera con ellos a comisaría.” (Home 24.MPA)

Aquesta tendència fa que atorguin poca credibilitat als cossos de seguretat i que es queixin de la seva actitud i de la manca de fonament de les seves actuacions: “De los Mossos me puedo creer cualquier cosa. (...) Siempre me paran y me tocan los huevos con eso... [ordre d'allunyament]. A la que ven el

nombre... ¡hombre! Sabes que si la encontramos por aquí... porque son muy vacilonos...” (Home 18.MPA); “La policía dijo que a mi no me han encontrado en el sitio de los hechos y aparte que no... (...) Pasó la policía, no ha subido a la casa para ver el cuchillo no sé que... sólo dijeron que encontraron la mujer fuera de la casa llorando y con sangre en la mano y ya está...” (Home 13.P)

Una visió que contrasta amb les valoracions positives d'alguns entrevistats: “Con los policías estupendo; a mí me han tratado bien, no tengo ninguna queja, si he necesitado algo y lo he pedido me lo han dado...” (Home 25.MPA); “Con la policía muy bien. Ya le digo, bueno, es que a la mitad los conozco. Si es que... Es que hasta los Mossos d'Esquadra han flipado. (...) Como sabía que yo me tenía que operar de la rodilla, pues se dedicaba a llamar al hospital para que le dijeran cuándo tenía yo hora, que eso es una cagada de los Mossos, bueno, o de los Mossos, o del hospital, o del centro. Pues cada vez que iba al hospital la tenía allí en la puerta.” (Home 11.P)

Només en una ocasió apareix una suposada descoordinació entre la Policia Nacional i els Mossos d'Esquadra: “Cuando me paran los policías fuera del pueblo y llaman aquí les dicen que ese señor se puede soltar, que no tiene nada. Ahora sí, cuando me paran los policías y me piden la documentación y doy el nombre... una gente del local me dijeron ‘¿tienes algo con los Mossos d'Esquadra?’ y yo dije ¿qué tengo?, ‘tienes un delito’, y me dijeron ‘tú sabes’ y dije ‘yo sí, tengo un alejamiento’... Los Mossos d'Esquadra no están de acuerdo con el juzgado porque cada vez cuando llaman allí les dicen que tengo un alejamiento de mi mujer. (...) No sé lo que tengo que hacer con los Mossos d'Esquadra para borrarle eso porque yo no me voy a alejar de mi mujer. (Home 24.MPA)

Malgrat que continua el discurs victimista i autojustificador, el cert és que la intervenció policial i les mesures de detenció es perceben amb una càrrega de

CAPÍTOL 6

contingut simbòlic i d'estar a l'altra línia de la norma. La posició d'infractor penal és molt més patent en la fase policial que en la judicial.

6.4 LA PERCEPCIÓ DE LA DONA. LES CAUSES DE LA VIOLÈNCIA. LA DEPENDÈNCIA.

Pel que fa a la percepció de la dona que tenen els homes entrevistats i, sobretot, a la influència que aquesta percepció té en el fenomen de la violència en els seus casos, hem de dir que la ideologia i els valors que es desprenen de les declaracions són molt diverses, encara que amb alguns factors coincidents.

Hi ha sentiments de dependència mútua (econòmica i emocional). La gelosia, el sentiment de possessió, l'amenaça de la feina de la dona fora de casa per a la vida familiar, etc. tenen molt a veure amb els factors desencadenants de la violència. Un dels entrevistats, per exemple, afirma que es portaven bé i que ella sempre havia acceptat les seves normes... “claro”.

La sensació de l'home de progressiva pèrdua de control, de no-domini, de no mantenir la dependència de la dona, genera en molts casos un sentiment de frustració, desengany i/o menysteniment que els porta a actituds agressives, acompanyades o no de consum d'alcohol o altres substàncies addictives. Val a dir que l'alcohol apareix en nombroses ocasions com a instrument d'evasió durant la situació –més o menys prolongada— de descontent en la relació, i després també amb freqüència com a catalitzador en el moment d'exterioritzar-lo: “Tuvimos una discusión en casa, yo no estaba... no estaba casado, vivía con una chica de hacía 8 años y tuvimos una discusión porque llevaba yo 3 o 4 meses que estaba mal en el trabajo y eso y bueno, comencé el camino de beber y... mi mujer estaba embarazada y también tenía familiares que vivían debajo mío y entonces bueno, la discusión con los familiares, con ella y... cosas verbales pero tocarla no la toqué. Entonces, pues se cansó ella y con su madre fue a los Mossos d'Esquadra y me denunciaron por violencia doméstica.” (Home 19.MPA)

CAPÍTOL 6

Les conductes agressives relacionades amb l'alcohol són molt freqüents: “Es una noche de estas que bebes demasiado y tal y se te va un poco la cabeza y ya está. No me había pasado nunca, me pasó aquella noche y estoy pagando por ello. Esta es toda la historia que yo puedo contar sinceramente, o sea, el resto eran 29 años de casados, que estábamos bien y estábamos totalmente... bien.” (Home 20.MPA); “¿Agresión? Sí, bueno, le di un empujón y estaba bebido... Ahora llevo ya dos años sin beber y me siento bien.” (Home 25.MPA). De fet, és un element que està present en molts altres tipus de conflicte violent en l'àmbit social (en més de la meitat dels homicidis, per exemple) i les qualitats desinhibidores de l'alcohol han portat els psicoanalistes a dir que « el superjo es soluble en alcohol » (Marie-France Hirigoyen, *Mujeres maltratadas*).

Encara que la relació està clara i així es constata en les entrevistes —“Ah, de explicación no tiene ninguna explicación, o sea no tiene ni ninguna explicación ni creo que ninguna justificación digamos. Se puede arreglar de muchas maneras que no se arregló esa noche... (...) No suelo beber, o sea, llevaba todas las Navidades picoteando, picoteando y allí veníamos de cena y había bebido demasiado. Sí que tuvo que ver, evidentemente. Del todo, total.” (Home 20.MPA)—, cal tenir present que l'alcohol no és el que provoca directament la violència, sinó el que permet l'alliberament de la tensió interna que es portava continguda: “Sigo mi vida y mi ritmo y de la noche a la mañana el crío que no me llamaba ni nada, ni podía ir a buscarlo ni nada. Se lo dije a mi abogado y bueno... llevaba 4 meses sin ver al crío y, mira por donde, aquella noche me bebí dos cubatas y subí para arriba y llamaron a los Mossos d'Esquadra, claro, porque estaba irritado y...” (Home 25.MPA)

La incapacitat de contenció sota els efectes de l'alcohol s'utilitza per a justificar la conducta violenta —“Después ¿qué pasa? Que yo iba

almacenando las cosas, almacenando las cosas y llega un momento que explotas... No me acuerdo realmente [cómo fue] porque fue bebido y fue que estuve en el bar con el hermano de ella y con el hermano de ella de lo único que me acuerdo es que le dije que en lugar de estar vacilando tanto del dinero que tienes, aporta más a tu madre que no tiene ni para comer y ahí empezó todo. De ahí a casa y allí continuó y cuando me di cuenta estaba detenido.” (Home 25.MPA)—, però com precisa Hirigoyen, “*alcoholització* no ha de ser sinònim de *desresponsabilització*”. Val a dir que algun dels entrevistats n’és molt conscient: “Entonces me tiré al alcohol, a beber cubatas, a la coca y ese es el error más grande que puede cometer una persona porque el alcohol ni las drogas no te van a solucionar los problemas, te sientes bien un momento y a lo mejor tienes alucinaciones o cosas pero el problema sigue y te puedes crear otro. Entonces ¿qué pasa? Que me creé otro, le mandé unos mensajes insultándola y diciéndole ¡oye!, la herencia de mi madre, que habían transferencias bancarias, te la has quedado y no me has dado nada.” (Home 25.MPA). I es mostra determinat a no recaure-hi: “No soy bebedor alcohólico ni nada de eso, los fines de semana, que en vez de afrontar los problemas y tener diálogo, bebía. Y entonces pues, gritos e insultos y ahí empezó todo que, hoy en día no lo haría así.” (Home 25.MPA)

Un dels entrevistats relata que després d’estar trucant a la seva parella, que tenia el mòbil desconnectat, quan ella va tornar li va donar “dos arañazos” i “un empujón”; la va treure de casa i li va demanar el divorci després d’haver begut i haver-se pres “una caja de Diazepán”. En el transcurs dels fets, la mare d’ell —que es trobava darrera de la dona quan la va empentar— va caure, i va trencar la roba de la seva dona, un joier i objectes d’ella.

Les percepcions que desencadenen en aquestes reaccions no corresponen a una determinada classe social, o econòmica, ni tampoc a l’edat dels homes,

CAPÍTOL 6

que podria explicar certs valors educatius més masclistes; sorprenentment, l'hem trobat en més d'una ocasió en homes joves. Tal com sosté el psicòleg de l'Instituto Andaluz de las Mujeres Juan Ignacio Paz, “no es poden fer distincions sobre la procedència social o econòmica del maltractador. Si de cas, hi pot haver diferències en les formes. No és el mateix per ells que aparegui amb un ull morat una mestressa de casa d'un barri de les afores que la dona del fiscal o del catedràtic”.

Els factors decisius són emocionals, de maduresa personal i equilibri psicològic. Sovint hi ha un discurs explícit après, que vol ser modern i tolerant, però que amaga actituds i valors que no ho són gens: “Trabajas toda la vida, tienes un piso y cuatro cosas...., te separas y te quedas en la calle sin nada. El hombre se queda sin nada. Algo pasa.... y por eso hay tantas muertes; se tiene que investigar.” (Home 8.P). I està clar que els barems que utilitzen no es basen en una concepció igualitària dels rols i els drets de l'home i la dona: “Oiga, que yo estoy a favor de las mujeres, ¿eh? Que ya le he dicho que los viernes la dejaba salir.” (Home 6.P)

Per altra banda, la pressió social i el fet que se segueixi esperant que els homes exerceixin un paper dominant pot encobrir situacions asimètriques en l'altre sentit, en que l'home és el “sotmès”. Un estudi nord-americà iniciat el 1978 va extrapolar la proporció d'homes maltractats en el grup analitzat i la xifra de marits colpejats per les seves dones era de 250.000. I el 1997, un estudi de la unitat de medicina forense d'un centre hospitalari francès va concloure que entre un 3% i un 5% dels homes eren tractats als serveis d'atenció mèdica per violència conjugal. Hirigoyen assenyala que cal prendre aquestes xifres com estimacions a la baixa perquè els homes, més que les dones, tenen dificultats per confessar la seva situació i presentar-se com a víctimes, ja que se n'avergonyeixen i prefereixen callar. A més, quan ho fan, la policia tendeix a no creure'ls: “Después hay el otro, el *vox populi*, que si tu

pegas a tu mujer eres un maltratador; tu mujer te pega a ti psicológicamente o físicamente y eres un gilipollas... si lo denuncias, claro. Y los primeros que te lo dicen son los policías: 'Mire, váyase a casa... ¿No le da vergüenza que su mujer le pegue?'" (Home 3.P)

En el cas de persones procedents d'altres cultures sorgeix també la influència dels models viscuts en el seu país d'origen: "Antes teníamos mujeres que respetaban a los maridos mucho, la mujer decía que el marido tenía razón porque la mujer, la mayoría en Marruecos no trabaja, trabaja en su casa, cuida a sus niños y el hombre salía afuera a trabajar y lo que gana para la casa. (...) La mujer tenía razón de hablar, saber, de trabajar y de cualquier cosa pero todavía siguen respetando." (Home 24.MPA). I es compara el tractament social del fenomen: "No tengo ganas de venganza, quiero que me olvide. En mi país [Ecuador] cuando hay un abandono es fácil matarla ya que no se investiga" (Home 7.P)

Però, com dèiem, és l'arrel psicològica i el rerafons emocional el que determina les dinàmiques de parella que s'estableixen en cada relació: "Quan hi ha violència és perquè les persones no han sapigut trobar una altra opció. Jo sé que va passar lo que va passar perquè jo vaig arribar al final d'un callejón i sense jo adonar-me'n vaig veure una paret i va ser la única sortida que vaig trobar en aquell moment. (...) I de fet, lo que succeeix després és un reflex del que ha estat la relació, o sigui, ella no vol conciliar, pues perquè... perquè és lo que sempre ha estat. Quiere hacer las cosas a su manera... y ella a la suya." (Home 16.MPA). La (in)capacitat per a gestionar les emocions i agafar les regnes del propi comportament abans que la situació degeneri i pugui esclatar en forma d'impuls agressiu és, en última instància, l'origen de la violència: "Vaig cometre els errors que vaig cometre, que entre ells són els de haver permès una situació que finalment no he estat capaç de suportar, i aquí es on jo la vaig cagar en realitat; el cop de puny és més la conseqüència de l'error anterior,

CAPÍTOL 6

no?” (Home 16.MPA). I en alguns casos els propis agressors la contextualitzen i l'entenen com un producte de la seva ineptitud a l'hora de resoldre els conflictes: “Ya lo sé que pegar a una persona está muy mal, pero yo creo que mucha gente -por ejemplo, en mi caso- es ya lo último... el último recurso que puede encontrar o que en ese momento no tenía otra salida, o que no se sabe por qué.” (Home 3.P)

El perfil de maltractador no existeix, doncs, però sí que hi ha unes pautes de conducta que es repeteixen i uns trets en comú. Segons un dels psicòlegs de la presó d'Alacant, membre de l'equip de tractament, “són analfabets emocionals, encara que tinguin una carrera universitària i siguin molt hàbils a l'hora de justificar la seva conducta; són incapaços de posar-se en el lloc de l'altre”. I mentre això no canviï, “segueixen sent maltractadors en potència”.

Entre els entrevistats, predomina el perfil que no s'identifica com a agressor i que ho atribueix a una reacció puntual: “Mi mujer... bueno, hace tiempo que no nos llevábamos bien, pero siempre... siempre estas cosas pues se han llevado bien y todo eso, ¿no? (...) y entonces, pues, en ese momento pues... hubo un momento pues que te calientas y que, bueno, te haces las cosas así, sin pensarlas.” (Home 26.MPA). Però reconeixen en canvi l'existència de perfils patològics: “A la mayoría sí les gusta. Hay otras personas que no, que, vamos, que es una mano que se le ha ido y ya está, pero no como otros, que realmente se dedican a eso: a maltratar a las mujeres.” (Home 1.P)

Les pautes de conducta responen a “una ideologia de domini”. El relat dels agressors, com el de les víctimes, permet copsar l'objectiu de les conductes violentes, que no és un altre que exercir control, tenir poder sobre la conducta de l'altre. La justificació es fonamenta a través de la necessitat d'“educar”, “protegir” o fer “que entri en raó”, en ocasions presentant-ho com una lluita

contra influències externes: “Ella en unos momentos se dejó influenciar por unas amistadas que no eran las adecuadas, hacía lo que querían los demás menos lo que tenía que hacer y entonces fue eso, más que nada, lo que influía a eso.” (Home 26.MPA)

Les interferències per part d'altres persones (amigues d'ella o, sovint, la família) és un dels motius a què es recorre per explicar un comportament per part de la dona que no s'ajusta a l'esperat: “Empezó porque la familia se metía por medio, la madre de ella se metía por medio y el hermano es *yonqui*, ha estado 18 años en la cárcel y salió, y desde que salió vinieron los problemas (...). Empezaron los problemas por ahí, porque ella siempre que podía, ¡a la madre! Yo le decía, un plato de comer que no le falte a tu madre pero dinero no, y era al contrario, cuando te dabas cuenta, de la libreta, había sacado dinero para la madre y ahí vinieron problemas, enfados. Eso fue al principio, hoy día ya no pienso igual. (...) Ellos [la familia d'ella] lo que querían era echarme a mí fuera para meterse a vivir ellos, su madre y su hermanito en mi casa y eso es cierto. Yo cometí el error y lo estoy asumiendo y lo asumo... me dijeron, ‘es que el hermano te ha hecho la cama’ bueno... ya ha pasado y como ha pasado... sólo tenemos una mochila y a la mochila no podemos echarle muchas cosas, que la cargamos de cosas y vamos mal.” (Home 25.MPA)

El consum d'alcohol o d'altres substàncies addictives per part d'elles també apareix en diverses ocasions com a font de conflictes o, si més no, com a factor agreujant de la situació: “Esa señora estaba hasta el culo de pastillas y... Es que luego, o sea, lo iba rompiendo, o sea, lo tiraba todo y se caía de los pelotazos que cogía. (...) Cuando empezó todo esto, ella tomaba muchas pastillas, estaba en tratamiento psicológico, psiquiátrico, y luego, cuando estaba en la cárcel de Figueres, pues me escribía. O sea, a la semana me escribía tres o cuatro veces. Llegaba, venía a la puerta, que la dejaran

CAPÍTOL 6

entrar... Intentó quitar la orden de alejamiento pero...” (Home 11.P). I s'addueix també per minimitzar el possible dany o patiment infligit: “Los 15 días que estuvimos mal se iba por la noche y no volvía hasta el otro día, se estaba metiendo cocaína se iba de fiesta, iba y venía, estaba cómoda, no estuvo en tratamiento psicológico, sigue en el mismo ambiente de fiesta... el maltrato psicológico que se dijo que hubo en su momento nunca se dio porque ella sigue haciendo su vida normal, no se, bueno, habría que preguntarle a ella, no lo sé...” (Home 23.MPA)

L'expert Juan Ignacio Paz explica que els maltractadors són “persones insegures, masclistes, incapaces de controlar la ira... que van anul·lant a la seva víctima mitjançant un procés d'assaig i error. Les estratègies que utilitzen s'assemblen tant que de vegades pensem que hi ha d'haver una acadèmia en algun lloc”. Segons aquest expert, el maltractador aplica sobre la seva víctima un procés sistemàtic de destrucció de la personalitat: “Hi ha un paral·lelisme molt acusat amb el rentat de cervell de les sectes. No només et destrossa com a persona, sinó que a més t'enganxa. Provoca una dependència emocional brutal.”

Però els efectes perversos de la dependència també es manifesten en el sentit contrari: quan l'home no se sent autònom i necessita de la seva parella, és per contrarrestar aquesta mancança i no perdre el suport d'ella que intenta exercir control: “Em vaig adonar que depenia molt de Lidia. Em vaig deixar portar per la gelosia.” (Home 22.P). La psiquiatra especialitzada en violència de gènere Marie-France Hirigoyen apunta que hi ha dones “que fan massa, i homes que tenen por a aquestes dones”: “Aquí [en comparació a l'Equador] las mujeres trabajan, se sienten más libres, toman sus represalias. La primera vez no creía que me iba a pasar lo que me pasó” (Home 7.P). I sosté que “això pot portar també a la violència precisament per emmascarar pors masculines”.

En les narracions dels entrevistats apareixen observacions i descripcions que corroboren aquesta tipologia de casos: “Mi madre y toda la familia ya sabían pues, bueno, las cosas como las hacía ella de mal en todos los aspectos. Lo que pasa que, bueno, dije, bueno: ‘Tú mismo’. Y empecé a convivir con ella, ‘tienes que hacer las cosas como las ves tú, por lo tanto, si tu lo ves bien...’. (...) Estaba todo el día fuera, y ella estaba todo el día dentro, yendo con las amigas todo el día, que... (...) Todo el día se iba con la niña al *cole*, se iba por la mañana con las amigas, a almorzar por ahí, se iba... Una pues tenía que ir a algún sitio, ‘ah, pues vente’, se iba, dejaba la casa completamente despreocupada... Y, bueno, todas estas cosas que, bueno, van pasando los días, van pasando esto... y, bueno, hasta que, bueno, pues, le iba diciendo: ‘Bueno, que esto, que esto, que...’, y: ‘Sí, sí, sí, sí, sí’, pero no. Y entonces, bueno, hasta el día que yo, por trabajo o por lo que eso pues, bueno, venía un poquito cabreado y, bueno, y con toda la excitación y esto, pues, saltó un poco la chispa.” (Home 26.MPA)

L’instint de possessió –“Los viernes la dejaba salir, pero ese día salió sin permiso. Dejó una nota ‘me voy de marcha con la..’.” (Home 6.P)—, deriva en l’home violent en l’intent de neutralitzar la capacitat de la seva parella d’exercir com a subjecte, per a transformar-la en el seu *objecte* preuat i fer que romanguí en el seu lloc d’objecte passiu: “Tengo una obsesión igual, estoy con esas chicas y tengo una obsesión de que... pues de que no... de que quiero estar junto con ella, quiero casarme con ella y... que ahora por supuesto que no lo tengo he cambiado mucho, ¿sabes? (...) Y yo siempre que me ha denunciado o siempre que me ha hecho de todo no hubo nunca, ni le he reprochado nada ni nunca nada. (...) No cambié ni en Valencia, ni he cambiado aquí ni he cambiado nunca, (...) yo soy como soy, no he cambiado ni creo que cambie nunca...” (Home 18.MPA)

El fet de no sentir-se imprescindibles dilueix el rol masculí que tenen

CAPÍTOL 6

interioritzat i genera en els homes una inseguretats —“Nos discutíamos mucho, (...) ya lo digo... yo no... igual sólo para mí, sólo para mí entre comillas porque yo creo que ella cuando estuvo conmigo nunca me engañó, creo ahora, pero cuando estaba con ella yo creía que sí.” (Home 18.MPA)— que, en no ser capaços d’analitzar i superar, converteixen en agressivitat. Al marge de que les sospites o acusacions que formulen sobre la conducta d’elles siguin certes, el que determina el desenllaç és la seva manera de donar resposta a les tensions que els genera la seva inseguretats: “Tengo un temperamento muy agresivo, (...). Soy muchas cosas pero esta chica era muy mala y se portó muy mal conmigo... la primera vez que me hizo una puntita así tenía que haber acabado la relación y no la supe acabar...” (Home 18.MPA)

A partir d’aquest sentiment que ells atribueixen a qüestions externes —“Justificaciones para todo hay. A ver, no te digo que es una cosa que esté bien hecha, ¿vale?, pero siempre hay que conocer el caso de cada... de cada cosa.” (Home 26.MPA)—, ens trobem que els homes violents tendeixen a minimitzar els seus actes, a victimitzar-se i a justificar-los mitjançant causes que no els impliquen: “Ni que haya hombres que sean los malos ni eso porque siempre y, cuando hay estas cosas: ‘Pobrecita, no sé qué, no sé cuantos’, pero también hay que mirar los casos de cada cosa. Es lo que te decía ahora: ‘Es que él... la ha matado él’, pero bueno, no sabemos si ella era de una manera o eso que fue ella la que provocó ese... Ahí yo creo que en esas cosas tenemos muchas cosas que hablar y...” (Home 26.MPA)

En la majoria de casos fan responsable a la seva parella per motius diversos:

- Infidelitat: “Volví a mi casa, abrí la puerta para ver si las tenía y, cuando abrí la puerta, me encontré a mi señora... con un señor encima. Cogí, abrí la mesita de noche, saqué las llaves... y ella me cogió del brazo, y le pegué una ostia que le saqué dos dientes. Y eso es muy mal hecho, vale, de acuerdo. Es la única

vez que le he puesto la mano encima de una mujer.” (Home 2.P); “Luego me enteré en el pub que estaba liada con otro y yo no hice nada lo que pasa es que se lo dije a todo el mundo, le dije a toda la gente que mi ex era una guarra, que era una cabrona, que es una hija puta, que es todo, que me quitó el dinero...” (Home 12.P); “Le di este guantazo por enterarme de lo que pasó entre ella y uno de mi familia, estuve cabreado porqué yo tenia el derecho... tenía estas razones para pegarla...” (Home 13.P); “Vaig arribar una nit a casa i me la vaig trobar amb un altre, i li vaig fotre una pallissa a ell i a ella li vaig fotre un cop de puny. I quan em van deixar, vaig anar al jutge i em van deixar anar. (...) Li vaig insistir a ella per poder veure el nen i, quan quedàvem, es feia la víctima i em deia que sí, que a tal hora quedéssim a tal puesto, i anava i m'estava una hora, mitja hora i tres quarts, fins que em vaig cansar i vaig dir: “Ara vaig cap a casa”, i vaig anar i li vaig fotre un cop de puny. Llavors sí que em van empresonar.” (Home 22.P); “Empezó todo porque vi un mensaje en su móvil en el que decía que iba a tener relaciones sexuales con otra persona o algo así.” (Home 23.MPA)

- Qüestions econòmiques: “Antes ya habíamos tenido, nos habíamos separado un año antes, que se fue a Argentina de golpe, yo me fui a trabajar y cuando volví ya no estaba. Se había llevado el común de la cuenta, 600 euros que teníamos. Y a los tres meses volvió.” (Home 23.MPA)
- “Legítima defensa”: “Yo pacífico soy. Estamos sentados y estamos hablando. Ahora, si me saca la uña, ¿me entiendes o no? Si tenemos un trato correcto, nunca. [Si el trato no es correcto], según el grado que lo haga de incorrecto,

CAPÍTOL 6

responderé. Si una persona me agrede a mí, eso es normal, me defiendo. No hay más. O sea, ni le agredo, ni nada así. Yo aguanto y hablo con quien se hable, y lo que quieras, hasta que me caiga. Ahora, si me coge por la cabeza o tiene que, como dicen, por cojones a pasar por aquí porque yo lo digo, entonces ¿tú por qué?” (Home 27.MPA); “Problemas no tengo; el problema es cuando ellos se ponen... [Mi madre] es una persona que te empieza a preguntar la cabeza y venga y venga y, al final, acabas diciendo: ‘Sí’. Conmigo nunca, nunca lo ha conseguido. Cojo la puerta, me voy. Es una persona [con la] que no quiero tener más relación de la justa.” (Home 27.MPA); “[Mi madre] es la que sigue buscando el conflicto y, como no le hago ni caso... Fíjate la diferencia: ‘Dejadme en paz y adiós’, que no quiero saber nada. Ya es un problema muy gordo. Ya no es por mí, sino que simplemente que va... no generando, sino degenerando y odio... no por mi parte, porque yo lo veo y paso. Porque yo me encontré...” (Home 27.MPA). Aquest entrevistat afirma que les dones de la família el persegueixen: “No es que sea incómodo, es que es incomprendible una persona... Tú eres tú, yo soy yo, deja a los demás, no te metas con nadie. Son personas muy incómodas. Precisamente salí de Matadepera y me fui a trabajar al lado de casa porque un conocido mío... Y a los dos días mi madre, mi cuñada, mi sobrina, a acampar ahí.” (Home 27.MPA)

- Maltractament psicològic: un dels entrevistats relata un relació de 5 anys durant els quals va haver de suportar moltes coses, entre elles que la seva parella fes pel·lícules porno. Segons ell, a la dona (que té un fill d'una altra relació i necessitava diners), mai li ha agradat treballar: “De fet, encara el pateixo [el maltractament

psicològic], perquè ella continua dient a la mare d'ell que vol tornar...". (Home 5.P)

- Fills (encara que no els hagin tingut encara, com és el cas d'un dels agressors que "es va mosquejar" amb la seva parella perquè ella creia que estava embarassada i volia avortar): "Por una discusión que yo tenía con ella, por un problema que yo tenía con ella por el niño. Porque siempre la mujer salía de la casa y dejaba al niño con otros hermanos que son hijos de ella con otro hombre." (Home 13.P); "Ella no em deixava veure el nen i va ser quan em va empenyar, que no em deixés veure el meu fill." (Home 22.P); "Yo tenía que haber venido aquí al juzgado de guardia y decirles que yo quería ver a mi hijo "porque aquí lo pone que lo tengo que tener x tiempo cada día, cada día" pero como perdí la razón, subí y vinieron los Mossos d'Esquadra y me detuvieron." (Home 25.MPA)
- Venjança: "Es una historia que pasó allí en Marruecos, es una venganza de esta mujer porque ha pasado algún problema allí en Marruecos... Hasta el culpable de esta venganza dijo que sí, que soy el culpable porque esta mujer se enfadó conmigo, (...) por mi culpa para que me case con ella y como no me casé con ella pues... tenía que pagar este..." (Home 13.P)
- Gelos per part d'ella (atacs d'"histèria"): "Porque fue un problema, un ataque de celos que le dio a la mujer y de ahí venía todo el rollo. Y yo dije la verdad: 'Mira, le pegué un empujón que, vale, habrá caído mal, no lo niego, pero con tanto como que yo le he roto costillas y cosas de esas...' que, bueno, al principio dijeron que yo le había roto costillas y de costillas rotas nada. Era todo..."

CAPÍTOL 6

Lo del dolor que sacó ella, por los nervios, como me dijo, era por la discusión que tuvimos y por darme un escarmiento, según ella.” (Home 1.P); “Yo, no me gusta estar con ella porque ella siempre... porque esta señora estaba un poco mala de la cabeza, ¿entiende? Ella no está bien de la cabeza, ella tiene problemas.” (Home 21.P); “Me la quité de encima porque me estaba arañando, y la loca se me fue a la calle llorando, gritando... y de ahí vino todo. Me vinieron la policía para arriba a los 10 minutos, me pegaron y venga, me llevaron. Y así fue lo que ocurrió. (Home 1.P); “¡Pero esta tía está colgada! Lo que tienen que hacer es meterla en un psiquiátrico ya.” (Home 11.P); “Lo que me pasó es que ella es una mujer celosa.” (Home 24.MPA); “Me pasaron muchos problemas por esta causa de los celos. (...) La última vez, cuando llego a casa, ella empezó a chillar, estaba muy nerviosa, estaba... tenía ganas de discutir y tenía ganas de hacer de todo y yo dije bueno me tengo que salir fuera porque ya me chilla y no me deja... hablar, ¡ostia si hablo! Si contesto igual que ella no tardamos mucho rato, te digo que no, porque yo me callo. Ella no quería hablar sino discutir y yo dije ‘vale, mujer, en este momento voy a salir fuera’ y me dijo ‘no vas a salir fuera hasta el final’. (...) Cuando ya estaba saliendo vino corriendo detrás de mí, me cogió por detrás de la camisa y me estiró muy fuerte, me desabrochó dos botones, me fui y ya está rota. (...) Ella no quería soltarme y me pegó dos veces, un puñito de mujer no me hace daño pero... y yo estoy abriendo la puerta y ella está pegando y yo con el puño le di en el ojo a ella y se calló al suelo. Estaba con nosotros mi prima y le dije ‘llévatela, llévatela’. Al final no sé que ha pasado. (...) Cuando ella cayó al suelo yo me salí, yo no vi el golpe, yo salí afuera y me fui a al parque.” (Home 24.MPA); “Bueno, era eso, un matrimonio. Y vino una chica que se chiva a ella y le dice ‘que tu

marido se ha ido con otra y no sé qué...’ Yo le juré que no había ido con otra. No sé quién dijo esto hay que mirar antes de hablar. Y en la noche me fui [de casa] muy mal.” (Home 24.MPA)

- O fins i tot violència física per part de la dona: “A veces hay provocación por parte de la mujer también... a mí, mi ex yo me ponía en la mesa con ella y me pegaba ostiazos en la cara y a veces yo tenía que defenderme de su agresión.” (Home 12.P)

Les causes externes que addueixen acostumen a ser molt estereotipades (nerviosisme, provocació per part d’ella, consum de substàncies psicoactives com l’alcohol...) i la reacció violenta apareix com una resposta puntual en un moment molt concret, però la majoria dels que justifiquen el seu comportament descrivint-lo com una pèrdua de control solen saber controlar-se en altres àmbits, i no presenten dificultats en la resta de relacions socials. La seva percepció de la dona respon generalment a dos models:

- a) Inexistent (la conducta cap a ella neix del fet que no veu motius per a considerar-la en un pla d’igualtat)
- b) Abassegadora (la conducta es deriva de múltiples crítiques, observacions pejoratives y desqualificacions)

Quan la visió de la dona respon als patrons d’ésser manipulador, les actituds derivades d’aquesta condició s’atribueixen també a d’altres dones de l’entorn: “Todas las mujeres de la familia se han ajuntado en casa de ella, en el piso que están viviendo ahora –mi sobrina Anabel, mi sobrina Eva, mi sobrina Mari Carmen, mi hermana Pepita, mi cuñada Ana—, y no vienen los maridos; o sea, sectario. Y manipulan, manipulan, manipulan.” (Home 27.MPA); “La amiga esta se dedicaba a perseguirme por todos lados. Me llamaba... me llamaba hasta en los bares, a ver si estaba yo o no estaba. ‘¿Está Javier?’, ‘No’. Me he tenido que esconder, y en el pub de mi amigo muchas veces me he tenido que esconder.” (Home 11.P)

CAPÍTOL 6

I entre els entrevistats es dona un cas en que l'agressió es va produir contra la mare del mateix condemnat: “Con esa mujer no se puede ir a ningún sitio. Mi madre, cuando nació yo, de eso me acuerdo... sencillamente que hay personas que ya no congenian. Cuando nació yo, al año y pico a mi padre... mi padre mató a un hombre porque estaba en casa con mi madre y estuvieron en la cárcel. (...) Ella está en tratamiento psicológico en Santa Fe. No hace ni caso. Le mandan pastillas y lo único que hace es almacenarlas y medica a todo el mundo, menos a ella. Está loca perdida. Hace poco me dijo: ‘Miguel, llévame al médico’. ¿Qué la lleve yo? Todos los días, todos los días y venga, y cada día, tres o cuatro, tres o cuatro. ‘Miguel, llévame. Ahora que me hagan esto. Ahora que me hagan lo otro’. Es insoportable, es una persona que no puedo.” (Home 27.MPA)

Les estratègies de dominació i control per part d'elles –“Quería que le llevara la comida cuando tenía que trabajar; le tenía que llevar a ella la comida. Igual que ahora, que mi padre está ingresado y se le ha metido en la cabeza que le tengo que llevar un bocadillo por la mañana.” (Home 27.MPA)— s'apunten sovint com a causes de la tensió que finalment va derivar en agressió: “Es van donar una sèrie de circumstàncies diguem que van... que ens van tensionar... (...) tot i que no estava bé amb la relació no consentia la separació perquè... la separació d'ella estava lligada a la pèrdua dels fills d'alguna manera, (...) això era lo que em feia... o sigui, barrar el pas a dir, bueno aquí lo millor que es pot fer es separar-se. (...) Vam tornar a estar junts d'aquella forma que jo no estava bé perquè jo em sentia en una situació d'inferioritat per 'x' motius... (...) Estava temps fora [de casa] i ella va adoptar un paper més prepo... va agafar una autoritat respecte als nens que jo tampoc l'acabava d'assumir; de fet aquesta autoritat l'ha tingut sempre, pues ella va posar els noms als dos nens, no va haver cap mena d'acord sobre el tema... (...) Jo em sentia malament, va haver una situació desgraciada perquè Nil va tenir un accident, va caure de la bicicleta i es va fer un trau al front que estava amb mi, i ella em va recriminar

molt això... em va fer responsable del trau aquest i... jo això em va tensionar moltíssim. També en aquesta tornada vam fer uns acords en els quals doncs jo m'havia d'estar més temps a casa, lo qual no tinc... em va semblar bé. (...) Es van produir varies coses que... una arribada tard per la meva banda, que em va recriminar i jo ja vaig... va ser la primera vegada que la vaig contestar amb una certa violència verbal...la vaig enviar a la merda, per primera vegada, eh... per telèfon. (...) El Nil té l'accident amb mi, se pone hecha una fiera y me lo recrimina... yo me voy 3 dias, 3 dias me voy de casa, cojo y me largo, y cuando vuelvo pues... bueno, no deixava que m'apropés a ella, no vaig poder dormir al llit, dormia al sofà i... llavors al dia següent vam tenir una conversa en la qual jo li vaig dir que marxava, que no podia ser, que ho tornava a deixar i llavors vam parlar del tema dels nens, jo el cap de setmana següent volia fer una excursió a la muntanya... em va dir que no, que no podia ser, i jo li vaig dir, bueno pues al otro fin de semana cederás tú, perquè jo ja començava a veure la forma de lo que seria la separació, no? Pues al otro fin de semana cederás tú, i em va contestar... (...) llavors se'm va... es que ho vaig veure tot de color... es que no sé lo que em va passar, jo només sé que li havia donat un cop de puny... dos, un molt petit, molt petit que va ser com obrir una espita i el segon va ser el fort. I donar el segon i començar a demanar perdó, va ser tot un. Nada, ni perdón ni leches. (...) Jo la vaig agredir perquè va ser la meva resposta física a una altra agressió ehm... en un altre nivell... És que és molt llarg d'explicar, però el que ella va dir 'sobre los niños decido yo'... això obeeix a tota una sèrie de... un imbuir-se d'una autoritat que jo també d'alguna forma li vaig donar... Mil coses que van ser culpa meva per no haver posat la barrera a la primera i allà hagués acabat la història, llavors no hi haurien hagut ni cops de puny ni..." (Home 16.MPA)

No obstant, la violència es produeix per passos progressius que van des de l'intent de dominació fins a la violència explícita. Quan és l'home qui presenta un perfil actiu, la dominació es desenvolupa dins d'un procés que comença

CAPÍTOL 6

amb la seducció i evoluciona cap a procediments violents cada vegada més manifestos. La seducció inicial té la peculiaritat de que no és recíproca, sinó narcisista, destinada a fascinar l'altra persona (en aquest cas la dona). En realitat, està destinada a preparar psicològicament per propiciar la submissió.

Miguel Lorente, psiquiatra, parla d'un "efecte bonsai", un arbre al qual se li impedeix créixer: se li van tallant les branques i les arrels per que no creixi al mateix temps que si li va tirant l'aigua justa i s'aireja per que no es mori. La mateixa persona que el va destrossant és la que li permet seguir viu. Igual que en el maltractament, que "no és continu sinó que s'ajusta al cicle d'acumulació de tensió, descàrrega i lluna de mel". Es tracta d'un afecte paradoxal: quant més la destrossa, més *apego* sent ella per ell. Juan Ignacio Paz afirma que "una dona maltractada és incapaç de viure sense el seu botxí. Però no és amor, és dependència. I és una dependència més forta que l'heroïna".

Els entrevistats ofereixen, però, una versió molt diferent del decurs de la relació i del paper que juga cadascú: "La mujer también tiene que hacer una entrevista con ustedes, con alguien que... sí que tendría que hacerlo, justo que lo tendría que hacer porque yo no soy maltratador pero hay mujeres que tratan al marido mal. Por la ley siempre la mujer tiene razón y hay que saber cómo funciona el matrimonio y cómo funciona todo." (Home 24.MPA). La majoria se senten víctimes, i no només de les dones —"Per què elles no fan lo que fem nosaltres? Que ens perjudiquen a la feina... els que tenen fills no els poden veure... no es poden acostar... vull dir... problemes de tota mena. I elles que? Viva la Pepa, m'he quedat amb la casa i a mi que em donin per allà." (Home 14.MPA)— sinó també d'un sistema judicial que senten que les empara i protegeix en excés: "Se está poniendo así porque cualquier disc... o sea, ara cualquier discusión, cualquier cosa que te pase con la mujer es motivo de ir a la cárcel, o sea, cualquier discusión... tu puedes estar con una mujer y que esa mujer se vaya con tu mejor amigo y a ti como se te crucen

los cables y dices... me cago en la puta de mierda y la acabas... la amenazas de muerte y en la vida igual lo harías porqué no tienes el valor de hacerlo, pero igual lo dices porqué estás caliente y porqué llevas un cabreo del mil. No hay más y porque le has dicho que la vas a matar es amenaza de muerte y es así ...” (Home 18.MPA); “Yo también la denuncié dos veces a ella pero el juez no me ha hecho caso.” (Home 12.P)

Senten que les resolucions són per sistema favorables a la dona –“Yo fui cortando, yo ya no la llamaba, ella seguía insistiendo... me decían que denunciara pero no denuncié porque basta que denuncies para que ella se invente otra cosa y...” (Home 23.MPA)— i que ells estan a mercè d'accions i decisions arbitràries: “Lo mismo que le ha tocado a este hombre, me puede tocar a mí o le puede tocar a cualquiera, y a las mujeres igual, eh, (...) que también hay mujeres que... a ver no soy machista ni nada, pero que también tiene que ser que... qué hay mujeres que también... Deu n’hi do.” (Home 19.MPA)

I denuncien fins i tot la utilització perversa de la llei per part de les dones, propiciant fets que puguin resultar constitutius de delictes o tergiversant si cal els fets ocorreguts: “Cuando yo fui a sacar, bueno, al coger la tarjeta tampoco me di cuenta de lo que había sacado, yo me metí la tarjeta en el bolsillo pero luego cuando fui al cajero a sacar dinero conté 600 euros menos de los que tenía en la cuenta. (...) y yo veo 100 euros de las cargas de móvil y claro, yo me enfadé y le envié un mensaje pero no contestaba el móvil y le mandé un mensaje diciendo “como te coja te voy a dar...” y cogió estos mensajes y se fue a la juez y como yo la amenacé...” (Home 12.P); “Cada cual tenía su vida personal y bueno, dos días antes de irme del piso, bueno, tuvimos una discusión muy grande, nos dijimos muchas cosas, tanto yo le dije cosas a ella como ella me dijo a mi. Eh, y bueno, una vez al insultarla, le dije puta y bueno decirle... o sea, decirle que bueno que le iba a joder la vida.” (Home 23.MPA)

CAPÍTOL 6

Per aquests motius manifesten desconfiança –“No creo, no creo [que pueda tener una relación con otra mujer]... A mí me han quitado la confianza porque esta mujer nadie se puede imaginar lo que yo he hecho por ella en esta vida y mira al final como me lo ha pagado.” (Home 13.P)—, i en ocasions rebuig: “No, és que no tinc ganes, cap, he renunciat al sexe, al contacte i no vull saber res. Enraonar, sí. (..) No, no. Molt dur no. No penso tenir cap més relació de parella.” (Home 14.MPA). No es refien –“La he perdonado dos veces: los cuernos cuando estuve preso la primera condena y la denuncia... [Pero] igual me pide que nos acostemos y luego me denuncia por violación”. (Home 6.P)— i diuen témer-les: “No quiero verle [a mi hijo]... que si un algo entre yo y esta mujer con un conflicto porque si empiezo de querer a mi hijo y eso, eso es que me buscas alguna trampa y no quiero caerme más en una trampa montada.” (Home 13.P)

Si bé hi ha algun cas en què l'home distingeix entre la seva vivència i el conjunt del gènere femení, com és el cas de l'Home 27.MPA. Malgrat afirmar que “hubo maniobras de ella, de mi hermano y de mi cuñada. Porque las mujeres son... Y de mi sobrina”, interrogat sobre si els fets succeïts modificaran la seva relació o visió de les dones o si creu que podrà mantenir una relació normal amb una altra dona, diu: “Yo una relación sí la puedo tener, lo único que... Hay mujeres y mujeres. Lo que pasa es que las mujeres son a veces de una manera y otras veces son de otra manera... Ahora, ¿estas mujeres no me gustan? Pues me voy de putas, con perdón. Una vez que lo entienda, pues de acuerdo”.

També hi ha exemples encoratjadors de canvis d'actitud i reeducació del comportament arrel de l'episodi de violència: “Ara sóc molt... més ‘passota’, més liberal. Me'n vaig adonar de què... el fet d'enamorar-te no vol dir que sigui teva, ni que sigui... El fet de... de... perquè tu l'estimis a ella, ella no t'ha d'estimar. Això jo no ho vaig veure. En aquell moment vaig veure que m'estava

enganyant i suposo que del treball, l'estrès i tot això... borratxo, (...), però mai l'havia tirat, ni li havia fet amenaces, ni res. Si ni prenc drogues. Si va ser molt puntual." (Home 22.P); "Antes porque no teníamos diálogo... pero hoy en día, con la gente que hablo dialogo pero antes no, antes era una persona muy reservada, un poco tímida.." (Home 25.MPA); "Que a la señora ésta que le vaya muy bien, pero que yo... yo creo que la conciencia no la tiene que tener muy tranquila, tranquila no porque yo le haga algo, porque si yo hubiera hecho lo mismo que ella ha hecho, y tan tranquilo, 3 años y 10 meses, pues yo, la verdad, no dormiría; y yo, la verdad, duermo muy bien, muy bien." (Home 3.P)

Encara que des del 1990 molts estudis revelen una correlació clara entre els psicotraumes patits durant la infància i determinats trastorns de la personalitat, i que sembla que un percentatge important d'homes denunciats per violència contra la seva companya havia patit maltractaments durant la seva infància (tal com recull Marie-France Hirigoyen a *Mujeres maltratadas*), cap dels entrevistats atribueix la problemàtica viscuda a patrons apresos (reproducció de models paterns), i un dels que es pronuncia de manera explícita al respecte no creu que es doni aquesta transmissió de pares a fills: "Yo no tengo ningún... descendencia de maltratador, yo en mi casa no he vivido eso, yo... mi padre nunca le ha levantado la mano a mi madre. (...) heredado de nadie. Y mis hijos son todos muy normalitos, no creo vayan a ser ningún maltrata... a maltratar una chica vaya... yo lo veo así... gente sana." (Home 13.P)

CAPÍTOL 6

6.5 LA VICTIMITZACIÓ DAVANT DEL SISTEMA PENAL. MINIMITZACIÓ DEL FET DELICTIU

Com hem ressaltat anteriorment, un dels trets més comuns entre els homes entrevistats és el sentiment de víctima. Al marge de que en alguns casos no reconeixen en absolut els fets que se'ls imputen –“A mí me han denunciado y yo no he hecho nada malo. Yo he considerado y sigo considerando que no he hecho nada malo.” (Home 11.P)—, en general se senten víctimes d'un sistema penal que els jutja sense escoltar-los: “En el juicio, el juez tenía que haberme escuchado a mí también, los motivos... El juez solo que ve que una mujer llora ya tiene la razón directamente, ya no hace falta que hable, ya soy culpable. Mi opinión es que se escuche a las dos partes”. (Home 12.P); “Es que es tan escabroso todo (...) Cada persona, cada caso es único y un juez no puede estar siendo Dios y estar... Pero igual que hay una junta de seguimiento, por un lado, es que no... Tiene que ser así porque no hay otra salida. (...) Tú has hecho una parte tremenda, y tú por un lado y tú por otro, y rompen familias, hijos.. de padres separados... Su padre es un maltratador, claro, es lo que pasa siempre si... Está el crío, por una cosa que has hecho, se le queda en la cabeza toda la vida.” (Home 3.P); “De mi punto que no soy el culpable de nada, que soy la víctima... porque los jueces son... la justicia la han puesto una venda en los ojos porque dicen que la justicia esta ciega pero le han puesto la venda, porque no han tenido ninguna prueba contra mi. (...) Juraría por mi hijo o por mis padres, o por Dios mismo, que estoy pagando por pagar y ya está, que me daba igual porque todo se pasa en este mundo...” (Home 13.P)

I víctimes també de les dones, que es beneficien de la situació –“ella es va quedar amb la casa i jo amb una mà davant i una darrera.” (Home 14.MPA)—, els maltracten psicològicament –“Yo no he maltratado, no he pegado nunca. Maltratar psicológicamente, ha podido ella más, que yo a ella... “tu madre, que está hecha una cabrona...” por ejemplo ¿no? Eso es

maltratar ... pero es que no sé como explicarlo... maltratar... es una persona que no controla y está segando siempre a la contraria jeso es maltratar para mí!” (Home 25.MPA)—, manipulen la seva voluntat i els sotmeten a xantatges de tota mena: “Mira, ha sido una equivocación tuya, muy grave por tu parte, digo: Ya lo has visto y no pasa nada. Lo hecho, hecho está. No lo vamos a arreglar pidiéndome perdón y yo perdonándote. No sacamos nada con eso. Sencillamente seremos amigos, pero tú haz tu vida porque yo ya... volver contigo no porque mira lo que has hecho: me has destrozado la vida claramente, o sea, el trabajo, la casa, todo. ¿Qué pasa si yo vuelvo contigo y tenemos otra discusión, dime, y hagan de nuevo lo mismo? Para eso mejor cada uno...” (Home 1.P).

Així com de la societat en general, que els posa l'estigma de maltractadors i els nega, en segons quins entorns, tota possibilitat de reinserció social i laboral en base a que es tracta d'un fenomen que causa alarma social i per tant s'ha d'abordar amb mesures radicals: “N'hi havíem 5 que ens havien fet mal a nosaltres les dones, o sigui, nosaltres no els havíem fet mal sinó elles a nosaltres. Llavors, t'han ficat el paquet. Per què? Perquè té un procés. I tu a tragar...” (Home 14.MPA)

Es presenten com a subjectes passius, desentenenent-se del conflicte: “No me gustan los follones. Yo estaba trabajando, yo no quiero problemas, que todo son problemas. Después estaba tranquilo. Después tengo problemas con Yolanda. Yo no sabía. Yo... Yolanda nunca habla conmigo.” (Home 21.P); “Si yo no peleo ni con hombres... voy a pegar a una mujer... eso no.” (Home 13.P); “Soy una persona pacífica, nunca he tenido un problema con nadie, si yo veo que se están peleando aquí me voy para la otra esquina, y no es por decirlo, no pasa, que tuve una mala época.” (Home 19.MPA). I minimitzen la gravetat dels seus actes i les seves conseqüències, per la qual cosa la pena imposada els sembla desproporcionada: “Hay gente que ha hecho mucho más daño que yo,

CAPÍTOL 6

personalmente, yo no he hecho mucho daño. Lo pienso y creo que no tenía que romperme la vida así. Tener un castigo normal, 3 meses, 6 meses de condena pero... te calmarás en la cárcel, tomas medidas, hablas con el psicólogo, te aclara las cosas y sales y ya está.(...) Sólo con que me cogieran y me encerraran un mes ya habría estado.” (Home 12.P); “Pero no ha tenido un maltrato de que se llevaba palizas ni nada, solamente que eran discusiones, ¿no?. Y claro, al pasarme eso pues, no entendía un poco por qué me habían metido en todo este... en todo este lío.” (Home 13.P)

En aquest sentit, però, cal fer una distinció molt clara entre els homes condemnats a presó i els que han hagut de complir una mesura penal alternativa. L'ingrés a presó suposa inevitablement un trencament en la seva vida: pèrdua de la feina, dels vincles afectius més propers i de les relacions socials, i immersió en una realitat paral·lela i aïllada (per molt que les polítiques penitenciàries i els programes de tractament tendeixin a suavitzar les conseqüències d'aquest trencament).

El compliment de la mesura penal alternativa, en canvi, és més viable de compatibilitzar amb una situació laboral i social activa, el contacte amb els familiars, i el desenvolupament, en definitiva, d'una vida més o menys normalitzada: “Supongo que los maltratadores de verdad están presos, no como nosotros, ¿no? Que un poco, un poco... somos maltratadores, pero si lo somos lo somos poco, no lo somos mucho.” (Home 13.MPA)

En qualsevol cas, hi ha una minimització del fet delictiu, i aquest és un dels punts on més es veu la distorsió cognitiva que provoca el fet d'haver passat per un procés penal i haver estat condemnat per aquest tipus de delictes: “Le he pegado un puñetazo leve porque no fue una cosa salvaje y... pero bueno fue un puñetazo, con las consecuencias... Primero que es un delito, o sea, que ya podría ir a la cárcel. (...) Entenc que va haver-hi una agressió, això està clar

que és una cosa que està malament, que por activa y por pasiva se lo he dicho, y luego porque no em van deixar anar-los a veure... cogí y les escribí una carta. 'Apreciados fulanitos, lo siento mucho...'. He perdut el control i que ho lamentava moltíssim i que no tornaria a passar mai més. Ho he dit 40.000 vegades." (Home 16.MPA); "És diferent que siguis un home que arribes a casa, que insultis a la dona, que l'obligues a fer el que vols o que la peguis, o que estàs borratxo i t'hi fots amb ella... Això sí que és un maltractador. Però una cosa que és tant puntual com lo meu, que no hi ha denúncies ni anteriors ni posteriors... És una cosa molt puntual. I li vaig fotre a ell." (Home 22.P)

D'entrada no accepten tampoc la necessitat de rebre atenció psicològica, malgrat que a posteriori sovint reconeixen que els ha resultat beneficiosa: "Me dijo la Ana Lamela, dice, bueno, dice: 'Tú crees que... los grupos y todo esto, ¿a ti te harían cambiar en algún sentido?', digo: 'pues, la verdad, yo creo que no'. Yo creo que no porque en todo momento, bueno, excepto en eso, que se me fue un poco pero, bueno, con todo lo demás yo creo que...". (Home 26.MPA); "A mí por lo único que me han metido ha sido por quebrantamiento de condena. Porque a mí esto de tratamiento psicológico... Sigo yendo a verlo y todo. Y a mí mi psicólogo me ha explicado cosas..." (Home 18.MPA)

Fins i tot en els casos en què es reconeixen els fets objectius, els responsables els treuen importància, gravetat i neguen l'evidència de que és per aquests fets que han estat condemnats: "Pero un empujón... Ahí no porque es que inclusive la mujer te hace lo mismo, te pega también, o sea... Y eso no la vas a coger, a la mujer, y la vas a llevar a un juzgado a denunciarlo: 'No, es que mi mujer me ha pegado'." (Home 1.P); "A ver, a mí me arañó, yo nada más hice así y, si a mí me viene una mosca, así. Es un acto reflejo, no es una acción de querer hacer daño. ¿Que yo peso 84-85 kilos y ella pesa 60? Pues también. Coño, pero, dentro de... Es que no sé cómo explicarlo. Claro, es que es tan difícil esto de irlo mesurando que... Si no miran la anterioridad, si ha habido antecedentes,

CAPÍTOL 6

si... Yo que sé. No miran, no miran nada. Preguntan y ¡pum! y ya está. Ale, otro caso. No sé, he asumido mi condena y ya está...” (Home 3.P)

Molts són incapaços d'acceptar que aquesta és la resposta penal que la legislació actual dóna, d'acord amb les necessitats socials, a conductes com la seva. Així, justifiquen la seva actuació en base al consum de substàncies tòxiques, a la “tortura psicològica” a la que els sotmeten les seves parelles, a la incapacitat per a resoldre un conflicte personal o de convivència..., però mai en base a un rerafons masculista, a un abús de la seva situació de domini vers la dona o a la seva agressivitat: “Nunca he tenido un pensamiento ni fascista, ni machista... yo siempre he sido de escuchar música punki y cosas así... todo lo contrario.. y con todo lo que está pasando, toda mi familia, todos mis amigos... ha llegado un momento que estoy muy mal, eh... pidiendo ayuda, eh...” (Home 18.MPA)

Cal tenir en compte que, des d'un punt de vista mèdic, els individus violents són persones normals, i no malalts mentals. Això vol dir que són responsables dels seus actes, per bé que la violència pot estar instal·lada en una patologia psiquiàtrica i, en aquest cas, un cop instal·lat el procés de violència és difícil que es deturi si no hi ha una instància externa que els obligui a fer-ho. Si entenem la intervenció del sistema penal com aquesta instància externa, hem de tenir present, però, que no és suficient perquè amb freqüència qualifiquen el fet que se'ls imputa com una reacció puntual, no significativa ni il·lustrativa de cap disfunció estructural: “6 meses de prisión, o hacer esto o... y una orden de alejamiento. Y yo es lo que te digo no... no he querido hacer daño a mi ex mujer para nada, para nada, ara es una amiga y ya está. Y lo que pasa que mi ex mujer se arrepintió después, que quería quitar la denuncia, que quería quitarlo todo, porque ella no quería que yo pasara por esto. Esto fue una temporada... dos o tres meses que estuve mal, que consumí cocaína, que bebí mucho y en el trabajo fatal y ya está. (..) Lo normal, uno ha pasado una mala

experiencia, lo que pasa que mira me tiré más fuerte que a mí, a lo mejor no vi el problema que tenía en casa o los problemas que tenía en el trabajo y ya está. (...) Mi caso es un caso pequeño, en comparación a otras personas a lo mejor no lo sé...” (Home 19.MPA); “No me obligaron pero me aconsejaron que fuera a un... no me acuerdo del nombre pero era una institución que ofrecía como autoayuda para no ser violento... ¡pero si yo no soy violento! Sólo porque dije puta y no sé qué.” (Home 23.MPA); “Me pasó un problema con mi mujer y es la primera vez porque yo nunca he sido así y de esto ha pasado dos años. (...) Hace dos años que estoy haciendo lo que me dice el juez.” (Home 24.MPA); “Fue un momento, una cosa puntual, una cosa puntual que, bueno, que nunca... que nunca había llegado a nada.” (Home 26.MPA)

La majoria dels agressors neguen la seva violència, ja que és la seva eina per a controlar la parella. Presenten dificultat en la construcció d'una relació igualitària, i fan recaure la responsabilitat en l'altra persona. Això és el que fa que es considerin víctimes: “Puso una denuncia pero, al final, la retiró, la retiró porque realmente yo no tenía nada que ver con el rollo. Fue una discusión que tuvo con su madre y, al final, acabó la discusión conmigo porque se... o sea, se levantó a pegar a su madre. Le pegó a su madre. Entonces yo la agarré y le pegué un charchazo, y ella fue y me denunció. Pero luego cogió, una vez me había denunciado –pero te hablo de hace ya años atrás— y entonces ella cogió al final y me retiró la denuncia.” (Home 1.P); “Yo veo al hombre que es capaz de ponerles las manos a una mujer encima y yo no le ponía en la cárcel, yo le cortaba las manos. O sea, nunca más, ¿eh? Esa es mi manera de pensar. No... Yo lo hice por el motivo que lo hice, cosa que después me arrepentí pero muy mucho de lo que había hecho, ¿no? Yo no era nadie para pegarle.” (Home 2.P); “Lo reconozco cara al centro, cara al juez, porque, si no... Tengo que reconocerlo... porque tengo que reconocerlo porque, si no, entonces más mal para mí. Entonces uno tiene que ser inteligente y ante... no dejar que me saquen de permiso, tienes que reconocer el delito. No valen excusas. Pero,

CAPÍTOL 6

claro, cada uno sí tiene sus excusas y en 26 meses que llevo aquí, 25 meses, ya tienes... has tenido mucho tiempo de ir masticando el asunto y por qué ha sido y de qué manera ha sido. Y, bueno, yo creo que 3 años son muchos y 25 días.” (Home 3.P)

A part de la seva innocència, sostenen que hi ha:

- Falses denúncies: “Yo creo que todas las denuncias pues no todas son verdad, porque hoy en día, usted se quiere separar de su señora... no, al revés: usted se quiere separar de su marido, de bien, y lo primero que le aconseja el abogado es: ‘Denúncielo’. Sí, ‘Denúncielo’. (Home 3.P); “Se debería investigar más a las mujeres, hay abusos por parte de las mujeres ya que tienen todas las de ganar. Hay muchos casos de falsas denuncias. A un amigo le han intentado culpar de violar a su novia. Muchos casos son provocados por las mujeres y debería ser función del juez o la jueza verificar los hechos.” (Home 7.P)
- Exageracions: “Las cuatro denuncias que han pasado, era una que era de verdad, yo la he pegado pero con un guantazo así.” (Home 13.P); “Se cayó y dijo que le di una patada. Se quemó con un cigarro y dijo que fui yo”. (Home 10.P)

I relativitzen l'eficàcia del sistema penal: “Que tampoco se... se ensañen como se están ensañando en muchos casos, con... con los números: ‘Hemos cogido a tantos maltratadores’. Pues, no: ‘Hemos cogido a tantos maltratadores, que de verdad lo son, y tantos otros que... por una cosa, por una historia de la vida pues... ha pasado esto y ya está’”. (Home 3.P)

Creuen que el sistema judicial els perjudica en l'aplicació de la llei perquè els condemna sense contemplacions: “Porque una persona, si te quiere hacer

daño, te lo va a hacer igual. (...) si tiene que ir a los Mossos es para decir: 'Es que este tío me ha pegado'. Y no hace falta médico; vienen y te encierran. (...) Pum, tú para adentro; nos da igual que te jodamos la vida, que pierdas tu piso, que pierdas tu..." (Home 11.P)

I, un cop més, se senten desprotegits encara que reconeixin –parcialment, si més no— la seva responsabilitat en els fets: “Yo ahora un permiso a mí no me interesa porque es que, como salga, la tengo, esa tía me viene a buscar. Porque ésa es otra: tú sales de permiso y lo primero que hacen es informar a la víctima de que tú vas a salir. Yo sé que el día que salga de permiso, a esta tía la tengo en la puerta de mi casa. Así de claro, así de claro.” (Home 11.P); “Lo pasé fatal, muy mal. Mis padres... me quedé sin trabajo, me quedé sin nada. Haber perdido a mi hija y haber perdido a mi mujer por una tontería... bueno, no es una tontería”. (Home 19.MPA)

A més, com que minimitzen el fet delictiu, perceben una enorme desproporció entre el fet i la pena imposada: “Creo que se me juzgó como a una persona que hubiese golpeado a su mujer, fueron insultos y no hubo agresión física ni hubo agresión psicológica suficiente porque nunca fue al psicólogo y nunca estuvo deprimida. Al contrario. (...) Lo único que tomaron que le dije puta, “si no estás conmigo no estarás con nadie” que se tomó como amenaza y “te joderé la vida”, es todo, esas tres frases. (...) Cada cual tiene su carácter, yo tengo el carácter fuerte y puedo decir muchas cosas pero también luego soy muy sensible, no sé... ha habido casos de gente que ha pegado a su mujer y no ha estado ni sus dos horas detenido y yo fichado con las fotos y el expediente y todas esas cosas.” (Home 23.MPA)

Tot això no obstant, els sembla bé que la llei defensi els drets de les dones, si bé demanen més equanimitat: “Yo le di más libertad que nadie. El problema es que cuando ella oyó divorcio pensó que le quitarían a los niños, porque yo

CAPÍTOL 6

trabajaba y ella no.” (Home 6.P); “Que mejore el trato a los condenados, el tratamiento de violencia a los agresores y que se investigue”. (Home 8.P); “Está muy claro que dos... si uno no quiere, no se pelea. Así de claro. Pero, si tú vas a denunciarlo, pasan de ti, automáticamente. (...). Eso no tendría que ser así.” (Home 11.P); “Con mi exmujer conflictos. Lo que pasa es que con mi exmujer era más... Mi cuñado era policía. Un amigo íntimo era comisario de policía de Sabadell, y éramos conocidos, y en todo el ambiente de la policía éramos conocidos. Y hubo una situación en un momento que se mantuvo rocambolesca. Pues eso, de amenazas, no por mi parte, sino por parte de comentarios y de... (...) Nos enfrentamos, pero sin llegar a nada más. Con mano pero... y nos enfrentemos. De ella nunca he tenido ninguna denuncia. (...) pues fue antes de separarme, un mes antes... no, un mes no, al tener todos los papeles preparados de la separación, porque sabía todo lo que había.” (Home 27.MPA)

6.6 ELS IMMIGRANTS: CONSEQÜÈNCIES PUNITIVES ESPECÍFIQUES

D'una banda, cal valorar que la realitat social d'alguns països pel que fa a les relacions home-dona és molt diferent i que el fet cultural i migratori influeix també decisivament com a desencadenant de la violència en l'àmbit domèstic: "En Ecuador hay maltrato familiar pero que la situación es diferente que en España. Aquí las mujeres trabajan, se sienten más libres, toman sus represalias. La primera vez no creía que me iba a pasar lo que me pasó. Los hombres y mujeres cuando llegamos a España cambiamos, nos sentimos más derrochadores, y más seguros." (Home 9.P); "Los problemas empezaron cuando ella comenzó a trabajar en un bar, llegaba de 12 a 2 de la madrugada. Yo confiaba en ella, pero llegaba borracha, se empezó a deteriorar la relación, me enfadaba, me ponía histérico. Empezó a faltar dinero, yo tengo dos hijos de otra relación y les tengo que mandar dinero (a Colombia). Con ella no tuve hijos. Empezamos discutiendo, luego llegaron los insultos y las agresiones" (Home 10.P); "Antes de entrar en la cárcel por 15 días había traído a mi madre y mi hermano de Marruecos a vivir aquí y, al cabo de 15 días entro en la cárcel y ellos se quedaron en una casa pequeña que tenía alquilada pero normalmente tenía que ayudarlos yo a ellos... yo los ayudé para que vinieran aquí conmigo ¡y claro! El chico, la cabeza de la familia entra en la cárcel..." (Home 12.P)

En segon lloc, les conseqüències del compliment de la pena: en la pràctica impossibilitat de renovació dels permisos de residència i treball dels estrangers que estan en situació regular al nostre país mentre estan empresonats i, un cop complerta la condemna, en la dificultat de regularitzar la seva situació legal: "Me siento mal por la causa de los papeles, eso es lo que tengo; por la causa de mi mujer ningún problema, pasó lo que pasó pero yo la quiero y ella me quiere y ya está." (Home 18.MPA); "No tengo permiso de residencia; lo tenía y

CAPÍTOL 6

está caducado hace tiempo. Estoy saliendo de permisos para renovar mi pasaporte.” (Home 13.P)

Les qüestions derivades d'una situació legal no regularitzada afegixen, en qualsevol cas, un motiu de neguit i incertesa que se suma al desconeixement que en general manifesten respecte als procediments legals: “Me quedaron antecedentes de 2 a 5 años que en realidad no sé si son 2 o 5 porque ahora el 2 de julio terminó y ahora tengo que pedir la reducción de condena porque tengo entendido que no me renuevan mi residencia si tengo antecedentes.” (Home 23.MPA); “Me dijo que ella no quería nada de mí porque al tratarme mal o si me llevan a prisión o me mandan a Marruecos porque no tengo papeles. (...) Estoy sufriendo por los papeles y con ella.” (Home 24.MPA)

Tal com es recull en l'informe *Els estrangers en el sistema penitenciari: Proposta i redacció de reformes legislatives* –elaborat per Institut Genus l'any 2006 a petició de la Conselleria de Justícia de la Generalitat de Catalunya amb l'objectiu de dissenyar un marc de reflexió i propostes en relació al fenomen dels estrangers en el sistema penitenciari català—, la prevenció i el tractament de l'agressivitat i la violència en l'àmbit familiar és una de les àrees en què els esforços orientats a la reinserció dels penats estrangers obté grans resultats. És per això que l'aplicació sistemàtica de determinats preceptes –com l'article 57 de la Llei d'Estrangeria— suposa un dispendi de quantiosos recursos públics que l'Administració penitenciària inverteix en costosos però necessaris programes específics de tractament.

L'esmentat article 57 preveu l'expulsió dels estrangers condemnats a una pena privativa de llibertat superior a un any, l'extinció de qualsevol autorització per romandre a Espanya i l'arxiu de qualsevol procediment que tingués per objecte l'autorització per residir o treballar al país. Des del punt de vista del principi constitucional de reeducació i reinserció social que també empara els

estrangers, l'aplicació sistemàtica del tenor literal d'aquest article a tots els supòsits d'estrangers amb condemnes superiors a un any de presó per delictes dolós comporta conseqüències nefastes entre les quals s'inclou que els beneficis dels programes de tractament es malmeten.

La manca d'harmonització i de coherència jurídica –que impedeix una resposta adequada per part de les instàncies jurisdiccionals i dels responsables polítics— de la resposta legislativa vigent cap a les persones immigrants condemnades per comissió delictiva és una de les constatacions de les quals parteix l'informe de propostes de reforma, ja que en el marc actual la finalitat reinseridora de la pena es converteix en una finalitat d'impossible aplicació per als estrangers penats.

La política expeditiva que implica la seva expulsió del territori estatal i la impossibilitat absoluta d'obtenció de regularització davant l'existència d'antecedents penals contamina totalment l'estatus jurídic dels penats estrangers, i en casos com la Llei Orgànica 11/2003 de mesures en matèria de seguretat ciutadana, violència domèstica i integració social dels estrangers, el disseny del precepte afecta greument dues manifestacions essencials del dret fonamental a la tutela judicial efectiva, com són el principi estructural del procés penal de contradicció i audiència, i el deure de motivació de les resolucions judicials.

A més, l'expulsió d'un estranger incorpora un contingut repressiu i sancionador perquè afecta drets fonamentals com el de llibertat de residència o a la vida familiar. La violència domèstica abordada per l'article 153 del Codi Penal és un exemple paradigmàtic de l'increment de l'ús de les penes curtes de presó recuperades per la Llei Orgànica 15/2003, amb l'agreujant que l'escassa gravetat de les conductes en molts casos converteix la substitució de penes de presó per l'expulsió en desproporcionada en la immensa majoria dels casos.

CAPÍTOL 6

És per aquest motiu que en l'esmentat informe s'inclou la proposta de delimitació de les penes susceptibles de substitució per expulsió a les de presó amb duració d'entre un i sis anys. Aquesta reforma facilitaria la reinserció de condemnats en situació similar a la d'un dels entrevistats per al present estudi, que estava a punt de firmar el permís de residència quan va haver d'entrar a presó i va rebre una ordre d'expulsió. Al·legant que té familiars a Espanya, l'ha recorregut: "Espero que todo vuelva a la normalidad". (Home 10.P)

6.7 ELS TRACTAMENTS DELS AGRESSORS EN LES MESURES ALTERNATIVES. LA CONTENCIÓ

Al marge de la funció punitiva de la resolució judicial, des del punt de vista de la prevenció és absolutament necessari acompanyar tant les penes de presó com les suspeses o substituïdes per mesures penals alternatives (MPA) amb programes de tractament.

Tal com sosté la directora general d'Institucions Penitenciàries, Mercedes Gallizo, “la privació de llibertat té un efecte d'allunyament de la víctima temporal i necessari, però s'ha de pensar en el que succeirà quan [els agressors] surtin de la presó. Per això defensem la necessitat de tractar els condemnats per evitar agressions futures”.

La Llei LIO 1/2004 preveu programes de rehabilitació pels condemnats per maltractament a menys de 2 anys de presó, així com programes de tractament fora de presó. Però per una banda no hi ha programes específics dissenyats ni centres per impartir-los –tal com denunciava la presidenta del Observatorio contra la Violencia de Género del CGPJ, Montserrat Comas— i per l'altra s'ha produït un retard en l'aplicació del tractament fora de presó. Al cap d'un any de l'entrada en vigor de la Llei encara no s'havien implantat, i segons la Direcció General de Instituciones Penitenciarias (DGIP) hi havia 1.700 maltractadors pendents de tractament.

Catalunya és, però, l'única comunitat que ha assumit les competències en aquest assumpte, i per tant no depèn en aquest aspecte de la DGIP, l'organisme responsable dels programes de rehabilitació a la resta d'Espanya. Mitjançant convenis amb els governs autonòmics, ONGs o la FEMP, i en col·laboració amb els serveis socials penitenciaris, el País Basc, Galícia i Alacant també han posat en marxa programes pel seu compte. Durant el primer

CAPÍTOL 6

any d'entrada en vigor de la Llei, 1.107 maltractadors han seguit programes de rehabilitació en llibertat.

En les mesures penals alternatives el programa de tractament és obligatori (forma part de les mesures): “Estoy haciéndolo porque sino tendría que entrar en prisión, 6 meses. Pero bien, el trato con Carmina bien... con Eva muy bien, y de momento estoy relajado.” (Home 19.MPA)

De fet, en la majoria de casos l'actitud cap al programa de tractament és d'acceptació/resignació: “Me lo planteo como una obligación, si no fuera obligación no vendría, eso está claro. Tengo miles de cosas que hacer. La verdad es que sí que me vale la pena porque yo no había hablado de este tema ni con mis hijos ni con nadie y bueno lo he vuelto a levantar, porque parece que no pero es como un pozo que te vas guardando y si se lo dices a alguien pues... sí, sí, sí que le puedo decir que ha valido la pena hablar con Ana y además con Ana. (...) Si me obligan a venir un miércoles pues también tendría que venir, ¿no? Pero me han ayudado bastante... me han ayudado y no me han interrumpido por mi problema del trabajo, que para mi es importante. (...) Lo veo lógico también. Y bueno, tampoco estamos en de esto de negarnos, ¿no?, porque no sé, por eso estamos aquí.” (Home 20.MPA); “Una entrevista que hicimos para que volviera a hacer la sesión esta de grupo pues... vale, pues muy bien, que tengo que cumplir haciéndolo ahora porque sino la juez diría que es la segunda vez que me da la oportunidad y que me lo va a negar, y por eso quiero hacerlo. Nada, tú escuchas a los demás y claro, tú opinas lo que sabes, lo mínimo que sé y ya está. Bueno, *ara* sé cosas que no sabía antes...” (Home 19.MPA)

Tot i així, el balanç que fan a posteriori difereix molt, en la majoria de casos, de l'escepticisme inicial. A més, els beneficis del tractament se sumen en ocasions als d'altres mesures, com els treballs en benefici de la comunitat (TBC), que

poden representar un aprenentatge i un enriquiment personal més enllà del pur compliment d'una obligació: “Tinc la sensació d’haver-ho d’alguna forma d’haver-ho reparat. Ja que amb ella no he pogut reparar-ho perquè no s’ha deixat reparar... pues ho he reparat d’una altra forma, i a demés ha sigut un treball que estic content perquè ha sigut amb els xavals amb dificultats i això m’ha donat satisfacció.” (Home 16.MPA)

Tal com s’ha destacat en les sessions de treball en grup amb experts, no tots els jutges coneixen les mesures penals alternatives pels agressors, per poder adequar el tractament a les necessitats de cada cas. En aquest sentit, manca formació i també espais d’avaluació conjunta del compliment de les mesures penals alternatives per part dels agents que hi intervenen (jutges, fiscals, advocats, delegats d’execució de mesures, professionals responsables de la teràpia o programa formatiu).

Quant al tractament pròpiament dit (sessions de grup, atenció psicològica, etc.), sovint els afectats no veuen d’entrada la utilitat dels programes i no creuen en la possibilitat de canviar: “Estas cosas es que cada uno es como es... digo que sí que me ha aclarado cosas, por ejemplo, el psicólogo que está en la cárcel, por lo que he visto hasta ahora es el mejor psicólogo que he visto porque me ha aclarado las cosas muy bien (...). ¿Ha servido? No te lo puedo decir porque... si me va a servir... ¿de qué? Ya está el delito hecho...” (Home 12.P); “Yo tengo una... una idea en una cosa: una persona que le pega a una mujer le va a estar pegando siempre, con tratamiento y sin tratamiento. Eso de entrada. Y aquí hay gente, que yo sé porque lo he oído y lo he visto, y hay gente que van buscando el permiso para ir a pegar a la mujer y volver a entrar. ¿Y qué pasa? Que a la gente que realmente queremos el permiso nos joden. Ésa es la realidad.” (Home 1.P); “Si lo tengo que hacer, como dice la sentencia, lo hago. Por mí no lo hago. Ahora, ¿me lo impone el juez? Pues lo hago. Ahora, ¿qué no estoy de acuerdo?

CAPÍTOL 6

Pues también lo digo: no estoy de acuerdo. (...) Para cambiarme mi mentalidad no creo [que sirva]. No hay un remedio.” (Home 27.MPA); “Te digo una cosa: si una persona no quiere cambiar, le puedes hacer diez mil tratamientos que no cambiará.” (Home 11.P)

Un dels motius de la reticència és la manca d'informació prèvia al voltant dels objectius i el contingut dels programes: “Yo he venido a saber de esto [el tractament] cuando me entregaron... ¿Cuándo fue? El mes pasado, cuando me entregaron esto. (...) El papel este, que había que hacer este curso. Antes, anteriormente ni asistenta ni nadie; nadie me dijo nada. Todo lo contrario, todos callados. Uno no es adivino tampoco... (...) No me lo han explicado, nada de nada.” (Home 1.P); Hemos hecho dos sesiones individuales. Y ahora dice que tengo que hacer 12 en grupo. Pero de todo esto me he ido enterando poquito a poco, claro. (...) He visto la de los alcohólicos y no sé, pero siempre me ha sonado como muy lejos eso... ahora me toca a mí. (...) A mí me gustaría no hacerla, o sea, eso es lo que me gustaría. Pero no lo sé, si ni siquiera... yo soy bastante vergonzoso para hablar, no sé si cuando me toqué a mi hablar, hablaré o me soltaré... no lo sé. Me imagino que una terapia se trata de hablar, de hablar y exponer el problema y todo esto, entonces... pero no tengo ni idea.” (Home 20.MPA)

També es detecta certa resistència lligada a prejudicis, degut a que associen el tractament psicològic i el fet de formar part d'un grup categoritzat amb una estigmatització de la que fugen: “Cuando me dijeron que tenía que hacer un programa formativo con gente maltratadora yo lo veía que yo no quiero ir con maltratadores... porque digo... no me voy a sentir a gusto allí. Entonces me comunicaron que... dice... no hombre, no, que los maltratadores están... que los maltratadores de verdad están presos.” (Home 13.P); “Me marca porqué estás allí con 10 o 12 personas... (...) No, hablando normal, al principio vienes cortado pero ves la gente, sí, que explican sus cosas, hay alguno que habla de

mujeres, pero yo creo que todo eso lo entiende la gente. (...) Destinas una hora y después bajas a un cigarrito o tomas... ¿sabes? Y comentas muchas cosas... por culpa de ésta no sé qué... y yo que sé... vine a hacer eso y ya está.” (Home 19.MPA)

Quant a la teràpia en llibertat, les estadístiques de la Direcció General de Instituciones Penitenciarias recullen que un 40% dels que arriben rebutja el tractament o abandona abans de la tercera sessió, i que dels que queden, un 65% abandona totalment la violència (segons testimoni seu i de la seva parella).

Fonamentació del programa per a maltractadors

Les situacions de maltractament i abús contenen dos elements fonamentals: gènere i poder. Segons Kaufman, la fragilitat de la condició masculina deriva del fet que no existeix com a realitat biològica (en l'interior dels homes), sinó només com a ideologia en el marc de les relacions de gènere. En base a aquesta fragilitat, la funció de la violència seria la de perpetuar la masculinitat i la dominació. La forma de poder masculí que en resulta s'exerceix en especial cap a les dones, que estan socialitzades per a la passivitat.

La violència segueix un procés d'escalada que resulta difícil d'interrompre quan les situacions de maltractament es perpetuen en el temps. Com que es tracta d'una conducta apresada —entenen l'aprenentatge com un procés complex basat en la observació i la imitació—, l'objectiu del treball terapèutic amb homes violents és que aquests aprenguin formes no violentes de relacionar-se. Si s'aconsegueix, s'interromp també la transmissió generacional cap als fills i filles exposats a aquests models.

D'entrada, l'agressor no es fa responsable dels seus actes violents i projecta en els altres la responsabilitat de la seva pròpia violència: “Que una señora me

CAPÍTOL 6

venga y me diga: que tú reconozcas que eres un agresor, que eres un maltratador, que el malo eres tú, que tú eres el que hace todo lo malo, que tú, que tú.... Vale, señora, ¿qué quiere que se lo reconozca? Pues se lo reconozco, pero es que no es así.” (Home 11.P); “Yo no me considero una persona violenta y no me considero más que nadie, ¿entiendes?, pero hay cosas que no tengo por qué aguantarlas.” (Home 11.P)

A més, externalitza la culpa i minimitza la freqüència i la importància de les seves conductes. Cal, per tant, treballar per una responsabilització plena dels seus actes violents i de les seves conseqüències. Un dels indicadors que es fan servir per avaluar el grau d'assumpció són les cartes que es fa escriure als agressors com a part de la teràpia, dirigides a les víctimes: segons els experts, els que se surten per la tangent de las frases fetes és perquè segueixen sense reconèixer la culpa.

Malgrat la baixa motivació cap al canvi, els programes de tractament acostumen a incrementar el grau de consciència i responsabilitat, i és a partir d'aquí que es comença a treballar sobre el seu sistema de creences sexistes, del qual depèn en última instància la modificació de la conducta.

En els pocs casos en què reconeixen ja d'entrada la responsabilitat i, per tant, són conscients d'haver causat un dany, hi ha una predisposició positiva: “La culpa es mía, yo lo reconozco que la culpa es mía. 6 meses que puedo estar en la cárcel. Claro, en mi caso personalmente... [Considero justo] lo que están haciendo... Yo lo veo bien... las sesiones, lo que pasa en el psicólogo, claro en el psicólogo... ¿Qué, cómo vas? Bien, ¿y qué? Al principio sí, porque al principio, joder, yo estaba fatal... es que se juntaba todo, se me juntó... sin trabajo, sin tu ex mujer, sin tu hija, tus padres detrás de ti, pum, pum, pum, o sea...” (Home 19.MPA); “Jo ja ho portava a dintre, el

considerar inadmissible lo que havia succeït i plantejar-me perquè dimonis m'havia passat això." (Home 16.MPA)

Però el balanç que fan dels programes de tractament és majoritàriament positiu en tots els casos: "[Cambieron la pena de prisión por] un programa de formación con un grupo y me lo pasé bien allí. (...) De malos tratos... como si fuera un colegio en el que estaba estudiando cómo va la vida. Era un grupo y todo era hablar y contestar y como... lo hacíamos con tres personas." (Home 24.MPA); "Siempre tienes que sacar... siempre sacas algo. Bueno, me he informado, he sabido unas cosas que no sabía... Te miras las cosas desde otro punto de vista. (...) Yo opino que los cursillos son buenos. Tú puedes saber muchas cosas, otras te las tienes olvidadas y las vuelves a recordar... Hay gente que no tiene ni idea y, de eso, pues hay gente que le impacta." (Home 3.P); "Se está hablando de la ira y todo eso. Los papeles que te dan, información y todo eso. No, lo veo bien, yo lo veo muy bien. Hay cositas que te van dando y te van explicando, lo que pasa que hay gente que está peor..." (Home 19.MPA)

De fet, n'hi ha que se n'adonen del convenient que hagués estat poder comptar amb algun recurs similar abans dels fets: "Tenía que haber pedido ayuda a los profesionales antes de estallar, no conocía la mediación." (Home 10.P)

Un dels agressors, que en el moment de l'entrevista ha fet un tractament específic de violència domèstica durant quatre mesos i el valora positivament, creu que li pot ser útil "per tenir presents coses oblidades" i afegeix que una teràpia familiar abans hauria estat molt positiva perquè 'ella' no ha assumit mai els seus problemes psicològics.

També es donen casos en que voldrien allargar la teràpia: "Més temps, sí. Perquè sempre et van quedant coses que... cada dia va sortint un tema... i ja

CAPÍTOL 6

ho vaig dir, que el trobava curt. I també vaig dir, de què també... perquè elles no fan lo mateix que nosaltres...” (Home 14.MPA). I en general s'estableix una relació que valoren molt amb els professionals que els han atès: “Molt bé, molt content, molt bona noia. Molt professional també, m’he trobat molt recolzat per ella, sempre molt comprensiva... i l’equip d’aquí de Genus estupendo...” (Home 14.MPA)

LA CONTENCIÓ

Segons un dels psicòlegs de la presó de Nanclares (Álava) que ha dissenyat el programa de tractament que s’aplica actualment a les presons, “ningú pot dir que, després de rebre el curs, un home no agredirà mai més una dona, però haurà de saltar obstacles que abans no tenia. (...) Haurà de saltar set barreres i, amb sort, alguna el deturà”.

La contenció és un dels elements clau de la teràpia, ja que és en última instància el que pot evitar que es desencadeni un acte de violència física: “Me sirvió para controlar mis emociones, la ira, etc.” (Home 9.P). Sobre l’alternativa que aprenen pels moments en que s’enfonsen o tenen problemes –“No, pensar en otra cosa, te dicen que te vayas a andar, o ver una película...” (Home 19.MPA)—, per evitar beure, un dels entrevistats diu: “Sí funciona, ¡ya ves si funciona! Te lo digo yo.” (Home 19.MPA)

La necessitat de reflexionar i controlar els impulsos apareix en nombroses entrevistes: “Lo que me enseñó pues fue a pensar las cosas un poquito mejor antes de que a alguien le hiciera sentirse mal o no. Y entonces pues me pienso las cosas un poco...” (Home 13.P); “Muy bien, y sí que me dieron para cuando estás nervioso, cómo puedes hacer para calmarte, para cuando tienes una bomba, tenemos que encontrar una solución para salir, para que salga todo bien, para que no explote... y ¡lo hago! Cuando empezamos a discutir por algo pequeño, lo paramos antes de que se llegue arriba, como si tuviéramos una

escalera y estuviéramos subiendo y tenemos el mínimo y el máximo. Ahora sé que puedo solucionar la cosa.” (Home 24.MPA); “Con el tratamiento que he tenido en Barcelona, magnífico, porque ahora sé controlar mi cuerpo y sé aceptar mejor que cualquier cosa que diga sin saber lo que piensa la otra persona, le puedo hacer daño... y reconozco que ahí he tenido fallos. (...)A eso le llaman ‘la escalera’, ahora sé controlar ‘la escalera’, no ponerme nervioso, sé ahora controlarme mediante la respiración o muscular y no ponerme nervioso.” (Home 25.MPA)

Mitjançant els exercicis i l’aprenentatge de la contenció prenen consciència de la seva capacitat per conduir els esdeveniments i, sobretot, de controlar les seves reaccions: “Si jo hagués tingut la sang freda de dir... bueno guapa, ara me levanto y voy a poner una demanda y luego vuelvo y me siento aquí en este sofá tan tranquilo y...” (Home 16.MPA); “Es tracta de situacions límit i mai més m’he tornat a sortir de las casillas ni m’he tornat a enfadar.” (Home 22.P)

A banda de la contenció, però, els programes de tractament els reporten d’altres beneficis i millores personals que també reconeixen i valoren, relacionats amb:

- el coneixement d’ells mateixos: “Al principio la individual era preguntarme un poco sobre mi vida desde pequeño. [Una psicóloga] y un psicólogo, eran dos... preguntarme como era mi padre, porque yo me crié en un cortijo, en Granada y mi padre era muy duro, muy duro... y bueno, dicen que cosas que me puedan pasar puede ser de todo esto que yo he vivido. (...) Allí [en las sesiones de grupo] te das cuenta de quién es machista y quién no lo es porque a lo mejor... un simple detalle... mujer-hombre-amigo por qué no pueden ser amigos o por qué su marido no puede comer con la compañera de trabajo si trabajaba fuera... (...) Y luego he participado mucho porque ya es que te gustaba y te enseñaban a relajarte y yo estaba

CAPÍTOL 6

confundido y pensaba que no me iba a servir para nada pero sí que me ha servido.” (Home 25.MPA)

- el que volen: “Las sesiones me sirvieron de mucho. Me ha servido mucho a la hora de saber lo que puede pensar la otra persona y a no cometer los mismos errores, he aprendido a elegir mi pareja, porque antes no pero ahora sé la pareja que yo quiero, las cualidades que tiene que tener y antes no.” (Home 25.MPA)
- les relacions personals (més enllà de la parella): “Yo pensaba que eso era perder el tiempo... perder de mi trabajo, me lo van a descontar y tal... pero ha merecido la pena porque hoy en día entre yo y esto y mi madre, el abogado, que también me ha ayudado mucho y mis jefes, tengo la mente muy despejada y estoy muy tranquilo y voy afrontando los problemas que tengo.” (Home 25.MPA); “Este programa es especial, lo hacen por los malos tratos pero se va... por partes. Hay un programa de video, inicio, e luego evaluación y luego seguimiento. (...) Me sirvió mucho... mucho... Por lo menos ya sé como va el tema este de malos tratos y que tenía que hacer y lo que no tenía que hacer. Por ejemplo lo que tenía que hacer desde la primera denuncia que ha salido así sin pasar ningún problema tenía que irme de ahí, de la casa para siempre.” (Home 13.P)
- i, en definitiva, l'actitud i les pautes de comportament: “Cuando salía de allí salía como más tranquilo. Había veces que tenías hasta ganas de que llegara el sábado... no porque... es verdad, si porque salía como más relajado, hay que echarle cara al asunto, todos los que estábamos éramos más o menos por el mismo caso. (...) Si me denunció es porque llevaba un poco de berrinche porque no estábamos bien, en ese momento no estábamos bien. (...) Me enfadé un poco, ¿no?, porque ya estaba cansado de escucharlos y me levanté y les di un empujón a cada uno. Y yo no entendía

porque... pasa que me salió caro. (...) El programa te enseña como debes de evitar cualquier problema en este mundo. Sea de la violencia doméstica o que sea de cualquier cosa en este mundo. Te enseña a que no te caigas en ninguna trampa digo yo. Antes de hacer una cosa tener que fijar en lo que estás haciendo y pensar.” (Home 13.P)

No volem passar per alt, no obstant, l'existència de veus que mantenen un cert escepticisme respecte als resultats del tractament: “Es que ellos te tratan a ti para que tú, o sea, te sientas culpable y sientas que has hecho esto. ¿Y yo qué, el día que yo salga? ¿Usted se cree que el día que yo salga voy a tener a una señora? Eso es lo que tendrían que mirar. (...) ¿Me voy a acercar a una señora sabiendo, como he visto, que me puede joder la vida? Yo ya voy con pies de plomo, bueno. Es lo que se dice: sale mejor irte de putas.” (Home 11.P)

Ni les dels que qüestionen la professionalitat i/o l'adequació de les teràpies: “Estuve yendo a un psicólogo del Hospital de San Pablo en Barcelona, lo que pasa es que con el trabajo me quedaba muy a trasmano pero es que si no tenía que pagar 50 o 70 o 100 euros... [Y no me fue muy útil porque] yo necesitaba una persona que me hablara y ella solo me escuchaba. Yo había ido antes de conocer a mi mujer y me ayudó mucho en el estado anímico que tenía entonces porque la persona me hablaba, me sentí muy bien con dos meses porque esa persona me hablaba. Lo dejé antes de ir al ambulatorio de Malgrat porque aquel chico me escuchaba, era un médico de cabecera, hablaba, me aconsejaba y salí un poco adelante. Y con Juan fue con quien más... cada dos días me llamaba para sacarme de casa... no lo pasé muy bien...” (Home 23.MPA); “Entraba a ver al psicólogo al hospital porque no dormía por la noche, le expliqué el caso... pero no hacen nada. La señora [de la terapia] me aconsejó alejarme de ella y olvidarme pero claro, yo tenía problemas porque el juez me dice firma, tienes que venir a firmar

CAPÍTOL 6

aquí tienes que venir cada 15 días...” (Home 12.P); “Cuando estás haciendo este programa los psicólogos tienen que ver también. Si te hace falta más o si te hace falta menos. Pero ya te digo allí no había ningún maltratador de estos duros, éramos gente normal con problemas como los que tenemos todos. Yo no vi... por lo menos yo no me di cuenta de que hubiera alguno malo de verdad.” (Home 13.P)

Un dels entrevistats rebutja el tractament, per exemple, perquè diu que el seu problema és que no el reconeixen com a pare. Comenta, a més, que els cursos formatius haurien d'estar gravats, ja que considera que la psicòloga que els porta a terme no està capacitada: “Se debe mejorar la formación de los profesionales y que estos deben dar su opinión, pero no deben tener tanto poder”. (Home 8.P)

MODELS DE TERÀPIA

Segons Andrés Montero Gómez (president de la Sociedad Española de la Psicología de la Violencia), la teràpia eficaç és la que aborda les diferents dimensions de la conducta del maltractador (cognitiva, conductual, emocional i educativa) cap a la dona amb perspectiva de gènere, incideix en que és una violència sexista sustentada en una ideologia de dominació i compta amb professionals capacitats en violència de gènere.

Un aspecte important que cal tenir molt present a l'hora de dissenyar el tractament és que, si presenten les característiques que enumerem a continuació, els agressors no són malalts mentals en el sentit clínic del terme (és a dir, no se'ls pot diagnosticar un estat patològic pel qual cometin els actes violents). Els trets que determinen la no-malaltia són:

- No assumptió de la responsabilitat com a mecanisme defensiu: busca les causes de la seva violència en situacions externes, projectant en els altres la responsabilitat de la seva pròpia violència. El fet de no

reconèixer-se com a maltractador, fa que no assumeixi el problema com a propi.

- Presència de creences sexistes: la violència acostuma a estar fonamentada en plantejaments masculistes, i sempre intentarà posar-se en un nivell superior al de la dona perquè així ho considera de manera natural. Quan no ho aconsegueix, no dubta en recórrer a la violència per controlar-la i mantenir-la en la posició que creu que ha de tenir.
- Dificultat per a reconèixer i expressar sentiments propis; és a dir, baixa consciència emocional. Tendeix a suprimir tot allò relacionat amb els afectes i els sentiments, que percep com una transgressió al model masculí. No es comunica autènticament amb les persones que l'envolten, sinó que ho fa a través de codis estereotipats que no el comprometen a ell com a persona.
- Baixa empatia: dificultat per reconèixer sentiments de l'altre, posar-se en el seu lloc i reconèixer l'abast dels seus actes.
- Labilitat social satisfactòria: s'entén com una doble cara. L'actitud que present davant terceres persones difereix de la que mostra en la intimitat. Normalment en públic és simpàtic, seductor i amable. Cap a l'exterior mostra una conducta socialment adaptada.
- Baixa assertivitat i autoestima, amb una capacitat escassa per proposar la solució als conflictes i una imatge dèbil de sí mateix. El desplegament de poder encobreix la seva feblesa.
- Gelos patològics: no responen a qüestions lògiques, sinó a una ment imaginativa que sol portar aparellada una diversitat de tipus de maltractament. Els gelos converteixen l'individu en un ésser no només obsessionat, sinó potencialment violent, possessiu i controlador.
- Distorsió cognitiva: irracionalitat i rigidesa relacionades amb el rol de la dona i amb l'ús de la violència.
- Dèficits en la capacitat de resolució de conflictes: impulsivitat, ansietat...

CAPÍTOL 6

Intuïció negativa: és excessivament controlador i està pendent de la seva parella, la qual cosa fa que la conegui fins als més mínims detalls. Aquesta informació és utilitzada en ocasions per agredir-la amb el que més mal li fa. Coneix els seus punts dèbils, les seves pors, les seves frustracions...

El tractament químic no és un recurs extès, doncs, ni ben rebut per part del *pacient* en algun cas puntual que ens hem trobat durant les entrevistes: “A més de la pastilla de l’abstinència de l’alcohol tinc de prendre un anti-depressiu perquè si no reaccionaria, no podria... tinc de prendre’m un calmant, per no estar nerviós. Al migdia un altre anti-depressiu perquè si no em dormo, a mitja tarda un calmant i per anar a dormir una altra pastilla... jo estic drogat. On està el benefici?” (Home 14.MPA)

INDIVIDUALITZACIÓ

Segons Andrés Montero Gómez (president de la Sociedad Española de la Psicología de la Violencia), cal un diagnòstic individual previ al tractament, fixar una teràpia reeducadora i fer un seguiment posterior de l’evolució. La duració mínima per que els canvis siguin duradors i fiables seria “un any de teràpia o al voltant de 30 mesos”.

En les entrevistes a homes condemnats per violència de gènere apareixen veus que reclamen precisament un major grau d’individualització: “Que el tractament tingui en compte les necessitats de cadascú, perquè si no la presó no serveix per a res.” (Home 4.P)

Es dona el cas d’un agressor que, després d’haver rebut tractament específic de violència domèstica durant 4-5 mesos, “volia repetir, però el psicòleg em va dir que no calia”.

Segons Vicente Magro, President de l'Audiència Provincial d'Alacant (on s'ha dut a terme una experiència pionera des del maig del 2004), el 80% assumeix la seva condició de maltractador i només un 15% deixa la teràpia (i torna a presó). Els programes de tractament, organitzats en col·laboració amb la Comunitat Valenciana i la Diputació d'Alacant, consten de 40 hores distribuïdes al llarg d'un semestre i consisteixen en teràpies de grup a càrrec d'equips multidisciplinars, més un seguiment individualitzat.

L'homologació dels cursos i dels criteris de qualitat és una de les assignatures pendents al nostre país. El Grupo 25 (associacions de dones juristes i especialistes en medicina i psicologia), la considera necessària per evitar "efectes perversos", com el fet que es minimitzin les conseqüències del maltractament o s'utilitzi el tractament com a coartada per a eludir responsabilitats.

Com a referent a l'hora de dissenyar el tractament específic per als agressors de violència de gènere existeix un estudi del Departament del Fiscal General del Canadà que examina l'efectivitat de quatre programes per a homes maltractadors. Els diferents enfocaments són:

- Programa A: **Eclèctic**. Es tracta d'un programa no estructurat que al llarg de 25 setmanes utilitza diferents tècniques i exercicis: dibuix, principis feministes, principis feministes, comportament cognitiu, psicoanàlisi i formes sistèmiques de tractament. Les sessions tenen un caràcter respectuós i cohesionat, moltes de les intervencions se centren en el desenvolupament de les aptituds necessàries per a comunicar-se de forma no agressiva i són freqüents els jocs de rol. Es posa l'èmfasi en el coneixement d'un mateix, la responsabilitat personal i l'autocontrol.
- Programa B: **Feminista, psicoeducacional**. El contingut del programa és explícitament pro-feminista i l'èmfasi es posa en el canvi d'actitud i,

CAPÍTOL 6

en menor mesura, en la millora de les aptituds en les relacions de parella. El mètode és bàsicament educacional.

- Programa C: **Humanístic/existencialista**. L'objectiu a llarg termini és canviar la personalitat. Els grups se centren en temes com la baixa autoestima, els traumes infantils i les disfuncions familiars.
- Programa D: **Cognitiu-Conductivista**. L'agressió és considerada com un aprenentatge disfuncional patern i els terapeutes tenen el propòsit d'ensenyar les actituds i les habilitats necessàries per a un estil de vida no maltractadora. El programa és una barreja formal d'aprenentatge/exercicis i xerrades en un grup obert.

L'estudi reconeix que els resultats no són conclouents i no s'estableix, per tant, un tipus de tractament més recomanable per a homes maltractadors. El que sí postula és la necessitat de considerar mètodes alternatius per proporcionar serveis a "una clientela difícil". La majoria de serveis existents són programes educacionals (basats en una relació estudiant/professor) o models clínics (pacient/terapeuta).

Entre els models alternatius, l'equip de recerca va estudiar un programa rural nou que s'estava duent a terme a Nova Escòcia. A l'estil dels moviments pacifistes o de les associacions feministes, el programa funcionava com a alternativa al servei oficial de la organització; els encarregats d'aplicar-lo eren no professionals (normalment voluntaris) que abordaven el fenomen com un problema social i es dirigien principalment als més pobres (exclosos dels serveis tradicionals).

A banda del tractament dirigit als agressors, el programa incloïa nombroses activitats allunyades dels rols habituals de terapeuta o professor, així com el desenvolupament d'una comunitat amb intervencions en moments de crisi, activitats socials recreatives i ajuda material per als homes i les seves famílies.

REHABILITACIÓ / REINCIDÈNCIA

Malgrat veus poc encoratjadores com la del catedràtic de psicologia Enrique Echeburúa, qui afirma que “un cop que s'estableix, el maltractament és una conducta crònica i, malgrat les mostres de penediment, es repeteix”, juristes i experts sostenen que l'experiència de països que porten 20 anys amb programes rehabilitadors demostren que, al finalitzar el tractament, la violència física remet (la no-reincidència ronda el 80%) i la psíquica disminueix.

L'estudi de l'oficina de la fiscalia canadenca, que va examinar les taxes de reincidència dels participants en els quatre tipus de programes del període d'estudi, valorava els resultats en funció de les noves detencions per violència durant els següents 58 mesos.

Les diferències en termes de reincidència van ser, malgrat la disparitat substancial dels programes quant a filosofia i implementació, molt petites. La única tendència indicativa de diferències entre els grups sembla més relacionada amb el grau de rigidesa que amb el contingut del programa: els homes que més van reincidir són els que havien assistit a un programa lax i amb poca supervisió.

A Espanya, l'estudi dut a terme per Enrique Echeburúa i Javier Fernández-Montalvo (també professor de psicologia) amb 148 condemnats (de 19 a 71 anys) per violència de gènere conclou que la meitat presenta un risc “moderadament alt” de reincidència (superior en el cas dels homicides, encara que “més que un fenomen qualitatiu diferent, l'homicidi en la violència de gènere és l'últim esglaió d'una violència continuada i de gravetat creixent”, segons l'informe).

Les dades recopilades pel treball, realitzat en 18 presons espanyoles per avaluar en quina mesura són receptius a l'ajuda psicològica que reben, revelen

CAPÍTOL 6

segons els autors “la perillositat de la violència de gènere pel fet de tractar-se d’una conducta i d’unes cognicions molt consolidades en el repertori de comportaments d’aquests subjectes”.

6.8 LA PRESÓ. EL TRENCAMENT DE LA VIDA PRÒPIA. L'ESTIGMA DE SER MALTRACTADOR

Hi ha tres punts que estan presents de forma recurrent en el discurs dels homes que han estat en centres penitenciaris, respecte al què els ha suposat l'empresonament :

1. Un període de reflexió, en molts casos amb el suport de companys i professionals: “Potser sembla que me’n en foti de mi mateix, però a mi m’ha anat bé entrar aquí a dintre. En el sentit de que m’ha fet reflexionar. He tingut temps per pensar que, en acabat, al carrer no tenia temps per mi. Però per dedicar-me un temps a què és el que volia, què és al que aspirava... (...) És que ja només pensava en la feina, en la feina, en la feina. Home!” (Home 2.P); “Me ha aclarado cosas, por ejemplo, el psicólogo que está en la cárcel, por lo que he visto hasta ahora es el mejor psicólogo que he visto porque me ha aclarado las cosas muy bien, mejor que un psicólogo de fuera porque yo se lo expliqué todo y, la verdad es que me ayudó psicológicamente. Me parece que está como conmigo, me explica las cosas como yo lo hecho y al final me dijo que a los ojos de la justicia yo era un maltratador pero según mi punto de vista no.” (Home 12.P); “A nivel personal me ha servido porque ahora sé quienes son mis amigos y sé... sé --¿cómo te diré?-- a quién le dejo las llaves de mi casa y a quién no se las tengo que dejar. Mis padres... estupendo, mi hermana también, mi sobrino...” (Home 3.P)
2. El trencament de la vida pròpia: “Ahora tengo mucho tiempo para pensar, es muy duro estar sin ver a mi hija durante 8 meses. No quiero volver en mi vida a la cárcel” (Home 9.P); “He perdido la casa, el trabajo que tenía fijo y ahora estoy en otro trabajo nuevo, una vida distinta... no, no me

CAPÍTOL 6

puedo quejar pero el palo lo he cogido muy fuerte, eso sí. Hay gente que ha hecho mucho más daño que yo, personalmente, yo no he hecho mucho daño. Lo pienso y creo que no tenía que romperme la vida así. Tener un castigo normal, 3 meses, 6 meses de condena pero... te calmarás en la cárcel, tomas medidas, hablas con el psicólogo, te aclara las cosas y sales y ya está” (Home 12.P); “Tinc 31 anys. Jo vaig entrar amb 24. M’han trencat la vida. (...) La joventut ja l’he perdut. Per cada any... Són 7 anys que aquí dintre... te envejece mucho más, te curte mucho más, te enseña mucho más. Però no és el mateix estar tot el dia treballant i a casa que estar veient tots els problemes que veus aquí diaris i que et tracten com et tracten i... Tot això crema molt i... Bueno, tinc 31 anys i sembla que tingui 38...” (Home 22.P); “Cuando entras aquí, te lo rompen todo... El trabajo, si vas por tu cuenta, como yo... Ya no solamente que si el piso, los muebles, que eran míos, que el dinero, que era mío, el coche, que se lo puse a su nombre, pero pensando que aquello iba a ser... que iba a durar mucho, y se lo puse a su nombre, que también se lo quedó ella. En fin, cero, cero patatero. O sea, si yo no llego a tener unos padres ahora, unos amigos, yo me encuentro debajo de un puente. Entonces sí me pondría a robar o a hacer daño o lo que sea. Y de ser una buena persona... Aquellos son unos criminales de campeonato porque me están... me están hurgando los instintos de supervivencia...” (Home 3.P); Des d’aleshores, ha trencat absolutament tots els vincles familiars. Amb la parella va continuar comunicant un temps, però ella el va deixar pocs mesos després de l’ingrés. No comunica amb ningú i no ha gaudit de permisos. (Home 4.P); “Mis hijos pasaron mucho de mí. Excepto la pequeña, no me ha venido a ver nadie aquí. Los dos mayores no... Vaya, esos no.. ni... vaya, ni han venido. Eran también: “Papá, déjame esto, papá, déjame lo otro”. Claro, también se les corta el rollo. (...) No lo sé ni me importa. Ellos sabían y hacían lo mismo que la madre: “Papá, necesito esto; papá, necesito..” y yo les dije: “Mira, se ha acabado,

se ha acabado”. Les parece muy mal que volviese a rehacer mi vida. Dejaron de hablarme.” (Home 2.P)

3. L'estigma com a maltractador i la influència d'aquesta “llicó” en les properes relacions amb les dones: “Todo se olvida menos la cárcel, que no se va a olvidar nunca. Pero coges más experiencia para ver cómo haces si tienes algún problema con otra mujer”. (Home 12.P); “Sí lo noté [el rechazo social], porque... sí. Nada más que le digas a una persona que estás... (...) Y yo más, que soy cerrajero. Usted, sabiendo que yo he estado, ¿dejaría que le cambiara la cerradura? Y yo no estoy aquí por ladrón. Es que le cambia la vida a una persona, a nivel de amigos, a nivel de... Pero, bueno, ni son tan amigos, ni tampoco me importan tanto porque, total, yo voy con la cara bien alta por la calle, la verdad, porque yo sé quien soy, y qué es lo que he hecho.” (Home 3.P); “Llego aquí marcado, pero marcado... (...), o sea.. no han actuado como tienen que actuar.” (Home 18.MPA)

Tot i que no sempre es dóna: “He tingut la sort de que es un poble petit i que els veïns a mi m’han vist jugar amb els nens, i m’han vist actuar, i després jo he anat els dimecres rigorosament... he complert... y me siento completamente arropado porque es un poble petit y voy al polideportivo y están todas las madres que tienen niños pequeños. No tinc la més mínima sensació de rebuig. Jo vaig fer una cosa malament, però jo no soc un agressor, vull dir que no sóc un agressor encara que vaig cometre una agressió...” (Home 16.MPA); “No [em preocupa l’estigma]. Les persones que em rodegen ja saben a on he estat i em valoren pel que sóc, no pel que m’ha passat. I, com que no depenc més que del treball i de la meva família... (...) Jo sóc una persona normal, com un altre. I el fet que hagi estat a la presó.. Sí, m’ha ensenyat coses, he vist coses però... és el que t’he dit: si no t’interessa, t’apartes.” (Home 22.P); “Algunos se mosquearon con ella pero digo: “Oye, los nervios los... Cualquier persona por

CAPÍTOL 6

los nervios mira... y no pasa nada” pero ya está, y no ocurrió nada, todo bien. En el trabajo igual, no tuve problemas tampoco. Supieron que, vamos, que era una discusión de pareja, de hogar y... y comprendieron. Pero claro, yo llevé un justificante de los tres días que me quedé en comisaría a ellos; claro, yo se los llevé y ahí, por lo menos, no perdí el trabajo. Ahora, ésta vez sí que he perdido el trabajo.” (Home 1.P); “A veces me han dicho maltratador pero bueno... Conocidos, pero a lo mejor ha sido de broma... pero no le doy importancia... porque no merece la pena porque yo sé en el fondo que no soy ningún maltratador... aunque me hayan acusado y me estén juzgando yo no soy un maltratador. “ (Home 25.MPA); “Para vivir tienes que trabajar, tienes que tener algo en la cabeza, tienes que hacer algo. Yo no me puedo permitir el lujo de estar pendiente si piensan o no piensan. Yo hago mi vida. Me da igual lo que piense o lo que no piense; yo hago mi vida, mi trabajo... en un mundo un poco aparte...” (Home 27.MPA)

En alguns casos assumeixen la seva responsabilitat i manifesten un acord total amb la llei i la transcendència pública del fenomen: “Mal, mal, no tiene ni justificación ni tiene nada. Además si le haces daño a una persona por la causa que sea te tiene que doler (...). Ahora más todavía porque sé que estoy condenado yo también por eso, o sea. Pero va bien que se vaya diciendo por los medios y que haya información, que antes no la había demasiado. (...) Sí, me parece estupendo [que la ley penal sea más dura y que haya hombres que cumplan en prisión por esto]. No se puede dejar esto... esto no deja de ser un crimen, o sea, cada uno tiene que cumplir por lo que hace, sea por eso, sea por robo, sea por lo que sea, es un delito y hay que pagar por ello. (Home 20.MPA)

L'assumpció de la responsabilitat és un element clau en els programes de tractament, que dins de la presó responen a un plantejament radicalment diferent al de les mesures penals alternatives. D'entrada, són de caràcter voluntari; es duen a terme en 33 de les 64 presons espanyoles i hi participen

319 interns. A Catalunya no hi han dades actualitzades de quants interns es troben en tractament especialitzat. Segons el psicòleg Jose Nuñez del servei de tractament a maltractadors de la presó Model, es va passar de cinc interns el 2001 a 26 el 2003. Amb posterioritat, els centres penitenciaris de Brians, Quatre Camins i Ponent han començat a desenvolupar més programes, però encara hi ha més de 90 interns en llista d'espera a tots els centres. Psicòlegs experts en maltractament subratllen la “necessitat imperiosa” d'estendre'ls a totes les presons i de reforçar la teràpia en els mesos anteriors a la posada en llibertat (aplicar tractament *fonamentalment* en els trams alts de la condemna, quan l'excarceració està pròxima).

És obvi que l'especial situació de subjecció dels presos i la vinculació de les qüestions regimentals i de tractament amb el gaudi de beneficis penitenciaris fan que sentin la voluntarietat dels programes de forma ben diversa: “Te explico: Es voluntario. Si no vienes, te bajamos de nivel, pierdes los ‘vis a vis’, pierdes comunicaciones y pierdes cobrar con dinero, pero es voluntario. Y, cuando lleguen los permisos, a la cuarta parte no tienes permiso. Pero sigue siendo voluntario. Si no quieres venir, no vengas. Es así como funciona.” (Home 11.P). En un altre cas, el condemnat afirma que en base a un test li van donar l'opció de no fer cap tractament: “Em van proposar fer un curs de violència domèstica i em van fer fer un test i, en contestar una sèrie de preguntes, em va dir: ‘Tiene un realismo claro’. És a dir, ‘Fes-lo i, si no el vols fer, no cal que el facis’. Em va dir que no influïa absolutament per res”. (Home 2.P)

La informació previa que reben no sembla exhaustiva: “Hemos hecho dos sesiones individuales. Y ahora dice que tengo que hacer 12 en grupo. Pero de todo esto me he ido enterando poquito a poco, claro.” (Home 20.MPA).

CAPÍTOL 6

Un dels psicòlegs que participa en l'aplicació del programa que actualment es du a terme a presons (en la d'Alacant, concretament), afirma que “al final del programa, molts al·lucinen en adonar-se del mal que li estaven fent a la seva víctima. No eren capaços de veure el nivell d'angoixa que provocaven. Són analfabets emocionals, encara que tinguin una carrera universitària i siguin molt hàbils a l'hora de justificar la seva conducta; són incapaços de posar-se en el lloc de l'altre. Segueixen sent maltractadors en potència”.

Com en el cas de les mesures penals alternatives, a posteriori la valoració dels resultats és positiva: “Gracias a Dios, que desde el primer día que empecé a hacer el programa me empecé de abrir la cabeza, la mentalidad un poco para saber como tengo que actuar en esta vida porqué en la calle no estuve (¿...?), estuve pasando de todo. Antes me paso cualquier cosa ahora cualquier cosa, me lo pienso, antes me daba igual. Pero gracias al tiempo de tratamiento, porque haciendo este programa me cambiaron mucho, y ahora estoy diferente... Yo lo sé como era y como estoy ahora.” (Home 13.P)

Però els efectes positius dels programes de tractament es veuen contrarrestats en ocasions per la “mala influència” que sovint suposa el pas per presó: “[Abans d'entrar a la presó] ni havia fet res, ni havia pres res, ni res. I aquí ho he provat tot. Jo mai havia provat la droga i, des de què vaig entrar, ho he provat. I jo mai havia robat i, quan vaig sortir els 7 mesos, amb el meu germà me'n vaig anar a robar a un restaurant.” (Home 22.P); “Yo no entiendo esta gente de aquí, de verdad. Así hacen que, a veces, la gente se vuelve más mala aquí dentro que fuera, en la calle. Estoy con un permiso, vale, me lo deniegan; cumplo todo, estoy en talleres, gimnasio, no tengo desde que llevo aquí ningún parte. O sea, siempre evitando problemas y juntarme con gente que no me tengo que juntar. O sea, vamos, estoy poniendo todo por mi parte para que me den un permiso y me lo tiran para atrás.” (Home 1.P)

Al marge de les conseqüències pràctiques i psicològiques de la privació de llibertat, l'empresonament és viscut com una font d'aprenentatges *dubtosos* —“Si tinc que anar a presó, porteu-me a presó home, que quant surti us en *enterareu*. Perquè llavors no sortiré bo, a la presó no s'aprèn res de bo.” (Home 14.MPA)—, que per sort no tenen per què calar necessàriament en tots els interns: “Això [la presó] em va portar a una escola a on em van ensenyar coses que no les vull, que no m'interessen, perquè jo vull sortir, fer la meva vida i ja està.” (Home 22.P). I per suposat es contemplen també els efectes negatius de cara a la reinserció: “Una persona que entra así y se tira aquí dos años, tres, porque... las penas son un año, dos años... ¿Qué pasa? Que en ese año o dos años pierdes tu hipoteca... Porque usted sabe cómo está ahora para comprarse un piso, ¿verdad? Pues te encuentras que te han embargado el piso, te han embargado el coche, no tienes trabajo... ¿Pues qué pasa? Que te encuentras por ahí con esa señora y ¿qué haces?” (Home 11.P)

Entre els entrevistats es dóna un cas d'esquizofrènia que el condemnat (Home 6.P) vincula a l'ingrés a presó. A més, afirma que no va rebre la medicació correcta fins que no va ser atès en un hospital extern (“ahí el psiquiatra lo acertó”).

Resulta lògic, doncs, que les penes de presó siguin sovint percebudes com una resposta desproporcionada: En mi caso el ir a prisión sería..., me parece bastante fuerte entrar en prisión 6 meses, a mí no, a cualquier persona que esté en mi caso pero lo veo muy exagerado 6 meses, que no te dejen sin trabajo un año o que no puedas buscar faena un año o lo que sea, que a veces es más duro eso porque en la cárcel... si tu entras a la cárcel vas a salir peor... (Home 19.MPA). Quan s'assumeix la responsabilitat pels fets, de vegades no hi ha plena consciència de les conseqüències que pot comportar: “El juez se ha ido a favor de la chica pero claro, yo no negué que yo tenía la culpa, mucha

CAPÍTOL 6

culpa pero yo no pensaba que me iba a llevar a dos años en la cárcel. Lo que he hecho y tal pero claro, es que me rompieron la vida en un momento...” (Home 12.P)

De forma genèrica, però, sí que contemplen l'ingrés a presó com una mesura adequada en alguns casos: “Según... o mataran a otra, ese tío también tiene que ir a prisión, ¿no? O él que la mata y se suicida... mátate tú primero. (Home 19.MPA)

En tot cas, el relat del procés penal reflecteix la vivència d'una experiència traumàtica: “Me hicieron un juicio rápido y me mandaron a la modelo. Estuve allí 15 o 20 días, no me acuerdo ni de los días ni quiero acordarme porque se sigo allí me hubiera matado porque aquello... (...) ¡Bestial! Tenías que tener un cuidado para ir a las duchas, o para ir al comedor, tenías que tener mucho cuidado, o salir al patio, que no salía al patio, salía a lo mejor por la galería un poquito pero al patio no iba porque era muy peligroso. (...) Eso, para una persona que esté acostumbrada a eso pues sí pero... porque eso es como si me hubieran acortado la vida 10 años... si yo sigo allí dentro me hubiera quitado la vida, no lo hubiera dudado ni un momento.” (Home 25.MPA).

A part del sentiment de vergonya que acompanya els condemnats aliens fins aleshores a l'àmbit judicial –l'Home 5.P, per exemple, no vol que els pares el visitin a la presó perquè considera la seva situació com una “deshonra”—, l'experiència en sí mateixa els resulta molt feixuga: “Es bastante doloroso y esto creo que no se olvida nunca. Pienso. Que si hablamos de aquí unos años ya veré otra cosa, pero de momento está reciente.” (Home 20.MPA)

Tot i que hi ha casos, com el de l'Home 20.P, en què prefereixen mantenir ocult el pas per presó, i d'altres en què no és l'entorn més pròxim el que manté el contacte –a l'Home 10.P el visiten cada dos mesos uns familiars

que viuen a Terol, i li salten les llàgrimes quan contesta que les amistats no l'han recolzat—, el procés de reinserció es veu en general molt recolzat per la família més directa: “Siempre que salía yo siempre otra vez tenía las puertas abiertas de mi casa, era mi casa y yo siempre he estado denunciado y siempre que llegado aquí he tenido las puertas abiertas, a mi nunca me ha cerrado las puertas ella.” (Home 18.MPA); “Hay buena relación [con los hijos] y nos están apoyando tanto a ella como a mí nos están apoyando mucho, o sea, no nos han dejado tirados en ningún momento. Esto se ha de agradecer, ¿no? (...) El resto de la familia todo ha continuado pues como iba. Somos todos mayores y cada uno en su casa... no hay ni bueno ni malo o sea... ni bueno ni malo.” (Home 20.MPA)

L'Home 8.P explica que la seva primera dona li dóna suport i el va a veure a la presó, i demana als treballadors socials que l'ajudin a mantenir la seva filla. La relació amb els fills es veu inevitablement afectada per la privació de llibertat: “Al cap de 7 o 8 mesos vaig intentar veure'l. Vaig trucar a l'assistent social per poder veure el meu fill, per... per fer ús del dret de pare i les obligacions, i em va dir que era molt difícil, (...) i que era molt difícil que em deixessin veure el nen.” (Home 22.P)

Malgrat la reticència a compartir la seva situació, algun dels testimonis mostren comprensió per part de l'entorn laboral i manifesten indiferència cap a possibles estigmes socials: “Nunca me ha afectado lo que diga la gente, me ha afectado la gente que me importa, ¿sabes? No me afecta si una persona que no me conoce piensa que yo soy un maltratador (...). Yo siempre llamé aquí, antes de contar nada y antes de dejarme ir llamo aquí pido permiso, al principio yo... porque mi jefe es muy amigo mío... e iba trabajando media jornada, pero luego ya empezó el trabajo empecé a echar 9 horas, y entre las 9 horas y las 6, hubo días que falté en el trabajo, falté aquí... claro, son muchas horas...” (Home 18.MPA)

CAPÍTOL 6

Tot i així, no són aïllats els casos en què sorgeixen dificultats de reinserció: “He estado perseguido durante mucho tiempo, cada vez que veía un Mosso o un policía me ponía muy nervioso. Ahora ya se cumplió, ya terminó la orden de alejamiento y el día que me paran... y ¿quién es ésa?. Una vez estaba con Natalia y me preguntaron que quién era, los Mossos, hicieron sacar los documentos... (...) Tengo trabajo y todo va bien pero en su momento sí que me afectó mucho, en su momento, a nivel laboral estaba mal... a parte, de mi trabajo a su casa no había 1000 metros pero yo necesitaba trabajar, necesitaba estar ahí ya que la única persona que en aquel momento digamos, me acogió, fue mi jefe. (...) Porque después de que pasara esto me sigo cruzando con el policía y me mira con una cara... como diciendo ¿qué? (...) Me paró y me hizo un control que salió negativo y me tuvo ahí 15 minutos esperando... Por eso ahora me voy, el mes que viene me voy de Malgrat.” (Home 23.MPA)

6.9 LA INDIVIDUALITZACIÓ. LA CONDEMNNA ANTICIPADA.

Tots els homes critiquen la manca d'escolta oberta, sense prejudicis: “O sea, me parece muy bien que hayan modificado el Código Penal y hayan modificado... Pero tú, cuando vas acusado, tú entras en el juzgado y, o sea, el juicio no sé para qué se celebra porque tú ya vas condenado, tú estás condenado. Eso de entrada. Porque allí lo que prevalece... O sea, ya te lo dicen bien claro. A mí, en la sentencia me lo dicen bien claro: prevalece la declaración de la víctima, y, si no hay testigos, te crucifican. Eso de entrada...” (Home 11.P)

En aquest sentit, hem detectat que la majoria dels agents socials només treballen des d'un punt de vista (des de l'òptica dels serveis per a dones maltractades o, per contra, de programes per a homes sotmesos a teràpia), però rarament tenen una visió global del fenomen ni coneixen totes les dimensions i els protagonistes de la realitat que envolten a la persona en concret. En general, només reben una versió dels fets i en funció de la generalització dels perfils, també deguda a la manca de recursos, es dissenyen i planifiquen els programes de tractament: “Me gustaría que mi mujer hablase con Carmina (la responsable del programa per a agressors), o sea Carmina o un abogado o lo que sea, a ver si ella quiere una explicación , o a ver cómo va ella porque durante este año no sé nada de ella.” (Home 19.MPA)

La individualització dels programes és del tot insuficient: “Ara et fan un programa, però que és un programa que es suposa que hauria de ser individual i el fan en grup. Això és un fallo perquè jo crec que, si jo he d'explicar la meua història, no tinc perquè estar amb 20 tios més, saps? A més, en el meu cas no perquè no tinc problemes, però hi ha gent que no ho vol fer per això, perquè no... I tampoc no et miren. (...) No te'l fan a temps. (...) Porten tres anys denegant-me permisos perquè falta el programa, però és que és el que li dic:

CAPÍTOL 6

que no he de fer un programa que no... Que tu m'obliguis a fer un programa que jo no he de fer, no. Per què? Tu vols cobrar una subvenció? Em sembla molt bé, amb la gent que ho tinguis que fer. Ara, que tu em diguis: 'Mira, t'he valorat una mica i...'. És que aquí no t'atenen ni els psicòlegs! (...) Mai he vist a cap psicòleg ni res. I si a mi em diguessin: 'Bueno, mira, fem una xerrada i tal i qual i veiem com estàs i, si veiem que ets una persona dolenta o tens problemes d'aquest tema...'. Llavors diria: 'Bueno, si...'. Perquè jo no... no ho veig bé i crec que sempre que puguis arreglar les coses, millor. Però com que no t'aporten res ni... És una cosa que la fas i és per sortir." (Home 22.P)

També s'evidencia que les teràpies farmacològiques i psicològiques encara s'han de desenvolupar i diversificar molt: "El psicólogo de la calle, pues no..., sólo me daba unas pastillas para dormir, dos palabras... tu madre está separada, está casada... hace unos dibujos, me da unas pastillas y ¡venga! ¡hasta el mes que viene!". (Home 12.P)

Finalment, hi ha un altre aspecte important a destacar: la prevenció. Molts homes són conscients que amb alguna mesura de suport, assessorament, mediació, etc. el conflicte no hagués esclatat o s'hagués pogut reconduir pacíficament: "Muchas de las parejas que se rompen, con un buen asesoramiento, quizás un seguimiento, no se hubieran roto." (Home 3.P); "Tenía que haber pedido ayuda a los profesionales antes de estallar." (Home 10.P)

La manca d'investigació és, com ja s'ha assenyalat en capítols anteriors, una queixa molt freqüent: "Inocente no soy; la golpeé, pero quiero que se investigue la verdad, porque no sería justo que fuera a prisión." (Home 15.MPA). En general la plantegen des de la perspectiva de víctimes, en el sentit que la pot donar lloc a una condemna anticipada, però un dels entrevistats respon a la pregunta sobre l'adequació de les mesures

reclamant investigació en ambdós sentits (no només per suavitzar, sinó també per endurir la condemna quan calgui): “[Las medidas] están bien y en algunos casos tendrían que ser más durillas, porque hay gente... Y para otros casos también habría que tener una pequeña investigación; sería mejor porque hay casos que no son malas personas ni mala gente y no van a hacer daño a nadie... hacer las penas más llevaderas, no hacerlo tan rígido. Y luego, en otros casos, tendría que ser más rígido porque ha habido mucha gente que han tenido alejamiento y le han pegado 40 puñaladas.” (Home 25.MPA)

La percepció de la resposta penal està marcada per una suposada manca de matisos: “Li vaig donar les claus i vaig marxar i al dia següent em va denunciar. (...) Lo del tema de la denuncia no ho veig una conseqüència lògica dintre del tema de la violència. Jo vaig perdre el control... fins i tot puc entendre que ella actués amb un sentiment de defensa, no física sinó... amb uns altres... amb unes altres armes, no? Però lo que no veig molt clar es com després ha aprofitat això per treure una avantatge legal de un fet que és un... no ho dic per fer-me el bo ni... un fet que és completament aïllat, que va ser una pèrdua de control de potser 20 segons, perquè després... jo en aquell moment ja vaig veure el que havia fet... Lo que no entenc és tota la resposta posterior, no? El alejamiento...” (Home 16.MPA).

Repetidament manifesten que la resposta no és proporcionada per manca d'individualització: “No es pot agafar a tothom i ficar-los a la mateixa caixa, cada cas es un cas. I si tu no li has fet mal... ha retirat la denuncia perquè no li has fet mal... (...) Separem una mica, no els fiquem a tots en el mateix grup. Allà en el grup de teràpia hi havia gent que havia estovat a la dona... i ho deia.” (Home 14.MPA); “Ho veig una tonteria, primer, perquè no et pregunten ni el que t'ha passat, ni et pregunten com ha passat ni per què. No és que facin un estudi

CAPÍTOL 6

del teu cas, sinó és general. I et posen a la saca de violència domèstica i ja està.” (Home 22.P)

Val a dir que hi ha alguna excepció: “El juez me dijo alejamiento y yo le dije que no me iba a alejar de mi mujer. (...) Y ella dijo que no se podía alejar de su marido que vive con él. (...) El juez dijo, ¿no habrá ningún problema si vas a vivir con él? Y dijo que sí, que ningún problema. ¿y tú?, dije “vale sí, a mi también”, tengo que estar con ella. [Y entonces] el juez me dio permiso.” (Home 24.MPA). Però són majoria els que se senten desprotegits degut a un marc legal que perceben favorable a la dona –“Ella va demanar que totes les visites fossin tutelades... unes coses que jo li vull... bueno, esta mujer qué hace? Vaig veure el desnivell legal que teníem entre ella i jo pel fet de lo que havia passat, no?” (Home 16.MPA)—, i que a més no presta una atenció suficient als agressors. El més explícit és, però, l'únic dels entrevistats que encara compleix condemna per un cas anterior a la Llei 1/2005: “Mai em van fer cap programa ni em van fer res. (...) Perquè vaig estar tres anys preventius. (...) Mai no hem fet cap entrevista ni res.” (Home 22.P)

Quant al tractament, en ocasions el troben inadequat –“Jo em vaig posar voluntàriament a fer-ho però vaig veure que no... que no em preguntaven res, que simplement era escoltar els demés. (...) Quan vaig veure la dinàmica del que era no... Vaig dir que no...” (Home 22.P)— o inútil –“A mi aparte de que no me ayuda para nada... les ayudo a ellos que a mí nunca me han ayudado a nada, nunca...” (Home 18.MPA)—, i en d'altres sembla que no n'han tret gaire profit: “Tenía que hacerlo en la cárcel... La condena esta o 3 meses de cárcel. (...) De vez en cuando voy a verlo.. [al psicólogo]. Me dijo que tenía un trastorno no sé que... estaba un poquito... pues... no sé... tampoco...” (Home 18.MPA)

Per últim, es dona també una sensació de doble i triple condemna quan en el programa de tractament no troben tampoc un espai on se'ls escolti i es puguin expressar lliurement: “Te juzgan en el juzgado, te juzgan en prisión y te juzga la psicóloga, porque aquella señora, o sea, es un poco feminista y te ve como un bicho raro, ¿sabes? Y tú eres ‘así, así, así, así’. Aunque tú le digas: ‘Señora, yo soy así, así, así, así’, ella te dice: ‘No, tú eres así, así, así, así, como lo digo yo. Ya está. Y, si quieres salir de permiso, tienes que decir que eres así, así, así, como yo te digo’.” (Home 11.P)

CAPÍTOL 6

6.10 LA MIRADA AL FUTUR

En primer lloc cal tenir en compte que els entrevistats estaven encara complint la pena imposada (ja fos de presó o MPA) o, si l'havien acabat de complir, el procés era encara molt recent: “Lo terminé y ya está, ya sigo mi vida pero todavía cuando hablo de esto me pongo nervioso porque claro...” (Home 23.MPA)

Entre les consideracions de futur que fan se'n poden distingir dos tipus:

a) Respecte a l'aplicació de la llei i de les mesures penals:

Davant de la pregunta: com distingir quins homes condemnats per violència domèstica poden gaudir de permisos o règim obert sense massa risc per la societat i quins no, la resposta acostuma a diferenciar dos perfils molt clars, definits pels mateixos homes com aquells que no poden evitar la violència i els que només van protagonitzar un fet puntual: “Es la única manera, es la única manera, haciendo un seguimiento, porque hay gente que realmente no está bien de la cabeza y salen de aquí sólo para eso: para pillarse a la mujer, porque ha pasado. Y no me digan que no porque hasta en la tele sale: ‘Fulanito de tal, de permiso, ha cogido y ha degollado a la mujer o la ha quemado o...’ Entonces hay gente así... que eso ya se ve rápido; gente que entra y sale, entra y sale, igual como la mayoría de los ladrones entran y salen, entran y salen. Son gente así. Entonces a esta gente así sí que tendría que hacerseles un seguimiento, estar pendientes de ellos, a ver dónde están. O mismamente tirarles de pulsera, que es lo que está saliendo ahora, ¿no?, que están sacándolos de permiso pero con pulsera, y tenerlos vigilados; nada más.” (Home 1.P); “Yo opino que hay muchos tíos que se merecen estar aquí, pero hay otra gente que no se lo merece tanto.” (Home 3.P); “Hay compañeros que se les ve fácilmente la

agresividad, no perdonan.” (Home 10.P); “El tratamiento en prisión sólo sirve para los permisos; a mi no me sirve para nada... lo que si me sirvió fue un curso que hice en Tortosa, organizado por el ayuntamiento para entender mejor el funcionamiento de la pareja, para mejorar la relaciones familiares. A mi me sirvió mucho pero mi mujer no asistió.” (Home 7.P)

b) Respecte a les seves expectatives personals:

El trencament de la vida pròpia que suposa l'ingrés a presó, sobretot per als condemnats que presenten un perfil molt allunyat del de la majoria de presos, es reflexa en els temors que manifesten: “Yo veo un futuro pues que me costará, me costará porque todos los principios son malos y empezar de cero es... Y me va muy justo por la edad que tengo, pero muy justo. Si ahora quiero rehacer mi vida, me viene... pero que me puedo quedar con el culo fuera seguramente. Porque son 47, 13 años y 60... Ya no da tiempo. Pero, bueno, con lo que haya nos conformaremos, ¿no?” (Home 3.P)

Tot i que la majoria té família o un entorn d'acollida amb el qual creu que pot comptar –algun dels entrevistats té previst anar a viure amb els pares i pensa que recuperarà la feina—, a les pors se suma la preocupació per la reacció de la víctima un cop estigui en llibertat. L'Home 5.P, per exemple, considera que hi ha un perill molt important perquè ella el buscarà i intentarà acostar-se, i sap que el pot tornar a perjudicar molt fàcilment; afirma que intentarà comunicar-ho al Jutjat, però creu que té les de perdre. Una impressió que comparteix un altre dels que es troba complint pena de presó: “No tengo ningún rencor, pero tengo un miedo de cualquier momento me hace algo raro, no se puede.” (Home 17.P). Una situació que s'agreuja quan hi ha fills i la relació, per tant, es preveu inevitable: “Y quiero mi hijo cada fin de semana o cada vacaciones, no quiero saber nada de esta mujer, no quiero nada... que me lo traéis aquí, lo llevo desde aquí y lo vuelvo... no quiero ni ver esta mujer.” (Home 17.P)

CAPÍTOL 6

És per això que consumir el trencament és una prioritat per alguns homes, fins al punt de tenir previst canviar de lloc de residència per allunyar-se definitivament i ni tan sols veure la seva exdona, o iniciar a la presó els tràmits per a fer efectiva la separació: “Yo (pienso...) esta relación total porque estoy cansado y además yo que estoy queriendo divorcio, como diciendo separación definitiva (...).Y ahora atención de las víctimas que estaba tratando esta mujer para que haga algo para que podemos separar y una asistencia social está buscando una solución para que separe con ella. (...) Estoy trabajando, (¿..?) de mi hijo, lo pago cada mes. Y quiero mi hijo cada fin de semana o cada vacaciones, no quiero saber nada de esta mujer, no quiero nada... que me lo traéis aquí, lo llevo desde aquí y lo vuelvo... no quiero ni ver esta mujer. (tranquila?) no tengo ningún rencor, pero tengo un miedo de cualquier momento me hace algo raro, no se puede.” (Home 13.P)

Malgrat els reptes que els esperen a l'exterior –“Quan surti, necessitaré tractament, però no sé com ho faré...” (Home 4.P)—, en general tenen esperances de reconduir la seva vida: “Ahora de momento ya estoy pensando con mis papeles, salgo de tercer grado, también buscaré un techo que vuelva a trabajar y luego hasta que llega el tiempo que me tranquilizo... (...) Siempre digo que me gustaría olvidar y siempre estoy intentando olvidarme de lo que pasó y ver mi futuro y ya está...” (Home 13.P); “Yo no quiero nada. Cuando salgo, quiero buscar trabajar. No quiero nada... En busca de tranquilidad, porque antes... pasa droga, pasa todo y ya está. Ahora quiero un poco de tranquilidad... No quiero nada. Quiero tranquilidad.” (Home 21.P)

La reinserció passa, evidentment, per evitar recaigudes en l'àmbit de la violència interpersonal, i de vegades no ho tenen clar. L'Home 4.P, condemnat per una agressió contra la seva mare, veu molt fàcil recuperar la

feina (treballava de cambrer i a l'obra), però a nivell personal té molt de rencor cap a la seva mare i no està segur de si sabrà controlar-se. Reconeix, però, que ha après algunes coses. Una sensació que tenen molts dels entrevistats: “De les coses una mica s’ha d’aprendre i, si passa això, no hi ha mal que per bé no vingui. I a veure si mai més torna a passar res, que crec que no.” (Home 22.P); “Mi vida ya ha cambiado, no va a cambiar porque me haga una terapia ni de 12 ni de 40 sesiones. Mi vida ya ha cambiado... (...) Estas dos [sesiones de terapia] que he hablado con Ana me han ido bien, bastante bien, porque he podido hablar, he hablado con ella y tal, en ese sentido me ha ido bien (¿...?) y espero que vaya bien.” (Home 20.MPA)

El fet d’haver rebut tractament, com a mínim els fa prendre consciència de la necessitat que tenen d’abordar els problemes –“Sé que son cosas que tengo que evitar, por eso quiero ir al psicólogo porque eso... quiero curarme de esas cosas.” (Home 18.MPA)—, i en algun cas l’entrevistat mostra una absoluta determinació a no repetir una situació similar: “Ya no me va a pasar esto”. (Home 9.P)

El sotrac que suposa el procés i el pas per presó –“Me ha dejado un montón de deudas de bancos, tengo que pagas 3.000 y pico de euros, un abogado que cogí y ahora le estoy pagando... (...) He perdido la casa, el trabajo que tenía fijo y ahora estoy en otro trabajo nuevo, una vida distinta... no, no me puedo quejar pero el palo lo he cogido muy fuerte, eso sí.” (Home 12.P)— serveix també per adonar-se del risc a què s’exposen i prendre consciència de la magnitud de les conseqüències: “Hemos pasado una miseria así durante algunos meses y allí empecé a robar, a traficar, de todo... Pero luego el tiempo corre y ahora que tengo a mi hijo, ¿si me pillan qué? ¿Cómo va a vivir mi hijo? Necesito trabajar legalmente.” (Home 13.P)

CAPÍTOL 6

Al marge de l'evolució personal, que en cada cas té matisos diferents, un dels elements clau que es repeteix és el fet d'haver après com evitar que el fenomen es repeteixi en el marc de la parella –“Ahora estoy seguro: si me pasa algo así, me voy a separar directamente ¡y ya está! Sin discutir, sin pegar...” (Home 24.MPA)— i més enllà: “La próxima vez no me cojerán... Al menos, yo creo que incluso yo, por mí mismo, tendré más defensa. O sea, tener las ideas claras en... Que no volverá a pasar pero no en eso solamente, en otras cosas: en la vida diaria, en el trabajo, a nivel de... en cualquier cosa.” (Home 3.P). Un dels entrevistats resulta especialment encoratjador: [En el fondo ha sido un cambio a mejor, una fase difícil que ha servido para afrontar el resto de la vida con más herramientas] y con más claridad; saber pensar las cosas dos o tres veces, analizarlas, saber reaccionar a tiempo... A veces es mejor echar marcha atrás que ir para adelante. Ahora tengo ilusión por hacer las cosas, por crecer, para ver si me suben el sueldo en Navidad, por ejemplo, tengo esa ilusión...” (Home 25.MPA). I en un altre cas és gratificant veure que fins i tot arriben a aprendre processos d'empatia: “No, mira, me ha tocado pasar por esto y lo he vivido y ya está. Es una experiencia más. Te ayuda un poco a pensar más que nada según que dices y en el momento que lo dices para que el otro no se sienta mal en un momento dado, ¿no?... dices, si tenía que decir esto pues no lo digo me lo callo y ya está...” (Home 13.P)

La recuperació de la vida familiar és un dels projectes que prioritàriament exposen quan se'ls pregunta sobre els plans de futur: “Cuando salga, tendré una paga [per invalidesa]. Quiero ver a mi hijos y volver a tener buena relación con ella, que los niños vean que estamos juntos.” (Home 6.P, que anirà a viure amb els seus germans i la seva mare, de 78 anys); “El primer que faré serà anar-me'n un mes de vacances a Canàries. Agafaré la meva dona i la meva mare i ens en anirem un mes de vacances a Canàries. Això els hi vaig prometre a totes dues. I llavors, una vegada allà, una vegada torni, llavors em

compraré una furgoneta i allà a baix puc tenir sortida amb una furgoneta sense treballar gaire. Només que tingui per fer bullir l'olla i més que suficient.” (Home 2.P); “Quieren ayudarme con cualquier manera... (..) y arreglarme bien con ellos, y bajarme a mi país que no bajaré...” (Home 13.P)

Refer la relació de parella amb la víctima de l'agressió per la qual van ser condemnats forma part en molts casos del projecte de futur: “Me gustaría, claro [ir a vivir con ella]. (¿...?) ella que puede dar un paso no lo ha dado. Que es la que puede dar el paso, intentar llamarme o...” (Home 19.MPA); “Lo voy a intentar. En esto tiene la palabra ella que es la víctima vamos. Si ella quiere pues volveremos... (...) Yo voy a intentarlo. Yo me voy a portar bien... bueno me portaré normal como me portaba antes y intentaré recuperarla y sino evidentemente respetaré su opinión porque le hice bastante daño, evidentemente tiene porqué tenerme rencor. (...) Lo que sí sé es que no ha pedido la separación ni el divorcio. (...) Por ahí me veo un poquito de luz, no lo sé.” (Home 20.MPA). I també en més d'un cas, tot i que no es plantegin reprendre la vida en parella, manifesten el desitg de recuperar si més no el vincle: “Cuando se acabe la sesión, en noviembre intentaré hablar con ella para... (...) Lo primero hablar con ella, que le dé una explicación a ella de todo lo que pasó (¿...?) ni una llamada ni he ido a su casa amenazándola ni... ella en su casa, yo en la casa de mis padres, ella a su trabajo y yo al mío. Tenemos en común una niña pero... (...) Lo que quiero es coger ahora si me la puedo llevar a casa (¿..?) que te toca por vacaciones, que te toca por Navidad, lo que pasa que hasta que no acabe todo esto no puedo hacer nada...(..) Antes de volver a hablar con mi mujer, me gustaría que hablase con Carmina, o sea Carmina o un abogado o lo que sea, a ver si ella quiere (¿...?) una explicación , o a ver como va ella porque durante este año no sé nada de ella. (...) Ir a ver a mis padres y eso, bueno mis padres (¿...?) a verla y mi hermano también.” (Home 19.MPA)

CAPÍTOL 6

La relació amb els fills és una preocupació primordial en la majoria de casos: “Cuando salga pediré la prueba de paternidad y defenderé mis derechos de padre.” (Home 8.P); “Yo creo que cuando yo termine el alejamiento yo quedaré con ella y si quiere quedar como amigos porque va a ser bueno para mi hijo y que haya buena relación y buena armonía... pero convivir otra vez no porque no me fío de ella, no me fío porque me denuncie de malos tratos ni nada... No va a ocurrir en la vida ¡jamás! Y porqué no va a ocurrir, porque eso ya he ha valido, ya no hay más, porque y no tengo que llegar a esas situaciones ¿qué han sido por mi culpa...? una ha sido por mi culpa pero... otras han sido culpa de ella pero yo no voy a culpar a nadie... (...) Yo estoy empezando mi vida de nuevo y mi hijo... si yo estoy bien, mi hijo estará bien porque ahora sé valorarme ¡antes no, antes me daba igual todo!, yo he visto que si yo estoy bien, mi hijo estará bien, porque no le faltará de nada.” (Home 25.MPA)

Quan no hi ha una voluntat de refer la vida anterior i se'ls planteja la possibilitat d'iniciar una nova relació, alguns es mostren reticents —“Ahora sí que me entra es como una especie de, de, de, de... no como una especie de rechazo a las mujeres, pero sí una demora hacia una posible relación” (Home 3.P)— o s'hi oposen taxativament: “No, és que no tinc ganes, cap; he renunciat al sexe, al contacte, i no vull saber res. Enraonar, sí. No penso tenir cap més relació de parella.” (Home 14.MPA). La seqüela de la mala experiència viscuda es fa palesa fins i tot quan sí que hi ha una predisposició positiva cap a tenir de nou una parella estable, tal com ho testifica el fet que un dels entrevistats (l'Home 19.MPA) corregeixi l'entrevistadora quan suggereix que en ocasions s'agafa por introduint la paraula “odi”. I l'apatia és un altre dels símptomes que es manifesten: “Em trobo que m'he tornat gran i que he perdut la il·lusió de tenir relacions. (...) Miro de distreure'm però vull dir... no tinc cap ganes d'anar... de cap parella, no, no. He renunciat totalment.” (Home 14.MPA)

A l'altre extrem de la balança hi ha els que se senten "en pau" –"Hemos quedado como una amistad, yo la perdono lo que ella ha hecho ella me ha perdonado lo que yo he hecho o no he hecho, no sé." (Home 13.P); "Amb la meva xicota ens escrivim dos o tres cartes per setmana i ens truquem cada setmana dues o tres vegades. (...) Allò va passar... Allò va ser una cosa puntual, va ser una cosa..." (Home 22.P)—, els que extreuen conclusions positives –"Esto me ha hecho cambiar mucho, eh. Mi (¿..?) ha cambiado mucho con las mujeres... Supongo que todo depende que encuentre la persona con la que yo quiero estar." (Home 18.MPA)— i els que confien en la seva capacitat per iniciar noves relacions: "Sí, sí, sin problemas, yo creo que sí... Bueno, cuando tenga más tiempo porque ahora me queda muy poco tiempo, pero bueno... yo creo que sí." (Home 25.MPA)

Més enllà de les qüestions afectives, la por a l'estigma apareix com un obstacle per a plantejar-se noves relacions –"Casarme otra vez seguro que no y hoy por hoy no me vuelvo a casar, lo tengo superclaro, me divorcié hace una semana y no me volveré a casar. Lo que sí me pasó durante un tiempo fue pensar "y ahora como comienzo una nueva vida, cómo conozco a alguien y... estoy fichado por violencia doméstica y encima, me he hecho un estudio de fertilidad y no soy fértil porque tengo un cromosoma de más... yo decía, cómo hago si además de no poder tener hijos, tengo una denuncia por violencia doméstica ¿cómo hago? Pero bueno, de momento todo bien." (Home 23.MPA)—, així com de cara a la reinserció laboral: "Trobar una feina i establitzar-me econòmicament. (...) I cada vegada que trobés una feina, per culpa de les citacions tinguis d'estar explicant la teva vida... llavors et miren així com dient... que ha fet aquest?" (Home 14.MPA)

Aconseguir una feina és gairebé sempre un projecte immediat: "Cuando salga, mi primer pensamiento es ponerme a trabajar al tiro, lo antes posible.

CAPÍTOL 6

Aquí estoy perdiendo mucho dinero.” (Home 1.P). És freqüent que els vincles amb els patrons anteriors no hagin desaparegut –com és el cas de l’Home 7.P, que afirma que el seu cap anterior l’ajudarà a trobar feina i creu que no tindrà problemes—, o que es mantingui bona relació amb els ex-companys (l’Home 9, per exemple, confia que no tindrà problemes de caire laboral perquè els antics companys van a comunicar a la presó). En alguns casos sembla que el temps a presó els ha servit per forjar projectes més ambiciosos: “No voy a trabajar, es que... estoy, tengo pensado de hacerme autónomo. Puedo hacerme mi negocio.” (Home 13.P); “Em dedicaré al mateix, a fer de cambrer, o tindrè una tenda de menjar preparat, perquè jo sóc cuiner també, i amb la meva xicota i ja està. Una vida normal i corrent. Jo sempre he treballat.” (Home 22.P). I en general es pot dir que compten amb la seva força de treball com a palanca per tirar endavant: “El trabajo no me preocupa porque yo tengo mi oficio, soy frigorista, y de esto hay poca gente, y siempre... si no en un lado u otro, siempre te metes. Porque en verano se te... se te sortean. (...) Hipoteca, coche y todo esto... más o menos mis padres, que están bien situados, me lo pueden ir pagando.” (Home 11.P); “Trabajo ya tengo, el trabajo no me hace falta nunca y además yo soy muy trabajador... lo que pasa es que tengo la vida arruinada, eso sí, pero trabajo hay mucho.” (Home 12.P)

Tot i que anecdòtic, no deixa de ser ressenyable el fet de comptar amb altres aliats: “Chocolate era un Trankimazín para mi. Yo no puedo mentir, y aun lo estoy consumiendo pero no tanto como antes, por ejemplo si me pasa algún problema o empiezo de pensar de mi hijo... lo busco, lo fumo y ya está... me tranquilizo y olvido de todo. Pienso, no digo que no pienso, pero pienso para adelante, en lo que tengo que hacer y ya está.” (Home 13.P)

Per últim, no volem deixar de banda la problemàtica afegida dels immigrants que no tenen regularitzada la seva situació a Espanya: “Me siento mal por la

causa de los papeles, eso es lo que tengo, por la causa de mi mujer ningún problema, pasó lo que pasó pero yo la quiero y ella me quiere y ya está. (...).Tengo que escuchar más y tengo que decir algo también porque estoy diciendo todo, tengo que hablar con la gente de aquí porque me gusta hablar con ellos porque tengo que estar con papeles aquí, con derecho. Porque una persona de aquí que tiene familia y no tiene trabajo ¿dónde la voy a meter? (...) Comprendo la justicia y tengo que estar con papeles.” (Home 24.MPA)

Crida l'atenció, per la forma especialment constructiva d'encarar el futur, l'opció de l'Home 16.MPA, que des del final del procés penal i el trencament amb la seva dona és membre del grup *Sopa de hombres*. Es tracta d'un grup de suport mutu entre homes, que es reuneixen setmanalment a Barcelona amb el compromís de promoure l'exploració de nous models sans de masculinitat: “Jo vaig cometre una agressió, he intentat reparar-la en la medida que es possible perquè hi ha coses que no tenen reparació... Ho lamento, no estic orgullós d'haver fet un cop de puny. Però a la vegada... jo estic orgullós de mi mateix... (...)A mi m'encantaria conciliar-me amb ella, lo que pasa es que yo he llegado un punto que igual que le di un puñetazo, del que me arrepiento, yo no trago una más... O sea, claro que haré las cosas, pero desde luego que no las haré como ella quiere porque si no volvería otra vez a agredirla.” (Home 16.MPA)

7 PROPOSTES

1. Les dades: els sistemes de quantificació del fenomen a Catalunya.

Hi ha un dèficit important a Catalunya en els sistemes d'informació de dades quantitatives relatives a l'impacte de la violència de gènere en el sistema penal i penitenciari. La font més ordenada és la que ofereix el Consejo General del Poder Judicial, a través del seu Observatorio, i el Registre central, que centralitza les dades judicials. Malgrat les competències i accions que contempla la LIO 1/2004 i que són competència del Govern de la Generalitat de Catalunya, el cert és que per la manca d'una Llei Catalana (a l'anterior legislatura no es va aprovar l'avant- projecte elaborat gràcies a l'impuls de l'Institut Català de les Dones) i per manca de sistemes d'informació rigorosos en els diversos serveis afectats competencialment, no existeix una radiografia real que dimensioni la realitat del fenomen.

La distribució entre els diversos nivells d'Administració a Catalunya no afavoreix l'ordenació i sistematització de dades, però el cert és que la creació d'un registre centralitzat de dades és urgent i necessària. El Departament de Justícia té la clau principal per liderar i ordenar la iniciativa pel que fa a les dades judicials, d'ordres de protecció, mesures cautelars i mesures penals (alternatives i penitenciàries). S'hauria de coordinar, a més, amb el Departament de Salut i els Municipis pel que fa a la posta en comú amb serveis socials i sanitaris.

CAPÍTOL 7

Sense una ordenació de dades no és possible el diagnòstic de les accions necessàries en les diverses instàncies administratives afectades, i menys encara la construcció de protocols tècnics d'impacte pràctic.

2. Dotació de recursos i equilibri territorial

És imprescindible la creació de més Jutjats especialitzats en violència vers la dona a Catalunya, amb equips de diagnòstic interdisciplinaris adscrits als mateixos. Els quatre jutjats existents són clarament insuficients. La demanda d'especialització i atenció integral en les actuacions jurisdiccionals fa que no sigui sostenible el model de jutjats mixtes. En les poblacions on no hi ha jutjat especialitzat, la qualitat de l'atenció dispensada és molt deficitària, i la pràctica de la tutela judicial es veu eclipsada per la saturació i el col·lapse del serveis.

La LIO 1/2004 és molt ambiciosa quant a model d'actuació integral, i sense recursos suficients no s'assoleixen ni els mínims; per tant, la dotació de recursos orgànics i personals constitueix una prioritat.

Un primer pas seria elaborar un llistat complet dels recursos existents —personals, materials, etc.— per territoris, que a més serviria per oferir-lo a les víctimes. En els primers moments del procés contribuiria a accelerar l'accés als recursos per part de la víctima i de la seva família.

3. Diagnòstic: la denúncia

El procés i l'actuació judicial davant d'una demanda puntual (la interposició d'una denúncia) haurien de contribuir a la comprensió del procés que està fent la dona, facilitant la identificació de signes i indicadors de maltractament, enquadrant-se en el marc d'un treball integral.

L'actuació judicial s'hauria de poder desenvolupar en base a una diagnosi prèvia obligatòria i especialitzada que dugui a terme un aprofundiment individualitzat del cas, amb l'exploració de denunciador i denunciat i incloent una diagnosi de risc. L'atestat policial té una funció d'instruir i identificar els factors objectius del delictes, i en aquest sentit ja hem destacat la bona valoració que es té de les actuacions dels Mossos d'Esquadra a través de les Oficines d'atenció a les víctimes. Però l'aprofundiment, la comprovació de la denúncia, la valoració de la gravetat, la individualització i la tutorització del cas en auxili judicial una vegada aquest és al jutjat d'instrucció especialitzat és imprescindible i correspon als Equips d'assessorament tècnic del Departament de Justícia. Les dotacions actuals d'aquests professionals són clarament insuficients a Catalunya, encara que la seva tasca és altament i favorablement valorada pels operadors.

El Servei d'atenció a la víctima del Departament de Justícia en el seguiment de les mesures, informació i coordinació amb els serveis socials o especialitzats de referència també requereix d'un enfortiment organitzatiu, de disseny i de dotació de personal suficient a Catalunya. La tasca de reforç a la atenció continuada a dones amb ordre de protecció hauria de tutoritzar-se des d'aquest servei amb coordinació amb els Municipis.

4. Formació permanent especialitzada

La preparació específica dels professionals implicats en el tractament de la violència de gènere des de diferents perspectives és un dels aspectes que al llarg del treball de camp apareix com un repte no aconseguit. Malgrat que la LIO 1/2004 preveu diversos plans i mesures per a garantir la formació específica dels diferents actors que intervenen en les diferents fases del procés —començant per la detecció precoç—, les manifestacions dels entrevistats i

CAPÍTOL 7

entrevistades, per una banda, i la informació i dades recopilades de les diverses fonts, per una altra, fan paleses les mancances en l'àmbit formatiu.

La formació especialitzada en violència de gènere i el cicle de la violència és imprescindible per una adequada actuació dels jutges i magistrats, ja que les sentències, la valoració de les declaracions de les dones víctimes inserides en procés de violència i la detecció dels factors de risc exigeixen un coneixement profund i adient.

Per bé que les queixes dels agressors i les víctimes se centren en les instàncies jurídiques, i especialment en els seus propis advocats (majoritàriament d'ofici), algun dels entrevistats clau reclama també més formació i implicació per part dels metges de capçalera i dels mestres. El fet que hi hagi més denúncies per part de veïns que de professionals és un dels senyals que apunta cap a la necessitat de promoure un paper més actiu per part dels assistents socials i el personal sanitari, sobretot, que poden ser claus en la detecció precoç.

El desplegament complet de la Llei suposaria un gran avenç en aquest sentit, ja que el text preveu programes de sensibilització i formació continuada dels facultatius a fi i efecte de millorar i impulsar el diagnòstic precoç, l'assistència i la rehabilitació de la dona víctima de violència de gènere. El compromís que s'estableix afecta no només els centres sanitaris sinó també les Administracions educatives, que haurien d'assegurar que en els àmbits curriculars de les llicenciatures i diplomatures, i en els programes d'especialització de les professions socio sanitàries, s'incorporin continguts dirigits a la capacitació per a la prevenció, la detecció precoç, la intervenció i el suport a les víctimes.

En el marc del Consell Interterritorial del Sistema Nacional de Salut, la llei preveu també la creació d'una Comissió contra la violència de gènere que doni suport tècnic i orienti la planificació de mesures sanitàries, i que avaluï i proposi les necessàries per a l'aplicació d'un protocol sanitari, així com d'altres mesures que es considerin apropiades. A Catalunya, com s'està fent en la elaboració del Protocol sanitari, el lideratge correspon al Departament de Salut. Quant a la manca d'implicació i/o professionalitat dels advocats, val a dir que la Llei també es pronuncia, establint que els Col·legis d'Advocats han d'assegurar una formació específica que coadjuvi a l'exercici professional d'una defensa eficaç en matèria de violència de gènere, exigint cursos als lletrats per a l'exercici del torn d'ofici. Malgrat els cursos, l'avaluació dels serveis d'assistència jurídica són molt deficitaris.

5. Coordinació i actuació integral. Protocols

A banda de la formació específica de cadascun dels gremis, la coordinació dels diferents professionals és una altra assignatura pendent que cal desenvolupar. La fragmentació de les intervencions dificulta el tractament dels casos, alenteix la resolució dels processos i, sobretot, redueix la qualitat de l'atenció a les víctimes i la eficàcia dels tractaments per a la seva recuperació.

És per això que l'elaboració de protocols de coordinació apareix com una prioritat, apuntada també en el redactat de la Llei Integral, que preveu:

- **Plans de col·laboració** per a la prevenció, assistència i persecució de la violència de gènere, que impliquin les Administracions sanitàries, la de Justícia, les forces i cossos de seguretat i els serveis socials i organismes d'igualtat i serveis municipals.

CAPÍTOL 7

- **Protocols d'actuació** que determinin els procediments per que l'actuació de les diferents administracions i serveis implicats sigui global i integral, i que garanteixin l'activitat probatòria.
- **Pautes uniformes d'actuació sanitària**, i que impulsin les activitats de prevenció, detecció precoç i intervenció continuada amb la dona sotmesa a violència de gènere o en risc de patir-la. En aquest sentit, s'estableix que en els protocols es faci referència expressa a les relacions amb l'Administració de Justícia quan hi hagi sospita fundada o necessitat de denúncia.

Per una banda, cal treballar més en donar a conèixer a tots els professionals els protocols existents que defineixen quines són les situacions de risc de manera objectiva, per que se centrin més en aquests casos. Per l'altra, s'han de millorar els protocols de coordinació en xarxa a tots els nivells.

Els protocols d'informes i atestats mereixen una menció especial, ja que la millora del procediment evitaria que les víctimes haguessin de repetir la història diverses vegades. Una opció seria arribar a un imprès únic per a recollir les dades, que s'ompliria al primer lloc on la víctima entrés en contacte amb el sistema. Aquest imprès generaria un historial que, a partir d'aquest moment, resultaria accessible a tots els operadors.

El protocol impulsat a Catalunya per L'institut Català de les Dones pot vertebrar les línees estratègiques a seguir i la filosofia de la coordinació necessària.

6. Assessorament jurídic i defensa jurídica gratuïta

S'han de revisar a fons els models de serveis del torn d'ofici i la qualitat de l'atenció jurídica i humana que es dispensa. El servei és el menys valorat de forma unànime, i és considerat molt negativament.

La insuficiència de recursos no sembla que sigui en aquest cas, a diferència d'altres serveis, l'explicació. Es recomana fer un estudi a fons sobre els serveis especialitzats de torn d'ofici de violència familiar i de gènere als Col·legis d'Advocats de Catalunya.

L'aplicació de la Llei i, sobretot, la percepció del sistema penal depèn molt de la qualitat de la defensa jurídica dels interessos i de l'atenció als justiciables. Si falla aquest servei, la valoració negativa i la vivència de victimització secundària en les víctimes és una realitat afegida al propi drama de la violència patida.

7. El dret a la informació. La immigració

D'acord amb les afirmacions dels informants clau que han participat en l'estudi, des dels serveis d'atenció a la víctima o els serveis especialitzats de l'àmbit municipal s'hauria de donar el màxim d'informació a la víctima, per que pugui prendre una decisió el màxim de serena i conscient possible, ja que saben que "una denúncia sense convenciment porta tota una sèrie d'efectes contradictoris" que perjudiquen a la dona, al funcionament de la xarxa i a la percepció social del problema.

Cal donar a la víctima, per tant, més informació del procés i de les possibles conseqüències d'obrir-lo. Necessiten més temps, informació i acompanyament, però sobretot cal que aquests tres elements siguin de més qualitat.

No es denuncia tot, i això vol dir que cal continuar sensibilitzant les víctimes. El fet que majoritàriament les víctimes mortals per violència de gènere no hagin denunciat mai, fa pensar que s'han de reforçar les actuacions que afavoreixin la visibilització de la violència i la denúncia en clau de detecció precoç.

Cal prestar especial atenció a les dones immigrants, i entre elles a les que no tenen legalitzada la seva situació, ja que aquest fet pot generar més exclusió

CAPÍTOL 7

social. S'ha de tenir en compte que les immigrants perceben les situacions de manera diferent per raons culturals. Amb tot, és cert que les immigrants estan denunciant més i que se senten més protegides que als seus països, però cal reforçar els serveis especialitzats amb traducció i adequació del fet multicultural.

La percepció d'insuficiència d'informació del procés i de les possibles conseqüències d'obrir-lo obliga a les diverses Administracions a afavorir una decisió responsable i informada. No coneixen on poden arribar les conseqüències de la llei i el caràcter públic del delictes. Les dones necessiten més temps, informació i acompanyament.

Si quan denunciïn no tenen feina, no tenen suficient suport a nivell econòmic ni el reben a través dels serveis que mobilitza la llei, especialment les dones immigrants.

8. Revisió de mesures legislatives. Ordres de protecció: allunyament

Tal i com es proposa en el capítol referent a aquesta qüestió, cal adequar els actuals dispositius normatius a la realitat del fenomen. Partint de que l'actuació del Dret Penal hauria d'estar més equilibrada respecte a d'altres intervencions que proposa la Llei 1/2004, el fet és que algunes de les reaccions jurisprudencials no s'adapten a la realitat social ni a les necessitats específiques de les víctimes.

El canvi de mentalitat dels operadors jurídics vindrà segurament del reforç en els aspectes formatius, però l'ús abusiu de la via penal, o la no contemplació de les circumstàncies que caracteritzen la violència de gènere, són un element greu de l'actual reacció penal.

Per una banda fem nostres les recomanacions formulades en el document de 30 de novembre de 2005 pel grup de treball de magistrats especialitzats en

violència de gènere en el marc del Consejo General del Poder Judicial (s'acompanya annex), en relació a, entre d'altres qüestions, la necessitat d'avançar en gradacions dels fets, la no obligatorietat de la mesura d'allunyament i la no imputació de les dones quan es reagrupen amb els homes amb mesura d'ordre d'allunyament.

L'impacte de les mesures en la població immigrant té característiques específiques que agreugen la gravositat. La denúncia sovint es viu per les víctimes com una involució en el procés d'arrelament i integració socio-laboral. És important reforçar els serveis d'atenció i els dispositius judicials amb traductors i mediadors culturals que permetin adaptar les respostes i la informació a la dimensió de la interculturalitat.

La situació actual comporta moltes casuístiques sense que es contemplin de forma individualitzada els casos o les conseqüències del cicle de la violència en les dones víctimes. És necessari trencar amb els vells estereotips i els operadors jurídics reclamen que el legislador central posi ordre a aquesta situació d'una forma urgent.

D'altra banda, com s'ha analitzat, l'opció d'elevat les amenaces i coaccions lleus a delictes fa que moltes sentències es decantin per l'absolució.

9. La mediació civil i penal

L'alt nombre de conformitats penals en els casos de violència de gènere comporta algunes conseqüències negatives, com l'automatisme de la resposta penal sense atenció efectiva de la víctima i sense que el condemnat assumeixi la responsabilitat penal sobre els fets d'una forma efectiva. Les raons de les conformitats són d'interès processal i de minimització punitiva.

CAPÍTOL 7

Creiem que la Llei 1/2004 quan estableix la impossibilitat d'establir programes de mediació penal i civil especialitzada en violència de gènere, veta la possibilitat d'una actuació més efectiva cap a la víctima, en primer lloc, i respecte de la finalitat de prevenció especial amb l'agressor, en segon lloc.

Les oposicions a impulsar aquests programes vénen de considerar que la desigualtat evident i real entre víctima i agressor atenent a les particularitats del cicle de la violència no permeten l'actuació pròpia de la mediació. Malgrat que aquest factor és cert, també ho és que les necessitats de determinades situacions i el contingut de mediació processal de la conformitat penal, que priva la víctima del ritus del judici oral i de la valoració dels fets i les circumstàncies a través de l'activitat probatòria, causen un perjudici important que cal valorar.

D'altra banda, la manca de responsabilització sobre els fets que presenten molts dels condemnats fa que s'hagi de repensar la resposta penal actual.

La possibilitat d'implementar programes de mediació en els casos menys greus, de caràcter voluntari, seriosos i individualitzats, que signifiquessin l'acceptació de la responsabilitat i del perdó i l'adequació de les mesures penals a la realitat del cas individual, implicaria una millora de la resposta del sistema penal.

De manera preventiva, millorar els processos de separació —mitjançant la mediació, fent-los més ràpids i incloent mesures més flexibles respecte als fills— atenuaria el que és sens dubte una font important de problemes i agressivitat. I s'hauria de treballar també amb la família de l'agressor per que no doni suport al seu comportament, així com amb la de la víctima per que l'acompanyin.

10. Els programes de tractament als agressors

Els condemnats a mesures penals, siguin alternatives o privatives de llibertat, han de seguir un programa de tractament i formació terapèutica que impliqui una garantia de la seva reinserció. Les actuals mesures alternatives són majoritàriament de suspensió o substitució, i no de seguretat. Creiem que caldria desenvolupar la imposició d'aquesta mesura penal en els casos en què no s'adopti la pena privativa de llibertat, tenint en compte que són programes més terapèutics que no pas formatius.

Donat l'alt grau de victimització vers el sistema que presenten els agressors, cal posar èmfasi en els aspectes de responsabilització individual. També, lògicament, cal millorar la resposta global del sistema per tal que les raons d'aquesta victimització no estiguin justificades en les disfuncions.

Hi ha llista d'espera de programes de tractament, tant en els serveis penitenciaris com en el servei de mesures alternatives, i per tant és necessari dotar-los de recursos per a la seva implementació. S'han de promoure també les intervencions individualitzades i el seguiment/contenció de llarga durada. No només calen més programes de tractament, sinó que en paral·lel cal treballar en un major aprofundiment i una major diversificació de la metodologia emprada, per tal d'adequar-los a cada situació i perfil.

Els tractaments encara no han estat estudiats en termes d'eficàcia o impacte en la reincidència, i seria convenient promoure una monitorització avaluadora dels seus efectes. Oferir millors respostes contribuirà a evitar l'estigmatització que actualment es dona.

CAPÍTOL 7

11. Un sistema d'informació permanent quantitatiu i qualitatiu

En l'àmbit de la violència de gènere i familiar a Catalunya s'hauria de construir un 'Observatori de Violència de gènere i familiar' de caire permanent, integrat per les diverses Administracions i operadors.

L'Observatori de violència de gènere i de família no seria solament un instrument per analitzar l'impacte i les característiques d'aquest tipus de violència, sinó que al mateix temps consideraria els resultats de les polítiques d'intervenció, especialment quan encara planeja sobre la qüestió l'aprovació i desenvolupament de la recent llei. En aquest sentit, el paper de l'Observatori seria el de recollir tant els efectes de les polítiques d'intervenció ja utilitzades (mesures de protecció, penals i alternatives, entre altres), com l'avaluació de possibles vies alternatives a les ja existents, adequades a la mencionada intervenció. És clar que de cara a això últim, així com també per a l'anàlisi de les conseqüències, són necessaris uns criteris bàsics que es defineixin políticament, però caldria també la participació activa dels diferents agents que intervenen en el procés penal i en el tractament de la violència.

Mitjançant l'anàlisi anual de les dades recollides es tindrien elements de comparació i contrast que, amb el temps, farien possible reconèixer les tendències i permetrien postular i planificar noves polítiques i intervencions. Des d'una vessant metodològica es podrien assumir, adaptant-les, les estratègies que planteja la LI 1/04.

El model d'Observatori partiria d'una estratègia d'aproximació a l'objecte d'estudi similar a la que s'utilitza principalment en les fases preliminars de les investigacions socio-antropològiques. En aquestes fases s'apliquen, més o menys sistemàticament i amb un objectiu prospectiu, diverses tècniques orientades a localitzar i delimitar unitats d'observació, per tal d'establir supòsits

i hipòtesis inicials: sistematització i anàlisi de la documentació existent; entrevistes obertes a informants clau; observació directa; activació de xarxes per a localitzar informants (clau o d'un altre tipus), i definició d'escenaris d'observació (grups diana o *targets*).

El resultat més destacat d'aquestes prospeccions seria la possibilitat d'elaborar una aproximació al coneixement de l'estat de la qüestió: aspectes nuclears i llacunes existents, principals trets del tema en estudi i aspectes d'interès. Aquests punts de partida constituïrien una guia per a orientar posteriors indagacions empíriques. A més, un cop construït un sistema de notificació que reculli i classifiqui totes les dades quantitatives relacionades amb el fenomen, les dues estratègies i fonts d'informació permetrien la comparació dels resultats i, a la vegada, un anàlisi més profund de les dades. D'aquesta manera s'enriquieren les dades quantitatives amb una adequada contextualització de les mateixes.

L'Observatori es mantindria en actiu al llarg de períodes anuals (xarxes de camp i panell d'informants claus) i, per tant, aportaria informació de forma continua. Cada any oferiria un informe que seria la imatge panoràmica i global del fenomen, i que, a banda de les constatacions i recomanacions, podria donar peu a d'altres investigacions. En la mesura en que apareguessin indicis de fenòmens que requerissin ésser comprovats i valorats, els fets observats orientarien de cara a possibles aprofundiments que no haurien d'ésser necessàriament contrastats per l'Observatori, sino que podrien ser objecte d'investigacions més precises sobre assumptes concrets.

Amb el temps, la imatge panoràmica a la qual ens referim s'aniria enriquint amb aspectes aparentment inconnexes que, malgrat que inicialment puguin semblar irrelevants o marginals, sovint és a través de l'acumulació d'indicis procedents

CAPÍTOL 7

de diferents fonts en un procés de triangulació (Denzin, 1970) que es descobreix la seva significació.

En cap cas l'Observatori substituiria les diferents vies existents —investigacions penals, sociològiques i psicològiques específiques— per al coneixement de la realitat, ni el necessari sistema de notificació de casos que ofereixi informació anual, ni d'altres línies d'investigació (enquestes a víctimes i agressors, per exemple), sinó que les complementaria.

Tenint en compte aquestes característiques, que per altra banda defineixen també els límits de l'Observatori, la recerca d'informació seria necessàriament oberta, dinàmica i flexible, per adaptar-se a les evolucions i canvis del fenomen.

L'informe anual seria un instrument de treball important a debatre entre tots els agents que intervenen directament en el fenomen. Per això caldria constituir un espai de comunicació i intercanvi on es poguessin discutir totes les aportacions dels agents i experts, un cop elaborats cadascun dels informes anuals. Aquestes aportacions, o part d'elles, serien a més incorporades com a estratègies indagatòries de cara a l'any següent.

La informació es recolliria mitjançant diferents tècniques i aplicacions i seria analitzada de forma continua: un funcionament dinàmic que tindria en compte els indicis recollits com a guia per a orientar les següents prospeccions. Un esquema corregible (Agar, 1992) que acumularia indicis, informacions i dades, els triangularia (diverses fonts, aplicacions i tècniques; Denzin, 1970), els contrastaria buscant-ne la saturació (s'aconsegueix quan noves informacions no aporten diferències substantives respecte al ja establert; Glaser, Strauss, 1967) i posaria a prova les conclusions provisionals que se'n derivessin de l'anàlisi continua (comparació constant; Glaser, Strauss, 1967). S'oferirien

solament aquelles dades que haguessin estat suficientment contrastades i comprovades mitjançant diferents fonts i procediments.

El nucli de l'Observatori serien:

1. Xarxes de camp: Constituïdes per una mostra dels diferents operadors que intervenen en els casos de violència de gènere i familiar: Mossos d'Esquadra; advocats d'ofici; Oficina d'Atenció a la víctima; Jutjats de violència de gènere; programes de tractament als agressors a les presons; programes de tractament alternatiu, etc.
2. Els membres d'aquestes xarxes serien contactats regularment per informar de les característiques, regularitats i canvis que es registren en els casos que es vagin produint. A més, proporcionarien contactes amb víctimes i agressors per a poder entrevistar-los.
3. Entrevistes en profunditat a víctimes i agressors, representatius dels tipus existents, per a conèixer les característiques de la violència.
4. Xarxa d'Informants clau configurada com a panell, constituïda per una part de la xarxa de camp (aquelles persones que poden proporcionar més informació, de millor qualitat i més contrastada). Un cop o dos l'any serien entrevistats per contrastar la informació, referent en cada cas a l'àrea o àmbit en el qual intervé.
5. Secundàriament, totes les dades quantitatives produïdes pel sistema de notificació de Catalunya i d'aquells organismes estatals que ofereixin dades de la nostra Comunitat.

CAPÍTOL 7

Les xarxes de camp es mantindrien actives tot l'any i les persones integrants informarien de fets concrets, fonamentats, sobre les àrees o temes que coneixen de primera mà. Regularment es farien les entrevistes amb profunditat a víctimes i agressors. La xarxa d'informants clau configurada com a panell s'activaria en moments estratègics per a la recerca, principalment a finals de cada període i sempre que es produïssin esdeveniments que ho fessin necessari. Ambdues i cadascun dels seus membres solament aportarien informació sobre la seva àrea de coneixement i experiència.

Per a concloure aquest plantejament volem assenyalar que la proposta d'Observatori que fem es fonamenta en les aproximacions recollides en aquest primer informe, però també és fruit d'una orientació que ha utilitzat principis metodològics de l'Observatori de drogues de l'Institut Genus. Malgrat la seva validesa com a model i referent, caldria sistematitzar i dimensionar el seu *modus operandi* per a poder fer una proposta més concreta.

A mode de conclusió

La finalitat bàsica d'aquesta recerca ha estat la de dimensionar una realitat a Catalunya, constituir un espai de diagnosi conjunta entre operadors i afectats, i fer una primera aproximació a les necessitats més urgents.

La Llei Orgànica 1/2004 ha estat un instrument legislatiu que no ha passat desapercebut, i que socialment ha tingut i té molt d'impacte. La reacció del sistema penal ha estat el seu pilar bàsic d'aplicació, amb tot el que això suposa de negatiu, i l'equilibri amb les altres finalitats de la llei en la recerca d'un canvi de paradigma cultural i un progrés cap a la igualtat entre homes i dones continua essent la seva pretensió fonamental.

L'adequació del sistema penal i penitenciari a Catalunya, la coordinació inter-institucional i el canvi de cultura en els estereotips que fonamenten les posicions o decisions individuals dels professionals són, doncs, els autèntics reptes.

En termes generals, calen més recursos per que el que diu i preveu la llei es materialitzi i concreti a nivell social, institucional i econòmic, no només penal. Si no es garanteix una veritable protecció i prevenció integral, l'allau de casos que la llei fa sortir a la llum pot fer-la fracassar.

8 BIBLIOGRAFIA

ALBERTI, I. i L. ROJAS. *Violencia: tolerancia cero*. Barcelona; Fundació “la Caixa” 2005.

ALMEIDA, C. i M. GÓMEZ. *Las huellas de la violencia invisible*. Barcelona: Ariel, 2005.

ALMÉRAS, D., BRAVO, R., MILOSAVLJEVIC V., MONTAÑO, S., y RICO, M.N., *Violence against women in couples: Latin America and the Caribbean. A proposal for measuring its incidence and trends*. CEPAL, Naciones Unidas, 2004.

ARANDA, E., *Estudios sobre la Ley Integral contra la violencia de género*. Cuadernos Bartolomé de las Casas nº 36, 2006.

CABALLOL, LL. i J. MARSAL. *Llei d'enjudiciament civil 1/2000*. Barcelona; Atelier, 2005.

CABELLO, J.M. *Violencia doméstica: el retraso en la demanda de ayuda terapèutica*. Barcelona. UAB; 2004.

CABO de, G.; A. GONZÁLEZ. i P. ROCES. *La presencia de las mujeres en el empleo irregular*. Madrid: Instituto de la mujer, 2005. Observatorio 4.

Bibliografia

DE MIGUEL, C.; L. ITUARTE; E. OLÁBARRI i B. SILES. *La identidad de género en la imagen televisiva*. Madrid: Instituto de la mujer, 2004. Núm.86.

DUTTON, D.G., *The Domestic Assault of Women*. Newton, Mass., Allyn and Bacon, 1988.

FEDERACIÓN MUJERES PROGRESISTAS, *V Informe de sentencias "benévolas" con los maltratadores*. Madrid, 2004.

FISCALÍA GENERAL DEL ESTADO, *El fiscal contra la violencia sobre la mujer y las secciones contra la violencia de las fiscalías*. Madrid, 2005.

GARCÍA, M. *El tratamiento de la violencia doméstica en la Administración de Justicia*. Madrid: Consejo General del Poder Judicial 2003.

GENERALITAT DE CATALUNYA -. *Recull de les entitats i associacions de Catalunya que treballen amb víctimes de violència de gènere a l'àmbit familiar*. 2004 Departament de Benestar i Família.

GENERALITAT DE CATALUNYA -. *Trenta mesos d'acció de govern de justícia 2004 2005 2006* Barcelona: 2006 Departament de Justícia.

GOBIERNO DE CANARIAS, *Estudios sobre la violencia*. Madrid: Dykinson, 2006.

GONZÁLEZ, P. (dir.) *Indice temático 2001-2005*. Madrid: Sepin, 2005. Familia. Núm. 50.

HIRIGOYEN, M.-F. *El acoso moral. El maltrato psicológico en la vida cotidiana*. Barcelona: Paidós. 2005.

HIRIGOYEN, M.-F. *Mujeres maltratadas. Los mecanismos de la violencia en la pareja*. Barcelona: Paidós 2006.

HIRIGOYEN, M.-F. *Femmes sous emprise. Les ressorts de la violence dans le couple*. Francia: Oh! éditions, 2005.

INGLÈS, A. *El maltractament d'infants a Catalunya. Quants. Com. Per què*. Generalitat de Catalunya. Departament de justícia. 2000. Justícia i Societat. Núm.22.

INSTITUTO DE LA MUJER, *La situación actual de la educación para la igualdad en España*. Madrid:, 2005. Observatorio 5.

JAYNE, P. *Mujeres que sufren demasiado. Cómo saber si ha llegado el momento de romper una relación*. Barcelona: Urano, 2001

LAURENZO COPELLO, P. *La violencia de género en la Ley Integral. Valoración política-criminal*. Revista Electrónica de Ciencia Penal y Criminología, 2005.

LORENTE, M. *Mi marido me pega lo normal. Agresión a la mujer: realidades y mitos*. Barcelona: Ares y Mares, 2003.

LORENZO MORILLAS, D. *Análisis criminológico del delito de violencia doméstica*. Servicio de Publicaciones Universidad de Cádiz, 2003.

LUQUE, M.E.; M. FERRER. i M. CAPDEVILLA. *La reincidencia Penitenciara a Catalunya* Generalitat de Catalunya. Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada. 2005. Justícia i Societat. Núm. 25.

Bibliografia

MARTÍNEZ, M.V. i O. FERNÁNDEZ. *Malos tratos: detección precoz y asistencia en atención primaria*. Madrid: Ars XXI, 2004.

NACIONES UNIDAS. *Informe de una Consulta internacional sobre el SIDA y los derechos humanos. Ginebra, 26-28 de julio de 1989*. Nueva York, 1991.

PATÓN, J.M. *Joves adults i polítiques de joventut a Europa*. Barcelona: Observatori Català de la joventut, 2005 Col.lecció aportacions. Núm.28.

RISO, W. *¿Amar o depender? Cómo superar el apego afectivo y hacer del amor una experiencia plena y saludable*. Barcelona: Granica, 2004.

SÁNCHEZ, I.; M. BRUQUETAS i J. RUIZ. *Ciudades para las personas. Género y urbanismo: estado de la cuestión*. Madrid: Instituto de la mujer, 2004. Núm. 84

SENNET, R. *El respeto*. Barcelona: Anagrama, 2003.

SEPINNET revista práctica penal. *Violencia de género: cuestiones sustantivas penales*. noviembre-diciembre 2005 penal. Núm.18.

SERRACANT, P. *La sobrequalificació entre els joves catalans*. Barcelona: Observatori Català de la Joventut, 2005, Col.lecció aportacions Núm.27.

THEMIS. Asociación de Mujeres Juristas ALEMANY ROJO, A. (coord) *La violencia familiar en el ámbito judicial*. Madrid: Junta de Comunidades de Castilla La Mancha. 2003.

ZAFRA, J. *El Derecho como fuerza social*. Navarra: Eunsa, 2001.